

Coperta de NICOLAE CORNELIU

LENA CONSTANTE

EVADAREA IMPOSIBILĂ

Penitenciarul politic de femei
MIERCUREA CIUC 1957-1961

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMANE

Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, București 71 273
ROMÂNIA
Tel. 679.6543 ; 633.11.62.

ISBN 973-9132-69-3



EDITURA
FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE
BUCUREȘTI # 1993

P R E F A Ț A

În luna aprilie a anului 1990 am depus volumul „Evadarea tăcută” la secretariatul editurii franceze „La Decouverte” de la Paris. La 1 septembrie, în același an, cartea apărea în librării.

*Este prima mea carte și nu o socot „literatură”. Nu **sînt** scriitoare. Este doar mărturia unei femei condamnată la 12 ani de închisoare într-un proces stalinist. O relatare atît de precisă pe cît mi-a îngăduit-o timpul scurs. Cum am început să-mi trec amintirile pe hîrtie doar în 1973, unele amănunte s-au șters din memoria mea. Dar nici un artificiu nu a înlocuit cele uitate.*

*„Evadarea tăcută-” povestește primii mei opt ani de detenție. Anii petrecuți singură într-o celulă. Cinci ani **de** anchetă, procesul, **Condamnarea** și primii trei ani de penitenciar. Trei mii de **zile** singură.*

Nu știu din ce cauză, în 1957, am avut, în sfîrșit, dreptul de a fi împreună cu alte deținute politice. Am executat întreaga condamnare și am ieșit din penitenciar în ziua de 14 iulie 1961.

Cu sfîrșitul singurătății mele a luat sfîrșit și evadarea mea tăcută.

De ce m-am oprit aici ? De ce nu am descris și viața deținuților politice într-un penitenciar comunist ? Viața mea printre ele ? între 1957 și 1961 ? Pentru că...

Climatul românesc al decadelor comuniste a fost înăbușitor. Nesiguranță, temeri, arestări, procese, nedreptăți, percheziții, condamnări, dosare secrete, convorbiri

telefonice ascultate, informatori, mărturii false, denunțuri, autobiografii...

Câte familii românești pot oare afirma că nu au suferit amputarea unei rude sau unui prieten ? Pentru cîteva luni, cîteva ani sau de-a pururi.

A fost anotimpul automobilelor negre oprindu-se în plină noapte în fața caselor adormite. Anotimpul valizelor sau a boccelor pregătite, în eventualitatea unei iminente sau virtuale arestări. Timpul anchetelor prelungite fără teme și fără termen. Detențiilor fără procese. Proceselor fără dreptate. Condamnărilor dictate.

Călcați în picioare, noi toți. Am socotit, deci, ultimii mei ani de închisoare drept o detenție „banală”. Neprezentînd un interes deosebit, Nu mai eram decît una dintre miile de femei înghesuite, claie peste grămadă, în toate pușcăriile țării. La ce bun să povestesc ceea ce, mai mult sau mai puțin, era cunoscut de mai toți românii ?

Dar la Paris, unii cititori m-au întrebat de ce nu am povestit și această a doua etapă a condamnării mele ? Am înțeles atunci că pentru cetățenii unei țări libere, ne-comuniste, tot ce îmi părea mie banal și lipsit de interes putea lua în ochii lor un aspect tragic și înspăimîntător.

Dar România nu a început ea, în 1989, drumul spre libertate ? Un drum greu, cu poticneli și cotituri, dar peste cîteva ani, tineretul român va trăi într-o țară liberă și va trebui și el să cunoască viața tragică și înspăimîntătoare a părinților lui.

Noi, cei ajunși la mal, supraviețuitorii închisorilor, sîntem azi, cu toții, bătrîni. Nu se cuvine ca moartea, rănindu-n'e și pe noi, unul după altul, să șteargă din memoria istoriei această inumană epocă a țării noastre.

Am șovăit, totuși, îndelung. Cartea singurătății a fost o carte dură. Anchetă prelungită, torturi, frică, un subiect aproape insuportabil. O carte neagră* Dar relatarea vieții în comun într-un penitenciar nu poate fi decît darea de seamă a unei vieți larvare. O viață de zile otova, de ceasuri mohorîte, repetîndu-se fără sfîrșit în umbra celulelor îmbîcsite cu trupuri fleșcăite, piele vestejită și ochi încercănați.

Scrisesem o carte neagră. Acum trebuia să mă străduiesc să scriu o carte cenușie. O carte de cenușă. Îmi dădeam seama că îmi va fi încă și mai greu să o scriu decît pe prima. Dar, pe măsură ce o gîndeam, amintirile se îmbulzeau. Clipe grele, grave sau mișcătoare mă urmăreau pînă la obsesie. Din adîncimi de timp se făceau, auzite voci tinere și bătrîne, tremurate și disperate sau dușmănoase și, uneori, molcome și chiar prietenoase. Vagi rîsete repede înăbușite — pentru că erau interzise — aduceau pîlpîiri de lumină în bezna mormîntului nostru. Chipuri demult uitate mă priveau cu ochi stinși

Pentru ele, pentru toate aceste martire anonime, tovarășele și prietenele mele, pentru ca suferințele îndurate în demnitate să nu poată fi uitate, pentru a le reînvia, măcar între filele unei cărți, am simțit nevoia de a scrie.

„EVADAREA IMPOSIBILĂ”
Penitenciarul politic de femei
Miercurea-Ciuc
1957—1961

EVADAREA IMPOSIBILĂ

PENITENCIAR POLITIC DE FEMEI MIERCUREA CIUC 1957—1961

Nu mai știam să vorbesc. Nu mai știam să articulez. Nu mai știam să-mi plasez vocea. Vorbeam cum vorbesc poate, mușii, când încearcă ucenicia vorbirii.

Cîteva zile mai tîrziu, femeile mi-au mărturisit că, în acea primă zi de întîlnire cu mine, mi-au pus fel de fel de întrebări, dar răspunsurile mele au fost de neînțeles. Vorbeam prea confuz. Prea precipitat...

Pumnul greu al milițienței de serviciu în acea noapte lovește ușa de lemn întărită cu bare de fier a celulei. Este ora 5 dimineața. Printf-un reflex dobîndit sub amenințarea pedepselor, picioarele mele, dintr-un salt, au și atins podeaua. Placa de zinc astupînd vizeta se rotește zgomotos. Ochiul milițienței mă privește o clipă. Placa se închide cu același scîrțîit. Milițianca își poartă mai departe „scularea”.

Primul gând ? Calendarul. De opt ani, dimineața, rup fila calendarului meu mental. Repet de mai multe ori data zilei. Mi-o întipăresc în memorie. În închisorile comuniste, calendarele sînt interzise. Cum interzise sînt și oglinzile, ceasurile, cărțile, hîrtia și creionul. Interzise furculițele și cuțitele, acele de cusut și foarfecele. Dar interziși sînt și copacii și iarba și florile, și toate poamele și toate zarzavaturile, în afară de cartofi, fasole uscată, morcovi și varză acră.

Astăzi, calendarul meu a ajuns la 1 octombrie 1957. Nu sînt absolut sigură că nu m-am înșelat cu o zi, două. Anii bisextili mă încurcă. Dar inima mea strînsă ghem îmi aduce aminte că azi voi trăi ziua cea mai importantă dintre toate zilele trăite în penitenciarul Miercurea Ciuc.

Părăsesc patul cu părere de rău. În pofida saltelei de paie atît de subțire, în pofida păturii aspre, patul este un loc delectabil. Timp de șapte ore neînterupte, trupul meu spetît, în pat se poate odihni. Picioarele dureroase se pot întinde. Ochii, închide. Toate cîte mi-au fost interzise de la 5 dimineața la 10 seara. Căci, în timpul celor șaptesprezece ore ale zilei, patul este interzis. Patul și somnul.

Totuși, regulamentul este milos... îmi dă voie să mă așez pe banca de lemn, numărul 2 al inventarului celei, numărul 1 fiind patul. Numărul 3 — cuierul. Numărul 4 — hîrdăul cu apă. Numărul 5, putina în care mă spăl și-mi spăl rufe. Numărul 6, tineta, și numărul 7 ? Numărul 7 nu există. Îmi dă voie și să stau în picioare și să umblu. Celula este destul de mare. De trei ori mai mare decît celulele închisorilor de anchetă. Am privilegiul de a ocupa singură un spațiu destinat în mod normal unui număr de patru deținute, și anormal — dacă mai există graniță între acești doi termeni —, unui număr de opt deținute, ba chiar și mai multe. Am, deci, loc, pornind de la ușă, să fac șase-șapte pași, să ajung la fereastră, să mă răsucesc, să fac șase-șapte pași, să ajung iar la ușă, să mă răsucesc și tot așa mai departe, de atîtea ori și atîta timp cît picioarele mele vor mai avea puterea să poarte greutatea trupului meu obosit.

Totuși, reușind să-mi înving neliniștea, am izbutit ieri să adaug două versuri piesei de teatru pentru copii, la care lucrez acum. Din păcate, știu că nu o voi putea termina niciodată și îmi pare rău. Compuse în cap, fără hîrtie și creion, știu pe dinafară peste zece mii de versuri. Patru povești și mai multe piese de teatru pentru copii. În ultimele ceasuri ale serii, cînd creierul nu mai poate gîndi, deșir mașinal firul Ariadnei al acestor ver-

suri, pentru a nu mă pierde cu totul în hățișul oboselii mele. Pentru a mă menține la suprafață. Pentru a-mi salva viața. Viața mea măsurabilă. La capătul unicului meu drum, știu că mă așteaptă, ineluctabil, moartea.

În primii ani de anchetă, o doream. O chemam. Tânjeam după ea. Moartea nu m-a vrut. Acum, mă strădui, din răspuțeri, să-i trag chiulul. Vreau să le înșel așteptarea. Să trăiesc și să ies din închisoarea lor.

*
* *

Torn cîteva cînite de apă din hîrdău în putina de lemn. Îmi scot cămașa, pantalonii — efecte militare din pînză groasă albă. Cum nu am cămașă de noapte port aceeași cămașă și noaptea. Cînd se murdărește, o spăl dimineața, cu speranța că se va usca pînă seara. Cam ndministravîc, mi-a dat și o fustă, o zeghe și o manta lungă, dacă nu se usucă, dorm cu zeghea pe piele. Dar mă zgîrsc și adorm greu.

Apa este rece. La Miercurea-Ciuc nopțile sînt de timpuriu friguroase. Săpunul de rufe este negru și tare. Spumă nu face. Dar mă frec cît pot de tare cu un pătrat de pînză de sac. Șterpelit dintr-o ladă de gunoi. A mă spăla zilnic pe tot trupul face parte din programul de viață pe care mi l-am impus. Sînt obligată față de mine să-l respect scrupulos. Trebuie zilnic să înving is-pita delăsării. Simt asprimea pînzei. Pielea se roșește. Sîngele curge mai repede. Spiritul se dezmeticește.

Știu că un milițian mă pîndește prin vizetă. Deși se ferește, i-am auzit, în liniștea matinală, pașii tiptili. Am auzit cînd a deschis vizeta. Dar de foarte multă vreme am încetat să-i socot pe anchetatori, procurori, judecători, comandanți și întreg personalul penitenciarului, drept ființe umane. Nu-mi permit nici o comparație zo-ologică. De ce aș jigni un animal nevinovat ?

* *

Am luptat ani de zile pentru a reuși să trec dincolo de gratiile ferestrei celulei. Acum lupt pentru a face cale

întoarsă. Pentru a mă simți iar în fosta mea celulă, în celula 11. închid ochii și o revăd, în toate amănuntele. Și deodată mi se pare că timpul s-a întors. Că sînt iar în fosta mea celulă. Am simțit pe piele răceala apei. Simt rigozitatea pânzei. Știu că este ultima mea zi de singurătate. Chiar acum îmi îmbrac cămașa. Trag pe mine pantalonii caraghioși și fusta. Fusta mea care nu are o croială reglementară. în loc de a fi dreaptă, este ușor evazată la poale. Pentru că eu am primit ultimele două fuste ale lotului. Atît de strimte, încît au fost nevoiți să mi le dea pe amîndouă și o pereche de foarfeci și un ac și ață de cusut.

Timp de două zile, mîinile mele, lipsite de rost, au tăiat și au cusut drăgăstos fusta. A pune ață în ac, a ră-suci capătul firului pentru a face un nod. A înfige acul în țesătură. A-l readuce la suprafață trei milimetri mai departe. A te întoarce cu trei milimetri înapoi. A înfige iar acul și a-l scoate acum cu șase milimetri mai departe și iar cu trei înapoi și iar cu șase înainte... A continua cu grijă. Cu minuțiozitate. Așa încît cusătura să pară o cusătură civilizată. O cusătură de mașină de cusut.

Cîtă dreptate au vajnicii noștri călăi ! A ne da de lucru, un lucru plăcut, firesc femeilor, ar fi însemnat să micșoreze cu jumătate suferințele noastre. Dar suferința noastră este hrana cu care vor ei să-și sature ura. Au înțeles că este suficient cusutul unei fuste, pentru a schimba eternul mers al timpului. Zborul lui nu se curmă, dimpotrivă. Aripile lui bat de două ori mai repede în acele ceasuri de uitare. După cele două zile binecuvîntate ale cusutului fustei, timpul s-a pornit din nou la drum, cu vechii lui pași șontorogi.

De fapt, inactivă nu am stat niciodată. Am lucrat și lucrez de dimineață pînă seara și, uneori, lucrez și noaptea. Dar lucrez numai mental. Este o muncă grea. Dureoasă. Ca și cînd, permanent și voluntar, îmi înfig în creier un burghiu. Și răsuțește-se burghiul și sapă adînc și cu firimituri de creier și picături de sînge și de lacrimi, eu mă străduiesc să scornesc — ironie — povești pentru copii.

Azi, analizînd starea mea de spirit de atunci, cred că poveștile mele eu le născocesc numai pentru mine.

Pentru a învia copilul ce fusesem odată, cu atît de mult timp în urmă. El mă ajuta să uit prezentul. Pe el în-cercam să-l fac să zîmbească și să rîdă.

A scrie nu poate fi niciodată o muncă ușoară. Dar a te apuca să „scrii”, fără ucenicie, fără experiență, în cap, este încă și mai greu. înseamnă a-ți pune la încercare voința, peste limitele posibilităților ei. Cu piedica de a nu-ți vedea cuvintele, de a nu le auzi. De a nu auzi ritmul frazelor, al versurilor, pentru că nu îmi era îngăduit nici măcar să vorbesc tare în celulă. Muncă și oboseală... Căutări... Decepții... Cu mulțumirea, uneori, a unor îmbinări de cuvinte îndelung căutate. Cît de odihnitor era să te concentrezi pe trei milimetri de țesătură și un vîrf de ac.

în sfîrșit, mi-am pus ciorapii. Iarna trecută nu am avut ciorapi. Ieșeam în curte, pentru plimbarea de cîteva minute, în picioarele goale. Dintr-o bucată de postav vechi, dată de magazioneră, îmi încropisem o pereche de cipici. Îi purtam cu tălpile pantofilor cu care fusesem arestată. Rezistaseră miraculos, dar din capută nu mai rămăsese decît o fișie de piele. După confiscarea tipicilor, la o percheziție, am primit o pereche de ciorapi lungi de bumbac. Nu aveam jartiere. Pentru a-i menține pe picior, întrebuițam o sfoară de pînză răsucită. O legam strîns deasupra genunchilor. Dar ciorapii alunecau, totuși, mereu. Tot ridicîndu-i, degetele mele îi găureau. Erau, deci, acoperiți, aproape dublați, de cîrpituri de toate culorile. La întîmplarea celor cîteva metri de ață, dați cam o dată pe săptămîină, împreună cu un ac de cusut, care trebuia restituit cîteva ore mai tîrziu.

îmi era foarte penibil gîndul sărăciei mele, printre femeile pe care mi le închipuiam mult mai bogate decît mine. Dar mă deranja încă și mai mult gîndul aspectului meu fizic. Cum pierzi din vedere un prieten de multă vreme plecat departe, eu mă pierdusem din vedere de cît ani. Cel mult, urcîndu-mă pe bara de fier de la capătul patului, întrezăream pe sticla geamului deschis pa-

lida imagine transparentă a unui chip gălbejit, între lungi fuioare de păr încâlcit.

Pachetul meu este aproape gol. Un ștergar, câteva bucățele de cîrpă, grijuliu spălate, găsite la suprafața lăzilor de gunoi. Un pieptene de fabricație artizanală, opera mea. Opt bucățele de nuiiele rupte din mătură și implantate într-un dreptunghi de săpun. Batistă nu am. Nici perie de dinți. Nici pastă. Nici ciorapi de schimb. Dar, într-un săculeț de pînză, ceva cu mult mai prețios, pîine. Pîine uscată. De două săptămîni, pesemne în vederea transferării mele printre femei, primesc un regim I.B.C. Anul trecut, avusesem două hemoptizii consecutive. Doctorul penitenciarului îmi acordase zece pilule de nu știu care medicament și o lună de regim alimentar îmbunătățit. Aproximativ 500 de grame de pîine și o porție dublă de marmeladă, cinci bucățele de zahăr și o lingură de ulei zilnic. Din cînd în cînd, griș fiert cu apă sau paste stropite cu rumeguș de brînză. O dată pe săptămîină primeam și 50 de grame de margarina, iar de cinci ori pe săptămîină, cîte o cîniță de lapte. Acum, din prevedere, am pus în fiecare zi cîte puțină pîine deoparte. Pîinea, uscată o zi pe marginea ferestrei, la aer, o păstram în săculețul de pînză, găsit plin de ațe și ace în singurul pachet primit de la familia mea în opt ani de zile. Bineînțeles, eu nu am primit decît săculețul gol. Conținutul fusese confiscat.

* *

Sînt gata. Nu-mi rămîne decît să aștept, aș vrea să-mi chem vecina. Dar pe culoar domnește încă o liniște periculoasă. Unele milițience sînt spioane înnașcute. Alunecă tiptil, cu urechile ciulite, din ușă în ușă. Pînă la vizita comandantului, la „deschidere”, nu au nimic altceva de făcut. Cum, de altminteri, nu au avut întreaga noapte. Ca întotdeauna, o noapte calmă. O noapte de penitenciar politic de femei frînte, pasive și flămînde.

Spre ora 6,30, agitație pe culoar. Ușile se deschid una după alta. Au ajuns la mine. Ca de obicei, pe prag, comandantul. În spatele lui, ofițerul politic și paznicii, băr-

bați și femei. Comandantul rămîne o clipă pironit locului. Se uită fix la mine. Mătură spațiul celulei cu privirea. Se întoarce. Dispare. Ușa se închide. Abia dacă am avut timp să mormăi ridicola formulă : „Camera nr. 11 face deschiderea cu o deținută”.

De ce a tăcut ? De ce nu a pomenit nimic de schimbarea de celulă ? Și-a schimbat oare hotărîrea ? Dar el, de fapt, nu ia nici o hotărîre. Execută doar ordinele primite de la București. Pașii s-au îndepărtat. O pot chema pe S. Vecina mea, mult mai tînără decît mine, în urma plecării tovarășelor de celulă, este de un an singură. Vorbind amîndouă un „morse” foarte rapid, petrecem ore întregi, stînd de vorbă la perete. Grație auzului ei de o mare finețe, nu am fost niciodată prinse.

Acum se arată tot atît de buimăcită ca și mine. Ce putem face ? Se așteptăm cu speranța că ne vom întîlni în aceeași celulă. Dar, în același timp, ne-am spus „la revedere” sau „adîr” și Doamne-ajută !

Puțin mai tîrziu sînt scoasă din celulă. Anunțată că eu voi intra prima în noua mea celulă, că-mi voi putea alege patul după pofta inimii. Am trecut prin fața celulei 10, a lui S. Prin fața numărului 9, a viețașeilor, și 8, a legionarelor.

Între celula 8 și 6, biroul paznicilor. Se oprește la ușa celulei 6, acolo unde culoarul cotește spre dreapta către celulele 5, 4 și 3. Mai departe, cotește iar la dreapta spre celulele mari — 2 și 1. Culoarul are peste 2 metri lărgime și este foarte luminos. Peretele opus celulelor este format din ferestre mari, prin care se vede jos curtea închisă între brațele în formă de U ale clădirii.

La dreapta celulei 6, despărțind-o de celula 5, scara cu trepte de piatră. Trebuie coborîte cu luare-aminte. Sînt vechi, roase și alunecoase. În celula 6, paturi multe suprapuse, parter și etaj.

Ajunsă aici, încerc zadarnic să-mi lămuresc unele imagini. Nu mai păstrez din acea primă zi decît o amintire vagă și confuză. Asemeni unor fotografii gălbejite și

aproape șterse. Prea mult timp trecut. Prea multe celule schimbate. Prea mare emoția momentului.

Milițianca mă zorește. Să-mi aleg repede patul. Îndată vor sosi și celelalte. Care putea fi cauza unei mutări ce părea generală? În ce scop? Ce se petrecuse în țară pentru a determina încetarea singurătății mele? Eram total lipsită de orice informație din afară. De ani de zile. Cum să încerc să înțeleg? Doar un lucru înțelesesem bine, de-a lungul a cinci ani de anchetă. Logica lor era total diferită de logica mea. Aveau întotdeauna scopuri tenebroase pe care nu le puteam bănuî. Pentru a le atinge, foloseau căi ascunse și întortoachiute. Pe aceste căi șerpuiau misterios și brusc, fără vestire, acul lor veninos țîșnea pentru o înțepătură mortală.

Fusesem ținută la secret. Cred că am înțeles de ce. Fusesem implicată în procesul nr. 1 al țării. O mașinație ilegală, din moment ce oameni nevinovați, datorită mărturiilor false, obținute prin înfricoșare, torturi sau făgăduieli perfide, au fost condamnați. Tribunalul comunist a pronunțat condamnări la moarte și lungi condamnări la închisoare. În acest proces, condamnarea mea și a soțului meu, Harry Brauner, la câte 12 ani de detenție putea părea chiar ușoară. Cine ar fi putut, în România din 1954, să se ridice împotriva sentinței? Doar noi, condamnații...

Într-un fel, la adăpost în celulele noastre, puteam să ne proclamăm inocența. Să spunem adevărul. Cui? Celorlalți deținuți din preajma noastră. Nu era cu puțință ca absolut toți să moară în captivitate. Adevărul s-ar fi infiltrat prin ziduri. Ar fi trecut dincolo de gratii. Ar fi ieșit la lumină...

Cred că acesta este motivul pentru care noi, cei din procesul Pătrășcanu, am fost condamnați la secret. De ce, acum, găseau ei de cuviință să ne schimbe condamnarea? Mi-a trecut prin minte gândul că poate nu se mai temeau de noi. Să fi ajuns acum la o victorie deplină? Explicație prea dureroasă ca să o accept...

*

Greșit, îmi închipuisem că voi găsi în celulă patru-sprezece femei. Că patrusprezece perechi de ochi se vor fixa asupra mea. Celula este goală și trebuie să mă hotărâsc. Aleg, deci, patul care mi se pare mai retras. În colțul drept, lângă fereastră, la etaj și chiar în fața vi-zetei. Cîteva clipe mai târziu intră, tăcute, una după alta, viitoarele mele colege. Tinere și bătrîne, grase și slabe, sînt multe.

Dar cînd milițianca încuie ușa și toate vin buluc spre mine, am impresia că sînt nenumărate. Apoi, parcă orbesc. Nu îmi mai amintesc nimic. Cu toate strădaniile, nimic din această zi. Din toată această primă zi. Ca și cînd nu aș fi trăit-o niciodată. Șocul a fost prea puternic.

De la arestarea mea pînă la această zi de 1 octombrie 1957, în diferite închisori și celule, m-au ținut singură 3 000 de zile. De-a lungul a 3 000 de zile nu vorbisem cu nimeni prin viu grai. Bineînțeles, cît ținuse ancheta, am avut de-a face cu diferiți anchetatori. Unul după altul mă luau în primire cu o singură sarcină. Fiecare cu metoda lui, să-mi stoarcă declarații mincinoase.

Ancheta procesului a ținut peste cinci ani. Primele arestări în 1948. Procesul, în 1954. Nici întregului aparat de partid nu i-a fost ușor să ridice, din nimic, sche-lăria unui proces fictiv. Să metamorfozeze oameni nevinovați în criminali. Să țeară din nimic un complot, cît de cît, credibil.

În tot cazul, soțul meu și cu mine, eram atît de inocenți — în ambele înțelesuri ale cuvîntului — încît nici nu am fi fost în stare să ne scornim o activitate politică sau de spionaj, atît de străină de viața, meseria și caracterul nostru.

Pesemne acestor greutăți li s-a datorat mersul atît de lent al anchetei. Schimbarea atîtor anchetatori. Demiterea unui ministru. Rarele mele interogatorii. Mi se părea, uneori, cînd eram lăsată luni întregi să putrezesc prin diferite celule, că existența mea fusese uitată de toți, pentru totdeauna. Dar chiar în timpul interogatoriilor, nu eu, ci ancheatorul meu vorbea. Vorbea pentru a mă convinge să vorbesc. Pentru a mă sili să vorbesc. Să acuz. Să-mi asum minciunile lor. Prin declarații scrise și iscălite, să le autentific acuzațiile false.

„Nu știu”. Două cuvinte. Atît eram în stare să declar. Cînd încercam să protestez cu un slab „nu”, urmau amenințări zbierate și, în sfîrșit, maltratări corporale. Chiar dacă pedepsele „reglementare” erau executate de paznici, anchetatorul nu se sfia să-ți dea palme, să te trîntească la podea în pumni, să te țină ceasuri în genunchi sau într-un picior, în biroul lui. Să-ți smulgă părul șuviță cu șuviță. Nu pentru a te face să vorbești. El avea nevoie de declarații scrise și iscălite.

Au urmat anii de penitenciar în totală singurătate. Nu mai știam să vorbesc.

O întrebare mi se pare aici justificată. Ce căutau Harry Brauner și Lena Constante în procesul Pătrășcanu? Răspunsul este simplu și clar. Nu aveam ce căuta în acel proces. Totul s-a datorat unui nenorocit hazard. După război, Harry Brauner a vrut, cu orice preț, să salveze materialul fostei „Arhive de Folclor” a Societății Compozitorilor români. Constantin Brăiloiu plecase în Elveția. Cilindrele de ceară fuseseră adăpostite într-un sat de pe lîngă București. „Fundațiile regale pentru sate” preluaseră arhiva și materialele. Dar „Fundațiile Regale” fuseseră și ele desființate. Harry Brauner s-a adresat, atunci, lui Lucrețiu Pătrășcanu. Grație înțelegerii lui, Harry Brauner a primit un local și o subvenție, pentru a înființa „Institutul de Folclor”, în anul 1946. După arestarea lui Harry Brauner, în ianuarie 1950, statul comunist a preluat institutul și a datat existența lui de la data preluării. În treacăt fie zis, nici pînă azi nu i se recunoaște oficial profesorului Harry Brauner paternitatea institutului. Așa se scrie istoria.

Cam tot în același timp, Elena Pătrășcanu, soția ministrului, scenografă, lucra la înființarea unui teatru de marionete în Capitală.

În urma unui concurs amical, mi-a încredințat direcția atelierului de marionete. Data înființării teatrului a fost și ea falsificată.

Lucrețiu Pătrășcanu și soția lui au fost arestați în 1948. În aceeași zi am fost și eu răpită în plină stradă.

După șase luni de anchetă am fost pusă în libertate. Nimic îndoielnic în activitatea mea pur artistică. Ministrul și soția au fost duși cu domiciliu obligatoriu la Sna-gov.

Dar în 1948 fusese arestat, înaintea noastră, un prieten al ministrului, Herbert Zilber, economist și comunist din ilegalitate. Fusese condamnat în 1932 pentru spionaj în folosul Uniunii Sovietice. Lui Herbert Zilber nu i s-a dat drumul. El povestește singur, în volumul „Monarhia de drept dialectic”, apărut în editura „Humanitas” — post mortem, în 1991 —, sub pseudonimul Andrei Șerbulescu, rolul ce i-a fost impus — sau rolul ce și l-a asumat — în procesul Pătrășcanu. Cunoscîndu-ne bine pe toți, a născocit un scenariu, vag verosimil, despre activitățile „criminale” ale bunului său „prieten”, în acest roman negru, lui Harry Brauner și mie ne-a hărăzit rolul de spioni. În 1950 sînt arestată din nou. Harry Brauner este și el, de data aceasta, arestat. Pătrășcanii sînt aduși la București și începe anchetarea noastră care, tocmai în 1953, se va termina cu asasinarea lui Pătrășcanu și condamnarea noastră, printre altele.

Herbert Zilber a murit în 1978. Numai citindu-i cartea am înțeles, în sfîrșit, înverșunarea anchetatorilor și scopul torturilor. Voiau să ne silească să acceptăm rolurile de spioni atribuite nouă în scenariu. În memoriile apărute, scrise cu cea mai inteligentă viclenie, caută să se dezvinovățească printr-un amestec de jumătăți de ade-văr și de minciuni sfruntate. Doar un cititor prea puțin cunoscător al manipulărilor și dezinformării organelor de partid și de securitate ar putea lua în serios argumentele lui.

* *

În penitenciar, timp de trei ani, nu am vorbit cu nimeni. Un „da” sau un „nu”, cu care uneori răspundeam milițienilor, un foarte rar mulțumesc, frazele de „deschidere” și „închidere”, totul trebuia șoptit. Se temeau ca sunetul vocii mele, auzit de deținutele celulelor vecine, să nu fie cumva recunoscut de vreuna dintre ele. Prezența mea trebuia să fie strict secretă. De ce? Altă în-

trebare la care doar mințile lor obtuze de analfabeți cu diplome universitare ar putea răspunde.

Cum ar fi putut ei bănuî că prezența mea era demult cunoscută de întregul penitenciar? Săptămîină după săptămîină făcusem cunoștință cu multe din tovarășele mele de captivitate. Firește, fără a ne vedea și fără a ne auzi. Numai prin alfabetul morse bătut în peretele ce despărțea celula mea de celula 12, ultima în fundul culoarului. Considerată carceră de pedeapsă, funcționa fără timpi morți. În fiecare săptămîină o nouă locatară — sau mai multe — își ispășea lîngă mine, timp de șapte zile, păcatele.

Ce prevedea, oare, această pedeapsă atît de temută de majoritatea femeilor, încît le menținea într-o stare de apatie și de respect al regulamentului?

Numai în șapte zile de singurătate, într-o celulă conținînd doar o tinetă.

Numai în șapte zile de extremă oboseală, din cauza ordinului de a sta permanent în picioare sau a te învîrți pe lîngă pereți ca un animal în cușcă.

Numai în șapte nopți petrecute pe o saltea subțire de paie, fără măcar o pătură.

Numai în șapte zile de înfometare. În primele două zile, pedepsita primea doar o gamelă cu apă călduță, sărată, la prînz. A treia zi, regim normal. A patra și a cincea zi, gamela cu apă. A șasea zi, regim normal. A șaptea — apa. Deci, din șapte zile, cinci nu mîncea nimic. De „nimicul” acestor cinci zile de post negru comunist întru iertarea păcatelor săvîrșite împotriva preasfîntului regulament se temeau mai toate femeile, și el le menținea într-o supunere oarbă.

* *

M-am străduit să pricep motivația paznicilor noștri, bărbați și femei. De ce căutau cu atîta înverșunare să ne prindă în culpă, pentru a ne pedepsi? Păcatele comise, uneori, de această înfricoșată și temătoare turmă feminină erau cu totul lipsite de gravitate. Nici conspirații, nici evadări, nici scandaluri. Eram suficient de calme și de resemnate.

Femeia dormind, pentru a-și uita foamea, ghemuită într-un colț al celulei, ei s-ar fi putut ușor prefăce că nu au zărit-o. Ușoarele bătaii în perete puteau să nu le audă. Să le cruțe pe femei de un surplus de suferință pentru niște fleacuri.

O singură explicație ar părea logică. Fanatismul militant al neofiților comunismului. Dar explicația aceasta nu se potrivea cu chipurile frustrate ale acestor oameni. Nu cunoșteau nimic despre marxism și materialismul dialectic. Poate, mai degrabă, sărăcia lor spirituală, lipsa de cultură, orizontul mărginit ar putea fi datele unei explicații acceptabile. Li se infestase creierul pînă la septicemie cu lupta de clasă. Cu dictatura proletariatului, cu exploatarea maselor de către o clasă socială din care li se spunea că noi, toate, cele închise, făcusem parte. Noi eram țapii ispășitori, noi purtam vina sărăciei și a necazurilor lor. Numai cînd noi toți, foștii stăpîni, vom fi nimiciți, ei toți vor fi bogați și fericiți.

M-am gîndit și la faptul că, pentru prima oară în viață, dețineau puterea. Îi îmbăta, cred, pe unii dintre ei, puțința de a ne tutui, înjura și pedepsi, fără nici o teamă de răspundere. Se simțeau puternici și acest sentiment, se știe, distruge și rațiune și omenie.

Mai pot adăuga încă alte două motivații. Complexul de inferioritate și frica. Paznicilor noștri le era și lor, permanent, frică. Se știau supravegheați. Că unii dintre ei erau informatorii comandantului, o știau toți. Dar, neștiind pe cine bănuî, fiecare se temea de toți ceilalți, și toți ceilalți de el. Puteau fi acuzați de lipsă de vigilență. De înțelegere cu dușmanul de clasă. Înțelegere mergînd pînă la acceptarea de a-i face servicii, legături cu lumea exterioară, mesaje, telefoane, scrisori. Și se temeau pînă și de noi, deținutele. În regim comunist, orice acuzație, chiar și cea mai aberantă, este luată în serios. Pentru comuniști, nevinovăția nu există. Cel care nu a păcătuit cu fapta, a păcătuit — poate — cu vorba și, fără cea mai mică îndoială, a păcătuit mintal... adeseori.

În rezumat, paznicii ne spionau și cereau în scris pedeapsa noastră în rapoartele lor serale, din prostie, incultură, complex de inferioritate, instinct de conservare și, uneori, doar din sadism. Din plăcerea de a aduce su-

ferință. De a privi suferința. De a te bucura de suferința pricinuită de tine.

Mai adaug că le era extrem de ușor să ne prindă în culpă, din moment ce aproape totul ne era interzis. Am mai spus că râsul, plînsul, cîntatul, vorbitul tare erau interzise. Sinuciderea — interzisă. Cel care era prins încercînd să se sinucidă primea o bătaie soră cu moartea. Greva foamei, pedepsită. A te așeza pe pat în timpul zilei — interzis. A te întinde pe pat — crimă. A dormi în timpul zilei, chiar stînd pe bancă — pedepsit. Interzise creioanele și hîrtia. Interzis fumatul. Interzis a te uita pe fereastră. A intra în contact cu celulele vecine, și cîte și mai cîte...

În afară de pedeapsa numită „șapte zile”, am văzut sau am simțit pe pielea mea și alte pedepse. Unele extrem de crude, altele bizare.

M-am depărtat mult de celula nr. 6. Fac cale întoarsă.

Căutînd azi, după atîția ani, să analizez șocul resimțit în acea primă zi de contact social, cred că a explodat în mine sub impactul a două agresiuni. Prima — vizuală, a doua — auditivă. Datorită emoției iscate de schimbările de celulă și de tovarășe, de prezența mea și de lipsa de supraveghere, milițiențele fiind ocupate cu transferurile, femeile nu-și mai controlau vocile. Vorbeau tare în jurul meu patrusprezece femei. Le-au trebuit cîteva zile urechilor mele, mitraliate de atîtea voci, pentru a se obișnui cu zumzetul celulei.

Dar mult mai puternic a fost șocul vizual pricinuit de înfățișarea și chipurile femeilor intrate în celulă. Eram, totuși, într^un penitenciar politic... în timpul singurătății mele, intrasem în contact prin perete cu femei mai mult sau mai puțin școlite. Cunoșteau alfabetul morse. Aveau o ortografie corectă. Studente, funcționare, în tot cazul, orășence. Dar ce căutau aici țărânci analfabete? De ce sînt aici aceste două fete atît de tinere și aceste bătrîne?

În noaptea acelei prime zile uitate, cred că oboseala m-a doborît repede în somn, dar în seara următoare, o tristă neliniște m-a ținut mult timp trează.

* *

De-a lungul anilor trăiți în detenție, a căuta cuvinte dure sau melodioase, a le împleti, a le suda, a le da un sens și un ritm devenise pentru mine necesitate. Timpul meu de viață nu era cu totul irosit. Concentrarea maximă, impusă de născocirea poveștilor mele în versuri, îmi aducea uitare și alinare. Acum îmi dădeam seama cu mîhnire că nu voi putea regăsi climatul necesar muncii mele printre amărățile femeii din celulă. Smulse din satele lor, rupte de familie, de obiceiuri, lipsite de o muncă manuală, fără brumă de cultură, zilele lor celulare nu se puteau scurge decît în jalnice văicăreli și în deșarte pălăvrăgeli.

Izbutisem să evadez dintr-o celulă solitară. Izbuti-voi, oare, să evadez dintre ele? Să mă strecur, cum, între gratii de cărnuri vorbitoare?

Sînt împresurată de respirațiile lor. Aud, ici, sforăieli, colo, sfîșietoare suspine. Mi se face o adîncă milă de ele. Cum aș îndrăzni să disprețuiesc părerile lor de rău și deșartele lor speranțe? Știu că nu voi putea trăi printre ele, pierdută mai departe în singuraticile mele visări? În urma mea trei mii de zile chinuitoare. Nu m-au învins. De azi înainte sînt silită să trăiesc lîngă ele zilele care mă mai despart de libertate. Să le trăim împreună cît vom putea mai bine. Nu-mi rămîne decît să le cunosc, între noi să înfiripăm legături. Nu mai sînt decît una dintre deținutele celulei 6.

Lucrasem mult la țară. În cadrul cercetărilor monografiilor sociale, conduse de prof. Dimitrie Guști. Eram încă studentă la Belle-Arte cînd am început cercetările manifestărilor spirituale ale culturii țărănești. Echipa noastră se ocupa de creațiile de artă plastică: costume, țesături, broderii, ceramică, mobilier și a tuturor obiectelor cerute de necesitate, funcționale, dar împodobite de o instinctivă nevoie de frumos. Locuiam — profesori și studenți — în casele sătenilor. Împărtășind viața familiei, aveam datoria de a ne împrieteni cu gazdele noastre. Chiar dacă stăpînii casei nu aveau nevoie de noi, în schimb, noi, cercetătorii, aveam stringentă nevoie de bunăvoința lor.

Eu, de pildă, doar de la gazda mea și a celorlalte femei puteam culege informațiile de care depindeau cercetările noastre. Doar ele puteau deschide în fața mea, cu încredere, lăzile de zestre. Doar ele îmi dădeau explicații amănunțite despre diferitele piese de îmbrăcăminte și tehnicile de lucru.

În acei ani eram încă foarte tânără. Și foarte tânără fiind, eram încă în stare de entuziasm. Eram îndrăgostită de lumea tradițională a satelor. Azi mai dăinuie, încă, după cincizeci de ani, într-unele regiuni mai ferite, farmecul satelor de odinioară. Dar atunci, în acel duios trecut, satul era o unitate socială, trainic înălțată pe rădăcinile tradițiilor ancestrale. Obiceiuri și legi orale. Amândoi, soțul meu și cu mine, am rămas toată viața amoros legați de societatea țărănească. De obiceiurile, sărbătorile și folclorul ei.

După 1968 am primit, în sfârșit, pașapoartele ce ne deschideau drumul spre Occident. Și la Paris și în Elveția eram, adeseori, întrebați de ce noi, foști deținuți politici în țara noastră, deci cu dreptul de a primi azil politic — casă și pensie — nu alegeam libertatea. Răspunsul nostru era mereu același. Ne puteam despărți ușor de București, dar niciodată de pământul patriei și de satele țării.

Ne cunoscusem, Harry Brauner și cu mine, într-un sat, în cursul realizării unei monografii. În câte altele, oare, nu am lucrat noi doi împreună? Pe câți kilometri de șosele, drumuri și poteci nu am pășit împreună, cu sacii în spate? Asemeni unui arheolog, adulmecând pe sub straturi de pământ mărturiile trecutului, scormonea el cu patimă prin inimile și memoria țăranilor. A readus la viață sute de cântece de dragoste, de bucurie, de jale sau de răzvrătire, gravate cu vârful diamantului pe cilindrele de ceară ale primitivului aparat cu arc „Edison”. Demonstrând implicația vitală a muzicii în întreg ciclul de viață al sătenilor, ca unic mijloc de exprimare a inexprimabilului.

Dar între țăranii aflați în mediul lor ancestral și țăranșii dezrădăcinați și zvirlite brutal în penitenciar, diferența era mare. Ce relații se puteau înfiripa cu aceste deținute cu mâini moarte, venite fiecare din alt ținut al

țării, sortite acum să trăiască între patru pereți, inactive și, zile fără număr, mereu față în față?

* *

A doua zi, ca de obicei, la cinci dimineța, scularea. Dar, pentru prima oară, văd patrusprezece femei, trezindu-se o dată cu mine. Pentru prima dată trebuie să cobor dintr-un pat suprapus peste altul. Mă uit la celelalte. Un întreg cerc. Un soi de gimnastică acrobatică. Le imit cu prudență. Peste câteva zile voi izbuti să cobor ca și ele, mașinal.

După ce își trag fustele peste cămașă, femeile fac coadă la „colț”. Cu două zile în urmă, aflând schimbarea mea de celulă, evocasem, cu un penibil sentiment de jenă, problema necesităților naturale. Ieri, oarecum, mă liniștisem. Tineta, așezată într-un colț, era ascunsă de o pătură agățată de două paturi vecine. Dar dacă pătura ne sustrăgea privirilor, ea nu putea amortiza anumite zgomote pe care, de fapt, doar eu le auzeam, căci într-aut erau ele de obișnuite pentru celelalte femei, încât nici nu le mai băgau în seamă.

Ieri, în pofida unei nevoi urgente, mă codisem mult timp înainte de a înfrunta acest closet public. Pentru că ieri fusesem centrul atenției tuturor și mă înfricoșa tăcerea care ar fi urmat scurtei mele dispariții.

Cînd m-am hotărît, totuși, m-am strecurat aproape cu disperare în spatele paravanului.

Aici, o nouă dificultate. Tineta avea aproximativ un diametru de patruzeci centimetri. Să mă așez pe marginea de lemn, lată cam de patru centimetri? Cu neputință să nu mă gîndesc la atîtea femei care se așezaseră pe tinetă de atîtea ori înaintea mea? Dar nu era ușor să-ți menții echilibrul, aplecată înainte, fără a atinge lemnul.

Îmi dau seama că amănuntele tinetei pot părea de foarte prost gust. Dar cum să pot face simțită mizeria vieții noastre, cel puțin prin câteva paragrafe de carte, fără să pomenesc și de mirosul ce se răspîndea în valuri, ia această oră de metinală afluență? Apoi? Apoi, nimic. Hîrtie igienică nu aveam. Pentru înlocuirea ei, femeile

așezaseră pe jos, lângă tinetă, un lighean cu apă și o sticlă în care fusese vreun medicament. Am fost prevenită. Fiecare dintre noi avea drept la o singură tictluță cu apă, pentru a se spăla deasupra hîrdăului. Din penurie de apă, dar și pentru a nu umple peste măsură tinetă. Căci, dacă hîrdăul cu apă era aproape gol, hîrdăul-tinetă era aproape plin.

După un simulacru de spălare, întrebunțau un pătrățel de cîrpă, deșeu al unei rufe rupte. Firește, fiecare femeie avea peticul ei, dar nici una nu mi-a putut lămuri de ce măruntul ștergar purta numele de „logică”. Era hazliu să auzi o bătrînă țărăncă, spunîndu-i alteia :

— Mărio, ți-a căzut „logica” pe jos !

Sau și mai bine :

— Cati, nu crezi că ar fi timpul să-ți mai speli „logica” ?

Din păcate, cu toată apa și săpunul, „logica” devenea tot mai cenușie și mai neplăcută la vedere. O agățau de piciorul patului și, niciodată, la nici o percheziție, cu toată plăcerea lor de a ne face să turbăm de neputință, nici un milițian nu se încumeta să o atingă pentru a o confisca. Mai tîrziu, bazîndu-mă pe dezgustul lor, am ascuns cu succes un ac escamotat în tivul mărunt al unui petic, murdărit cu praful podelei. O falsă „logică”. Nu a fost niciodată găsit.

Acum, femeile scot lighenele de sub paturi. Le înșiră pe bănci. Toarnă în fiecare puțină apă. Foarte puțină, din economie. În celula mea, mă spălam zilnic, din cap pînă-n picioare. Aveam covată mea și o găleată de apă numai pentru mine. Aici, numai șase lighene. Aparțineau celor care trecuseră prin Mislea, unde pachetele de acasă erau îngăduite. La Miercurea-Ciuc pachetele sînt interzise. Proprietățile lighenelor au întâietate. Observ — cu curiozitate și oarecare îngrijorare — felul lor de a proceda. Le rog să mă lase la urmă. Îmi dau timpul de a lua o hotărîre. Îmi dau seama că ele nu se spală aproape deloc. Fac, ca și cum, în două feluri. Tine-rele își scot cămașa păstrînd pantalonii și fusta. Se spală

pe mîini și pe obraz și foarte superficial pe brațe și sîni. Se șterg, își pun cămășile și gata. Bătrînele nu și le scot. Nu-și spală decît mîinile și obrazul. O fac, nii se pare, pentru a respecta o lege orală a satului, înrădăcinată în ele de veacuri. Emanație a unei imemoriale cunoașteri a ceea ce este bine și a ceea ce este rău. Obicei care le impune să nu atingă pentru a duce la gură decît cu mîini, ochi și gură purificate, prima hrană matinală.

Dar restul ? „Mica toaletă” ? Dede, șefa de cameră, al cărei pat este sub al meu, mă lămurește. Picul de apă din sticlă li se pare suficient. Unele se tem să nu răcească. Eu cum să procedez ? Din cauza lor am și ajuns să admit renunțarea la munca mea mentală. Fi-voi nevoită, din teama de a le scandaliza, să renunț și la o obligație igienică, pînă acum respectată ?

Cu atît mai rău pentru ele, dacă le voi șoca și, cu atît mai rău pentru mine, dacă le voi dezamăgi. Cînd îmi vine rîndul, după ce m-am frecat cu săpun pînă la talie, iau ligheanul și trec în spatele paravanului. Ieșind, mă prefac a nu vedea privirile lor mirate. Dar nimic critic în mirarea lor. Din contra. Li se pare firesc, după opt ani de singurătate, să am unele apucături bizare.

Cred că toate erau mîndre că fusese aleasă celula lor pentru a primi oaia neagră, deținuta solitară. Nu-și dădeau seama că alegerea făcută de atotputernicul nostru stăpîn — Ministerul Afacerilor Interne — era mai degrabă o insultă adresată lor. Fără îndoială, după ce hotărîseră că mărturia mea nu mai prezenta nici un pericol, în loc de a mă muta, conform condamnării mele, în celula de „înalță trădare”, printr-o ultimă măsură de prevedere, mi-au ales drept tovarășe țărănci aproape analfabete. Nu prezentau nici un pericol la viitoarea lor eliberare.

Zilele următoare, înțeleg că ar fi chiar dezamăgite dacă m-aș purta ca toată lumea. O femeie ținută opt ani la secret ar fi anormală dacă s-ar purta ca o femeie normală. Cam așa gîndeau tovarășele mele.

Sculare. „Colț”. Spălare. Vine la rînd patul. Pe o rețea metalică, o saltea din pînză de sac, plină pe jumătate cu paie tocate, pe jumătate cu praf. Un singur cearșaf,, rareori schimbat. O pernă umplută tot cu paie. O pătură de cal. La prima vedere, patul este ușor de făcut, și totuși... Deținuții politici, am mai spus-o, nu au voie să se întindă pe pat în timpul celor șaptesprezece ore ale zilei. Pentru a o prinde mai lesne pe infractoare, administrația pusese la punct un sistem foarte complicat de așezare a păturii. Cînd vreuna dintre noi îndrăzne să se întindă cîteva clipe, o milițianca șireată putea să-și facă brusc apariția în celulă. Chiar dacă, auzind zgomotul cheii în broască, vinovata ar fi avut reflexul de a se ridica pe loc, tot nu ar fi avut timpul să refacă tipicul păturii. Delictul dovedit, milițianca mulțumindu-se cu satisfacția spaimei provocate, se putea mărgini la o amenințare de pedeapsă. Dar, mai adeseori, raportul era prezentat seara și, după iscăliturile comandantului și a medicului penitenciarului, urmau cele „7 zile”.

*
• *

Strîngînd pleoapele — sînt mioapă și mi-au confiscat ochelarii — le privesc rînd pe rînd. La cîteva metri distanță, imaginile îmi apar neclare, fără contururi precise.

Pe ovalurile chipurilor livide, în lumina puțină a celulei, ochilor nu le deslușesc nici forma, nici culoarea. Dar siluetele, mișcările, mersul am învățat să le recunosc. Numele lor, o rog pe furiș pe Dede, să mi le repete.

În clipa de față vorbesc încet între ele. În așteptarea „deschiderii” nu mai au nimic altceva de făcut. Le privesc și aceeași întrebare sîcîitoare mi se tot răsucește în minte. De ce ? De ce dracu le-au băgat la pușcărie pe aceste biete țărănci ? Nu ajung să-mi închipui pricina prezenței lor. De prea mult timp nu știu nimic din tot ce se petrece afară. Femeile cu care vorbeam la perete fuseseră mai toate arestate de multă vreme.

Două dintre ele, Crăciuna și Mama Yuhoz, o bătrîml unguroaică, stau răzlețe și tăcute. Tot așa și doamna Ionescu, a cărei voce nu se aude niciodată. De ce ?

— Se roagă, îmi spune Dede. Cere iertare lui Dumnezeu pentru păcatele ei și ale fiului ei.

Trei prezențe nemișcate, grele și mute, de a căror existență celelalte par a nu se sinchisi.

În sfîrșit, pașii trupei. Cum unul dintre pereții celulei, cel de car. este lipit patul meu, mărginește golul scării, sîntem primele care le auzim sosirea. Dar inspecția, „deschiderea”, începe cu celula nr. 1, așezată în fundul ultimului culoar din stînga. Trec la celula 2, culoarul cotește spre 3, 4 și 5, apoi golul scării și vine la rînd celula noastră — 6.

Ușa se deschide. Comandantul. Noi ne și aliniasem pe două rînduri în mijlocul celulei. Dede înaintază cu un pas și recită :

— Camera nr. 6 face „deschiderea” cu cincisprezece deținute.

Ofițerul de serviciu ne numără din ochi. Trebuie să fie sigur că Dede nu-J înșală. Să se convingă că nici una dintre noi nu s-a evaporat în timpul nopții. Printre gratii, forțînd broasca sau poate prin pereți. Grație tine știe cărei capitaliste ubicuități.

Unele celule sînt mult mai populate decît a noastră. O lună mai tîrziu, socotind prea dificil pentru un outor de securitate să numere atît de multe femei din othi, au introdus o altă metodă. Deținutele să se rumere singure, una după alta. Anul trecut puseseră în practică o idee mai hazlie. Eram atunci singură în celulă. La auzul cheii în broască aveam ordin să mă întorc cu fața la perete și cu spatele spre comandant, ofițeri și milițieni. Executam mișcarea cu plăcere, aplecîndu-mă chiar ușor înainte, spre a da un mai vizibil relief unei anume părți a anatomiei mele. De ce această ridicolă decizie ? Stînd de vorbă cu vecina mea la perete, am găsit un răspuns întrebării. Singurul plauzibil și, în același timp, plăcut nouă. De teamă. Le era teamă de noi. Le era teamă să nu-i recunoaștem... mai tîrziu. Credeau ei că acest „mai tîrziu” se apropie ?

Dede a făcut, deci, deschiderea cu cincisprezece de-ținute. Ușa s-a închis în urma lor. Ne așezăm iar pe bănci. Numai bătrânele au voie să se așeze pe paturi. Să se întindă, nu. În așteptarea „micului dejun”, ziua își va tîrî secundele și minutele mai departe. Din lipsă de orice fel de activitate, în trîndăveală plictisistă. În așteptarea a două degete de lichid maroniu pe fundul unei gamele. A unei foarte subțiri felii de pâine neagră. Va intra în celulă și o gamelă joasă conținînd marmeladă. O pastă de morcovi și de roșii și ceva fructe. Este de consistență solidă și dulceagă. Singurul fel plăcut la gust.

Probabil din prudență și pază, nu a vieții noastre, ci a vieții lor, cuțitele și furculițele sînt prohibite. Dar cum totuși nu ne pot cere să mîncăm cu degetele hrana solidă și să lipăim cîinește lichidele, lingurile ne sînt îngăduite. Deci, Dede, cu minerul unei linguri, desenează cincisprezece pătrate minuscule și le așază pe fiecare feliuță de pâine. Marmelada apăruse de curînd în penitenciar. Înaintea ei, lipsite cu totul de zahăr, somnul ne era tulburat de vise alimentare. Umilitoare. Foamea zilei ne-o astîmpăram în somn cu prăjituri, bomboane și fel de fel de alte dulciuri. La trezire, toată ziua le purtam dorul. Acum, acest „timbru” de marmeladă, gros de un centimetru, deși atît de mic, a izbutii, totuși, să potolească nevoia fizică de zahăr. Visele alimentare au dispărut.

Nu îi vine ușor șefei de cameră să traseze liniile orizontale și verticale, deiimitînd porția fiecăreia. Femeile s-au adunat în jurul ei. Controlează. Comentează. Supraveghează. Cu corectări. Nici măcar un milimetru mai puțin nu este tolerat de foamea lor. Foame pe care acest părelnic „mic dejun” nu va reuși decît să o asmuță.

Gamelele golite, pâinea și marmelada mîncate, reîncepe mohorîta așteptare. Celula este destul de mare. Cele două ferestre plasate sus, deasupra capetelor, nu o luminează suficient.

Prăvălite pe bănci, femeile așteaptă ieșirea la „program”. Ce pot face ele pentru a ușura lîncezeala atîtor

ore goale ? Nimic ! Pentru că nu au chiar nimic de iăeut. Nici măcar ace și ață, pentru ca cel puțin să-și cîrpească artistic rupturile, în loc de a le coase la rezezeală în scurtul timp acordat. Și îmi închipui că poate tărîncile mele visează acum la andrelele care întovărășeau flecărelile lor serale.

*
* *

Era ora asfințitului. Alături de Harry, cu sacii în spinare, atingeam, în sfîrșit, după un lung drum pe jos, hotarele satului rîvnit. Pe limpezeala cerului se legănau moi pale de fum. Un dulce miros de pâine caldă, fin cosit și bălegar, emanație a sufletului satului, îmbălsăma aerul binecuvîntatei seri.

Bănci de lemn, grosolan cioplite, erau așezate în fața caselor, dar exterioare gardului, căci ele erau menite să primească nu doar întîlnirile vecinelor, ci și odihna pribeagului drumeț. Cîna de seară, ținută la cald pe marginea plitelor, ele stăteau la poartă, așteptînd întoarcerea bărbaților de la cîmp sau de la pădure... Turmele se întorceau de la pășune, ridioînd nori de praf pe ulițele satului. Și norii de praf se învălătuceau trandafirii, străbătuți de razele soarelui apune. Fiecare vită își deschidea singură poarta casei, împingînd-o cu bolovanul capului plecat spre pămînt.

În așteptare, mîinile harnice roteau cu repeziciune andrelele și ochiurile alunecau unele după altele, de pe o andrea pe cealaltă. Ciorapul de lînă albă sau cenușie se lungea, rotindu-se, se rotea lungindu-se, rînd după rînd de ochiuri. Era ceasul molcomelor vorbiri. Ceasul tihnit al sfîrșitului unei lungi zile de trudă împlinită.

* *

Sîntem scoase pentru „program” și plimbare. În afara celor foarte bătrîne sau bolnave, toate, pe rînd, trecem la corvoada „programelor”. Cînd „programul” nu este legat de plimbarea zilnică de zec minute, nu ies din celulă decît cele patru purtătoare de hîrdaie și cele jare

vor să folosească latrinele din curte. Rotația corvezilor] este stabilită de șefa de cameră.]

Tot ea, Dede, mă pune la curent cu obiceiurile și legile penitenciarului în care am trăit timp de trei ani, i o viață atât de diferită de viața lor. La program, deoarece nu primim nici perii, nici cîrpe, ne vedem silite să curățăm tinetele cu mâinile noastre, goale. Cînd și cînd, ni se dă albastru de metil și clor pentru a dezinfecta tineta și lighenele noastre. Coborînd grijuliu treptele, cu mâinile crispate pe bețele groase, petrecute prin minerele hîrdaielor, traversăm un culoar și după alte cinci trepte, coborîm în curte. În zidul înalt din fundul curții, o porțiță se deschide spre birouri, bucătării, poartă și libertate.

În curte, două bătrîne primitive, la fel cu cele aflate la oarecare depărtare de casele tuturor satelor. Într-o gheretă de scînduri grosolane, o ladă de lemn. La suprafața lăzii, o gaură rotundă. Totul așezat pe o groapă adîncă. Între zidul clădirii și latrine, un spațiu îngust și lung. De-a lungul lui este săpat un lung jgheab cimentat, cu scurgere în hazna. Un urinar primitiv. Închisoarea fusese, inițial, destinată bărbaților. Voi pomeni, mai departe, de zidul clădirii, pentru că în spatele lui se afla celula nr. 1. Zid și celulă esențiale unei activități febrile și secrete — periculoase. Comunicări între celule. O rețea de poștă clandestină.

Cu apa adusa la „programul” dimineții, ne puteam spăla rufe în celulă. Dar tot în celulă rufe trebuiau să se și usuce. Femeile le întindeau pe frînghii răsucite de ele, din rufe personale prea rupte pentru a mai putea fi cîrpitate sau din păr. Din părul rămas pe piepteni, cînd femeile își descurcau pletele. Din carență alimentară, în pieptene rămîneau foarte multe tire de păr. Două țărânci — Bibica și Cati — se îndeletniceau cu strînsul părului în niște ciorapi rupți. Ciorapii odată umpluți, ele torceau lungile fire de păr. Lungi, căci pentru țărânci a purta părul tăiat scurt era de negîndit, și pentru tinere, imposibil, din lipsă de foarfece. Extrem de rar o pereche de foarfece mari, tocite și ruginite, servea la tăiatul unghiilor. Dar nu-mi amintesc să-mi fi tăiat

vreodată unghiile de la picioare. Cred că se rupeau singure.

Tot părul strîns, tors și răsucit în frînghii groase era întins între paturi. Dar Bibica își făcuse din păr și o pereche de cipici, împletind frînghii mai subțiri cu două nuiiele smulse din mătură. Nu m-am încumetat niciodată să ating nici frînghiile, nici cipicii. Aveau o înfățișare respingătoare, aproape malefică. Acoperite cu zbîrli'turi de păr murdar de toate nuanțele, cipicii păreau animale stranii, căci la fiecare pas, strivite pe podele, în urma lor nu lăsau nici o urmă sîngerie.

În primii mei ani de anchetă nu comunicasem decît o singură dată cu un vecin de celulă. Prin alfabetul lung. Bătea o lovitură în perete pentru fiecare literă a alfabetului și te oprea la litera necesară. O pauză și reîncepeai pentru a doua literă. Conversații foarte anevoioase timp de trei zile. A patra zi, mă aflam în fața anchetatorului. Nu a avut cum să mă pedepsească. Eram deja izolată și înfometată. De fapt, interlocutorul meu nu-mi comunicase decît o stupiditate. Să mai am puțin răbdare că vor veni să ne scape... americ-mii !

În primul penitenciar, Dumbrăveni, Elena Pătrășcanu, condamnată la patrusprezece ani într-un al doilea proces anexă, a fost plasată într-o celulă vecină eu a mea. La capătul a patru zile de conversații tot alfabetice, am fost prinse și pedepsite. Ei i s-a confiscat salteaua și a dormit trei nopți pe rețeaua de fier a patului. Eu am fost mutată la etajul doi. Aici, toate celelalte celule fiind goale, nu am mai avut cîteva luni nici o vecină. La Miercurea Ciuc făcusem progrese. Învătasem alfabetul morse. Odată bine stăpînit, comunicarea este foarte rapidă. A vorbi la perete ani de zile cîteva ceasuri pe zi și a scăpa de pedepse a fost un adevărat record. S-a datorat auzului perfect al vecinei mele, S., prudenței noastre și purtării mele, aparent foarte cuminte. Atitudine adoptată de mine pentru a fi lăsată în pace. Nu mă Plîngeam, nu ceream, nu vorbeam tare și, în spatele acestei măști resemnate, îmi vedeam de ale mele în tihnă

"Vizeta celulei mele era foarte rar deschisă. Ba, **mai mult**, văzîndu-mă, **de** cîte ori mă priveau, plimbîndu-mă **agale** prin celulă, agitîndu-mi mereu degetele — număram silabele versurilor — și mișcîndu-și întruna buzele, **aveau** tot dreptul să creadă că îmi cam lipsește o doagă. Ciudat. În penitenciarele de bărbați, **pe** unde a tot fost purtat Harry Brauner, s-a crezut **că este de-a** binelea **nebun**.

Acum, viața mi se schimbase brusc. **De** dimineață pînă seara, puteam vorbi liber **cu** patrusprezece **femei**. Era mult mai bine și... puțin mai rău.

* •

Revenind la prima întrebare : „Cine sînt aceste femei ?", îmi dau seama că, în primele zile, greșisem, în celulă nu se aflau patrusprezece țărânci. Situația **era** mai complexă.

Venite în linie dreaptă din satul lor, doar cinci femei : Crăciuna Vlădescu, Cati, Bibica și mama Yuhaz. **Le-am** clasat : bătrîne.

Alte femei, fete de țărani, se ridicaseră în ierarhia satului. învățaseră o meserie. Trăiau, nu din munca pămîntului, ci dintr-un salariu. Nuți — învățătoare. Valeria și Mara — moașe.

Țărancă bogată, doamna Ionescu ținea o circiumă pe drumul mare, la bariera unui orașel moldovenesc. Prin vîrstă, trecea în grupul bătrînelor.

O altă femeie tînără și frumușică, fată de țărani chia-buri, după studii liceale se măritase la oraș cu un farmacist, cu totul străin de mediul rural. Căsătorie cu totul ieșită din comun, nu pentru că mireasa era de origine țărănească, ci pentru că mirele era evreu. Era amuzant să o ascuți apărîndu-și pătimaș soțul, pe evrei și statul Israel, cînd se știa că ajunsese la închisoare pentru că ea îl înșelase pe acest mult iubit soț.

Despre alte două femei tinere — Lili și Dorina — voi povesti mai departe.

Dede. Am aflat de la femei că Dede fusese judecată împreună cu tatăl, soțul, fratele și sora ei. Spionaj **pen-**tru Franța. A lăsat pe drumuri două fete. De ea mă simt cea mai apropiată. Are cam vîrsta mea, e bucureș-

teancă, a urmat liceul, este demnă și extrem de rezervată, în celule, celelalte ne socotesc „doamne".

Boji nu e țărancă. Nu face parte nici din mica burghezie, nici din burghezia mare. Este doar o autentică contesă maghiară.

Simțeam multă milă pentru cele două fete tinere Nuți, învățătoarea, avea douăzeci de ani, Boji — șaptesprezece. Ambele, aproape copii, au fost condamnate la cîte zece ani.

Încercam să nu fac diferență între colegile mele. Le ascultam, rînd pe rînd, cu același interes, chiar dacă uneori destul de ipocrit. Trei dintre ele nu-mi plăceau deloc și mă sileam să le ascund antipatia, tocmai pentru că erau rele și intrigante. Viața de pușcărie era la fel de grea pentru noi toate. Eram silite să o trăim așa cum era, să ne resemnăm, pentru a ne feri de mai rău. Dar Lili, Vlădescu și, mai ales, Bibica, toate trei **de o mo-**ralitate dubioasă, cu temperamente excesive, dădeau frîu liber cu voluptate nervilor lor exacerbați.

La Mislea munca era obligatorie. Totuși cîteva femei, puține, au refuzat să lucreze în folosul comuniștilor. Au fost despărțite de cele care lucrau în atelierele de cămăși bărbătești, covoare și plase de pescuit. Alături de bolnave, trăiau într-o clădire anexă, în celule închise și primeau un foarte redus regim alimentar.

Lucrătoarele se bucurau de oarecare libertate. Celulele erau deschise. în timpul liber se puteau plimba în curte și în livadă. Din redusul lor salariu puteau cumpăra la cooperativa penitenciarului un surplus de hrană, pastă de dinți, vată și țigări. Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată o țărancă fumînd. Dar la Mislea țigările erau o prețioasă marfă de troc. Marile fumătoare își dădeau și ultimele haine pentru cîteva pachete suplimentare de țigări.

Trăind în celule deschise, lucrînd împreună în ateliere, fiecare își putea alege, după plac, prietenii si, uneori chiar mai mult... Privilegiu inexistent la Miercurea-Ciuc. Aici claie peste grămadă între patru pereți, legături de prietenie se puteau, firește, înfiripa, dar și mai lesne adinei antipatii. Promiscuitatea, foamea, lipsa de ocupație, dorul, grija de cei lăsați acasă, destule te-

meinice motive pentru furtunoase descărcări nervoase.

Am mai spus-o. Intrasem în celulă cu o reputație bună. Toate cunoșteau existența unei deținute solitare și o căinau. Dar, pe cînd ele se simțeau mulțumite de tovarășia mea, eu, în schimb, eram foarte dezamăgită de nivelul lor intelectual sau mai exact, de lipsa lor de nivel intelectual. Desigur m-aș fi putut retrage în turnul meu de fildeș. Să nu le privesc. Slă nu le ascult. Dar eu tînjisem atîția ani după niște prezențe umane, încercasem și cîteva zile de greva foamei, pentru a cere să fiu scoasă din izolare. Pentru nimic în lume nu aș fi vrut să jignesc primii „oameni” pe care îi întîlnisem după opt ani printre monștri. Ani de zile mă drogasem cu o obsedantă căutare de cuvinte, de ritmuri și de rime. Simțeam, totuși, nevoia să înlocuiesc versurile cu o altă activitate. Am găsit o singură soluție. Să caut răspunsul primei mele întrebări la intrarea în celulă. Nu cine erau ele, ci pentru ce erau ele la penitenciar. Din moment ce singurul mijloc de a-ți trece timpul în celulă era o interminabilă și superficială pălăvrăgeală, să găsesc, vorbind cu ele, răspuns la întrebare. Poate și ele vor simți o alinare, povestindu-și necazurile unui ascultător nou și sincer interesat.

În concluzie, am luat o hotărîre. Voi face eu primii pași pentru a învinge timiditatea lor față de mine. Pentru a menține între noi toate relații corecte o voi imita pe Dede. Voi păstra o oarecare rezervă în raporturile noastre. Relații amicale, da. Familiaritate, nu.

»
* *

Cincisprezece femei într-o cameiă încuiată și cu gratii la ferestre. Închise împreună, zi și noapte. Dîrdîind de același frig, iarna. Suxocîndu-se de aceeași căldură, vara. Suferind de aceeași foame, tot timpul. Purtînd aceleași uniforme, respirînd același aer puturos și totuși...

Totuși aceleași vechi criterii, aceleași legi sociale și prejudecăți domneau riguros peste societatea penitenciară. Nici o mutație. Ca și în sat, tărîncile cu pămînt sau simbrie, de o parte, săracele, de alta. În frunte, Dede și cu mine, „doamnele”.

Cea mai săracă din toate era Crăciuna. La intrarea ei la Mislea își proclamase deschis sărăcia. Aproape cu mîndrie își povestise ea viața grea de servitoare, începută din fragedă copilărie. Pătrată și la trup și la chip, deșteaptă foc, șireată, dîrză, frămîntată de porniri violente, avea o putere fizică de făptură a pădurii. Trăia printre noi singuratică și mută. Dar, două săptămîni după intrarea mea în celulă, o întîmplare stranie ne-a apropiat. După ce mi-a destăinuit întreaga ei viață, voi înțelege că duritatea caracterului și ieșirile brutale nu sînt decît spuma viitoarei ei sufletești și a unei aprige dorințe de răzbunare ce va fi tragic împlinită după ieșirea ei din penitenciar.

În așteptarea mesei de prînz, Nuți și Boji stăteau alături, pe o bancă, vorbind încetișor. Doar tinerețea lor izbutea să anihileze diferența de clasă socială. O țărîncuță, învățătoare într-un cătun de munte, și o tînără contesă, născută în cel mai frumos castel baroc din Transilvania ! Uneori, un zîmbet le îndulcește chipul. Farmecul robusteii frumuseții a lui Nuți și delicatețea trăsăturilor lui Boji stîrnesc o și mai indignată revoltă pentru paloarea tenului lor de subalimentate. Printre celelalte, par două fete cuminți. Două copile cărora le este foame. Le este foame tot timpul. Le este foame toată ziua și seara se culcă înfometate.

Mi-am împărțit pâinea uscată cu toate tovarășele mele. Mă crezusem bogată, dar ele sînt multe și fiecare a primit puțin. Am reușit să le pîrtinesc. Plăcerea lor m-a îndurerat.

Acum Boji se duce să se așeze lîngă bătrîna unguroaică, mama Yuhaz. O țărîncă grasă și cumsecade, de vreo șaizeci de ani. Nu prea știe românește și nu are cu cine vorbi. Stă toată ziua liniștită, și cînd o privești îți zîmbește cu bunătate. Despre ce pot ele vorbi ? Le privesc și mă întreb cum poate folosirea limbii materne să nască o legătură atît de afectivă între două ființe pe care totul ar trebui să le despartă atunci cînd se găsesc într-un mediu străin limbii lor ; de ce, acolo

unde toți vorbesc aceeași limbă, cei care ar trebui să se simtă frați prin limba lor maternă o folosesc spre defăimări reciproce, calomnii, învrăjbiri și lupte verbale?

În libertate, Dede fusese, fără îndoială, o femeie frumoasă, înaltă, subțire, dreaptă, mi se părea un exemplu perfect al româncei provinciale și nevastă de ofițer. Acum, chipul slăbit, tenul vestejit, codindu-se între cenușiu și gălbui, firele albe din părul atic de negru, dar mai ales cearcănele imense o metamorfozau în personaj de tragedie antică. Condamnată la cincisprezece ani pentru spionaj, de șase ani nu a primit nici o veste despre fetițele ei. Nu am știut niciodată mai mult. Prin atitudinea ei rezervată, interzicea orice aluzie la soțul și copiii ei.

Prin calm și discreție, ținută demnă și înstrăinate de celelalte dădea impresia de a fi mereu aiurea, departe de celulă. Într-o altă lume, știută doar de ea și a cărei secretă existență o păzea cu sfințenie. Fameile o respectau, iar personalul penitenciarului i se adresa cu o imperceptibilă, dar certă politețe. Milițienii nu puneau la îndoială afirmațiile sau negațiile ei. Respectul regulamentului, ea îl datora educației patriarhale și celor zece ani de căsătorie cu un militar intransigent. Poate că resimțea și ea teama celor „7 zile”. Dar cred, mai curînd, că a fi pedepsită, fie și de o instanță comunis-ă, jignea demnitatea ei de femeie, de nevastă și de mamă.

Nu-și impunea, totuși, nicicînd punctul ei de vedere. Nu interzicea măruntele încălcări ale regulamentului, dar acordul ei era subînțeles. Ceva mai tîrziu, cînd celula noastră a intrat în rețeaua poștală clandestină, am respectat atitudinea ei. Niciodată nu o făceam deschis păr-¹tașă activităților noastre.

Timp de doi ani, m-am simțit destul de apropiată de ea, cu toate că granița pe care și-o impusese între viața ei anterioară și viața ei în pușcărie nu a fost decît rareori depășită. Am vrut s-o ajut. Am făcut-o atît cît se putea. Nu prea mult. Mai tîrziu, într-o altă celulă, după ce fusesem un timp despărțite, a simțit ispita unei renun-

țări la obstacolul ridicat între ea și celelalte. Dar s-a căit repede de fireasca ei nevoie de prietenie ca de un păcat săvîrșit împotriva celor dragi de acasă.

Cum se ferea să vorbească despre ei, nu am abordat acest subiect. Dar nu erau necesare cuvintele. Durerea i se citea pe față. Mi-am dat seama, privind-o, cît de privilegiată era soarta mea față de a ei. Față de soarta tuturor femeilor ce-și lăsaseră acasă copiii, acum — poate — pradă mizeriei. Dede avea două fete. Crăciuna — un băiat și o fată. Doamna Ionescu se ruga întruna pentru fiul ei. Eu nu aveam copii.

Cu toată dragostea mea pentru părinții și surorile mele, cu toată grija pentru soarta lor și cu tot acel sentiment complex în care se împletește dorința de a-i vedea cu durerea de a nu-i putea vedea, acel mod de sentimente pe care noi îl exprimăm prin cuvîntul „dor”, îmi dădeam seama de prăpastia dintre suferințele ei și ale mele. Ei îi era dor de copii. Eu, dorul meu, îl resimțeam față de ființe adulte. Dar ce simte mama unui copil, legat de ea prin atîtea fire de supraviețuire? Smulse cu cruzime legăturile, cine îi va hrăni copilul? Cine își va da osteneală să-l spele, să-l îmbrace, să-i vorbească cu bunătate? Să-i vegheze somnul, cine? Copilului ei îi va fi poate foame... Poate frig... îi va fi frică. Va fi bolnav... Doamne, dacă măcar ar fi sigură că mai trăiește!

Le simțeam, toate aceste întrebări, chinuînd, fără preget, zi și noapte, femeile-mame, tăcute și încercănate. Da! Aveam norocul de a nu fi mamă.

Ieșită din penitenciar, întoarsă acasă, ascultînd-o pe mama mea, am înțeles că dorului ei de mine i se adăuga și o remușcare absurdă, nejustificată, dar pe care rațiunea ei nu o putea amoți. Remușcare pentru îndestularea ei zilnică, cu gîndul la foamea mea. Pentru patul ei moale și pătura de lînă, parcă ghicind salteaua mea de Paie. Gînduri care o țineau și pe ea trează pînă tîrziu, în noapte.

Mama mea avea mai puțin noroc decît mine...

*
* *

Trăisem în tăcere și vid. Nu auzisem voci. Nu văzusem oameni. Paznicii nu erau ființe omenești. Concentrată permanent asupra mea, hrănindu-mă doar cu propria mea sevă, totul mi se imprima puternic în memorie. Acum, totul era diferit.

Mi-ar fi cu neputință să povestesc, zi cu zi, a doua etapă a vieții mele la Miercurea-Ciuc. Nu trăiam decât! mereu aceeași plictiseală. Aceeași tristețe. În preajma mea, mereu același vârtej de voci șoptitoare. Aceeași lentă foială de uniforme murdare, cum murdare erau, ie fapt, și femeile care le purtau.]

Așezată pe o bancă, ba lângă una, ba lângă alta, îmi! omor timpul ascultându-le poveștile. Fiecare vorbește cu vocabularul și intonațiile regiunii de unde vine. Aflu' pentru ce culpe au fost condamnate. Pentru a nu fi' denunțat un soț, un fiu? Pentru a fi dat un colț de; piine unui fugar. Adăpost de o noapte unui străin. între zece și cincisprezece ani de închisoare.

Nu vreau să le descriu mai bune decât erau. Interesul pecuniar existase adesea. Dar pedepsele au fost, întotdeauna, oarbe, disproportionat și peste măsură de crude. Singură Vlădescu, una din cele trei femei care îmi displaceau, comisesse, într-adevăr, delict grave. Dar nu politice, ci de drept comun. întovărășise, costumată în călugăriță, doi bandiți în haine mănăstirești ;i, pesemne, se bucuraseră amândoi de farmecele ei. Din sat în sat, peste dealuri și văi, înșelînd buna credință a țăranilor sau atacînd călători singuratici, izbutiseră să înșele doi ani vigilența poliției. Furturi, violuri, poate chiar crime, de pe urma cărora Vlădescu primise cincisprezece ani de condamnare pentru complicitate la fărădelegile celor doi falși călugări, metamorfozați de justiție în „partizani”.

Cati, o foarte cumsecade țarancă, de vreo patruzeci de ani, fusese una dintre victimele lor. împreună cu bărbatul ei, ciobanul, își petrecea verile îngrijind vitele satului, scoase la pășune. Se ocupa de gospodărie, muls și fabricarea brînzei. Toamna, coborau cu vitele în sat. Viața lui Cati era tihnită. Doar arareori tulburată de gelozia bărbatului, după vreo simbătă seara, petrecută în circiuma satului.

în ziua dramei, el coborîse cu treburi. Nu era prima oară cînd Cati rămînea singură la stîină. Dar în ziua aceea, în fața stîinei s-au oprit doi călugări și o călugăriță. S-au plîns de oboseală, de căldură, de foame și au cerut ceva de mîncare, în numele Domnului. Cum ar fi putut Cati să nu-i miluiască? Puse pe masă și lapte și brînză și mămăligă și ce-o mai fi pus. Sfintele fețe mormăiră o rugăciune, binecuvîntară bucatele, se ospătară în lege și, după masă, tăbăriră pe biata Cati. Apoi, o amenințară că îi vor omorî bărbatul dacă ea s-ar încumeta să-i denunțe.

Cati să-i denunțe? Biata femeie, pe jumătate moartă de rușine și de frică, nu avea decât un singur gînd. Să-i ascundă bărbatului ei ce pășise. Se temea de gelozia lui, de data aceasta într-un anumit sens, justificată. Cei trei, după ce au mai vizitat-o de două-trei ori pe Cati, au fost arestați. La ancheta, firește, brutală, dezvăluiră — printre altele — și violul lui Cati. Victima a fost, deci, condamnată la zece ani pentru omitere de denunț și ajutor acordat dușmanului.

Vlădescu și Cati erau acum împreună în celulă. Nu am auzit-o niciodată pe Cati certîndu-se cu Vlădescu. Singura ei problemă, singura ei teamă era, la întoarcerea acasă, întîlnirea cu soțul ei. îi era frică de gelozia lui.

Cînd o nouă deținută intră într-o celulă este primită cu multă răceală. O nouă venită nu inspiră nimănui încredere. Vorbele devin prudente. Regulamentul este strict respectat. Acele, ascunse. Lingura furată și al cărei mîner a fost transformat în cuțit prin frecarea răbdătoare pe fierul patului este vîrîtă în patele unei saltele. Plăcile de săpun, pe care erau zgîriate lecțiile zilei — șterse. Pereții amuțesc. Poștele se întrerup. Femeilor le este frică...

Experiența anchetelor, a metodelor întrebuintate de justiția comunistă le învățase să nu aibă încredere în nimeni. Să suspecteze vorbe și zîmbete. Noua venită putea fi o falsă deținută, introdusă în celulă pentru a le spiona pînă și visele. Putea fi în slujba diavolului

pentru făgăduiala unui blid **de** linte niciodată primit.

Efectele acestei neîncrederi totale și oarbe, înrădăcinată în poporul român de stăpînirea comunistă, au îngreunat și vor mai îngreuna mult timp încă societatea românească.

Și eu eram o nouă venită pentru ele. Dar procesul care mă trimisese în penitenciar, proces împotriva singurului comunist care se proclamase public bun român, înainte de a fi comunist, anii petrecuți în singurătate și activitatea mea în rețeaua poștală erau chezașiile bune mele credințe. Cît timp fusesem ținută singură, le fusesse tuturor milă de mine. Era rîndul meu să-mi fie milă de ele. Dar nu numai milă...

Prea mult timp îmi alinasem amarul doar cu creaturi închipuie. În atît de lentă scurgere a anilor, o întreagă sarabandă de personaje umpluseră golul celulei inele. Veseli sau mohorîți, buni sau răi, prinți și cerșetori, pînă și animale vorbitoare, luminaseră cu hainele lor pestrițe noaptea în care trăiam. Puteam — la bunul meu plac — să înalț codri și să desfășor pășuni înflorite, să duresc palate și să cobor cocioabe. Dar actorii poveștilor mele infantile — nu eram decît o scriitoare de nevoie — erau numai ce doream eu ca ei să fie. Nu-mi ofereau nici o surpriză. De fapt, nu-mi ofereau decît satisfacția munții, a strădaniilor și prin muncă — evadare și uitare.

Femeile celulei îmi aduceau darul unui schimb. Depășind emoția și descumpănirea primelor zile, m-am simțit repede la locul meu printre ele. Mai toate trăiseră cîtva timp la Mislea. **Tărăncile** fuseseră acolo o infimă cantitate neglijabilă. Majoritatea erau intelectuale, studențe, neveste și fete de politicieni, burgheze bogate și aristocrate cu moșii întinse. Unele acuzate de fugă, altele, de spionaj etc. Femeile din popor, puține cîte erau, se simțeau jignite de indiferența și, uneori, de disprețul „cucoanelor” față de ele.

Dar eu vorbeam pe limba lor. Cu un **real** și sincer interes, le puneam întrebări despre familia, satul, obiceiurile și credințele lor și ne simțeam **bine** împreună-

Tălpile de lemn ale dreptului comun pocnesc pe treptele de piatră. Este ora mesei. Aduc hîrdaiele cu mîncare, mămăligile, gamelele și lingurile în fața fiecărei celule. În fața ușii mele, înainte, milițianca pune pe jos gamela cu porția mea și în echilibru, peste marginea gamelei, pătratul de mămăligă. După ce vîrîse în toate celulele hîrdaiele, se întorcea, descuia ușa și îmi ridicam gamela de pe jos, întotdeauna rece.

Acum, lucrurile se petreceau altfel. După ce urcau hîrdaiele, bucătăresele dispăreau. Nu aveau voie să ne vadă. Milițianca deschidea ușa. Două femei se repezeau la hîrdău. Alte două, la tava cu mămăligă. Ușa se încuia. Dede turna în fiecare gamelă întinsă rînd pe rînd de femei cîte un polonic plin, cînd ni se dădea o zeamă, pe jumătate — oînd era vorba de un fel mai consistent. Am putut să-mi dau seama că, înainte, nu primeam nici o dată o rație corectă. Dacă în hîrdău mai rămînea încă puțină mîncare, Dede dădea cîte un supliment femeilor, luînd paturile la rînd. Acolo unde se oprea suplimentul, se lega o fișie de cîrpă de o anume culoare. De pildă, o cîrpă roșie pentru supa chioară, galbenă — pentru supă cu filamente de carne ; verde — pentru fiertura de arpacaș ; neagră — pentru zgîrciuri etc. Pentru toate femeile atît de flămînde, suplimentul era prețios, și toate supravegheau conștiincios schimbarea culorilor de la un pat la următorul. Uneori, cînd în hîrdău erau cîteva bucățele de carne sau cîteva oase, o altă cîrpă marca locul de unde va începe împărțirea cărnii sau a oaselor, cînd vor mai apare. Cînd supă conținea și sferturi de cartof, Dede pune în fiecare gamelă un sfert, apoi un al doilea sfert, pînă la terminarea cartofilor.

Dede, fiind extrem de corectă, în celula 6 nimeni nu a găsit motiv de ceartă în legătură cu împărțirea hranei. Nu pot spune același lucru despre toate celulele ulterioare.

Masa sfîrșită, hîrdău, tavă, gamele și linguri scoase pe culoar, așteptam programul de după masă. Dacă plimbarea avusese loc dimineața, puteau ieși pe lîngă cele patru purtătoare de hîrdău și femeile care reușeau să-și programeze nevoile. Era cu mult mai plăcut să te

așezi pe latrinele din curte, decît să stai pe vine la tînetă din cameră.

Pe la orele șase — cina. Așteptare din nou a „închiderii”. După închidere, orele cele mai grele ale acestei zile lungi, obositoare și atît de pustii. Cu fundul dureros de a fi stat ore întregi pe băncile de lemn, plictisite de a tot bate cîmpii cu mereu aceleași fleacuri, certurile se porneau din mai nimic. Dede își dădea multă ostenală pentru a le calma pe certărețe și a le împiedica să adoarmă în fața vizetei pe somnoroase.

Timp de trei ore așteptam semnalul culcării dat de milițianca. De vreme ce, în viața liberă, zece minute de așteptare ni se par exasperante, cum să fac înțelese interminabilele și disperatele noastre așteptări ?

*
* *

Pentru a ajunge la strania mea întîmplare cu Crăciuna trebuie să o iau de departe. În timpul celor 17 ore zilnice a miilor de zile la care eram înjugată, fără nici un mijloc material de a-mi ocupa timpul și mîinile, am recurs întîi la amintirile mele. De familie, călătorii, lecturi. Am reflectat la tot felul de întrebări. Despre viață, moarte, finit și infinit, Dumnezeu, grația divină, vise și reîncarnare, liber arbitru și fatalitate... De ce și cum ? Dar, neizbutind să găsesc răspuns acestor întrebări, mă simțeam încă și mai săracă, descumpănită și neputincioasă, în sfîrșit, imaginația mă aduse la mal. La naiba cu amintirile și insolubilele întrebări ! La naiba cu mizerabila mea viață ! Îmi voi făuri, voi născoci o altă viață. Alte vieți. Am început să încropesc versuri în minte. Pe ce am clădit această activitate atît de nouă și de grea pentru mine ? Numai pe voința de a evada. De a-mi împinge din răspuțeri mintea în afara grătiilor. Să vreau ! Să vreau ! Din ce în ce mai dîrz, să vreau să evadez.

Ocazia de a pune la încercare puterea voinței mele mi-a dat-o Crăciuna. În timpul dimineții, încălcînd regulamentul, s-a întins pe pat, a închis ochii și a adormit.

• — Nu doarme, îmi spune Dede, mai curînd pleacă:..

Cînd i se întîmplase prima dată, în altă celulă, femeile crezuseră că simulează aparența morții, pentru a se odihni sau pentru a acapara — măcar pentru cîteva minute — atenția celulei. În dorința de a o scuti de o pedeapsă, au încercat să o trezească. Zadarnic. Scuturată, ciupită, înțepată chiar cu un ac scos din ascunzătoare, trupul ei nu a reacționat. Zăcea pe pat, inertă. Cum pulsul bătea normal, am lăsat-o în pace. Cam peste un ceas s-a trezit singură. Chiar milițienii s-au convins că nu puteau pedepsi o stare inconștientă de boală.

Tot privind-o dormind, m-a fulgerat un gînd. Dacă femeia zace sub influența unei stări nervoase cataleptice, independente de voința ei, aș putea încerca eu să o trezesc prin forța nervoasă a voinței mele.

M-am așezat pe marginea patului ei. Mi-am lipit picioarele unul de altul. Am închis ochii și, strîngînd cît am putut de tare una din mîinile ei într-ale mele, mi-am contractat puternic întregul trup și i-am ordonat în gînd :

— Trezește-te ! Trezește-te ! Vreau să te trezești ! Trebuie să te trezești !

După cîteva secunde, poate douăzeci, poate mai puțin, cînd nu am mai avut puterea să-mi mențin crisparea, Crăciuna a deschis ochii și s-a trezit perfect normală. Ar fi putut, desigur, să nu fie decît un efect al hazardului. Totuși, vindecarea nu putea fi tăgăduită ; a fost ultima ei criză. Dar trebuie să adaug că, după ce mi-a povestit copilăria și întreaga ei viață, mi-am dus mai departe tratamentul într-un mod mult mai puțin spectaculos, dar foarte eficient.

Crăciuna. La cinci ani își cîștiga hrana singură, leghănînd copilul nou-născut al preotesei satului. Părinții ei, împovărați de o droaie de copii, au fost bucuroși s-o știe în casa preotului. Fetița trebuia să stea mereu lîngă leagăn și să-l legene cînd pruncul plîngea. Pruncul nu plîngea prea des, în schimb urla mereu !

Salariu nu primea. Preoteasa îi dădea doar adăpost, masă și îmbrăcăminte.

Adăpost ? Dormea pe o saltea așezată pe podea, lângă ușa bucătăriei. Masa ? Zilnic, prînz și seară, o strachină de zeamă și un boț de mămăligă. În picioarele goale și o rochiță de stambă — vara. Șoșoni, o rochie de lînă și un șal — iarna. Mai primea, însă, un supliment de ocări, palme și ciupituri cînd urîciosul copil, deși legănat, urla mai departe.

A trecut mai bine de un an, pînă cînd mama să vadă urmele vinete de pe brațele fetei. A luat-o înapoi acasă. La 10 ani a fost angajată în orașul vecin, la o familie înstărită, ca ajutoare la bucătărie. Tratată omenește, primind un salariu bun, în câțiva ani a pus deoparte, constituindu-și singură viitoarea zestre. Zestre, care, amplificată de gura satului, a ispitit o familie de țărani bogăți din satul ei. Au cerut-o de nevastă pentru fiul lor, un prostănac mai tînăr decît ea. La insistențele părinților, Crăciuna s-a întors în sat și s-a mutat la socri. După cum năîngul n-a izbutit să-și îndeplinească nici, după șase luni îndatoririle conjugale, Crăciuna s-a întors la foștii stăpîni.

S-a îndrăgostit și s-a măritat cu un foarte chipeș bărbat din satul ei. A înjghebat o gospodărie îndestulată. Avea deja tot ce-și dorise. Dar temperamentul sălbatic al soțului și meseria lui îl îndepărtau adesea de casă și de nevastă. Ea era violentă, pătimașă și, mai ales, geloasă. Certurile lor aveau mereu același epilog. Bărbatul își bătea măr nevasta.

La cîțiva ani după căsătorie, a născut un băiat. Apoi, mai tîrziu o fetiță. S-a pornit al doilea război mondial, România a intrat în război. Bărbatul fusese mobilizat și devenise ordonanța unui colonel. La sfîrșitul războiului, colonelul a fost acuzat de crime de război. Cu relații și bani, a scăpat însă basma curată. Ordonanța lui a fugit și s-a ascuns în pădurile din munții regiunii lui natale. A fost condamnat în contumacie la 18 ani de muncă silnică. Timp de doi ani a dus viața unei fiare sălbatice. Cînd nu era ajutat de locuitorii satelor din preajmă, comitea acte de brigandaj. A ajuns tot atît de renumit pentru vitejie, pe cît de temut pentru cruzime.

În tot acest timp, Crăciuna a rămas în sat cu cei doi copii ai lor, permanent hărțuită de poliție. Toți trei erau;

aproape morți de foame. Nu i se lăsa nici o posibilitate de a cîștiga măcar un kilogram de mîlai. Întregului sat i se interzisese a-i da de lucru. Se hrăneau cu fierturi de ierburi din pădure. În mizeria în care trăia cu copiii ei, menținea legături tainice cu soțul ei și ținea piept tuturor amenințărilor.

Îmi amintesc o împlinire povestită de ea, una din șirul de împliniri tragice ale vieții ei oropsite. Într-o noapte rece de toamnă, profitînd de întuneric, o vecină a chemat-o să-i dărească niște lînă.

Bucuroasă că va aduce copiilor ceva de mîncare, a muncit pînă aproape de zori. Trebuia să plece repede, înainte de a se lumina. Vecina i-a dat o pîine și o bucată de brînză învelită într-o foaie de ziar. Drumul era pustiu. S-a furișat în casă. Copiii dormeau. A scormonit după jarul ascuns sub spuză. A făcut focul și a pus oala cu apă la fiert. Băiețașul s-a trezit. La pîlpîirea flăcărilor a văzut pîinea și pachetul. A sărit din pat, s-a repezit și, rupînd ba din pîine, ba din brînză, a înfulecat pe nerăsuflăte. Cînd mama s-a apropiat de masă, i s-a părut că brînză freamătă.

Pentru munca unei nopți primise un boț de brînză veche, colcăind de viermi.

Au trecut doi ani chinuți. Bărbatul a ajuns la capătul puterilor. A trimis o scrisoare Ministerului de Interne, declarînd că a hotărît să se predea, dar punînd o condiție : să fie lăsată soția lui cu copiii să urce pînă la adăpostul lui, nesupravegheată. După două săptămîni aveau să coboare toți patru în sat. Crăciunei i s-a dat un sac cu alimente, a fost dusă pînă la poalele muntelui și a putut urca singură cu copiii pînă la el.

Au stat împreună două săptămîni. Crăciuna mi-a povestit cum bărbatul, ținîndu-și băiețașul în brațe, se învârtea împrejurul vîștinii lui, ba plîngînd, ba urlînd sălbatic pierderea libertății și groaza de pușcărie.

La rîndul lui, Harry Brauner mi-a povestit că a stat cîteva luni într-o celulă vecină cu aceea a bărbatului Crăciunei. Nu-mi amintesc dacă la Aiud sau în alt penitenciar. Prin perete a aflat că el nu avea nici un contact cu tovarășii lui de pușcărie. Dar uneori, cu urechea lipită de perete, îl asculta pe Harry cîntînd melodii popu-

lare din regiunea lui. Exista în pușcării un sistem de transmițeri printr-o gamelă lipită de perete, formind o cutie de rezonanță. Puteai cînta cu gura pe fundul gamelei aproape șoptit și prin interstițiile zidului gros de piatră, sunetul era captat clar de cealaltă parte a zidului.

Crăciuna mi-a relatat istoria ei cu resemnare, fără patimă. Cum s-ar fi putut ea ridica împotriva soartei sau, cum spunea, împotriva voinței lui Dumnezeu? De la naștere, o cale grea îi fusese hărăzită. O știa și nu cîrtea. Credința ei nu cunoștea îndoiala. Credea în Dumnezeu, Tatăl nostru, al tuturor, în Domnul nostru Isus Cristos, fiul lui Dumnezeu, în Măria Fecioara, Maica Domnului și în toți sfinții și părinții Bisericii noastre. Respectase toată viața ei cu smerenie obiceiurile religioase ale părinților ei. În biserică aprindea o luminare la icoană, șoptea „Doamne, miluiește-mă !” și pleca împăcată.

Uneori, cînd suferea peste măsură, cînd simțea o aprigă nevoie de a se descărca, vechi ritualuri ancestrale o mînau în pădure, iar acolo, în adîncul verde și pustiu, se îndrepta spre un stejar măreț, ales între toți copacii codrului, drept confident și prieten. Lui, stejarului, îi mărturisea tot ceea ce mîndria ei ascundea lumii. Cu fruntea apăsată de scoarța zgrunțuroasă, ca brațele întinse cuprinzîndu-i trunchiul, singură pe lume, își urla bocetul vieții ei năpăstuite.

Cînd a coborît de pe munte, alături de soț și de copii, în sat îi așteptau un colonel de securitate și o escortă. Au fost duși la primărie. Ofițerul l-a anunțat pe bărbat că are dreptul să ceară să i se îplinească o ultimă dorință, înainte de arestare. Atunci, în fața tuturor, în fața soției care stătea lîngă el, omul a cerut să-i fie adusă din satul vecin „drăguța” lui, pentru a-și lua rămas bî.în de la ea. A urmat o așteptare încremenită. Cînd femeia a sosit, s-au îmbrățișat, iar el a declarat că acestei femei îi lăsa în folosință bucata de pămînt cumpărată de el, exclusiv din banii lui.

Trei zile mai tîrziu a fost arestată Crăciuna, pentru complicitate și omitere de denunț. A fost condamnată la

cincisprezece ani și confiscarea averii. De aproape zece ani nu primise nici o veste în legătură cu copiii ei: "în sufletul ei pustiit nu mai sălășluia decît ura. Ura pentru jignirea ce-i fusese adusă public. Fusese lovită nu doar în dragostea ei pătimașă pentru bărbat, dar și în orgoliul ei batjocorit în fața întregului sat. Iar satul era singura ei lume. Amintirea jignirii și a umilinței nu-i lăsa tihnă nici zi și nici noapte.

Totuși, încrederea ei în Dumnezeu nu slăbise. Credea mai mult ca niciodată că rugămințile ei adresate Cerului cu atîta credință îi vor fi împlinite. Credea cu tărie că, într-o zi, Dumnezeu o va răzbuna și îl va pedepsi cumplit pe trădător.

Dumnezeu avea să-i îplinească ruga.

Zilele următoare mi-a vorbit despre neliniștea ei la gîndul reîntoarcerii în sat. Dacă vor mai fi în viață copiii ei, cum vor primi o mamă ce-i lăsase pe drumuri? O mamă care, din dorința de a-și apăra soțul, își sacrificase copiii? Ce va face ea în sat? Fără casă, fără haine, fără bani, fi-va nevoită să cerșească pe la casele oamenilor? Cine, în sat, cunoștea deosebirea între un condamnat politic și unul de drept comun? Ea a stat la pușcărie. O vor arăta cu degetul. Ascultînd-o, mă tot întrebam, ce pot face pentru a mai alina, cît de cît, neliniștile bieteii femei? Cu ce o pot ajuta? Și atunci m-am gîndit: „Așa cum m-am ajutat și pe mine”. Cu puterea cuvintelor.

În fiecare zi mă așezam lîngă ea, promițîndu-i mereu alte și alte năzdrăvane minuni. Îi voi trimite haine. Un costum negru. O bluză de mătase albă și pantofi de lac. Voi veni în sat cu sora mea și cu soțul ei, academicianul, îl vom căuta pe primar. Îl vom ruga să ne conducă la „Doamna Crăciuna”. Academicianul îi va săruta mîna. Va lăuda frumoasa ei purtare la penitenciar. La Mislea învățase să țeasă covoare oltenești. Îi voi trimite un război și lînă. Va țese pentru femeile din sat. Va cîștiga bani mulți.

În fiecare zi adăugam un nou amănunt, care o fermeca. Fapt uimitor... Urmărită de un destin tragic, încol-

țitamjosita bănuitoare și mereu la pîndă, ea sorbea cu nesaț și deplină încredere mereu înfloritul meu basm. Nu stăteam mult lîngă ea. Doar atît cît să-i mai picur

Sin r D ^ o c n i ^ - " 6 " n g e t N U 8 6 a p r o P i a T M ? o l g d e
mine. Dar ochii ei mă urmăreau și, așezată pe banca,
muta și nemișcată, mă aștepta...

În toamna lui 1962, la cîteva luni de la eliberarea mea, în urma primelor amnistii, cu mult înainte de termenul fixat, am primit o scrisoare de la Crăciuna. Mă anunța sosirea ei în sat. Fata ei murise demult. Băiatul trăia. Pe cît mi-a stat în putere — și eu eram foarte săracă — mi-am respectat făgăduielile. Firește că academicianul nu a vizitat-c, dar a primit haine, alimente, războiul de țesut, lînă. În 1963 am ajuns la ea. Lucra la spitalul din sat. Spăla scuipătoare, urinare, ploști și latrine. Locuia într-o magazie a spitalului. Dar slujba o căpătase de curînd, după multă alergătură și demersuri.

La sosirea în sat se aciuase într-un staul părăsit, la marginea satului. După o lună, primise o scrisoare de la bărbatul ei. Se întorcea și el. Era iarnă. Ea nu avea nici bani, nici lemne și se hrănea doar cu ce-i dădea pe ascuns sora ei. Cumnatul socotea a fi făcut prea destul, crescîndu-i băiatul.

Omul nu se aștepta la atîta sărăcie. Ea nu mi-a povestit nimic despre primirea pe care i-o făcuse. Dar cunoscînd-o, mi-am putut ușor închipui ce se întîmplase între ei doi la prima întîlnire. Mi-a spus doar că era extrem de bolnav. A doua zi, după o noapte petrecută de el dîrdîind de febră și de frig, a rugat-o să împrumute de la soră cîtiva lei, pentru a-i aduce puțină drojdie. Circiuma era departe. S-a întors în goană, cu sufletul la gură. A împins ușa gîfîind. În penumbra staulului, la înălțimea ochilor ei, se mai legănau încă picioarele lui.

Dumnezeu îi auzise ruga și o răzbunase...

Eram cam de trei săptămîni în celula 6, cînd Dede, într-o seară, s-a văitat că toată ziua a durut-o capul. Era obosită. M-a rugat să le potolesc eu pe femeii după închidere. Să le potolesc, adică să le închid gurile, aș fi făcut-o cu bucurie, dacă nu mi s-ar fi părut imposibil.

— Povestește-le ceva, a spus Dede.

Nu mai povestisem niciodată, nimic, cu glas tare. Însă dorind să o ajut, încurajată și de nivelul ascultătoarelor mele, a mhotărît să încerc. eC să le povestesc, fără nici o pregătire, pentru a le stîrni atenția ? M-am hotărî! repede. Le voi vorbi de satele în care lucrasem.

Am început prin a le explica, în cuvintele ceie mai simple, scopul monografiilor sociale. Alegerea satului. Așezarea noastră prin casele țaranilor. Cantina înjghebată în localul școlii. Obiceiurile locului. Întîmplări hazlii legate de felul sătenilor de a se purta cu noi. Plimbările noastre, ale studenților, seara tîrziu, după ședința de lucru cu profesorii, pe ulițele satului adormit. Îmi povesteam, de fapt, o parte din tinerețe.

Prima seară a fost hotărîtoare. Le adusesem darul unui ceas de uitare, dar și de aduceri aminte. Uitare a celei, amintire a satului. Satul de care vorbeam eu era, pentru fiecare dintre ele, chiar satul ei. Asemenea copiilor, găseau o oarecare desfătare în suspine, iar o lacrimă duioasă valora cît un zîmbet. Din seara aceea am avut o meserie. Eram „povestitoare”. Pînă la capătul timpului meu de detenție, mereu și mereu, am tot povestit.

Nu poate fi mai mult de șapte seara. Abia am scos hîrdaiele goale pe culoar. Celula tocmai a fost închisă pentru noapte. Cerul, îndărătul ferestrelor, s-a întunecat. Este ora tristă. În celulă se aprinde becul chior. Nu dă decît c aparență de lumină. Doar un întuneric puțin mai transparent. Formele cenușii ale femeilor se topesc prin penumbra. Cele tinere stau pe bănci. Celelalte, pe paturile lor. În fiecare seară se pregătesc să asculte o poveste.

Stau și eu pe o bancă. Toate privirile sînt ațintite asupra mea. În așteptarea cuvîntului :

— încep...

încep ? Ce încep ? Reflectasem îndelung în timpul zilei. Pînă atunci le povestisem basme de Ispirescu, de Ion Creangă, din *O mie și una de nopți*. Povestisem și două romane franțuzești, scrise cu o naivă dulcegărie pentru tinere făpturi romanțioase. Duosul final al cărților, cînd frumosul și mai ales bogatul tînr înfumurat este învins de frumusețea și virtutea tinerei fete sărace, le pricinaua fericite suspine. Le dăruia, poate, un frumos vis nocturn.

Apoi, m-am simțit nemulțumită. Fusesem risipitoare. Dacă aș fi continuat să povestesc în fiecare seară un rezumat de roman, în curînd ajungeam la fundul sacului. A trebuit să învăț să mai pun și apă în vin. Să întind fiecare povestire pe mai multe zile. Să le lungesc cu mereu alte amănunte. După trei ani, izbuteam să povestesc seriale. Deseriam peisaje, case și interioare, pictam personaje și născoceam dialoguri.

În celula 6 am ocolit romanele prea literare sau psihologice. Mi-am îmbogățit repertoriul cu filmele lacrimogene ale copilăriei, *Cele două orfeline*, și filmele cu Lilian Gish.

Uneori Nuți, mai proaspăt arestată, îmi rezuma vreun film văzut de ea. Astfel, filmul francez *Trei minute de adevăr*, o femeie stranie și frumoasă, un tînr pictor sărac, dar, firește, și el frumos. Un subiect tragic. Ce plăcere ! Pe canavaua imaculată, brodam cu fire de toate culorile scene închipuite.

În celulele mari, locuite ulterior, am fost bucuroasă să pot asculta, la rîndul meu. Dar povestitoarele erau rare. Multe femei evitau să povestescă din dorința de a-și scuti sănătatea șubrezită. A vorbi mult timp cu burta goală este foarte obositor. Obositoare era și zgîndărirea minții, pentru a-ți aminti cărți demult citite și uitate.

Nu am ascultat decît două povestitoare cu talent. Prima nu povestea decît romane polițiste. Din păcate, povestea rar. Avea nevoie, firește, de mult timp pentru a le pregăti. Dar reușea să ne țină agățate de nada ei, pînă la spectaculosul și neașteptatul final. Madeleine Cancicov

a murit acum cinci-șase ani la Londra. De aceea, îmi permit să-i dau numele real. În 1990, o carte de amintiri de pușcărie *Le cachot des marionettes* i-a apărut post-mortem la Paris.

A doua povestitoare păstra în memoria vizuală chiar filele cărților citite în adolescență. „Istorisind, spunea ea, nu fac decît să traduc în românește textul englez pe care îl văd aievea”.

A provoca rîsul sau plînsul, a te juca folosindu-i de cuvinte, nu doar în mintea ta, ci putînd să le azvîrli în aer, a le vedea reflectîndu-se pe fețele unor ascultătoare, doar ochi și urechi, procura o mare satisfacție și povestitoare și tuturor femeilor din celulă.

Părerile mele de rău și sentimentul penibil al pierderii timpului le-am resimțit mai puțin, pentru că făceam într-adevăr o muncă destul de obositoare, dar, în același timp, folositoare. Deznădejdea lipsei de libertate mi-a fost și ea mai puțin dureroasă, grație tovarășelor mele. O spun mereu. Niciodată, în viața liberă, nu am avut parte de atîta sinceră prietenie.

Pentru Nuți și Boji povesteam romane de dragoste. Intrate în iad la douăzeci de ani sau aproape, se gîndeau trist că la ieșire, peste zece ani, vor fi îmbătrînite, suferinde poate, sigur fecioare veștejite, și că nu vor mai avea ce aștepta de la viață. Pentru mai toate fetele acelor ani, ca și pentru o mare parte din fetele de azi, în țara noastră, dragostea se împletește cu căsătoria. Pentru ele, dragostea era cu puțință să rămîna un sentiment necunoscut. Maternitatea ? Puteau nădăjdui, cel mult, că vor crește copiii unui văduv. Li se părea că vor rămîne pînă la moarte două fete bătrîne, din ce în ce mai uscate și din ce în ce mai ursuze.

Logodnicele parașutistului. După luarea puterii de către comuniști, în 1945, nu știu ce filieră a serviciilor secrete franceze îi primea pe tinerii fugari români și, după un oarecare triaj, îi ducea pe cei aleși într-o școală secretă de spionaj. O dată stagiul terminat, erau parașutați noaptea în diferite puncte din țară. Dotați cu aparate de ra-

dio-emisie, cu buzunarele doldora, ei trebuiau să se infiltreze în marile centre, pentru a-și îndeplini misiunile. De fapt, nu cunosc această activitate decât prin cele povestite de două dintre noile mele colege, Mara și soția farmacistului. Victime ale unuia și aceluiși parașutist. Spre nefericirea lor, ambele se îndrăgostiseră de el.

Începînd prin a-și îngropa parașuta și aparatura, chiar în cîmpul pe care picase, s-a grăbit să-și caute ascunziș în primul sat care i-a ieșit în drum. Țăranii, unii pentru bani, alții din reacții politice, au acceptat să-l ascundă. Printr-o măsură de prudență, pentru a-i asigura mai bine securitatea, i-au schimbat de mai multe ori domiciliul, ducîndu-l la rude sau prieteni siguri. Moașa din sat, o tînără chipeșă, locuind singură, l-a primit la rîndul ei. S-a petrecut ceea ce era firesc să se petreacă, iar tînărul i-a făgăduit că o va lua în căsătorie. Nu-mi mai aduc aminte prin ce întîmplare, soția farmacistului din orașul apropiat a intrat și ea în horă. Frumoasă, foarte tînără, naivă, fiică de țărani transplantată la oraș, răsfățată de îndrăgostitul ei soț, o Doamnă Bovary autohtonă, s-a lăsat și ea sedusă de acest erou de roman, plin de mistere și pericole. În celulă erau supranumite „logodnicele parașutistului”.

Cînd seducătorul june a fost arestat, metodele rafinate ale anchetatorilor au dus la un lung lanț de arestări.

Logodnicele puteau acum, la adăpostul gratiilor, oă-și împărtășească amintirile și regretele. Nici un fel de gelozie nu le despărțea. Doar fuseseră la fel de înșelate amîndouă....

Lili — a treia femeie tînără din celulă — făcea parte dintr-un complot ridicol, aproape de necrezut.

Cînd armatele sovietice invadaseră Ungaria, un grup de învățători și alți „intelectuali” ai unui orașel din nordul țării au luat hotărîrea să se opună invaziei. Să oprească năvălirea blindatelor. Cum, nu știu, dar vajnicii complotiști reușiseră să acumuleze la un loc cîteva sute de ani de închisoare.

Lili era nevasta comisarului de poliție din oraș. Părinții ei erau săraci. Ea, frumoasă, cochetă, ușuratică. Urmasă doar două-trei clase de liceu. Locul de predilecție strada principală, „Corso»-ul orașului. Cu cîteva ani mai înainte fusese arestată în plină stradă. La comisariatul de poliție plîngea și suspina cîteva ore în carceră. Aproape moartă de frică, ajunge în fața comisarului. De altminteri, bărbat tînăr și prezentabil. O pofteste să ia loc și îi declară ritos că o iubește și vrea s-o ia de nevastă. Să se hotărască pe loc. Primăria sau doi ani de pușcărie. E nevinovată ? Fără importanță. Nu va fi prima nevinovată la pușcărie ! Firește, Lili alege primăria. Ce rol a avut comisarul în complot ? Ce rol a avut Lili ? Habar nu am, dar, în tot cazul, nu avea nici înfățișare, nici atitudine de eroină, și bănuiesc că la primul argument ceva mai brutal al anchetatorului ei a înșirat toate cîte le știa de la îndrăgostitul polițist.

Valerica — a doua moașă din celulă. Era urîță la chip, îndesată la trup. Întotdeauna tăcută și mohorîtă. Nu am văzut-o niciodată zîbind. De altminteri, am vorbit cu ea foarte puțin. Părea că se ferește de noi toate. Dar femeile știau totul despre ea de la Lili, care turuia vrute și nevrute cu o limbă cam spurcată. Fuseseră tîrîtă și ea în acest complot, pesemne, de Lili, de care era îndrăgostită cu disperare. Zi de zi îi urmărea pe sub gene toate mișcărilor,, stînd mută în colțul ei.

În libertate, Lili profitase de mărturisirile moașei, pentru a o chinui și a-și bate joc de ea. În lipsa bărbatului ei, o accepta, uneori, noaptea, în pat, pentru a avea plăcerea de a o bruftului cu sadism la cea mai timidă încercare de apropiere fizică. În celulă, după ce Lili povestise tuturor secretul bieteii femeii, o ignora ostentativ,, și nenorocita pierdea de rușine și amor.

În 1957, lesbianismul era socotit viciu. Homosexualitatea era pedepsită cu închisoare de legile comuniste.

Nuli. Părinții ei, țărani înstăriți dintr-un sat din nordul țării, nu prea departe de orașul locuit de Valerica și de Lili, centrul conspirației, și-au trimis toți copiii la școală. Nuți, era, la arestare, învățătoare într-un cătun de munte. Sediul administrației școlilor era așezat în orașelul din vale. Când trebuia să coboare la sediu, gazdele îi puneau la dispoziție un căluț de munte, care o purta voinicește, când la vale, când la munte, pe cărările pietroase ale muntelui împădurit. Curajul ei, naivitatea, cât și căluțul le-au sugerat complotiștilor ideea de a o întrebuința drept curier. Vitează fiind, cu inconștiența tineretii, fără a ține cont de pericole, s-a trezit și ea deținută politică pe timp de 12 ani.

Bibica. Tatăl ei era cârciumar în satul oltenesc în care ea se născuse. După patru clase primare își desăvârșise educația printre bețivii satului. Cîntînd pentru unii, făcînd ochi dulci altora, îi împingea la consumarea mărfaei tatălui ei. Spunea că are acasă un bărbat legitim. Am auzit-o o dată lăudînd cu glas tare performanțele lui sexuale. Dar explicațiile ei tehnice, fiind exprimate într-un vocabular de țărancă din Oltenia, mi-au rămas aproape neînțelese. Bibica, Lili și Dorina formau un mic grup aparte. Puteau fi auzite sușotind și rîzînd înfundat, cînd, rînd pe rînd, își povesteau anecdote scabroase și scatologice sau debitau glume în doi peri.

Bibica fusese condamnată pentru adăpostirea unui fugar. Pesemne, adăpostire bine plătită atunci, dar scump plătită acum. Se fălea și cu doi băieți, dar nici pe departe nu părea o mamă îndurerată. Se preocupa, totuși, de viitorul fiului de cincisprezece ani și o alesese pe Boji, contesa, drept noră. O tot chema pe lîngă ea și ținea foarte mult să o învețe să îndeplinească. Poate cu gîndul 3a picioarele viitorului soț pe timp de iarnă... Boji, fire blindă și binevoitoare, nu o contrazicea niciodată.

Dar Bibica era rea. Rea cu desfătare. Avea un oarecare noroc. În miez de pușcărie reușea să-și procure clipe de adevărată bucurie chinuîndu-și tovarășele. Toate fleacurile îi erau prilej de ceartă. Avea intuiția punctelor

•vulnerabile ale adversarelor ei și reușea întotdeauna să le scoată din fire și să le facă să plîngă. Dar nu se mulțumea cu atît. Insulte și invecțiile ei nu i se păreau îndeustulătoare. Pentru a se răzbuna în lege avea nevoie și de ajutorul Cerului.

Intr-o noapte de insomnie o văd coborînd din pat în picioarele goale se duce, tiptil, în colțul mort al celulei, adică invizibil de la vizetă. Aici, cade în genunchi, bate o mătănie, se ridică, se întoarce spre dreapta, o nouă mătănie, se ridică, se întoarce iar spre dreapta și tot așa repetă de zece ori rotația completă. În liniștea nopții aud zgomotul pe care-l fac genunchii ei lovind podeaua. A doua zi îi povestesc Crăciunii gesticulația nocturnă. Mă lămurește. Mătăniile în cruce sînt o practică de vrăjitorie pentru a atrage asupra cuiva tot răul pe care i-l dorești. Se pare că Bibica repetă acest ritual pîgîn de cîte ori se ceartă cu vreo femeie din celulă sau cînd i se năzare că a fost jignită. Pîna și Dede a avut parte de o ședință de mătăanii „în cruce”. Dar pe cînd pretențiile ei dușmance trăiau mai departe neatinse de răzbunarea ei, peste un an ea se afla pe un pat de spital, cu diagnosticul de hidrofizie a genunchilor.

Am reușit să închei tacit cu ea un pact de neagresiune, lăsînd-o să iasă învingătoare în urma unei sfidări adresată mie, public, cu șiretenie. Înfruntarea s-a petrecut la cîteva zile după revenirea mea la regimul alimentar normal. Se pare că fusesem supravegheată. Dădeam zilnic o parte din regimul meu celorlalte deținute. Deci, nu-i simțeam nevoia. Însă experiența mă învățase că toate hotărîrile lor au întotdeauna motive ascunse și țeluri perfide. Poate că regimul T.B.C., acordat doar cu două săptămîni înainte schimbării de celulă, îmi fusese dat pentru a provoca invidia celorlalte flămînde. Le dejucasem planul. Toate se bucurau de înghițitura de lapte, bobul de margarina sau de marmeladă, pe care le ofeream. Ce e drept, infime, pentru că și eu primeam puțin și ete erau multe.

Deci, regimul meu o dată suspendat, iată că Bibicăi, care se văicărea la fiecare vizită a infirmierei, i se acordă zece zile de regim medical. A treia zi de regim primește o gamelă cu supă mai groasă decît cea din hîrdău. După ce înghite jumătate din porție, mă pofteste să gust și eu

două-trei linguri din supa ei. Minunate, femeile ridică ochii de pe gamelele lor, așteptînd ce se va petrece. Convinse, probabil, că voi refuza să iau în gura mea lingura ei.[^] Bibica este cea mai nespălată femeie din celulă și eu mă spăl zilnic. Pe deasupra, nu mă socot ele una din cele două „doamne” ?

A refuza însemna declanșarea unui război pe care do-ream cu orice preț să-l evit. Nu avea să se sfîșcî să mă învinuiască de dispreț față de țărânci. Am așezat și gamela și lingura mea pe bancă. M-am dus și m-am așezat pe marginea patului ei. Am luat lingura ce mi-o întindea și de două ori am vîrît „lingura ei” în gamela „ei” și am dus-o la gura mea. Cînd i-am restituit lingura, mulțumindu-i, Bibica a aruncat celorlalte o privire triumfătoare și cu mine nu s-a certat niciodată.

Dorina. Ultima din cele cinci femei tinere. Născută și ea într-un sat, dar așezat lîngă București. Deci, un sat poluat de influența unui mare oraș și, mai ales, de mahalaua prin care se intra în oraș. Tatăl ei era paznic de vînătoare. Părăsită de un soț bețivan, își lăsase doi copii mici în grija mamei și venise la București. Muncea ca femeie la toate, cu ziua, pe la gospodăriile mai răsărite din mahalaua unde locuia.

Cunoșteam bine farmecul bătrînesc al acestor cartiere periferice. Împreună cu Harry Brauner hoinăream vara, la umbra salcîmilor înfiți de-a lungul străzilor grosolan pietruite. Ascultînd-o pe Dorina, mi se părea că deschid porțița gardului de scînduri și că pătrund și eu cu ea în curtea foarte lungă și îngustă. Înaintam împreună de-a lungul șirului de căsuțe lipite una de alta, cu prispele închise cu geamuri, îndărătul cărora se înghesuie două-trei cămăruțe. Era chiar decorul ales pentru una din piesele mele de teatru, închipuită cu trei ani în urmă, iar personajele mele erau întru totul asemenea vecinilor Dorinei. Muncitori, artizani, olteni cu cobilițe, mărunți funcționari, pensionari și același furnicar de puști, jucîndu-se cu picioarele goale în praful verii și noroiul toamnelor.

În fund, într-o cămăruță, locuia Dorina. Însă într-una din primele căsuțe se aciuse un inginer, care avusese „încurcături”. Ea îi spăla rufe, îi cîrpea ciorapii, făcea curat în casă și aștepta cu răbdare... bunul lui plac. Dar învățase să se facă nevăzută cînd în curte intra discret o elegantă făptură voalată, ieșită — după toate aparențele — din cine știe care bogat cartier al Capitalei.

Inginerul voia să plece din țară, pentru a-și șterge trecutul. Eleganta lui prietenă nu dorea să fie părăsită. Aveau să fugă, deci, împreună. Dar cu ce bani ? Ea nu-l putea cere familiei, iar el era sărac lipit pămîntului. Ajudat de inocenta Dorina și de doi tineri, frate și soră, proaspăt sosiți dintr-un târg provincial să-și caute norocul în marele oraș, inginerul a fabricat o bombă artizanală. A vîrît-o într-un sac procurat de tineri. Într-o sîmbătă, la o oră serală de mare afluență, a aruncat atît de bine bomba lîngă casa de fier, încît a fost primul grav rănit dintre mulții răniți duși la spital. Pe masa de operație, i-au fost amputate ambele picioare.

Dar sacul care conținuse bomba a fost găsit. Pe sac, încă destul de vizibilă, adresa fratelui și a sorei. Sacul le fusese trimis de părinți cu alimente. Arestați, au măr-turisit tot. Schilodul inginer, din nenorocita „victimă” a devenit principalul acuzat al procesului de tîlhărie, delapidare și răniri grave de persoane. Proces care, la uneltirile familiei frumoasei doamne, pe baza scopului final — fuga din țară — s-a transformat într-un proces politic. Astfel s-a văzut și Dorina proțăpită deținută politică.

Chiar în primele zile ale intrării mele în celulă. Dede m-a prevenit. Dorina „ciripește”. În limbajul specific pușcăriei, a „ciripi” înseamnă a informa, a denunța. Uneori, o ciripitoare era scoasă din celulă sub un pretext oarecare, pentru a se afla de la ea ce spuneau și ce făceau celelalte femei. Urmau, adesea, pedepse.

Poate din cauza amintirilor evocate de cartierul ei, m-am străduit să mă port cu ea așa cum mă purtam cu fiecare dintre ele. Fapt care a mișcat-o, și numai datorită ei am reușit, cîțva timp mai tîrziu, să stabilim o legătură morse cu celulele vecine.

Mama Yuhaz. Nu prea am ce spune despre bătrîna unguroaică. Mi se pare că din bunătate, fără nici un interes material, dăduse unui fugar de mîncare. Era o femeie tare de treabă, întotdeauna dispusă să ne calce cămășile. Fără fier de călcat, obiect prohibit în pușcării. Purtam cămăși militare din pînză groasă albă. Le frecam cu furie în apa rece cu săpunul de rufe — altul nici nu aveam —, pînă ieșeau curate și albe. Femeile tinere doreau să poarte cămăși călcate. Cînd era încă umedă întindeau cămașa pe un pat, o împătureau cu grijă și o așezau pe o bancă. Mama Yuhaz, cea mai grasă femeie din celulă, era rugată să ia loc pe bancă sau, mai bine zis, pe cămașă. Cămașa, sub presiunea greutății, suprafeței și căldurii formelor ei abundente, după un sfert de oră era uscată și perfect netezită.

Îmi amintesc că, într-o zi, nu mai știu de ce, comandantul s-a răstit la ea, amenințînd-o cu un „7 zile”. Neputînd să se apere în românește, mi s-a părut firesc să vorbesc eu în locul ei. Incidentul mi s-a întipărit în memorie, pentru că, am auzit atunci din gura comandantului cea mai succintă definiție a justiției comuniste. -

— Taci din gură ! Aici, locul avocaților este la carceră ! Aici nu sînt avocați. Aici nu este decît un judecător. Un singur judecător ! Eu !

O lună mai tîrziu, pentru recidivă, judecătorul m-a trimis la carceră. Șapte zile salutare. Am învățat lecția...

Boji. Un prea frumos castel. Un parc imens. StaLu: albe printre copaci. Un pod mobil peste șanțul cu apă împrejmuitor. Un tată inteligent. Prevăzînd viitorul, făcuse studii de agronomie, pentru a conduce chiar el munca moșiei. Prevedere cuminte, dar mult prea optimistă. Lui Boji îi făcea mare plăcere să vorbească despre mama ei. Imaginea frumoasei și blîndeii femei, așa cum o vedea fetița ei, așa o mai văd și eu azi în închi-

puire, venind din grădina însorită și urcînd treptele terasei, cu brațele încărcate cu flori.

Boji avea o soră mai mare și doi frați. Evacuați de azi pe mîine, duși în orașul vecin, li s-a dat drept locuință o odaie la subsol, aproape o pivniță. Conleie — tatăl ei — a găsit un loc de rîndaș la ferma de vuiپی de la marginea orașului. Sîmbăta seara, copiii ascunși în dosul gardului așteptau halcile de carne furate vulpilor, pentru masa duminicală a familiei. Uneori, în zori, găseau în fața ușii fie un sac cu făină, fie cartofi, mălai sau slănină. Aduse noaptea, pe ascuns, de țăranii fostei moșii. Frumoasa contesă nu mai era decît o biată femeie încolțită de griji. Alerga toată ziua de la un capăt la celălalt al orașului, dînd lecții de engleză și franceză.

La patrușprezece ani, Boji a învățat dactiigrafia. Lucra, de peste trei ani într-o întreprindere de construcții, cînd, într-o seară, tocmai cînd se pregătea să plece acasă, a intrat în birou un muncitor mai vîrstnic și a rugat-o să multiplice pentru el un text manuscris. Era un text scurt. Douăzeci de copii. S-a apucat de lucru. După cîteva rînduri s-a oprit, apoi a citit tot textul. Nu pricepea bine toate cuvintele, dar îndeajuns pentru a înțelege că era un text periculos. Un manifest contra partidului comunist. I s-a făcut frică. Dar cum să-i mărturisească omului că ei, Boji, îi este frică ? Omul a fost arestat un an mai tîrziu, mașina de scris a întreprinderii a fost controlată, Boji a fost arestată și ea. Era aproape un copil... Era de-abia la începutul a doisprezece ani de condamnare.

Amabilă, politicoasă, o biată fetiță cuminte, speriată, ilămîndă și căreia îi era tare dor de mama ei. Îmi povestea cît de amărîtă îi fusese mama pentru că nu avea timp să-i învețe franceza și engleza pe proprii ei copii.

— Vrei să înveți franceza, Boji ?

Dar înainte ca Boji să aibă timp să răspundă, Nuți strigă :

— Și eu vreau !

Deci, a doua mea meserie. După povestitoare, profesoară de limba franceză.

* *

Am revăzut-o pe Boji la Tîrgu Mureș. Eu ieșisem din pușcărie la termen, în 1961. Ea a scăpat ceva mai târziu, grație amnistiei din 1964. Am fost invitată la masă de părinții ei. Locuiau tot într-un subsol, dar ceva mai salubru decît primul. Pe masă, farfurii și pahare desperecheate. Sub cele două pături, saltele pe care dormeau noaptea copiii, adică Boji și fratele ei mai mic. Cei mari lucrau în alte orașe.

O doamnă bătrînă, cu părul alb și chip palid și obosit, mama lui Boji... O doamnă bătrînă... Boji ne-a dus să vedem fostul lor castel. În camerele golite de toată mobila de odinioară, un cămin de copii înapoiți. Poate viitorii membri ai securității personale a lui Ceaușescu. Parcul — sălbăticit. Împrăștiat prin iarbă, cioburi albe de statui sparte.

* *

Mila ce mi-o stîrnea tineretul din celuia scădea simțitor față de unele femei bătrîne. Mai ales cînd ele, pe motivul vîrstei, pretindeau diferite privilegii peste cele care le erau acordate de bunăvoie. Ocupau paturile de jos. Erau scutite de toate corvezile. Uneori, le erau spălate rufe. Dar Bibica și Vlădescu aveau și alte pretenții. Nu îndrăzneau să le ceară cu voce tare, dar în celulele în care am stat mai târziu, doamnele bătrîne își argumentau cererile.

— Tinerele, spuneau ele, au rezerve de energie pe care noi, vîrstnicele, nu le mai avem. Ele vor ieși cu siguranță din închisoare. Au viitorul în față. Dar noi, slăbite de vîrstă, de pușcărie, dacă nu ne ajutați să rezistăm, nu vom ieși de aici decît cu picioarele înainte, spre cimitir.

Cînd nu mai rămînea în hîrdău decît un singur polonic, Dede îl împărțea între Nuți și Boji, fără a mai ține seama de cîrpele colorate agățate la paturi. Este o nedreptate, șopteau Bibica și Vlădescu, dar nici una dintre ele nu avea îndrăzneala să protesteze fățiș, în față

autorității calme a lui Dede și a acceptării tacite a celorlalte.

Faptul de a fi întemnițat, întărește trăsăturile obișnuite ale caracterelor. Cel bun va deveni și mai bun. Cel rău, feroce. Mai ales pe chipurile femeilor bătrîne se manifestă clar diferența între zbîrciturile tipului „bunică” și ale tipului „vrăjitoare”. Timpul și greutatea ridicau măștile.

La drept vorbind, nici Cati, nici Bibica nu erau bătrîne. Dar erau trecute de patruzeci de ani; în sat, la vîrsla lor, o femeie nu mai este socotită tînără. Pînă și ea se socotește, ca făcînd parte din generația trecută. Cu oarecare satisfacție, totuși. Cîștigă astfel respectul satului și îi crește autoritatea în familie. Mama Yuhaz avea un dulce chip de măr zbîrcit. Crăciuna, o privir de judecător crunt. Vlădescu semăna cu o vulpe șireată. Doamna Ionescu părea o „Pieta” decolorată de vechime. Cati avea chipul resemnat al unei femei cumsecade și amărîtă. În fine, Bibica, o bătrînă maimuță acrită.

* *
* *

Două eleve permanente. Mai multe ascultătoare trecătoare. O singură reușită : Boji.

Am recurs din nou la tabletele de săpun. Primeam săptămînal o felie de săpun groasă cam de doi centimetri. Suprafețele ei, după două-trei întrebuițări atente, se netezeau. Cu o așchie ruptă din mătură, zgîriam ușor pe săpun textul dorit. Lecția odată învățată, puțină apă ștergea scrisul. Aveam grijă să-l ștergem cît de repede, pentru a nu risca vreo percheziție inopinată și pedeapsa aferentă.

Eu scriam textul pe cadrul de fier negru al somierei patului de la primul etaj. Adică pe o fișie lungă de doi metri și lată cam de trei centimetri. În chip de cretă întrebuițam bucățele de mortar, smulse din zid. Scriam, de exemplu, prezentul verbului „etre”, a fi. Urmau explicarea, cititul, pronunțarea și copiatul pe tablete. Re-trase prin locuri mai ferite sau în dosul paravanului, elevele mele trebuiau să asimileze lecția pe loc, ca să spele săpunul. Lecțiile orale nu erau interzise, dar cu-

vîntul scris era interzis cu desăvîrșire și pedepsit cu asprime.

De la primele lecții, o situație stînjenitoare. Greutate pronunțării limbii franceze corecte pentru urechile și vocea lui Nuți. Ușurința asimilării lui Boji. Reda ușor sunetul corect. Necunoscînd limba maghiară, nu puteam să-mi dau seama dacă într-ajutor îi venea pronunțarea limbii materne sau șirul de aristocrați culți din care descindea. Prenumele francez „je” (eu) izbutea să-i provoace lui Nuți o strîmbătură a buzelor și un sunet căruia nu-i găseam comparație. În tot cazul, un sunet barbar. Am născocit un scris fonetic. Litera „ă” pentru „e” francez. „Jă”, pentru „je” francez. „Jem”, pentru „j'aime”-și așa mai departe. Chiar dacă rezultatul lăsa de dorit, m-am chinuit cît am putut și, uneori, a te chinui îți dă o oarecare satisfacție.

*
* *

Prietenia este, desigur, un ajutor de nădejde. Dar în celula 6, ca și în toate celulele prin care am mai trecut pînă la eliberare, am găsit foarte multe prietenii,, dar nici o „prietenă”. Recunosc cu părere de rău că îmi inima mea, în afara familiei mele și a lui Harry, nu se găsea decît foarte puțin loc disponibil.

Femeile din jurul meu îmi inspirau, am mai spus-o,, o nețărmurită milă și simpatie, dar foarte sincer vorbind, altceva, nimic. Nu-mi alinau suferința. Schimbul nădăjduit nu se împlinise. M-am apropiat de ele. Le-ara ascultat poveștile. Le-am povestit, la rîndul meu, povești. Prin rețeaua poștală au participat, fără pericol pentru ele, la viața întregului penitenciar. Au aflat rarele vești din lumea de afară. Dar nu am făcut nimic din spirit de sacrificiu. Din noblețe sufletească sau dragoste creștinească față de aproapele meu. Nu. Aveam o acută nevoie să-mi înlocuiesc munca mentală, așa că m-am hotărît să fac tot ce ne putea fi de folos și lor și mie. Pentru că le datoram, totuși, recunoștință. Chiar dacă nu mi-au alinat pierderea libertății, dacă singurătatea mea nu a fost decît în mică măsură ușurată, eram conștientă că, așa

cum erau, femeile mi-au fost de mare ajutor. Au scurtat pe jumătate cele șaptesprezece ceasuri ale fiecărei zi.

În ce fel? O zi de închisoare este întotdeauna nesfîrșită. Dar trece mai repede cînd o masori nu în minute, ci în ore. În primele mele luni de singurătate, fiecare din cele 1020 de minute ale unei zile pe care eram' nevoită să o trăiesc, mă copleșeau sub greutatea lor. Curătenia trupului și a celulei, mesele, „programele”, plimbarea îmi ocupau cel mult două ore. O sută douăzeci de minute. În tot restul zilei nu-mi rămînea decît deznadejdea și foamea.

Cu timpul, mi-am născocit ajutorul poeziei. Dar nu puteam lucra mai mult de zece ore zilnic. Șase sute de minute. Cele cinci sute de minute goale pe care mai trebuia să le trag după mine pînă la cufundarea în somn îmi păreau nesfîrșite. Ca și cum mecanismul unui ceas, pornit la cinci dimineața, se dereglă puțin cîte puțin, se rotea din ce în ce mai lent, lungind din ce în ce mai mult scurgerea fiecărui minut. Pe la orele opt seara nu mai simțeam pămîntul sub picioare. Mă înecam. Doar ciocănitul milițienței la ușă, anunțînd culcarea, mă readucea la o viață conștientă.

Aici, în celule, cu atîtea femei în preajmă, permanent agresată de prezența lor, cu atenția concentrată asupra lor, un ceas nu mai era decît un ceas, și uneori încă și mai puțin. Jalea și disperarea și strangularea vieții clausturate nu se mai întindeau pe toate clipele zilei. Nu-mi rămînea decît timpul unui concentrat de dezo-lare.

* *

În 1952, fusesem mutată în al doilea subsol al sediului partidului. Din nou, un timp mort în anchetă. Pe cît am putut afla după eliberare, ministrul de Interne, Teohari Georgescu, ar fi declarat că procesul era cu neputință de înscenat. Erau poate ocupați cu elaborarea' unei noi tactici, mai performantă, pentru a ne silui conștiințele.

Mă găseam într-o stare de extremă descurajare. Slăbiciunea fizică, rezultat al unui regim alimentar gîndit

științific pentru a mă menține la granița dintre viață și moarte, se accentua. Un soi de amorțeală îmi cuprindea trup și suflet. Cu orice preț, trebuia să reacționez. \m început prin a face câteva mișcări de gimnastică. Rezultatul a fost neașteptat. Sîngele pus în mișcare m-a trezit puțin din prostrație, iar credința mea în supremația spiritului eliberat cu totul de cerințele trupului, a primit atunci o tîflă batjocoritoare. Am simțit, pentru câteva clipe, renăscînd în mine speranța.

Deci, sîngele materie... Dar nu puteam renunța la credința mea în primatul spiritului. În schimb, am decis să fac zilnic câteva minute de gimnastică. De cinci ani, cu schimbarea celulei, încălcasem pentru prima oară hotărîrea luată și îmi părea rău. Așa că, într-o dimineață, după ce m-am spălat, am declarat că îmi voi relua activitatea sportivă.

Nuți, Boji, cele două logodnice și Dorina au vrut să participe și ele. Ne scoteam fustele și, în cămașă și șort, adică pantalonii scurți bărbătești, începeam ședința. În fața mea s-au înșirat cele cinci începătoare. Toate celelalte s-au așezat pe bănci pentru a elibera spațiul. Spectacolul a început. Fiecare exercițiu la început doar de cinci ori, de teama febrei musculare.

În inerta mohoreală a celulei, noutatea a fost bine primită. Gimnastele erau tinere și, cu excepția Dorinei, mai bondoacă, aveau trupuri frumoase. Publicul privea cu plăcere și participa cu sfaturi, critici și glume. Din păcate, rîdeau prea zgomotos. Vizeta țacănea. Ușa se deschidea și milițianca intervenea. Ne interzicea să continuăm.

A doua zi, la deschidere, șefa l-a întrebat pe comandant dacă regulamentul interzice gimnastica. Comandantul trebuia să recunoască această lacună a regulamentului. Cei care l-au conceput au uitat să interzică și gimnastica. Deci, putem face zilnic zece minute de exerciții? Da, a răspuns comandantul, dar cu o condiție. Fără vorbe, fără rîsete, fără cel mai mic zgomot. Am continuat, deci, cu indicații verbale șoptite și rîsete înăbușite și fără cel mai mic zgomot. Cît de fără margini poate să fie prostia proștilor !

I
I
•
•
K
M
•
I
•
•
•
ji
•
I
•
•
I
•
•
M
m
W
•}
9
m
•
•
K
s
f»
„j
I”
,

Povestind pe scurt viața trecută a femeilor din celulă, am însuflețit exagerat de mult viața noastră actuală. Dar femeile care, în libertate, iubiseră sau uriseră, dăduseră ajutor sau trădaseră, rîseseră și plînseseră în voie și, în tot cazul, cu excepția Crăciunei, mîncaseră zilnic pe săturate, mai erau ele oare cele pe care le priveam acum? Pe care le vedeam înșirate pe băncile ce'ulei, în uniforme cenușii, cum cenușii le erau și fețele, gîndurile?

Sus pe munte, falnic învestmîntată în cămașă lungă albă, cu mijlocul strîns în încolăceala brîului pestriț, femeia care, la primele raze ale răsăritului, ieșea pe prăgul stînei, ce mai avea ea în comun cu deținuta Cati din celula 6 a penitenciarului Miercurea-Ciuc? Brațe încrucișate, spate rotund, privirea buimacă fixînd scîndurile podelei, Cati și toate celelalte par niște maldăre de zdrențe vărgate, ascunzînd buturugi neînsuflețite.

Cenușie este și celula și lumina, cenușii femeile, cum cenușiu este totul în jurul meu. Chipurile lor nu par chinuite. Ele nu par nenorocite. Ci cu mult mai rău. Par nesimțitoare, încremenite, par stafiile unor femei ce au trăit acum foarte mulți ani și, de foarte mult timp, au murit...

Celula nr. 6 nu este decît un cimitir sărăcăcios, în care o moarte pusă pe șotii a înlocuit albele lințolii ale răposatelor cu niște uniforme în dungi alburii și cenușii cu mult mai proletare.

Căci moartea învîrte hora...

* *

Într-adevăr, un dans macabru se învîrte acum în celulă, și un vînt de nebunie le cuprinde în hora lui. În timp ce toate, tinere și bătrîne, se rotesc, la semnalul dat de una din femei, fiecare își ridică mîna dreaptă, își scoate boneta de pe cap, o pune pe capul vecinei din stînga care, și ea, își scosese boneta pentru a o așeza pe capul vecinei din stînga, și toate și-au scos bonetele,

și toate le-au pus pe capetele vecinilor din stînga și jocul continuă, mai repede, mîinile agață bonetele, le trîntesc pe capul vecinilor, din ce în ce mai repede, primesc noi bonete, le ridică, încă și mai repede, le pocnesc pe capetele vecinilor care le scot, le proiectează mai departe, pletele se despletesc, cozile șerpuiesc, șuvițele plesnesc, primesc o bonetă, o prind în zbor, îi fac vînt și mă simt tîrîtă în mișcarea generală și agăț boneta care a pocnit pe capul meu și poc ! pe capul lui Dede, Dede pe al lui Cati, Cati... STOP !

La început, una dintre noi avea capul gol. Ea primește prima bonetă. Cînd hora este brusc oprită de șefa jocului, una dintre noi se va găsi cu capul gol. Va plăti un gaj și jocul se va relua. Profitînd de sfertul de oră de la sfîrșitul după-amiezii, cînd milițiențele slăbesc supravegherea, poate pentru că își scriu rapoartele sau pentru că sînt obosite, femeile joacă „jocul bonetelor”. Boneta tuturor pușcăriașilor din lume.

Le observ în timpul jocului. Mimica lui Dede spune răspicat că jocul i se pare ridicol, nedemn de ea, dar acceptă, din solidaritate, să coboare la nivelul general. Mama Yuhaz se chinuie din răspuseri să mențină în ritmul jocului cîrnurile ei săltărețe. Tinerele petrec, într-adevăr. Cenușe pare un hipopotam deghizat. Vlădescu Se zbuguie. Se simte tînără, frumoasă și nebunatică. Mai tot timpul uită că de douăzeci de ani au zburat fără urme succesele ei de vampă rurală. Și-a ales drept victimă pe bătrînul magazioner. Singurul om de omenie din penitenciar. Vlădescu îi aruncă o privire piezișă și zîmbete cu subînțelesuri. Cînd, într-o zi, el a intrat în celulă pentru a ajuta pe milițianca să care cearșafurile curate, Vlădescu i-a ieșit înainte, și-a apucat cu amîndouă mîinile fusta, a săltat-o încet peste picioarele strîmbe, a ridicat-o și mai sus peste genunchii osoși și, arătîndu-i găurile ciorapilor prin care i se vedea pielea zbîrcită, izmenindu-se grațios, i-a cerut o pereche de ciorapi noi.

Jocul se reia. încă două gajuri. Din nou, mîinile se ridică, bonetele își schimbă proprietățile, hora se învîrte, cînd, brusc, Nuți se oprește, cu degetul pe buze. Ne poticnim și înlemnim. Da ! Pași pe scară.

Bătrînele se retrag, clătîindu-se. Se prăbușesc pe paturi. Gîfîie. Par puțin rușinate. Cum au putut ele să uite măcar cîteva minute că sînt la închisoare și că sînt bătrîne și flămînde ?

Cînd se deschide vizeta, milițianca nu vede decît cincisprezece deținute, tăcute și nemișcate. Moartea și-a reluat drepturile. Recreația a luat sfîrșit...

Asemenea parodii de viață erau rare. Dar constrîngerile la care erau supuse le împingeau uneori pe aceste femei simple la ieșiri mai puțin inofensive decît „jocul bonetelor”. Izbucneau în certuri atingînd paroxisme de violență. Bibica și Crăciuna erau cele mai greu de potolit. Bibica scuipa un debit torențial de blesteme incandescente. Dar cînd se mînia Crăciuna, mîinile ei tindeau să intre în acțiune cu argumente mult mai performante decît cele scuipate de gura nesecată a Bibicăi. Dede și noi toate eram de părere că ar trebui să le lăsăm să-și dea drumul în voie, așa încît, cel puțin o dată, cele „7 zile” să fie meritate. Dede intervenea, totuși, și noi o ajutam.

Am viețuit în celula 6 aproape un an. Jocurile și erupțiile vulcanice erau cu toate acestea rare. Chiar prea rare, atît de monoton se desfășura viața. Pentru a face mai lesne înțeleasă atmosfera în care trăiam, ar trebui să repet aceleași cuvinte. Plictiseală. Inactivitate. Foame. Buimăceală. Dor. Somnolență mintală și fizică. Să înșir aceste cuvinte iar și iar, fără oprire, pentru toate orele veștede ale vieților noastre veștejite. Domnea o totală lipsă de orice preocupare, depășind nevoile elementare ale omului primitiv. Tovarășele mele nu trăiau. Vegetau. Fuseseră, de fapt, condamnate la moarte...

*
* *

O milițianca a deschis ușa. A împins în celulă trei femei. Abia fuseseră judecate și era prima lor zi de penitenciar, în celulă mai erau paturi goale. Paznica le-a

spus să-și pună ealabalîneul indiferent pe care pat, parter sau etaj și le-a părăsit printre noi.

Îmi amintesc cu claritate grupul celor trei femei. Nu mai văzusem niciodată, în nici o pictură, în nici un grup statuar, încă mai puțin în viața de toate zilele, o asemenea groază marcînd trei chipuri omenestii. Lipite una de alta, nemișcate, paralizate de frică, stăteau în fața ușii închise, cu boccelele atîrnînd grele și doar ochii lor mai păstrau o urmă de viață. Ne priveau și le priveam și noi cu aceeași spaimă. Ca și cum teroarea lor se răs-pîndise în toată celula, înlemnindu-ne și pe noi.

Apoi, Dede s-a apropiat de ele, le-a urat bun venit printre noi. Le-a dus spre paturile libere și încet ne-am apropiat de ele, ne-am prezentat, iar tensiunea a mai slăbit. Parcă reîncepeau să respire, scăpate de o iminentă catastrofă. Nu resimțisem și eu o aproape asemenea groază la gîndul schimbării de celulă ?

Veneau de la București. Aveau cam aceeași vîrstă. Între douăzeci și cinci și treizeci de ani. Cea mai mare era inginer chimist într-o fabrică de conserve. Celălalte două, funcționare. Găsesc aici locul unei paranteze lămuritoare, în legătură cu numele real ale tovarășelor mele timp de patru ani. A fost pentru mine o problemă, pe care nu știu dacă am soluționat-o corect. M-am gîndit că nu-mi pot permite să dau nume, fără a cere autorizații. Dar cum nu mă pot porni prin țară în căutarea lor, pentru că nici nu știu unde le-aș putea găsi, unele nume sînt reale, altele porecle sau nume cu totul fictive.

Chimista va rămîne, deci, „chimistă”. Originară din Moldova, unde înainte părinții ei aveau ceva pămînt. Cea mai tînră și mai înspăimîntată, brună cu ochi mari negri, cu tenul mat, acum livid, avea pe față mai multe alunițe. O numeam Alunița. A treia, slabă și înaltă, mi-a rămas mai străină și nu mi-o prea amintesc.

Chimista a avut un rol important în celulă. Bine crescută, amabilă și deșteaptă, era și o perfectă gospodină. Moldovencele au o binemeritată reputație de măiestrie culinară. Chimista a deschis, deci, un curs de bucătărie ascultat în fiecare dimineață de aproape toate femeile, în ce mă privește, mă feream de aceste lecții ca de ciumă. Mi se părea tragic și umilitor felul în care salivau și

leșinau de plăcere la auzul rețetelor ei savante și rafinate. Bietele femei nu se mulțumeau doar cu ascultatul lecției ; cu deliciu și extaz le simțeam, parcă, umplîndu-le gurile uscate. Unele rețete erau învățate chiar pe de rost, deși majoritatea ingredientelor le erau și aveau să le rămîna și pe viitor cu totul necunoscute. Dar chimista era și o femeie cultă și prezența ei ridica puțin nivelul celulei.

Alunița s-a agățat de mine cu toată slăbiciunea și abulia ei. Își povestea viața și astfel am aflat cauza arestării lor și a puternicului șoc care aproape că le năucise, îndată după luarea puterii de către comuniști, toate trei răspîndiseră cîteva manifeste tipărite clandestin de un mărunț grup de opoziție. Timpul trecînd, chimista a fost atrasă de propaganda nucleului de comuniști din fabrică. S-a înscris cu idealism și sinceritate în partid. Era iubită de muncitori și lucra în sindicat cu satisfacția de a fi folosită. Este greu de crezut, după peste patruzeci de ani de comunism și douăzeci și cinci de domnie a „odiosului și a sinistrei”, că demersul chimistei nu a fost singular. Pentru a astupa golul lăsat de fuga atîtor intelectuali peste hotare, mulți oameni cinstiți și-au spus că, dacă toți marinarii ar părăsi vasul, el nu ar putea decît să se scufunde. Că ar fi folositor pentru țară să accepte ineluctabilul pentru a nu o lăsa pradă iureșului profitorilor. Cei mai mulți din acești proaspeți membri de partid au preferat, mai tîrziu, să nege trista realitate. A recunoaște cîstit că ai fost înșelat sună foarte frumos și moral. Dar faptul de a înapoia un carnet de partid era un fapt grav și extrem de periculos. I se cerea cutezătorului un curaj aproape înconștient și trebuia să nu aibă nici părinți, nici soț sau soție, nici copii care să sufere consecințele tragice ale așa-zisei lui trădări.

Cele trei femei își duceau liniștite mărunta lor viață, împăcate cu sărăcia lor, cu lipsurile, cu cozile, scurtul episod al manifestelor fusese cu totul uitat. Dar pretinsa justiție comunistă nu uită și nu renunță. Trebuie să li se dea ceva de făcut miilor de activiști cu lefuri grase și poliției de partid. Era urmărită cu tenacitate pînă și cea mai neînsemnată scrisoare anonimă. O muncă de șobolani, infiltrîndu-se pretutindeni, mișunînd prin tot ora-

șui, prin case și prin familii. Au fost arestate toate trei. Aproape neînțelegînd ce li se întâmplă, nici măcar nu au încercat să nege. Fusese doar o nebunie tinerească, care li se părea acum cu totul lipsită de importanță. În pofida certificatului de bună purtare a sindicatului, chimista și cele două funcționare au fost condamnate la cîte patrusprezece ani. Ancheta fusese scurtă. Procesul, rapid. Au sosit la noi încă sub șoc. Am petrecut multe ore ascultînd-o pe Alunița și scuturîndu-i abulia, pentru a o face să înțeleagă că numai moartea pune punctul final și este sfîrșitul speranței.

* *

În fiecare zi, o nouă încărcătură de „dușmance ale poporului” erau împrăștiate în diferite celule mari și mici. Încă două tinere femei au fost parcate la noi. O infirmieră, Ana, și cumnata ei, Măria. Făceau parte din minoritatea germană din Transilvania. Amîndouă aveau o solidă educație familială și vorbeau curent românește. - Mi se pare că au fost condamnate pentru adăpostirea unui ofițer al armatei germane în retragere.

Afluxul de deținute dădu loc, firește, unei înmulțiri a infracțiunilor, deici, al pedepselor și, fatal, al carcerelor de pedepsire. Celula 12 de pedepsire deveni celulă normală și se înjghebară la parter mai multe carcere de pedeapsă. După cîte îmi amintesc, patru carcere. Știam doar că se află jos, sub scară.

Tocmai ne culcasem și eram încă pe malul somnului. Ca prin vis am auzit atunci sunete ciudate strecurate în celula noastră prin fereastra deschisă. Un glas stins, bătrînesc, se văita, gema, se înăbușea și se pornea iar în sunete răgușite, stranii, înfricoșate și înfricoșetoare. În celulă, lumina anemică a singurului bec electric nu se stingea niciodată. Le-am văzut pe cîteva femei ridicîndu-se pe jumătate. Am auzit o voce șoptind : „Trebuie să fie biata doamnă Liciu”.

Una după alta, se trezesc toate. „Da. Este sigur Liciu”, aud vocea lui Bibica. Ne povestește că a stat cu ea în ultima celulă înainte de mutări. Era, într-adevăr, bolnavă

sau se resimțea de pe urma lipsurilor alimentare ? Nu știa.

— Nu se văita, spune Bibica, dar era tare slabă și din ce în ce mai obosită.

Pentru a nu atrage milițianca la vizetă, vorbim în șoaptă. Gînd și cînd, un vaiet, ca un țipăt strangulat, ne amuțea cîteva clipe. Bibica mai spune că infirmiera a hotărît că e bolnavă doar de bătrînețe și că nu e cazul să fie trimisă la spital. Dar nu mai mîncea aproape deloc. Slăbită cum era, cum ar fi putut, sărmana femeie, să se hrănească cu mămăligă, fasole furajeră, varză acră și arpacăș ? Ar fi trebuit să-i acorde măcar un regim medical. Nu i l-au acordat.

Mai tîrziu, într-altă celulă, am mai aflat și alte amănunte, în loc s-o ducă la spital, au coborît-o într-una din noile carcere în care au vîrît două paturi și o tinetă. O fată din celulă a fost promulgată infirmieră. Mi se pare că o mutaseră cu o săptămînă înaintea morții ei, deci, înaintea acestei nopți, ultima ei noapte.

Penitenciarul părea scufundat într-o tăcere solemnă. Ca și cum întreaga fire aștepta înfiorată primul și singurul acord al celei mai lugubre simfonii. Jos, femeia lupta. Dar moartea își bătea joc de ea și de lupta ei dinainte pierdută. După șuierăturile mai dese și mai scurte vedeam aievea spasmele pieptului, rictusul gurii, ochii dați peste cap. De milă, de neputință, cîteva femei au început să plîngă. Singurele, Nuți și Boji, alunecaseră încet în somn.

Apoi, sunetele se schimbă. Chimista spuse încet :

— Horcăielile morții... Se sfîrșește...

Agonia. O agonie solitară. Avusese un soț. Fusese închis ca și ea. Am aflat de curînd că el scăpase repede. Murise numai după doi ani de închisoare. Avusese, desigur, copii, nepoți, nepoate. Dar murea singură. Nici o mînă dragă nu-i încălzea degetele reci. Mîinile ei, bătrînele ei mîini noduroase, se crispau pe un murdar cearșaf de pușcărie. Noi, cele care o vegheam de la distanță, eram niște străine. Cele mai multe dintre noi luam act de existența ei, doar în clipa cînd această existență lua sfîrșit. Poate vreunul dintre ai ei va citi aceste rînduri. Pentru el le-am scris. Să afle că femeile din celula 6 a peni-

tenciarului Miercurea-Ciuc au șoptit pentru ea toate rugăciunile știute.

— Tatăl nostru carele ești în ceruri... și iartă-ne nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri.

Dar puteam noi să făgăduim îndepărtatului Dumnezeu că vom ierta greșiților noștri? Să iertăm moartea ei într-o carceră? Cu ce drept să o iertăm? Noi, din adâncimea celulei noastre, chemam îndurarea Domnului, fără să ne tîrguim cu El. Să-i scurteze suferința, să o scutească de această luptă zadarnică. Să aibă milă și de noi. De ce adăuga suferințelor noastre chinul suferințelor ei? Fiecare horcăit își împlînta vîrfurile pumnalului în inimile noastre și plîngeam suferința ei și suferința noastră și rugăciunea noastră îi cerea lui Dumnezeu să i se facă milă de făpturile noastre păcătoase, pentru că noi nu eram decît așa cum atît puternica Lui voință ne făcuse.

Cerul își pierdea încet zăbranicul. Gemetele erau din ce în ce mai rare, mai slabe. Și îmi spuneam că dacă Dumnezeu poate, plictisindu-se singur în haos, se distrase, ordonîndu-1 și creînd animale și oameni, jocul Lui fusese crud. A venit timpul ca augustele-I mîini să strîngă cărțile jocului, pentru a le mai întinde o dată, cu aceeași responsabilitate pe care o pretinde creaturilor Sale.

Tineretul adormise demult. Doar bătrînele vegheau mai departe și cînd zorii luminară celula, abia ciulind urechile sub ferestre, am mai putut ghici, mai mult decît auzi, ultimele respirații ale doamnei Liciu, moartă într-o carceră a penitenciarului Miercurea-Ciuc în anul 1957...

Au trecut mai multe zile. Priveghiul a fost uitat. Pentru cîteva din femei nu era prima întîlnire cu moartea în penitenciar. Anul trecut murise principesa de Wied. O altă deținută reușise să se spînzure în timpul unei pedepse de „7 zile”. Într-o carceră, poate aceeași, unde murise doamna Liciu. Mă gîndeam că ieșisem dintr-o lungă singurătate, tînjind după viață și auzisem pașii morții...

„A auzi moartea”. Sensul figurat al acestor trei cuvinte și-a făcut drum în mintea mea la sensul propriu. Sunetele auzite, intrate prin ferestre, nu puteau proveni

decît dintr-un loc situat sub celula noastră. Pentru a ajunge sus la noi, trebuie să fi ieșit tot printr-o fereastră. Fereastra unei celule așezată exact sub a noastră. Deci, dintr-una din carcerile amenajate sub scară. Dar celula noastră era destul de mare. Carcerele, de obicei, mici. Prin care din cele două ferestre ale noastre urcaseră sunetele mai puternic. Discutînd problema cu toate femeile, am căzut de acord. Gemetele se auzeau mai clar de la fereastra din stînga peretelui. Deci, sub celula noastră, în unghiul dintre peretele din stînga și cel din fund — peretele cu ferestre — se afla, fără nici o îndoială, o carceră de pedeapsă. Oare nu am putea încerca să intrăm în legătură cu femeile pedepsite în carceră? Ce părere au ele?

Nuți a fost imediat de acord. Celelalte au rămas pasive. Din moment ce nu erau direct implicate și nici nu puteau fi, deoarece nici una nu cunoștea alfabetul morse, nu aveau motiv să se opună.

De la început am declarat că este normal să iau asupra mea toată răspunderea și, ca urmare, eventualele pedepse, pentru că eram prima interesată. De la intrarea mea în celulă pierdusem toate contactele cu prietenele mele.

Dar trebuia să obțin consimțămîntul lui Dede. Era șefa camerei. Avea drept de veto. Nu se arăta împotrivă, dar mi-o arăta din ochi pe Dorina. Avea dreptate. Dorina putea fi periculoasă. Putea ciripi. Am atacat-o frontal. Auzise discuția. Era la curent cu proiectul nostru. Dar un simplu proiect nu putea fi pedepsit atît timp cît rămînea doar în stare de proiect. Am cerut discret Dorinei părerea ei. Să-mi dea un sfat. Crede ea că pot încerca fără pericol? Această distracție la perete, le va face plăcere tuturor, dar merită ea riscul unui „7 zile”? Eu sînt bolnavă de piept. Nu va fi nici un „7 zile”, îmi răspunse Dorina. Trebuia doar să profit de prima ei ieșire pe culoar. Cînd va fi chemată de milițianca pentru a mătura culoarul, ea ne va păzi de afară. Cînd o va vedea pe milițianca apropiindu-se de ușa noastră, va tuși de două ori. Și, în orice caz, Nuți mă va păzi din interiorul celulei. Va sta lipită de ușă.

Dede nu s-a arătat prea încrezătoare. Dar eu observasem de mai multe ori în viață că o încredere sinceră, acordată unei persoane dubioase, o determină să facă tot posibilul pentru a se arăta demnă de încrederea manifestată. Mai ales de față cu atâtea spectatoare critice. În sfârșit, ajunsă la înțelegere cu Dede, avînd aprobarea femeilor, pe Dorina și Nuți asistente, nu se mai rămînea decît să așteptăm ocazia propice.

Climatul celulei se înviorase puțin. Intrarea noilor venite suscitase un îndoit interes și prin prezența lor și prin informațiile la zi aduse din lumea liberă. Nu mai îmi aduc aminte ce anume vești ne-au adus. Au vorbit despre modă, alimentație, prețuri, dar, spre marele meu regret, cele cinci deținute politice erau nule în politică. Am aflat doar că tot Gheorghiu-Dej era secretarul partidului. Deci, nici o schimbare notabilă în politică. Deținea puterea în partid cu tot atîta furie dictatorială, deci, pentru noi, nici o licărire de speranță în viitorul apropiat. Dar depărtat... ?

Îmi închipuiam pe deasupra spinărilor și capetelor plecate ale turmelor omenești din Est o uriașă plasă de interes, care îi prinsese pe toți în ochiuri de oțel. La suprafață, război rece, în afund, interese economice. Nemulțumitul de cei cîțiva metri de frînghie care îl împiedicau să facă mai mult de cîțiva pași în voie avea libertatea de aș agăța frînghia de gît și de a căuta primul copac. Cu speranța că Sfîntul Petru nu-i va cere și el pașaport...

O dată pe săptămînă, aveam parte de un duș. Milițianca anunța : „Pregătirea pentru duș !” Trebuia să ne dezbrăcăm de toate hainele ce ne serveau strict la mascarea nudității. Ne scoteam și ciorapii, pentru a o scuti pe milițianca de așteptare, în vestibulul sălii de dușuri. Nu cumva să piardă cîteva minute suplimentare din prețiosul ei timp. Luînd cu noi săpun, prosop și lighene, coboram scara în goană, traversam în monom curtea și ne înghe-suam într-un mic vestibul prevăzut cu bănci, în mirosul

caracteristic de rufe murdare, săpun prost, mucegai și transpirație al băilor populare. Aici, fiecare încearcă să se despoaie cît mai iute pentru a ajunge printre primele sub duș. Pentru că, în sala suficient de mare, pe fiecare din cele trei conducte care o traversează, se află doar cîte zece pîlnii. Treizeci în total, cu jumătate din găurele astupate de calcar. Dar pentru că nu eram decît douăzeci de femei, milițianca nu dădea drumul decît unui singur șir de dușuri. Zece dușuri. Deci, două femei de fiecare duș. Era de dorit să ajungi prima sub duș și să te ții ferm pe picioare, pentru a nu fi împinsă de a doua sosită în afara conului de picături de apă. Era mereu prilejul unei lupte pe tăcute, mai ales cînd volumul rotunjimilor uneia ocupa atît de mult loc încît cealaltă nu ajungea să-și ude decît jumătate din trup. Fața sau dosul, la alegere.

Spectacolul a mai bine de jumătate din academiile noastre nu era tocmai plăcut. Din fericire, răstimpul consacrat igienei fiind foarte scurt, nu ne da posibilitatea de a analiza sîinii fleșcăiți, fesele căzute, burțile hidropice și alte frumuseți, pe care fiecare le-ar fi dorit ascunse, dacă pudoarea, și ea, nu ar fi fost interzisă în pușcărie.

Începea a treia cursă de viteză. Săpunitul. Pentru a cîștiga clipele necesare clătutului, te sileai să te uzi cît mai repede din cap pînă în picioare și cît mai repede să te săpunești cu săpunul tare ca piatra și să speli atîta piele murdară și atîtea părți de trup curățate doar o dată pe săptămînă sub duș. Număram cu părere de rău atît de numeroasele locuri de spălat ale unui trup femeiesc. Natura nu s-a zgîrcit. Aproape totul este în dublu exemplar. Avem două urechi, doi ochi, două nări, două brațe, doi sîni, două fese, două picioare și restul — care, slavă Domnului, nu este dublu — de spălat în cîteva minute. A reuși atare performanță pretindea o agilitate depășind posibilitățile femeilor în vîrstă. Nu ajungeau niciodată la plăcerea cîtorva clipe de nemișcare sub fîșnitura apei, pentru a clăti săpunul lipit de trup. Cînd milițianca închidea robinetul dușului protestele erau zadarnice. Iarna, sala nu era încălzită. Dîrdîind în picioarele goale pe cimentul rece al vestibulului, ne ștergeam cum puteam cu un ștergar prea mic și subțire și

traversam iar în fugă curtea, în bocănitul bocancilor re-but ai armatei, prea mari pentru noi și fără șireturi. Confiscate. Nu am ajuns nici o dată să înțeleg de ce niște amărîte șireturi de ghețe li se păreau periculoase. Cravatele și centurile de piele, treacă-meargă. Dar poate că din vigilenta grijă față de prețioșii lor deținuți, căutau să-i ferească de ispita de a se spânzura cu ajutorul unui vechi șiret de bocanc.

Nu avem optimismul de a crede că vom avea timp să ne spălăm și pe cap sub duș. Ceream voie să aducem în celulă apă caldă în lighenele noastre. Spălatul pe cap era o operație complicată din cauza penuriei de apă. Lighenele nu erau mari, nici adânci și nici nu le puteam umple cu vîrf din cauza greutateii lor, a traversării curții în goană și a treptelor lunecoase. Ca să paliem lipsa apei calde, adoptasem o metodă bazată pe principiul : „necesitatea este lege”. Să ne spălăm în grup. Grup format prin selecție afectivă.

Goleam trei din lighenele aduse în celelalte trei lighene, umplîndu-le astfel cu vîrf. Lighenele golite erau înșirate pe o bancă. Cu minile căuș, vărsăm în fiecare lighean cîtiva pumni de apă caldă. Femeia nr. 1 a grupului își muia părul în primul lighean. În timp ce ea se spăla cu săpun în al doilea lighean, femeia nr. 2 își muia, la rîndul ei, părul în primul lighean. Nr. 1 se clătea în al treilea lighean. Apa din al doilea lighean se vărsa în tinetă și nr. 2 se spăla cu săpun în apa în care se clătise nr. 1. Printr-o permanentă rotație de lighene, ajungeau să se spele cam șase femei săptămînal. Cu o singură condiție. A prefera să ai părul aproximativ curat colectiv, decît murdar, individual. Rîndul grupului meu revenea la două săptămîni, celelalte socotind și acest lermen un lux cu totul extravagant. Multe femei sacrificau, din cînd în cînd, curățenia trupeză și se spălau pe cap la duș.

Dar, uneori, și apa caldă, puțină cîtă era, ne lipsea. Atunci aplicam altă metodă. Încălzeam apa din lighene cu ajutorul căldurii minilor noastre. Le agitam îndelung în apa rece pînă ni se părea destul de încropită pentru a avea curajul să ne spălăm pe cap cu ea. La sfîrșit, pentru a nu răci în celula rece, ne frecam țeasta

cu prosopul îndelung, cu energie, aproape cu furie. Părul se usca și rădăcinile părului se înviorau.

Cu toate greutatea întîmpinate de noi pentru a menține un minim de igienă, recunosc că nici nu am văzut, nici nu am auzit pomenindu-se în penitenciar de vreun parazit. Nici păduchi, nici purici, nici păduchi de lemn. Acestor oribile mici făpturi le-a fost milă de noi. Sau, poate, milă de ele. Sîngele nostru nu putea fi prea gustos, și nu avea cum fi hrănitor.

Dar, trăiască D.D.T.-ul. La o lună, două, eram înecate sub valuri de praf alb. Nu ne puteau scoate din celulă în timpul operației. Unde să ne ducă ? Nu aveam voie să ne întîlnim cu deținutele celorlalte celule și ei se grăbeau să treacă cu stropitul dintr-o celulă într-alta.

Atîtea pagini pentru un simplu duș ! Este prea mult ? Prea puțin ? Îmi dau seama că povestesc întîmplări minore, fără strălucire, aproape fără însemnătate. Plicticoase chiar. Dar numai din întîmplări mărunte e'a țeșută viața unui pumn de femei — ele însele lipsite de însemnătate și de prinos pe pămînt. Pe jumătate deja aruncate peste bord. În tot cazul, așa ne simțeam noi...

Milițianca deschise ușa. Cheamă trei femei la maturatul culoarelor. Printre ele, Dorina. Ziua cea mare a sosit. Trebuie să încerc comunicarea cu carcera de la parter. În celulă, mare emoție. Nuți se duce la ușă. Eu mă lipesc de perete, sub fereastră. Așteptare încordată. Dragele mele tovarășe abia mai îndrăznesc să respire. Se află cineva jos ? Dacă da, ar putea să nu știe morse. Ar putea să-i fie frică să răspundă. Dar, în sfîrșit, Nuți îmi face semn. Zgomotele maturatului s-au îndepărtat. Dorina nu tușește. Deci, milițianca este departe de noi. Foarte emoționată și eu, ciocănesc în zid două lovituri. Semnalul emisiei. Două lovituri răspund : „Recepție”. Bat inițiala mea L. Punct, linie, punct, punct, linie, pentru că femeile, din prudență, înlocuiseră două puncte scurte din alfabetul morse, printr-o liniuță de cîtiva centimetri trasă pe zid.

Cîteva clipe de tăcere... și peretele răspunde nesperat, fantastic, de necrezut :

— Bună-ziua, Lena !

Jos în carceră este o femeie care mă cunoaște. Am vorbit de mai multe ori cu ea din fosta mea celulă 11. Ea îndura o pedeapsă de „7 zile” la 12. Șoptesc femeilor : „E Marga”. Aproape toate o cunosc. Am fost împreună la Mislea. Acum este șefă de cameră la 2. Nu-mi aduc aminte de ce fusese pedepsită, dar avusesem noroc. Era ultima ei zi de izolator. Nu aveam nimic deosebit să ne spunem. Ear reîntîlnirea ne făcea plăcere. Am hotărît să ne comunicăm prin celula 1, limitrofă pisoarului, locul unei viitoare poște.

Dorina tușește : „Pericol”. Cu un pumn în perete pun capăt convorbirii. Dorina se ținuse de cuvînt. La reintrarea ei în celulă a fost primită cu entuziasm și felicitări. Reușisem să luăm legătura cu parterul. Nu va urma nici o pedeapsă.

Toată lumea era mulțumită. Dorina nu-și mai încăpea în piele. Acest moment de glorie al ei a fost hotărîtor. Își urmă cu zel rolul de înger păzitor și, ba o lovitură dată cu coada măturii în ușă, ba un acces de tuse, întrerupea la timp conversațiile ulterioare. Din celulă în celulă, prezența mea la 6 a fost transmisă întregului penitenciar.

* Acum, ele, toate relațiile mele vechi, cînd erau pedepsite jos, mă chemau bătînd sigla mea. Bibica, al cărui pat se sprijinea de peretele din fund, mă chema îndată ce auzea apelul. Cînd puteam răspunde fără teamă, mă repezeam la perete și Nuți sau Dorina la ușă. Dar dacă îi adresam Bibicăi un semn negativ, ea, mîndră nevoie mare de noua ei importanță în celulă, trîntea un pumn în perete, semnalînd pericolul.

O nouă viață însuflețea celula. Un secret ne lega. Un secret important și periculos. Aventura se strecurase pînă la noi, învingînd pereți și interziceri. Era totuși aceeași celulă. În celulă, aceleași femei amărîte și flămînde. Dar ceva subit, o pînză de păianjen cu fire nevăzute, se țesuse printre noi.

Unele mă rugau să aflu vești despre fostele lor colege de celulă. Le trimiteau mesaje. În celula 10 se pe-

trecuse cutare întîmplare. O nouă deținută sosise la 3. O femeie care pleca acasă a anunțat-o pe Dede că se va ține de făgăduiala făcută la Mislea. Le va căuta pe fetele ei.

Sigur că și acest capitol este pueril și lipsit de importanță. Dar în celula noastră, ca și în tot penitenciarul, nu erau închiși politicieni, bărbați luptători pentru o idee, foști demnitari etc... Noi nu eram decît o grămadă adunată la întîmplare, de femei necăjite și picate din senin în pușcărie. Lor, aceste flacuri, aceste nimicuri le capta toată atenția. Ne ajuta să ne simțim mai puțin singure. Mai puțin părăsite. Jos, în fiecare săptămînă, alte și alte femei pedepsite. Nu toate ne chemau. Altele nu răspundeau. Nu știau morse sau se temeau, sau făceau parte din „pasive”. Dar, în general, femeile pedepsite erau tocmai cele „active”. Ele învățau morse și nu se temeau de regulament. Ele, neliniștite, erau veșnicele candidate la pedepse.

Cu lecțiile de bucătărie și de franceză, cu gimnastica și peretele, cu poveștile, două-trei ore zilnic treceau mai repede. Alte cîteva ore cu spălatul, maturatul celelei, programele, plimbarea și mesele. Dar mai ne rămîneau de suportat peste zece ore goale. Ore în care nu mai aveam absolut nimic de făcut. Cînd peretele amuțea mai multe zile în șir, toropeala se făcea încă și mai simțită. Am fi fost mulțumite să ațipim cîte puțin, dar să dormim nu aveam voie. Ne-ar fi fost mai ușor dacă am mai fi avut cîte ceva de mîncare, dar de mîncare nu aveam nimic. Ne era foame și nu aveam ce mîncă. O lene totală paraliza mințile. O visare vagă și tristă încețoșa gîndurile. Pe chipurile tuturor, în ochii ce nu aveau nimic de văzut, se reflecta aceeași inconștientă plutire.

Astăzi cred că numai mîinile lor inactive, moarte, lăsau cale liberă golului mental. Numai doamna Ionescu, permanent ferecată în rugăciunile ei, nu suferea de această anchiloză. Dar, uneori, privind-o, mă întrebam dacă ea era într-adevăr scufundată într-o lume de un

primitiv misticism sau, dacă nu cumva, golul absolut nu pusesese demult stăpânire pe mintea ei.

Dede, în numele celei, ceruse comandantului autorizația de a scoate din bagajele de la magazie acele haine de lână împletită, prea rupte pentru a mai putea fi purtate. Să ne dea voie să le deșirăm și cu lina recuperată să împletim pulovere sau jachete călduroase pentru iarna apropiată. Fiecare femeie ar fi avut nevoie doar de o pereche de andrele din sîrmă groasă, rotunjite la capete. Să ni se acorde permisiunea de a lucra timpul necesar. Dede mai repetase de două ori cererea, fără speranță de reușită, cînd, într-o dimineață, după plimbare, milițianca a adus în celulă un snop de andrele artizanale. Vom fi duse după-masă la depozitul de bagaje. Magazinerul ne va lăsa să scotocim și să luăm tot ceea ce ni se va părea reutilizabil.

Dede împărți andrelele. Așteptam cu oarecare neîncredere vizitarea bagajelor. Dar totul se petrecu corect și fiecare se întoarse în celulă, purtîndu-și trofee. A doua zi ne-am pornit pe deșiratul vechilor pulovere găurite, a jachetelor și fularilor și la transformarea lor în gheme. Regretam toate că nu puteam spăla lina înainte de a începe împletitul, dar nu aveam nici apă suficientă, nici săpun, nici timpul necesar uscării lînii. Nu ni se acordase decît zece zile de lucru. Ne vom spăla operele odată terminate după zece zile.

Toate, în afara lui Boji, știau să mînuiască andrelele. Dar Boji, ca și noile sosite, nu avea nimic de desfăcut și de refăcut.

Cît de diferit, a doua zi, era aspectul celei noastre. O intensă agitație însuflețea chipurile, mîinile și limbile femeilor. Discutau modele, puncte, tipare. Căzusem toate de acord, după o dezbatere temeinică, să alegem drept soluție optimă amestecul firelor de toate culorile și de toate grosimile. Deciseseam să răsucim două fire deosebite pentru a lucra cu un fir mai gros. Din cînd în cînd, Dede intervenea pentru a potoli efervescența. Nu trebuia să le dăm motiv pentru confiscarea lînii și a andrelelor.

Mă înșelasem asupra tovarășelor mele. Nu erau ignorante. Dacă le judecasem greșit pentru că nu se potri-

veau modelului meu ideal de deținute politice, greșisem și îmi părea rău. Eu nu știam nimic din tot ce știau ele. Nimic din toate cîte le-am învățat atunci de la ele.

Cum să începi primul rînd de ochiuri, pentru ca baza împletiturii să fie elastică. Cum să începi un al doilea ghem de lână, fără a face un nod. Cum să spiralezi, cu o îngerească răbdare, metru după metru, două fire de lână uzate, pentru a le prefăce într-un fir nou și solid. Cum să prinzi una de alta două părți terminate, cînd nu ai nici ac, nici ață de cusut și multe altele.

Cunoșteau tot felul de puncte. Lucrau cînd ochiul pe față, cînd pe dos, îl treceau de pe o andrea pe alta, îl reluau și numărau punctele, atît de absorbite încît nici nu mai vedeau, nici nu mai auzeau ce se petrecea în jurul lor.

Zece zile. O oază de uitare. De jalnică fericire. Uneori se consultau. Discutau un amănunt. Explicau un model. Repezițiunea cu care aproape toate mînuiau andrelele mă exaspera. Am încercat să le imit. Să lucrez mai repede. După cinci-șase puncte reușite, al șaptelea ochi fugea la dracu și îmi pierdeam vremea reparînd ponosul.

Timp de zece zile nici gimnastică, nici lecții. Boji, neavînd de lucru, se așeza lîngă mine și o puneam să traducă în franceză scurte fraze uzuale. Dar cel mai des mă ruga să repetăm primele cuvinte ce le va adresa mamei ei, la întoarcerea acasă.

Cînd întunericul se lăsa, lumina becului fiind prea slabă, erau nevoite — cu părere de rău — să lase lucrul din mînă. Cele zece zile scurse, andrelele confiscate, fierberea calmată, timpul carceral și-a reluat pasul de înmormîntare. Din nou nu ne mai rămînea decît zidul carcerii pentru a mai scutura puțin tristețea și lîncezeala generală. Venise timpul să atacăm al doilea perete.

Dar, după acest episod al lucrului manual, mi-am pus din nou prima întrebare ce mi-o pusesem la intrarea mea în celulă. Ce căutau aceste femei într-un penitenciar politic ?

* »

Am analizat atent ceilalți trei pereți ai celulei. Cel din dreapta, inutilizabil. În spatele lui, cușca scării. Perețele din partea ușii, opus peretelui cu ferestre, separa o jumătate de celulă de culoar și o jumătate de biroul milițienilor. Biroul avea cam 9 m². Perețele stîng al celulei dădea spre exterior. Continua, deci, spre birou, apoi forma peretele cu ferestre ale celulelor 8, 9, 10, 11 și 12, ultima din fundul culoarului.

Am fost de acord că nu eram despărțite de celula 8 decît prin 3 m de perete. Biroul. Mai nimic. Loviturile bătute la noi în celulă în colțul camerei spre birou s-ar propaga lesne prin această distanță. Ar fi perfect auzite la 8. Din nenorocire, tot atît de perfect și din birou. Avusesem ocazia să observ atent biroul prin grația unei milițience, Erji. În 1954, după condamnare, îndurasem primul an de penitenciar la Dumbrăveni. La mutarea noastră la Miercurea-Ciuc, câteva milițience, printre care și Erji, au fost mutate împreună cu noi. O cunoșteam, deci, de trei ani. O tînră unguroaică, drăguță și îngrijită. Dintre toate milițiențele a fost singura care a manifestat o oarecare milă față de izolarea și mizeria mea. Uneori, cînd o putea face fără risc, îmi dădea un plus de hrană. Introducea chiar pe furiș vreo cratiță mare, care conținea un fel de mîncare de regim, paste sau griș. Trebuia să rîcii repede resturile pentru a nu fi prinse și pedepsite amîndouă. Îmi zâmbea cînd deschidea ușa și, uneori, îmi șoptea „bună ziua”. Simțeam că între noi două trecea un ascuns curent de simpatie. Cînd era ea de serviciu, mă puteam odihni cîteva minute, întinsă pe pat. Știam că vizeta nu se va deschide, Erji fiind convinsă că nu comit nimic interzis, ceea ce nu era întotdeauna adevărat. Dar mă cunoscuse la Dumbrăveni și acolo fusesem foarte cuminte. Aparent. Doar pentru că delictele ce le comiteam erau mărunte și nu am fost prinsă niciodată. Dar este adevărat că nu încercasem decît de două ori delictul major : comunicarea cu vecinele.

De la schimbarea actuală de celulă, purtarea ei se schimbase. Am înțeles-o. Cea mai mărunță concesie, în fața unor eventuali martori îi putea aduce neplăceri. Una sau alta dintre deținute, fie din răutate, fie pentru a-și

atrage bunăvoința comandantului, o putea denunța. Deci, primele săptămîni nu m-a luat deloc în seamă. Am fost mirată cînd, într-o zi, deschizînd ușa pentru a scoate din celulă echipa de măturat, Erji a spus, arătîndu-mă : „Să iasă și ea”.

Demult, picioarele nu mă mai țineau. Erji știa că nu sînt bună de nimic. Nu puteam mătura. Dar am fost mișcată la gîndul că vroia să-mi ofere o mică destindere. A ieși cîteva minute în culoarul plin de soare era plăcut și odihnitor. Pe culoar, mie mi-a spus să mă așez pe un scaun, lingă geam și celorlalte, să se apuce de măturat.

Dar, în pofida atîtor aspre experiențe, după minciunile anchetatorilor, încă o dată m-am înșelat prosteste. Cum putusem crede, fie și o secundă, în buna credință a unei milițience ? Mă scosese din celulă numai pentru a mă iscodi în legătură cu femeile din celulă. Cum se purtau cu mine ? Dar între ele ? Despre ce vorbeau ? Ce făceau ? Ce gîndeau ?

Îmi poți răspunde sincer. Îți pun aceste întrebări din simplă curiozitate personală...

M-am apucat să-i torn fel de fel de fleacuri idilice. Am lăudat cumînțenia femeilor. I-am spus cît de frumos se poartă cu mine și în timp ce îi tot spuneam verzi și uscate, observam cu atenție biroul, a cărui ușă deschisă se afla drept în fața mea. O încăpere mică. Un dulap. O masă. Două scaune. Atît.

Erji m-a mai scos încă o dată pe culoar și nemulțumită, cred, de răspunsurile mele „naive”, a pus punct ieșirilor mele. În schimb, în toți anii următori, am simțit de mai multe ori înțepăturile micilor ei răzbunări. Dar îmi făcuse, totuși, un serviciu. Privind biroul, prudența mi s-a evaporat și eram gata, cu ajutorul femeilor, să încerc la primul prilej, o legătură cu camera 8, dacă nimeni în celulă nu se va opune.

Cum nimeni nu s-a opus, la prima ieșire a Dorinei, am încercat și am reușit. Nu am vorbit decît rar și mare lucru nu am aflat. Atunci, de ce riscam să ne chinuim șapte zile ? De ce ?

În primul rînd, pentru a ne da iluzia unei activități importante. Apoi, cu gîndul că poate tot vom afla ceva

și ne-ar putea da puțină speranță. Pentru a scutura plic- 1
tiseala și apatia în care eram scufundate. Pentru a avea 1
satisfacția de a ne bate joc de regulamentul pușcării. 1
Pentru a ne simți solidare. Pentru a ne oferi iluzia unui 1
oarecare liber arbitru. Pentru a ne bucura că nu ne pu- 1
teau prinde și, deci, pedepsi.

Pentru că nu m-au prins niciodată, Dorina, pe culoar,
a fost mereu vigilentă și eficace. Schimbarea ei de atit-
tudine a fost, de altminteri, remarcată și în afara celu-
lei. Nu mai ciripea. Comandantul a vrut să o pedep-
sească, dezvăluind public purtarea ei anterioară. Dar
vorbele lui nu au avut efectul scontat. Femeile îi cu-
noșteau demult această activitate și comandantul nu
avea de unde să știe că trecutul îi fusese iertat pentru
serviciile aduse acum.

În legătură cu comandantul și Dorina am observat
de mai multe ori că, deși partidul comunist incita la
delatiuni, le încuraja și le impunea adeseori prin ame-
nințări și șantaje, informatorii rămâneau întotdeauna pă-
căliți și, de multe ori, chiar pedepsiți.

* *

Am umplut pînă acum zeci de pagini cu amintirile
vieții în celula 6. Recitindu-le, îmi dau seama că am vor-
bit mult despre celulă, în general, despre fiecare femeie,
în special, am povestit diferitele noastre activități, dar
pe mine m-am uitat. Printre ele trebuie să fi dus și eu
o viață a mea, particulară. În orele goale ale atîtor zile,
cînd nu dădeam lecții și nu povesteam, ce făceam și
mai ales la ce gândeam? Nu știu... Nu-mi amintesc
nimic... Înjghebam, uneori, un început de poezie, dar
izvorul secase...

Mai tîrziu, în celulele mari, locuite de foarte multe
femei, puteam uneori să mă retrag din circulație. Să mă
fac uitată de ele și să încerc să le uit. Dar pauzele erau
scurte. Nu-mi dădeau prilejul nici unei lucrări de lungă
respirație. Cîteva poezii, cu greu duse pînă la capăt s-au
șters din memoria mea. Ele nu se pîrguiseră lent, cu-
vînt cu cuvînt, căutat îndelung și întors pe toate fețele.
Nu mai aveam nici aici timpul unei mai lungi oocen-

trări. Nu mai eram niciodată singură. La drept vorbind,
dacă nu mai trăiam în iadul singurătății eram cu totul
înecată în purgatoriul promiscuității. Purgatoriul trans-
formîndu-se cîteodată în adevărat balamuc. Nici azi nu
parvin să fac o corectă comparație între cele două etape
ale vieții mele carcerale. Dar cred că eu suportam mai
ușor promiscuitatea silită decît deținutele care nu cu-
noscuseră singurătatea. Mărginirea unora dintre ele, pros-
tia sau răutatea altora nu-mi provocau nici supărare,
nici enervare. Uneori, îmi provocau chiar un discret amu-
zament, închisoarea schimbase multe din ideile și gustu-
rile mele.

*
* *

Înainte de arestare, toată tinerețea mea, singurele ca-
lități demne de a fi admirate erau pentru mine inteli-
gența și spiritul creator. Făcând iertate pînă și unele
lipsuri de caracter. Nu vreau să enunț ceea ce gîndesc
azi... Ajunge, cred, să repet că mi-am schimbat diame-
tral opiniile. Exagerînd puțin, îmi spuneam că un om de
treabă face cît greutatea lui în aur și un scriitor, doar
cît greutatea lui în hîrtie. Cu excepția genilor...

Dar acest nou criteriu de judecată m-a dus cu gîndul
mai departe. În viața normală, liberă, zi de zi intrăm în
contact cu sute de oameni. Întâlniți fugar, relații întâm-
plătoare sau prieteni mai mult sau mai puțin apropiați.
Ce cunoaștem noi din viața tuturor acestor oameni? Mai
nimic. Cea mai mare parte dintre noi nu știam aproape
nimic chiar despre copilăria propriilor noștri părinți. În
închisoare, prin perete sau prin viu grai, am aflat multe
amănunte din viața colegelor mele.

Ascultîndu-le, ghicind printre cuvinte ceea ce căutau
să ascundă, am realizat că nu avem dreptul să-i judecăm
pe cei ce ne înconjoară, cît timp nu cunoaștem despre
viața lor și despre ei decît puținul cu care intrăm în
contact direct.

Cum poate fi judecată Bibica, fără a-i acorda circum-
stanțele atenuante ale copilăriei ei petrecute într-o jal-
nică circiumă de sat? Sau Crăciuna, slujnică la cinci

ani ? Cum să judeci complicitatea doamnei Ionescu cu fiul ei criminal, atunci când tu nu ai un copil ?

Firește, nu vorbesc de judecata legală, pe bază de legi drepte. Mă simt chiar pornită a fi mai severă decât legile existente, pentru unele crime. Mi s-ar părea echitabil ca un siluitor de copii să fie condamnat la moarte. Pentru crima comisă, prevenirea recidivei și exemplu poate salutar. Dar iată că și eu, în acest caz, uit eventualele circumstanțe atenuante.

Deci, aceste probleme dau la iveală complicate ște în care mă pierd. Dar dacă nu avem dreptul să judecăm, putem pretinde că avem dreptul să iertăm ? Oricind, orice ?

Acum câteva zile, la televiziunea română, un reporter a întrebat pe câțiva foști deținuți dacă i-au iertat pe tortionarii lor. Din decembrie 1989, religia, atât amar de vreme hulită, este acum ridicată în slăvi, Religia noastră, creștin ortodoxă, adică religia „iertării greșitălor noștri”. Dar eu cred că noi toți, cei care am suferit în carnea, inima și spiritul nostru, sîntem foarte departe și, pe drept cuvînt, de iertarea călăilor. Bătrînii domni nu îndrăzneau să spună răspicat că nu puteau ierta. Că nu puteau împlini legea Bisericii. Nu aveau curajul să o spună pentru că azi, religia nu este o nevoie, nici un recurs, încă mai puțin o credință și o dragoste. Nu. Este, foarte prozaic, o modă. Mulți fac cu ostentație semnul crucii cînd trec prin fața bisericilor, chiar cînd se află în autobuze, dar oîți dintre ei îl făceau și acum trei ani ? Cîți dintre ei trec pragul bisericilor ? Se țin în mîna luminări la nenumăratele parastase stradale, dar cum se sfîrșește ceremonia, reîncep toți să calomnieze, să uneltească, să mintă, să fure, să înșele cu inima ușoară. Nu le-a spălat ceremonia de păcate ? Poate că moda religiei este un mijloc de a insinua că nu au fost decît formal comuniști sau că nu au fost chiar deloc.

Acolo, problema iertării mi se părea simplă. Nu miile de executanți, paznici și personal administrativ trebuia pedepsit, ci ultimele etaje ale piramidei puterii. Pe cei care, nesiliți de nimeni, concepuseră și conduceau enorma mașină de torturat.

Dar, presupunînd că într-o clipă de aberație mintală le-aș fi putut ierta purtarea lor față de mine, cu ce drept să iert eu suferințele celorlalte ? Să iert, cearcănele lui Dede ? Cu ce drept ? Sau lacrimile zecilor de mii de mame și tinerețea pierdută a lui Nuți și a lui Boji ?

Iertare creștinească ? Oare Dumnezeu nu dăduse primul exemplu de pedeapsă fără iertare ? Nu-i gonise chiar el pe Adam și pe Eva din paradis ? Dar spiritul meu nu era obișnuit cu astfel de reflecții abstracte și nu le puteam găsi nici cel mai vag răspuns. Se roteau în capul meu fără șir și fără concluzii, dar îmi procurau scurte clipe de evaziune și oarecare plus de pesimism.

Perchezițiile erau chinuitoare. La orice oră, de dimineața pînă seara, puteam primi inopinat ordinul de a ieși pe culoar. Celula goală era invadată de o hoardă de milițieni care răsturnau saltelele, se vîrau pe sub paturi, controbăiau prin boccele. Uneori se mai și distrau, bombardîndu-se de la un pat la altul cu cele câteva boarfe, singura noastră avere. Pentru a percheziționa paturile superioare, se urcau cu cizmele pe cele inferioare, ștergîndu-și pe cearșafurile noastre praful sau noroiul tălpilor murdare.

Pe culoar așteptam, în monom, rîndul nostru la percheziția corporală. Tremuram de frig și mai ales de frică la gîndul comorilor noastre ascunse în celulă. Cioburi de sticlă, bucățele de hîrtie, un ciot de creion, un ac, orice fleac decretat „interzis”, deci, motiv de pedeapsă. Cînd ne venea rîndul, milițianca ne pipăia hainele de sus pînă jos. Uneori, eram obligate să ne dezbrăcăm aproape goale pentru a putea fi pipăite toate tivurile hainelor noastre. Se pare că, o dată, fusese găsită ascunsă într-un tiv o poștă. Uneori, un petic acoperind o ruptură era smuls fără milă. Ce am fi putut ascunde sub petic ?

Nu-mi dădeam seama privind defilarea femeilor despuiate, cu hainele pe braț, dacă spetacolul era tragic sau era grotesc. În orice caz, era demn de milă. Dar cert grotescă și demnă de silă, milițianca ce pipăia cu o severă atenție și fără dezgust, cămășile, fustele și panta-

Ionii noștri primeniți la două săptămîni. În acest timp,, o altă milițianca ne spiona Țoale mișcările, pentru a surprinde vreun transfer de obiecte interzise de la una la alta.

După două luni, perchezițiile s-au perfecționat. Un al treilea inchișitor primi un rol în această farsă. Cu o lingură în mînă intră în scenă infirmiera. Ea se plasa lîngă prima milițianca. Cînd Dede trecu prima prin fața ei, infirmiera îi dădu ordin să se oprească și să deschidă gura. S-o deschidă cît mai mare. Mă aflam destul de aproape, dar am crezut că nu am auzit exact cuvintele ei sau că nu le-am înțeles. Dede s-a oprit privind-o pe infirmieră cu mirare. Ordinul a fost repetat pe un ton iritat. Ce se petrecea ? Ce vroia să-i facă infirmiera lui Dede, înlemnită în fața ei și jenată de aspectul ei ridicol, în izmenele scurte militărești, căci nu apucase să-și tragă fusta pe ea.

În sfîrșit, Dede își deschise gura mare și infirmiera așeză pe limba ei minerul lingurii, îl apăsă și îi ceru să-și dea capul pe spate. Pendulîndu-i limba prin apăsarea lingurii de la dreapta la stînga și de la stînga la dreapta, infirmiera inspecta minuțios cavitățile bucale dintre gingii și interiorul obrazilor. Cu același mîner de lingură, încleiat de saliva lui Dede, fără măcar o rapidă clătire cu apă, infirmiera silui toate gurile noastre. De ce ? în ce scop ?

Explicația am primit-o prin perete. Într-una din celule, o femeie pitită într-un colț, își cîrpea un ciorap cu un ac clandestin. Speriată de bruscul anunț al unei percheziții, își vîrîse acul în gură. Gestul a fost observat. Milițianca o obligă să deschidă gura și găsi acul, Infirmiera căuta acum ace în toate nevinovatele noastre cavități bucale.

O arestare nu era niciodată urmată de o analiză medicală. La penitenciar, nici vorbă. Dar lingura circula din gură în gură, manipulată de o infirmieră cu diplomă.

Spectacolul celulei după percheziție era indescriptibil. Ne căutam fiecare zdrențele, scuturam praful de pe cearșafuri și saltele, firește, tot în celulă, fericite cînd scăpăm doar cu atît. Pînă la viitoarea percheziție.

După ce am izbutit legătura cu camera de jos și camera 8, am hotărît să-i trimitem lui Marga un bilețel. Mai întîi trebuia să anunțăm poșta prin celula 1 de lîngă rigola latrinelor. Operație destul de complicată, prea complicată pentru a fi povestită în amănunte. Pe scurt, trebuia să anunțăm pe Tanța, telefonista de la 1, care primea mesajele și le transmitea, că vom depune o poștă pentru Marga de la 2. Cînd o vom depune și în ce loc. Nu mai ne rămînea decît să confecționăm poșta, să alegem locul și s-o înștiințăm pe Tanța. Am întrebuințat un petec dintr-o batistă albă ruptă pe care am scris cu un chibrit ars, găsit pe culoar și muiat în albastru de metil. Am ales o firidă ce se afla pe palierul de la mijlocul scării. Biletul îndoit de mai multe ori avea o suprafață de 4 cm². Uns bine cu săpun umezit, a fost lipit sub bolta firidei, care ajungea chiar la nivelul mîinii. Operație efectuată în timp ce coboram la program. Femeile s-au masat mai strîns, pentru a ascunde milițienței pe cea care a placat cu putere pachetelul pe perețe. Fără a cunoaște locul, era imposibil de găsit. După trei zile poșta dispăruse. O luase Marga ? O găsisese altcineva ? Pipăiam zilnic locul. O zi, două, trei, nimic. A patra zi răspunsul era acolo.

Scrisesem doar cîteva cuvinte anodine. Salutăm femeile de la 2, așteptăm răspuns și cam atît. Răspunsul a fost tot atît de neînsemnat, dar nu asta avea importanță. Discuțiile preliminare, confecționarea poștei, reușita operației au scuturat somnolența celulei. Toate femeile, chiar cele care nu erau decît spectatoare, care nu participaseră direct la pregătiri, resimțeau aceleași satisfacții ca și grupul activ. Ne dăruisem luxul unor zile pline de emoții. Plăcerea așteptării. Bucuria reușitei.

Am continuat jocul cu prudență. Am schimbat chiar de două ori locul poștei. Îmi amintesc că am lipit-o sub marginea unei trepte a scării. Altă dată, într-una din latrine. Scaunul găurit era înjghebat din scînduri susținute pe dedesubt de o schelărie de bîrne. Unghiurile de întîlnire a bîrnelor erau ascunzători sigure. Atît

doar că mai multe femei trebuia să se maseze în fața closetului, ca să o ascundă pe cea care opera, pentru că ușă nu exista. Se întâmpla, uneori, când eram așezate înăuntru, să fim supravegheate de ofițerul politic de sus, de la etaj. Ascunzătorile erau întrebuințate de toate celulele pentru diferite schimburi. Este greu de crezut, greu de admis, dar pînă și pîine a fost astfel trimisă. Cîțva timp existase o celulă specială pentru bolnave, mai ales tebeciste. Ele primeau, cum promisem și eu un timp, 500 de grame de pîine zilnic. Cele care puteau ieși la plimbare trimiteau prietenelor prin closete pîinea ce le prisosea. Marginea găurii rotunde era uneori murdară. Cu toată grija cu care brațul era introdus pentru a depune sau ridica poșta sau pachetul, se întâmpla ca mîneca să iasă mînjită de diferite eșantioane rău mirositoare. La întoarcerea în celulă, cu puțină apă și săpun, curățăm mîneca mulțumită că nu o pătisem mai rău.

Pentru efectuarea acestor manevre eram obligate să privim în hazna. Latrinele erau întrebuințate și de milițieni. Ei foloseau în chip de hîrtie igienică bucăți de ziar. De a le tot vedea și a nu le putea citi, aceste fragmente de articole și informații ne enervau. Nemaiputînd rezista, într-o zi, bățul cu care căram tineta pătrunsese în gaură, pescuise un petic de hîrtie iar eu îl zvîrlisem iute în tineta spălată și conținînd cîțiva centimetri de apă clorată. Capacul ascunzînd iute prada, cu inima cît un purice, ne întoarcem în celulă. Ne era frică. Eram emoționate. Și mulțumite.

Pentru a reuși toate cîte le puneam la cale, se înțelege că toate femeile participau, într-un fel sau altul, la paza noastră. Una o întreba ceva pe milițianca, în așa fel, încît să fie obligată să se întoarcă cu spatele spre noi. Alta pîndea momentul oportun și ne dădea semnalul „liber” sau „pericol”. Se înghesuiau în fața closetului pentru a o ascunde pe făptașă. Fiecare, după posibilități, era implicată în toate acțiunile celulei.

Tineta odată ajunsă cu bine după paravan, cu vîrful bățului învîrteam cu grijă hîrtia în apa clorată. După ce era spălată, o întindeam pe un pătrățel de geam prins doar în două cuișoare, deci, lesne de scos. Putea fi astfel citită pe ambele părți. A fost o treabă pasionantă

și grație solidarității noastre nu am fost prinse niciodată. Dar dacă nu am fost pedepsite nici pentru perete, poștă și ziare, nu înseamnă că nu am fost pedepsite pentru alte motive.

Nu-mi amintesc să fi repetat pescuitul ziarelor mai mult de patru ori. Uneori, bucățile de ziar vizibile erau prea mototolite. De cele mai multe ori eram prea supravegheate sau nu promisem clor. În sfîrșit, nu găsisem nimic important pe nici un fragment de ziar. Pentru a citi mica publicitate sau tirade bombastice, glori-ficînd succesele partidului, însemna să te bagi în rahat, pentru a citi un rahat și a risca să fii, într-adevăr, aruncată în rahatul celor „7 zile”.

În același stil — recunosc, cam vulgar — mai po-menesc și de o poștă care a înveselit întreaga celulă și, mai ales, pe țărănci, obișnuite cu glumele deochiate ale satului. Poșta, rulată ca o țigară și învelită cu săpun moale, a luat forma unui cîrnăcior ușor curbat și cu suprafață zgrunțuroasă. Pentru a-i da un aspect cît mai scatologic, a fost muiat în albastru de metil și stropit cu praf negru. Asemănarea era atît de bună, încît nici noi nu l-am manipulat decît în silă. A fost așezat la capătul rigolei cu o foarte mică bucățică de pînză roșie alături, pentru identificare. Nu mai știu dacă adresantele au îndrăznit să atingă această poștă sui-generis.

Motivul primei noastre pedepse a fost alimentar. Pedepsa aplicată lui Nuți și mie a fost o premieră în penitenciar. Faptul nu ne-a umplut de mîndrie și am fi preferat să nu fim protagoniste ale acestei drame.

Uneori, în hîrdaiele cu zeamă, pluteau la suprafață niște mici zaruri de slănină. Femeile se bucurau mult cînd simțeau topindu-li-se în gură acest gustos cubuleț.

Într-o zi, una din femei a făcut o remarcă ciudată. Observase, pretindea ea, că niciodată nu plutește slănină pe supă cînd de serviciu este Scorpia. Ea era, poate, cea mai rea și afurisită dintre milițience. Era urîtă, osoasă, cu dinți de cal și purta pică lumii întregi și nouă, în special, pentru urîtenia ei. Deși era milițianca,

totuși nu ne venea să credem că ar fi în stare să ne fure câteva grame de slănină. Slăcina este ieftină. Ea are leafă mare. Nu. Imposibil !

Două zile mai târziu este de serviciu. La prînz toate privirile sînt ațintite pe hîrdău. Supă chioară de cartofi, dar slănină, ioc ! Timp de două săptămîni, din cînd în cînd, apar șase-șapte cubulețe de slănină, dar niciodată cînd ea este de serviciu. Femeile sînt indignate că li se fură bunătate de slănină, dar încîntate de a fi găsit un subiect gras de comentat. Nu le mai tace gura. Au ajuns toate convinse că Scorpia le pungășește. Că ajung să o cred și eu, mă enervează. Cum să aflăm adevărul ?

Ca întotdeauna, discutăm public planul de acțiune. Dar acțiunea o vom excuta numai noi două, Nuți și cu mine.

Gaura vizetei era închisă pe dinafară cu un disc mobil de tinichea. Apăsând, din celulă, cu un fir mai gros de mătura capacul, am reușit să-l rotim ușor, obținînd o deschidere îngustă, dar suficientă pentru a privi prin ea culoarul din fața noastră. A doua zi, de serviciu, Scorpia. De îndată ce auzim pe scară pașii dreptului comun urcînd scările cu hîrdăul de prînz, ne instalăm lîngă ușă. De multă vreme mă obișnuisem să transform zgomotele în imagini. Le văd urcînd scara. Sînt șase. Le văd depunînd primele trei hîrdaie la ușile celulelor 1, 2 și 3. Acum coboară în fugă. Tălpile de lemn ale galenților pocnesc tare pe treptele de piatră. Urmează un du-te-vino pe scări. Acum au depus hîrdăul și tava cu mămăligi în fața ușii noastre. Nu mai am nevoie de urechi. Am apăsut capacul vizetei și am rotit-o cam trei milimetri. Suficient pentru a putea vedea cu ochii, bucătăresele ducînd mai departe hîrdaiele, la ultimele celule. Dar o las pe Nuți în locul meu. Ochii ei sînt cu mult mai buni decît ai mei. După câteva clipe, Nuți ridică mîna spre nci și ne face semn că ceva se petrece în fața ei acolo, pe culoar. Liniște. Stăm toate țintuite locului. Mîna lui Nuți este foarte expresivă. Înțelegem toate că ea vede ceva important și abia mai putem respira de emoție. Gata. Nuți retrage încet firul de mătura, pentru ca vizeta să nu scrișnească închizîndu-se și misterul este lămurit.

Nuți nu putea să vadă hîrdăul așezat prea aproape de ușă, dar a văzut-o pe Scorpie aplecîndu-se de mai multe ori și apoi vîrînd în gură și mestecînd slăcina noastră. Furie generală. Ce e de făcut ? Nimic. Nu putem mărturisi deschiderea vizetei. Una dintre femei are ultimul cuvînt.

— Nu vă mai necăjiți, fetelor. O va pedepsi Dumnezeu.

Nu știu dacă Dumnezeu a pedepsit-o pe Scorpie, dar pe Nuți și pe mine nu ne-a iertat. Sau poate ne-a trimis un sfat înțelept : „Ajută-te și cerul te va ajuta”, adică „Respectă regulamentul și nu vei fi pedepsită.” Din păcate, înțelepciunea dumnezeiască o fi bună în cer, dar pe pămînt nu se putea cere unor femei amărîte și înfometate să fie înțelepte. Așa că am continuat să deschidem vizeta fără un scop anume. Curiozitatea și lipsa de ocupație ne tot dădea ghes să vedem ce se mai întîmplă pe culoar. Să vedem defilînd prin fața noastră femeile de la 8, 9, 10, 11 și 12.

Să fi fost ora trei după amiază. De plictiseală, iau bețișorul și mă duc la ușă. îl apăs pe capac, dar cînd vreau să rotesc capacul, vîrfurile bețișorului alunecă. Iese în afara ușii. Vreau să-l trag înapoi. Rezistă. Trag mai tare. Zadarnic. În loc să se lase tras de mine, iată că îmi trage el mîna spre exterior. Nuți s-a apropiat. Nu îndrăznește să vorbească, dar a înțeles ca și mine. De partea cealaltă cineva a apucat capătul bețișorului. Sînt prinsă. Dau drumul bățului și mă așez pe o bancă.

Cheia se răsucesce și un milițian intră.

— Cine era la ușă ?

Tăcere.

— Dacă cea care era la ușă nu are curajul să mărturisească, va fi pedepsită întreaga cameră.

— Eu ! și mă scol în picioare. Dar Nuți se scoală și ea.

— Eram împreună.

— Bine, zice milițianul, veți fi pedepsite amîndouă.

Un sfert de oră mai târziu, intră cu două perechi de cătușe. Pînă atunci nu văzusem cătușe decît în filme. Pentru a-i împiedica pe arestați să se apere, să fugă. Unde avea de gînd să ne ducă ? De la prima mea ares-

tare, m-au tot purtat de la o închisoare la alta, dar nici odată nu mi-au pus cătușe.

Milițianul m-a lămurit repede. Ne-a așezat, pe Nuți și pe mine, spate în spate, în mijlocul celulei. Mi-a răsucit brațele la spate. Mi-am simțit încheieturile mâinilor strânse tare. Mi le prinsese într-o pereche de cătușe. Dar nu știu cum a procedat pentru ca degetele mele să atingă degetele lui Nuți, ale cărei încheieturi erau strânse și ele în cealaltă cătușă. În tot cazul, eram în-lănțuite una de alta și eu eram mai înaltă decât ea. Pentru a nu-i forța prea tare brațele, eram nevoită să-mi arcuiesc spatele. Să-mi îndoi ceafa. Să-mi plec capul spre spate. Acum eram lămurite și, totuși, nu-mi venea să cred că este adevărat. Că mi se întâmpla mie. Că este realitate și nu coșmar.

Milițianul a ieșit. Cât timp a hotărât el că vom sta încătușate nu ne-a spus... Dar cât de straniu aceste cătușe! Ele trăiesc, sînt vii. Răspund cu răutate la fiecare din involuntarele noastre mișcări. Strîng mai tare încheieturile. Se strîng mereu mai tare... din ce în ce mai tare...

Femeile, de la plecarea milițianului, au rămas nemîșcate și mute. Nici nu îndrăznesc să se apropie de noi. Dar una dintre ele, Dumnezeu să o binecuvînteze, s-a sculat, și-a scos picioarele din bocancii groși și s-a apropiat de noi. I-a spus lui Nuți să-și ridice încet un picior după altul și și-a strecurat bocancii sub picioarele ei. Mîinile lui Nuți s-au înălțat puțin. Presiunea cătușelor mă durea mai puțin decât răsucirea umerilor și a cefei.

M-am gîndit atunci că și pe Nuți o doare tot atît de tare. Că o doare din cauza mea. Că este atît de tînără. Că trebuie să găsesc ceva de făcut, ceva de spus, pentru a alina durerea mea din umerii ei... Încep să-i șoptesc că trebuie să fim tari. Să nu plîngem. Să nu ne vîităm. Să le dăm impresia că nu ne doare. Că nu ne doare chiar atît de tare. Totul nu poate dura mult. Să le liniștim pe femei stînd liniștite. Îi spun, îi spun orice, încet, să nu ne poată auzi... dar mă dor umerii... mă doare ceafa..., cătușele încep să doară mai rău, mai tare și degetele mari ale mîinilor mele nu mai primesc, pe-

semne, destul sînge și degetele mele încep să moară și urmăresc agonia mîinilor mele și încheieturile dor, și spatele doare, și inima doare și îi spun lui Nuți că îi voi povesti un roman, un roman straniu, îl voi povesti încet, doar pentru ea și Nuți spune :

— Da, povestiți... nu plîng... mă fac că zîmbesc... povestiți!

I-am povestit. „Romanul lui Dorian Gray”. Îl citisem de prea mult timp. Nu-mi aminteam decât esențialul. Pentru a lungi povestea și a scurta timpul, i-am vorbit despre Oscar Wilde, care și el stătuse la pușcărie pentru alte motive decât noi, dar tot atît de nedrepte. Povestesc și mă doare. Nuți ascultă și o doare, în celulă, femeile au rămas tăcute. Vizeta se deschide, se închide... Femeile ne șoptesc : „Vizeta”. Trebuie să ne stăpînim și din cauza acestei scîrnăvii de milițian. Știu că nu el a hotărât pedeapsa, dar el ne-a pîrît. El a încuiat cătușele. Să nu-i dăm plăcerea de a ne vedea chinându-ne. Îi ofer lui Oscar Wilde noile peripecii ale romanului său, pe care le născocesc una după alta. Îl încarc pe Dorian Gray de toate ororile pe care durerea mă ajută să le născocesc.

— Merge, Nuți ?

— Da, merge... Povestiți...

Povestesc și îmi simt claviculele dislocîndu-se. Brațele îmi sînt frînte. Mîinile îmi îngheață. Cât timp va mai dura această medievală barbarie? Cum este posibil ca un bărbat, un bărbat tînăr, fie el și paznic de pușcărie, să privească impasibil chinul unei fete atît de tinere ca Nuți? Căror refulări dă el cale liberă? Ce scuze i se pot găsi? Chipul lui este normal. Nu este frumos, dar nici urît nu este. Trupul lui nu vădește nici •J anomalie. Are părinți... Poate o soră... O nevastă? Sigur, nu. Cum o poate privi liniștit prin vizetă pe Nuți? Ce resorturi s-au blocat în mintea lui debilă? Și înțeleg de ce subconștientul meu a ales romanul lui Dorian Gray.. Pe fața lui, nici o trăsătură bestială. Dar aceste urme vor apărea cu timpul și va deveni din ce în ce mai respingător. Va sfîrși prin a scoate la iveală adevăratul lui chip, o înfricoșătoare față de monstru.

Ușa se deschide. Intră. Descuie cătușele. Le scoate. Iese. Fără un cuvânt. Femeile ne înconjoară. Se vaită. Ne căinează. Degetele noastre mari sînt violacee, aproape negre. Nu le simțim. Sînt complet amorțite. Împrejurul încheieturilor, o brățară de carne tumefiată. Se va vindeca peste o lună. Femeile ne masează umerii. *!Se* pun comprese cu apă rece pe încheieturi.

Vine masa. Gata ! Pedepsa durase cam două ore. Prima pedeapsă. A doua va fi mai lungă. O zi și o noapte. Douăzeci și patru de ore... Dar în altă celulă.

În 1970, mă plimbam cu soțul meu într-o dimineață de vară prin Geneva. Ne-am oprit în fața unei vitrine. Erau expuse tot felul de efecte militare, rebuturi ale armatei americane. Printre pantaloni, bonete și cizme, în mijlocul vitrinei, era expusă o pereche de cătușe. În prăvălie se vindeau cătușe ! Putînd fi cumpărate de oricine, pentru a fi folosite... cum ? Am rămas amîndoi fără glas, cu ochii ațintiți pe cătușe. Ni se părea că privim culmea imorală a libertății. Apoi, ne-am spus că poate judecăm amîndoi greșit. Veneam dintr-o țară din Est și eram tare înapoiați...

Am plecat mai departe, puțin triști, puțin dezorientați...

Iarna a înăsprit încă și mai mult viața noastră. Ne aflam în cea mai rece regiune a țării. Ne era foarte frig. Foamea ne chinuise doar burțile. Frigul ne chinuia și mîiniile și picioarele și întreg trupul. Ne pătrundea în oase și ne îngheța inima. Ne era frig. O sobă se afla, totuși, în celulă, dar era alimentată din exterior, de pe culoar. În celulă doar un cilindru de tablă și burlanele coșului. Pe la orele unsprezece auzeam citeva bucățele de lemn lovind pereții sobei încăstrată în zidul gros. Apoi, pocnetele unui fărâș de cărbuni. Le stropeau, pesemne, cu gaz, căci o mică explozie se făcea auzită, cînd flacăra chibritului aprindea gazul. Lemnul trosnea. Strînse în jurul cilindrului, așteptam. Așteptam cu speranța de a ne încălzi măcar palmele lipite pe su-

prafața lui, cînd se va încălzi. Dacă se va încălzi. În cel mai bun caz, căldura se menținea cam două ore în colțul de lîngă sobă. În restul celulei, respirația aburea. Ne era, într-adevăr, foarte frig. Hainele noastre de pușcărie erau confecționate dintr-o țesătură aspră și tare. Din deșeuri ce păreau mai mult încleiate, decît țesute. Numai cînd ne întorceam de la plimbare, după gerul de afară, citeva clipe, aerul celulei ni se părea mai cald. Jachetele și puloverele împletite în vară, purtate sub vesta și mantaua de dimie, ne apărau prea puțin de frigul din celulă.

Să ne dezbrăcăm seara la culcare era un act de curaj. Salteaua, cearșaful, pătura, toate păreau scoase din congelator. Așezam peste cearșaf toate hainele noastre, una peste alta, pînă și ciorapii și toate boarfele ce le mai aveam prin boccele. Le acopeream cu mantaua și la urmă întindeam pe deasupra pătura. Cum nu aveam decît un singur cearșaf, pentru a nu ne culca direct pe pînza murdară a saltelei, răsuceam marginile păturii pentru a forma un fel de sul în care ne strecuram cum puteam. Primele minute în pat erau din caleafară de neplăcute. Cămașa nu ajungea să ne acopere nici măcar genunchii. Apoi, încet, puțină căldură a trupurilor noastre se propaga printre straturile de haine. Tremuratul se potolea și, în sfîrșit, o dulce senzație de căldură ne adormea pînă la următorul chin al trezirii.

Primele minute după semnalul sculării erau din caleafară de grele. A părăsi căldura așternutului atît de greu dobîndită, a coborî din pat pentru a-ți vîrî picioarele în încălțările înghețate era prima încercare a unei noi zile de chin. Trăgeam pe noi fustă și vestă cît mai iute, pentru a ne supune celui de-al doilea chin, „colțul”. Adeseori, pe suprafața ligheanului cu apă spărgeam pojiștii de gheață pentru a umple sticluța cu care ne spălam. Nu vedeam cum procedau femeile ascunse de pătura agățată la repezeală. Cîte dintre ele găseau curajul' d, a întrebuița apa glacială ? Nu îndrăzneau să întreb...

Cu eroism, turnam puțină apă într-un lighean. Îmi spălam întii îndelung mîiniile, agitîndu-le și frecîndu-le tare pentru a încropi, cît de cît, apa cu căldura lor.

Urma obrazul, brațele, toată partea de sus a corpului. Apa devenea călîie. Puteam să trec la „colț”. Pe bătrîne le treceau fiorii doar privindu-mă, dar tinerele se spălau ca și mine. Urma așteptarea cafelei. Dar cum ne putea potoli foamea și alina frigul conținutul de zeimă cafenie, care nici măcar nu ajungea la noi fierbinte ?

Cui să ne plîngem ? Ni s-a spus să așteptăm venirea procurorului. Inspectarea pușcăriilor de către procurori militari era o măsură de control datorată exceselor sadice dintr-un penitenciar politic de bărbați. Se încerca acolo o metodă de reeducare prin chinuri fizice, ședințe publice de autocritică aberantă și anihilarea simțului moral, pînă la metamorfozarea educatului în călău. Educatorii erau un grup de deținuți, ce se pretindeau convertiți trup și suflet la doctrina marxist-leninistă-stalinistă cu toate ale ei. Cînd scandalul luă proporții, după anchete și preținse pedepsiri, au fost înființate inspecțiile procurorilor și într-o zi, în sfîrșit, am avut și noi „cîntea” vizitei unui procuror.

A fost introdus în celulă de ofițerul politic, care ne anunță că aveam dreptul să-i supunem plîngerile și cererile noastre. Dar nu eram atît de naive încît să ne plîngem acestui magistrat în trecere pe la noi, ca apoi să suferim răzbunarea comandantului. Totuși, Dede, ca șefă de cameră, s-a decis să-i adreseze o plîngere destul de minoră, pentru a nu ne atrage represalii. S-a plîns de frigul în care trăiam zi și noapte. Procurorul ne măsură una după alta cu o privire vicleană și îi răspunse cu un sfat. Să ne culcăm cîte două într-un pat și să facem necesarul pentru a ne încălzi reciproc.

Chiar dacă la Mislea, cîteva femei nu au așteptat sfatul unui procuror pentru a practica această încălzire rhotuală, în celula noastră părerea procurorului a fost interpretată drept o insultă. Nimeni nu se gîndi să ceară părerea îndrăgostitei moașe.

Perchezițiile pe culoarele friguroase mai lungeau cu cîteva inele-suplimentare lanțul necazurilor noastre datorate iernii. Totuși, milițiențele nu ne mai dezbracau

la piele și, uneori, efectuau pipăitul și buzunăritul, chiar în celulă. La o astfel de percheziție, pățania lui Nuți și a mea, buclucașele celulei, a fost destul de hazlie. Ne întorsesem de la plimbare. Poșta abia primită se afla în buzunarul mantalei mele, pe care tocmai o agățăm în cuier, cînd milițianca strigă : „Alinierea pentru percheziție” ! I-am făcut semn lui Nuți să treacă lîngă mine în rîndul doi. La închisoare se învață tot felul de lucruri folositoare, necunoscute de masa incultă a oamenilor liberi. Mișcînd aproape imperceptibil buzele, i-am putut spune lui Nuți că poșta explozivă se află în buzunarul primei mantale de la stînga cuierului.

Cu cel mai candid glas posibil, Nuți se adresează milițienței :

— Domnișoară, vă rog să-mi dați voie să mă îmbrac cu mantaua. Mă simt cam răcită și nu vreau să cad bolnavă.

Cum nici milițianca nu dorea încurcăturile unei deținute bolnave și mantaua tot va fi buzunărită cînd îi va veni rîndul lui Nuți, milițianca îi dădu voie să-și ia mantaua. Nuți îmbracă, deci, mantaua mea. îi șoptesc iar pe mutește :

— Rupe în buzunar poșta în bucățele cît mai mici. Trebuie să le înghițim.

Nuți îmi făcu cu ochiul. Și-a introdus precaut mîna în buzunar, a morfolit hîrtia și a izbutit s-o fărîmițeze. A scos mîna din buzunar și o parte din rupturi au trecut în mîna mea. Privindu-ne din colțul ochilor, stăpînind o stupidă poftă de rîs, ducem discret la gură bucățelele din prețioasa poștă, cu regretul că nu vom ști niciodată ce anume înghițim.

După ce am vorbit fără a mișca buzele, acum trebuia să mestecăm, ascunzînd mișcarea gingiilor. Am preferat să sug hîrtia, s-o trimit brusc în fundul gurii și să o înghit. Nu știu ce ne făceam dacă poșta ar fi fost scrisă pe pînză...

Cînd îmi vine rîndul, mă supun pipăitului cu satisfacție. Pînă cînd nu vor întrebuița un aparat de radiografie, stomacul nostru va rămîne un seif inviolabil.

Usa închisă, ne povestim emoțiile și isprava. Femeile ne felicită. Nuți rămîne tristă. Se gîndește la poșta pierdută și la dificultatea reînnoării firului rupt.

Încerc în zadar să-mi storc buretele memoriei. Ni-mic, nici un strop de amintire nu readuce la suprafață motivul celor „șapte zile” la care au fost poftite patru femei din celula noastră. Dede, Nuți, Ani și cu mine. O cauză comună? Patru cauze diferite? Eram oare pedepsite împreună din economie de carceră? Pentru că, în toate celulele, pedepsele picau peste noi ca o ploaie cu grindină cît nuca. O aflam prin pereți.

De ce atîta înverșunare? Găsisem o singură explicație plauzibilă. O explicație economică. Fiecare „7 zile” aducea penitenciarului economia a cinci zile de cheltuieli alimentare. Puzderia de pedepse, între cinci și zece pe săptămîină, aducea administrației o economie de 100—200 alocații de hrană lunar. În care buzunar intrau banii? Par dacă bănuiala mea avea oarecare temei, nu explica cruzimea adăugată deliberat unei pedepse și așa - suficient de greu de suportat.

’ Cu doi ani înainte, apăruse pe peretele unuia din closete o inscripție incendiară. O deținută avusese curajul să scrie: „Jos comuniștii”. Rezultatul. Verdictul comandantului a fost lapidar: „Mîine o să aveți cît mai multe pedepse”.

• Executarea a fost promptă. A doua zi au fost prezentate comandantului 50 de rapoarte de izolator. Ale celor cincizeci de femei care la 5 dimineața nu au sărit destul de repede din paturi. Printre ele, și eu. Deși eram deja izolată de celelalte femei.

Scriind cuvîntul „izolată”, mi-am adus brusc aminte că în penitenciar carcerile de pedeapsă purtau numele de „izolatoare”. Mi s-a părut că aud aievea vocea haină a unei milițience intrată vijelios în celulă, urlînd: „X, la izolator!”.

Dar eu nu am fost atunci dusă la „izolator”. S-au mulțumit să scoată pe culoar pat, bancă, cuier și hîrdău de apă, nemailăsînd în celulă decît tineta și viața care,

cu încăpăținare mai sălășluia în trupul meu, și acurr, după doi ani, cînd în dimineața unei zile, cred, de toamnă, fiindcă nu era încă frig, o milițianca intră în celulă cu o hîrtie în mînă și, cu arătătorul întins spre fiecare dintre noi, spuse:

— Tu... tu... tu și tu, la izolator!

Chiar dacă nu îmi amintesc pentru ce Nuți și ci* mine eram pedepsite, prea adeseori încălcasem regulamentul pentru a fi mirată. Dar rezonabila, prudenta, demna Dede, de ce oare fusese ea condamnată laolaltă cu două înveterate păcătoase? Pentru care crimă săvîrșită? Cu multă rea voință i s-ar fi putut reproșa cîteva clipe de somnolență seara tîrziu, înainte de culcare. Dar nu-mi amintesc să fi fost vreodată surprinsă asupra faptului. Poate că fusese pedepsită în calitate de șefă de „cameră”. Personalul penitenciarului nu întrebuița cuvîntul „celulă”. Pentru ei, noi eram închise în „camere”. A pedepsi șefa de cameră pentru păcatele celulei era un mijloc de a-i obține prin frică colaborarea cu personalul de supraveghere.

În privința lui Ani, nu-mi pot închipui ce putuse să facă ori să nu facă, pentru a deveni tovarășa noastră de izolator.

Îeșim în urma milițiencei. Coborîm scările și în loc să o luăm spre ușa mare de ieșire în curte, ne îndreptăm în sens contrar, îndărătul scării. Se aflase acolo o celulă destul de mare. Pentru a face față afluxului de pedepsite, celula fusese împărțită cu pereți solizi din scîndură. Trei izolatoare la stînga, unul în fund, drept în fața ușii și un vestibul. În cel din fund ne-au ținut pe noi patru, șapte zile.

Voi povesti în amănunt aceste șapte zile.

Prima zi de izolator — miercuri.

Carcera, „izolatorul”, era o cămăruță de vreo șase metri pătrați, goală. Dar nu chiar goală de tot, pentru că, în colțul de la dreapta ușii se afla o tinetă. Un fel de găleată sau, mai bine zis, un cilindru de fier, aco-

perit cu un capac de lemn. Fereastra, plasată sus, deasupra capetelor noastre. Podeaua, de lemn.

Milițianca glăsui. Ne era interzis să ne așezăm pe jos pînă la ora culcării. Vom fi supravegheate. O nouă pedeapsă ne așteaptă în cazul nerespectării ordinului. În prima și a doua zi nu vom primi nimic de mîncare. Dar ni se va aduce cîte o gamelă cu apă caldă și sărată. Să nu facem gălăgie. Atît. Iese. încuie ușa. O auzim îndepărtîndu-se. Nu închide în urma ei ușa vestibulului.

Eram deci pedepsită pentru a doua oară, dar acum într-un izolator care, de fapt, nu era decît cu numele un izolator, fiind ocupat de patru femei. Dacă mi s-ar fi cerut să-mi aleg eu tovarășele, le-aș fi ales tocmai pe cele acum întîmplător hărăzite mie. Nuți era mîna mea dreaptă. îmi înlocuia ochii miopi. Era un copil bun și curajos și nu se văita niciodată. Dede devenise pentru mine aproape o prietenă. îmi era foarte milă de ea. Ani, o fată de treabă, calmă, politicoasă și curată.

Iată-ne, deci, împreună, doar noi patru, timp de șapte zile. Ne felicităm. Nu avem printre noi nici femei bătrîne, ale căror suferințe ne-ar fi slăbit rezistența. Nici femei-probleme. Nici plîngărețe, apoi hotărîm să luăm măsurile necesare pentru a păcăli supravegherea. Nu puteam admite ordinul de a sta șaptesprezece ore în picioare.

Prima hotărîre — Urechile noastre să supravegheze vestibulul pentru a ne da seama dacă supravegherea anunțată este într-adevăr vigilentă. Formăm două echipe. Dede și Nuți. Eu și Ani. Rînd pe rînd, echipele să stea lîngă ușa pentru a auzi zgomotele culoarului ducînd spre vestibulul nostru. Astfel, rînd pe rînd, ne vom putea așeza pe podea.

A doua hotărîre — Să nu facem zgomot. Să vorbim foarte încet pentru a percepe pașii milițienelor.

A treia hotărîre — Să încercăm să deschidem o fisură cît de îngustă între panourile de placaj ale ușii. Am putea, astfel, supraveghea vizual vestibulul. În prima închisoare de anchetă, la București, întrebuițasem cu succes această soluție. Dacă ne-am fi putut lăsa păcălite de pașii tiptili ai vreunei paznice mai șirete, reu-

șind fisura nu ne-ar mai fi putut surprinde, decît o făptura invizibilă.

A patra hotărîre —... și cea mai înțeleaptă. Răbdare. Sa avem răbdare. Pentru ca timpul să ne treacă mai ușor sa povestim, rînd pe rînd, un basm, un roman sau chiar propria noastră poveste.

Prima zi fără hrană nu ni s-a părut prea grea. Din punct de vedere al supravegherii puteam fi liniștite. Nici o milițianca nu primise exclusiv această sarcină. Cînd milițianca de serviciu cobora cu deținutele diferitelor celule la plimbare sau program, intra uneori o clipă în vestibul și deschidea vizetele izolatoarelor. Dar zgomotul pașilor ei era îndată auzit de echipa noastră de pază. Pentru a da celorlalte timpul de a se ridica, una dintre ele se plasa în așa fel, încît trupul ei să împiedice vizibilitatea vizetei. Nu eram deci, într-adevăr, oboșite, dar cum nu eram obișnuite să stăm pe jos, această poziție, pe scîndura goală, devenea, după cîtva timp, stînjenitoare. Ne mîngîiam cu gîndul că la ora 10 seara niște saltele vor intra în izolator și ne vom putea întinde.

Uneori, ne învîrteam toate roată într-un spațiu ce abia ne cuprindea. Mai puteam și să ne așezăm pe capacul de lemn al tinetei. Dar era o poziție incomodă. Din cauza minerului de lemn așezat în mijlocul capului, nu ne puteam sprijini decît pe o singură fesă. Această amărită tinetă împingea promiscuitatea și mizeria fiziologică pînă la granița insuportabilului. Dar insuportabilul ne era stare permanentă. Ne lipsea hîrtia igienică, socotită un lux capitalist. Ne lipsea apa. Ne lipseau pînă și „logicele”. Nu aveam la izolator nici măcar posibilitatea de a ne spăla pe mîini și pe obraz. Fără să îndrăznesc să insist, sper să mă fac înțeleasă, sugerînd foloasele proprietăților dezinfectante ale urinei.

Pesemne din sfială, fetele m-au rugat să încep eu șirul povestirilor. Am întrebuințat acum cuvântul : „fetele”. Sînt datoare o explicație. Deși am întrebuințat pînă aici permanent vorbind despre deținute cuvîntul „femeile”, noi în celule, chiar adresîndu-ne femeilor bătrîne, le înglobam și pe ele în termenul mai amical de „fetelor”. Este încă un exemplu de înlocuire a unui cuvânt uzual, printr-un alt cuvînt de circulație strict penitenciară. „Celula” în gura milițienilor se numea „cameră”. „Carcera”, „izolator”. Ieșirea la closet, „program”. Paznicii de închisoare, „domnule” sau „domnișoară” comandant etc. închei paranteza.

Deci, rugată să încep, m-am gândit că pentru a le distra cît de cît, să le povestesc amintirile mele legate de orașele prin care colindasem înainte de război. Am început cu Parisul fragedei mele copilării. Vicisitudinile primului război mondial îi purtasera pe părinții mei departe de țară. Cu doi copii agățați de mâinile tatălui, cu un al treilea copil în brațele mamei, la capătul unei foarte grele pribegii de la Iași la Odesa, de la Odesa în munții Urali, Murmansk, fiordurile Norvegiei, la Londra, în 1918 am ajuns la Paris. Le-am povestit, deci, tot ce mai îmi aduceam aminte din cei trei ani petrecuți acolo. Alarmerile și coborâtul în pivniță, cînd tunurile germane bombardau Parisul. Pensionul de călugărițe secularizate din Rue de la Pompe. Armistițiul. Steagurile țărilor aliate și al României cusute în grabă de mama și împodobind balconul apartamentului nostru. Jocurile noastre în grădina „La Murette”. Cursele cu troțineta, „înconjurul lumii în 80 de zile” la teatrul Châtelet și alte imagini ale copilăriei noastre.

Timpul, de bine, de rău, trecea, dar îl simțeam trecînd și prin burțile noastre goale și o senzație dezagrabilă de foame se făcea tot mai simțită. Dar ne țineam bine și nici una dintre noi nu pomenea cuvîntul „foame”.

Încep să răsune pe scări pașii sonori ai dreptului comun. Aduc hîrdaiele cu mâncare. La urmă le auzim și în vestibulul nostru. Depun în fața ușilor izolatoarelor gamelele cu apă. Cînd, în sfîrșit, milițianca deschide ușa noastră, apa s-a răcit de tot și, deși sîntem nu numai înfometate, dar tare însetate, ne este imposi-

bil să bem această apă. Că este sărată nu ne-ar supăra, dar din cauza gamelelor prea sumar spălate, este murdă, și are un miros grețos de zoaie.

Căutăm o nouă distracție. Vom juca jocuri de societate. Ani propune șarade. Căutăm cuvintele cu cele mai multe silabe și definiții hazlii sau sibiline. Jucăm jocul geografic fără mare succes. Încercăm jocul silabelor. Unei silabe oarecare zvârlită de una dintre noi, celelalte trebuiau, la repezeală, să-i adauge cel puțin alte două silabe, pentru a forma un cuvînt. Nuți compunea cuvinte lipsite de sens. La protestele noastre, născocea o plantă tropicală sau vreun monstru preistoric și ne trimitea să o controlăm în dicționar. Și mereumicuța Nuți izbutea să ne facă să rîdem. Da, rîdeam la izolator. Rîdeam pentru că ne era foame. Rîdeam pentru că ne simțeam bine împreună. Rîdeam pentru a ne menține verticalitatea, deși jumătate din timp stăteam prăbușite pe podea.

Uneori, Dede spunea : „Repaos”. Opream sporovăială, închideam ochii și fiecare pleca departe pe drumuri doar de ea știute...

Apa gamelei de seară, tot atît de infectă, ne-am străduit să o bem aproape toată. „Ca să nu ne deshidratăm” a spus Ani, infirmiera. Dar pentru a putea să o bem, ne-am strîns nasul între degete. La zece seara saltelele au fost trîntite în vestibul. Milițianca a deschis ușa și ne-a spus să luăm două saltele. Pături nu ni s-au dat, deși nopțile erau reci. Ne-am întins toate patru pe partea dreaptă a trupului, strîns lipite una de alta pentru a încăpea pe cele două saltele și pentru a ne ține de cald. Dar cum le plasasem pe Ani și Nuți între noi două, ca să le ferim cît mai mult de frig, spatele lui Dede și pieptul meu rămăneau expuse răcoarei nopții. Cînd una dintre noi simțea nevoia să-și schimbe poziția, le trezea încet pe celelalte și ne întoarceam toate patru pe cealaltă parte.

A doua zi de izolare — joi

La cinci dimineața, scularea. Scoaterea saltelei în vestibul. Înțepenite și înfrigurate, ne învărtim cît putem de repede pe lângă pereți, pentru a pune sângele în

mișcare. încercăm să comunicăm cu celula vecină. Știm că toate izolatoarele sînt ocupate. Auzim ușile desehipzîndu-se ; azi dimineață am văzut mai multe saltele în vestibul. Dar în celula vecină cu a noastră nu auzim nici o șoaptă. Este ocupată, deci, de o singură pedepșită. Bătăilor noastre în zid, ea le răspunde doar tușind. Nu cunoaște alfabetul morse.

Azi este rîndul lui Nuți să ia cuvîntul. Ne povestește despre satul ei. Părinții. Copilăria între frați și surori. Școala primară. Dascălul. Sărăcia după colectivizare. Liceul și școala pedagogică. Era foarte săracă. Atît de săracă încît era nevoită să-și spele seara unica pereche de chiloți, și noaptea să doarmă culcată peste ei pentru a-i usca la căldura trupului.

Erau puține întîmplări în tînăra viață a lui Nuți, și totuși ajunsese la pușcărie. Povestea ei a scurtat dimineața. Apoi, pentru întregul penitenciar, în afară de noi, a venit ora prînzului. La izolator, ora gamelei cu apă. A trebuit să recunoaștem că ne era tare foame. Ne durea burta de foame. Aveam crampe de foame. Ne-am apucat să numărăm orele noastre de post negru.

De la ora 18, marți — la ora 12, miercuri	= 18 ore
De la ora 12, miercuri — la ora 12, joi	= 24 ore
Total	= 42 ore

Mai aveam de rezistat cam 20 de ore pînă la cafeaua și felia de pîine de vineri dimineața. Nu ne rămînea decît să încercăm să uităm că ne este foame. Noi nu ne puteam nici lătra foamea cîinește, nici să ne-o miorlăim, nici să ne-o ragem, nici măcar să o urlăm cu propriile noastre voci. Pentru a ne păstra demnitatea, cel puțin în fața propriilor noștri ochi, trebuia să ne purtăm ca și cum nu ne-ar fi foame. Noi, cele patru femei aflate în izolator, am avut ambiția să zîmbim, să glumim chiar, pentru a ne sprijini întru păstrarea unei mîndrii neîntinate. Unicul nostru capital.

În această a doua zi, ușa nu mai era păzită decît de una dintre noi. Celelalte stăteau pe podea pentru a-și economisi forțele. Parcă o văd aievea pe Ani, întinsă cît era de lungă pe dușumea, poate chiar dormind. La izolator, zilele trec cu mult mai încet decît în celulă. Ne

dăm seama acum, că acolo aveam de mai multe ori pe zi măcar ceva de așteptat și ceva de sperat. Așteptam plimbarea, programele și hîrdaiele cu mîncare. Speram că în hîrdău vor fi pus ceva mai consistent decît zeama zilnică. În celulă aveam mai mult loc pentru a ne mișca și bănci pe care să ne așezăm. Aveam apă curată de băut, paturi cu cearșaf, pernă și pătură. Ne puteam spăla. Toate mizerabilele bunuri, căroră izolatorul le împrumuta aparența opulenței.

Printr-un proces de dedublare, simțeam deseori în noua mea celulă, și încă mai pregnant aici, la izolator, că trăiam două vieți paralele. Le observam pe tovarășele mele ca și cînd ele nu ar fi fost decît personajele unui film pe care îl priveam din sala de spectacol. Privindu-le, mă întrebam cu groază la ce grad de mizerie fizică și spirituală ajunsesem, așa încît certitudinea regăsirii unui pat de fier, unui cearșaf de pînză groasă, unei pături aspre, cîtorva stropi de apă pentru a ne spăla jegul și a două gamele zilnice, pe jumătate pline cu un lichid cu gust rău, să devină pentru noi speranță și sprijin.

În cursul după-amiezii, Nuți ne-a pus o întrebare. Care era, acum, pe loc, în clipa de față, dorința noastră cea mai arzătoare ? Am răspuns : libertate, întoarcere acasă, copiii. Nuți ne-a privit cu uimire :

— Ciudate dorinți mai aveți și voi, a spus ea. Eu m-aș mulțumi cu mult mai puțin. Ceea ce doresc eu cel mai tare, acum, pe loc, imediat ? Nimic mai mult decît un șir de cîrnați groși, dar să fie un șir lung, lung, uite așa de lung !

Și cu un suspin adînc, Nuți și-a ridicat brațele și le-a depărtat cît a putut de tare. În izolator se afla o tinetă, pe care cele patru femei erau obligate să o folosească. Paravan nu aveam. Spațiul era foarte strîmt. Am găsit, totuși, o soluție. Cînd „colțul” era ocupat, ne întorceam cu spatele sau închideam ochii.

După-amiaza a trecut. A venit seara și nouă ne-a fost mai frig pentru că eram nemîncate și am băut apa călîie și, în sfîrșit, au venit saltelele și a urmat încă o noapte chinuită.

A treia zi de izolator — vineri

Ne-am ridicat de jos, cam înțepenite, înfrigurate, dar cu speranța unei zile de regim alimentar normal. După mai bine de șaiszeci de ore, mai aveam încă vreo trei ere de așteptare pînă la primirea lichidului botezat „cafea” și a sutei de grame de pîine. Aproape nimic. Venise rîndul lui Ani să ne ție de urît. Dar eram obosită, îmi era foame. Ne simțeam, toate patru, cam vlăguite. Cafeaua nu ne potolise setea. Pîinea nu izbutise decît să ne ațîțe foamea. Nu-mi pot aduce aminte nimic din ceea ce a povestit Ani. Am trăit această dimineață așteptînd pe tăcute gamela de la prînz, și a jumătății cubului de mămăligă. Jumătate, pentru că eram nevoite să păstrăm a doua jumătate pentru masa de seară. Cum o păstram? Unde o așezam? Pe jos, în praf? Nu îmi mai aduc aminte... Poate că lipsa mea de memorie se datorează oboselii.

A patra zi de izolator — sîmbătă

În a patra zi de pedeapsă, < dusă, poate, de șuvoiul amintirilor din copilărie și de familie povestite de noi, Dede, al cărui rînd venise, și-a pierdut pentru prima și ultima dată în penitenciar obișnuita ei rezervă. Ne-a vorbit despre viața ei de adolescentă, logodnică, soție și mamă. Povestea vieții unei familii de oameni cumsecade, într-un orașel tihnit de provincie, înaintea celui de-al doilea război mondial.

Ascultînd-o, mi se părea că aud, filă după filă, un roman citit cîndva în trecuta mea tinerețe. Prima născută. Două surori, doi frați. Zile tihnite. Bunăstare și bună înțelegere. După liceu a fost nevoită să renunțe la studii universitare. Mama ei se îmbolnăvise. Preluase, ca ceva cu totul firesc, sarcinile casei. Îngrijirea mamei. Creșterea fraților. Gospodăria. Ajutorul dat tatălui.

Doi ani mai tîrziu, încredințînd grija casei unei mătuși mai bătrîne, și-a întovărășit mama la o cură de ape. În fiecare zi se duceau alene la stația termală aflată în centrul unui frumos parc. În fiecare după-amiază se întoarceau alene în parc pentru a asculta concertul muzicii militare.

Tînră, înaltă și subțire, cu trăsături de o gravitate bizantină și cu toată atenția concentrată asupra unei doamne în vîrstă, a atras atenția unui tînăr locotenent din garnizoana orașului. Înainte, locotenentul intra în parc foarte rar. Acum, îl cutreiera zilnic. Lua loc aproape de chioșcul de muzică și urmărea concertul pe chipul tinerei fete. După cîteva zile de întâlniri, părelnic întâmplătoare, el a îndrăznit să le salute. Doamna i-a răspuns cu un zîmbet. Cu o înceată plecare a capului, domnișoara.

Trei zile mai tîrziu s-a oprit în fața lor și a cerut voie doamnei să se prezinte. Doamna i-a îngăduit. După concert, locotenentul le însoțea acum pînă la intrarea hotelului lor. De-a lungul drumului, doamna îi puneă întrebări despre familia și despre studiile sale. Domnișoara mergea tăcută, și doar un vag zîmbet îi flutura uneori pe față. Cu patru zile înainte de plecarea doamnelor, locotenentul a cerut permisiunea să le viziteze acasă, în orașul lor. Și această dorință i-a fost împlinită. Cu vizibilă plăcere de către doamnă. Cu o bucurie discretă de către domnișoară..

Ascultînd-o pe Dede, imagini din albumul de fotografii ale părinților mei prindeau viață, ieșeau din album și le înlocuiau pe cele două femei din parc. O vedeam pe Dede nu așa cum trebuie să fi fost la vremea aceea nu prea depărtată, cu o fustă abia depășind genunchii și cu capul gol în soare. Pentru mine cele două femei măturau pietrișul aleilor cu tivurile lungilor lor fuste și umbreluțe în dantele și volane le apărau tenul de arșița verii.

Reîntoarsă acasă, o nouă sarcină a căzut pe umerii ei. Tatăl ei primise un post nou la București. Părăsirea casei natale, a obiceiurilor și prietenilor, mutarea într-un oraș necunoscut au pus la grea încercare pe tînră ce abia depășise douăzeci de ani. Mai mult. Mama era din ce în ce mai suferindă. Nu mai putea părăsi patul. Întreaga familie era conștientă că sfîrșitul este iminent, în fiecare duminică, locotenentul îi aducea flori, iar vizitele lui se petreceau lîngă patul bolnavei. După șase luni el a cerut mîna fetei.

Nu știu cum se petrece azi căsătoria unui militar, dar pe timpul acela, în armata română era necesară învoirea superiorilor logodnicului. Se cerea ca familia viitoarei soții să fie onorabilă și cu o bună stare materială. O fată fără zestre nu se putea căsători cu un ofițer. Firește, onoarea viitoarei soții trebuia să fie fără pată. Logodnicul lui Dede a fost obligat să prezinte dosarul și fotografia logodnicei sale. Cu o emoție, pe care cu greu reușea să și-o ascundă, Dede ne povesti ieșirea lor în lume pentru prima oară, singuri. S-au îndreptat spre cel mai celebru fotograf al capitalei. Atelierul fotografic „Julietta”, de pe strada principală a Bucureștiului, Calea Victoriei. Armatele învingătoare din primul război mondial intraseră în capitala țării de-a lungul acestei străzi elegante.

Pe atunci, nu eram decît o fetiță. Tata, îmboldit de patriotismul lui înflăcărat, atît de firesc pe atunci și atît de demagogic azi, ne ducea pe toate trei la paradele de 10 Mai. Din ce an anume am păstrat amintirea neștearsă nu mai știu. Dar apariția strălucitoarei noastre regine Măria, în uniformă ei de un albastru azuriu, cu picioarele acoperite de fusta lungă învoalată, purtînd pe cap o căciulă de blană cenușie și călărind în fruntea regimentului ei pe un grațios armăsar alb, a fost pentru mintea mea de copil întruchiparea reginelor din basme.

S-ar fi zis că mama lui Dede nu așteptase decît această ultimă bucurie pentru a-i părăsi. Foarte curînd după logodnă, și-a binecuvîntat copiii strînși în jurul patului ei, a închis ochii și s-a dus. Data căsătoriei fusese fixată peste șase luni. Timp necesar pregătirii trusoului și viitoarei gospodării. După moartea mamei, Dede a avut o lungă convorbire cu tatăl ei. Măritată, ar fi fost silită să-și părăsească familia. Nu i se putea cere sorei mai mici să renunțe la trei ani de studii pentru a prelua grija casei. Mătușa era în vîrstă, bolnăvicioasă și fără pic de autoritate. Fratele mai mic și sora erau încă la liceu. Ce era de făcut ?

Dede îi scrisese logodnicului ei, întrebîndu-I dacă hotărîrea ei de a mai avea grijă de familie încă doi ani, era, după părerea lui, întemeiată. Fiind sigură de răspunsul lui, nu îi putea cere să o aștepte încă doi ani. Să se considere, deci, absolut liber. Locotenentul a sosit îndată la București. Accepta termenul de doi ani. Avea să dovedească toată răbdarea necesară. A cerut doar învoirea de a veni să-și vadă logodnica cînd și cînd.

Tot ascultînd-o pe Dede, înțelegeam, din ce în ce mai clar, tot ceea ce ne despărțea. Făceam parte din două lumi diferite. Întreaga ei viață, felul ei de a fi, rezerva, totul în ea era respectabil, dar înduioșător de învechit. O reminiscență a unui secol trecut. Romantica ei poveste de dragoste a umezit ochii lui Nuți. Nuți fusese prea adeseori jignită de vorbele cu subînțeles și chiar de gesturile îndrăznețe ale unora dintre colegii ei. Imaginea „bărbatului” în mintea ei, lor li se datora. Iar existența unui om serios, însuflețit de o dragoste răbdătoare și sfioasă, încuraja acele speranțe la care tinerețea ei nu putea renunța.

După doi ani de logodnă petrecuți în liniște, tatăl lui Dede a hotărît că a venit timpul să pună capăt sacrificiului impus celor doi tineri. Dede ne-a povestit căsătoria celebrată în orașul de reședință al regimentului soțului ei, care fusese înaintat căpitan. Rochia ei albă. Cununa de flori de lămîiță. Vălul spumos și cascada de beteală unduind pînă la covorul de flori așternut pe sub pașii lor. Trecerea pe sub săbiile încrucișate ale tinerilor ofițeri. Balul dat în cinstea tinerei perechi. Primul ei bal. Apoi a venit războiul. Iar după război, comuniștii. Comuniștii i-au arestat soțul, tatăl, o soră, un frate și au arestat-o și pe ea. În boxa acuzaților se întregise aproape toată familia. Despre proces, Dede nu ne-a dat nici o lămurire. Ne-a spus doar că, printr-o deținută nouă, aflase că tatăl, fratele și sora ei erau liberi. Nu știa însă nimic despre soț. Nimic despre copii. Nuți putea gîndi că Dede își primise o bună parte de fericire. Că ea, Nuți, era cea mai nenorocită dintre ele două. Nu avusese trecut și nu părea să aibă nici viitor.

Viitorul nu însemna pentru ea nici libertate, nici carieră, ci numai și numai dragoste și, firește, căsătorie și copii. Amnistiată ou mult înainte de termenul condamnării, Nuți este astăzi bunică într-un orașel din regiunea ei natală.

Nu îmi dau seama cam ce putea gândi Ani. Cît despre mine, aș fi putut gândi că suferisem mai mult decît Dede. Anchetarea mea durase cinci ani. Fusesem supusă celor mai felurite torturi. Trăisem singură opt ani. Îmi vedeam meseria și cariera năruite. Nici eu nu știam nimic despre ai mei. Dar, ascultînd-o, eu mă felicitam în sinea mea și mi se părea că viața mea, în pofida pușcăriei, fusese infinit mai frumoasă decît a ei.

Aveam un tată inteligent și cultivat. Era și puțin boem, calitate pe care o socoteam esențială și fermecătoare. Casa noastră era plină de cărți. Recunosc că tata manifesta un dispreț zeflemitor pentru preferințele noastre literare, cînd banii noștri de buzunar treceau în casa editurii „Nouvelle Revue Francaise”, în timp ce el introducea în bibliotecă un nou volum al clasicilor „Garnier”, greci și romani.

La cincisprezece ani, atunci cînd colegile mele își continuau viața de eleve de liceu, eu eram „studentă” la Belle-Arte. Am avut norocul să fiu cooptată în echipele de monografii sociale ale satului românesc, conduse de prof. Dimitrie Guști. În prima mea monografie, monografia satului Runc, l-am întîlnit pe prof. Harry Brauner, prietenul întregii mele vieți. Grație monografiilor, am cunoscut o mare parte a efervescentului tineret intelectual al epocii. Prin Harry Brauner, fratele pictorului Victor Brauner, m-am strecurat pe vîrful picioarelor în mediul modernismului surrealist român,

Am primit o bursă de studii la Paris. La galerie sau cu bilete studentești i-am văzut și auzit pe Dullin și Juvet, Cecile Sorel, Charles Boyer, pe Pitoef, Gaston Baty, Chaliapine, Damin, Lucienne Boyer și atîția alții ai acelui an 1933.

În 1937 am lucrat la Pavilionul Român al Expoziției universale de la Paris. Apoi am vizitat Bruxelles' și Bruges, Veneția și o mare parte a Italiei. În timpul acestor călătorii eram adeseori împreună cu Harry Brauner. Cu buzunarele, ce e drept, cam goale, dar cînd ești atît de tinar, cum să nu te simți fericit mîncînd doar pîine și brînză pe o bancă a grădinii Luxembourg? Sau mîncînd pîine și smochine proaspete în orașul Florența? Dacă nu mi-am pierdut mințile în timpul'anilor de închisoare solitară, o datorez, cu siguranță, tuturor acestor amintiri.

A cincea zi de izolator — duminică

Nimic deosebit. Ne era foame. Eram obosite. Eram murdare. De la cina de vineri seara, treizeci de ore trecute și încă tot pe atît pînă la masa viitoare. Din nou rîndul meu de a ne hrăni cu vorbe. Pentru a înlocui pîinea noastră, nu cea de toate zilele, le-am dat să ronțăie amintirile mel, din Italia. Am avut bucuria să le aud rîzînd. De altminteri, aproape întreaga zi s-a scurs într-o veselie bizară și aproape nebună. Fesele îndurate, burțile concave, murdăria, părul încîlcit, pieptănat cu grebla degetelor, totul ne părea hilar, iar chinurile noastre ni se păreau culmea hazului. Pînă și zgomotoasele noastre chiorăieli ne stîrneau hohote de rîs.

Veselia noastră nu era, totuși, fără motiv.

Izbutisem să deschidem o fisură între două panouri ale ușii. Prin migăloasa muncă a unghiilor noastre lungi și cornoase. Imperceptibilă unui ochi neavizat, suficientă însă pentru ca ochiul nostru lipit de ea să dea alarma, așa încît nici cea mai tiptilă apropiere să nu ne mai poată surprinde. Ce-i drept, chiar și această reușită a devenit, pînă la urmă, subiect de amuzament. După atîta muncă, ne-am dat seama că pentru a privi prin fisură, eram nevoite să stăm nemișcate în genunchi, poziție extrem de incomodă. Ne tridisem de pomană și ne ve-

nea mult mai ușor să ne întrebuițăm mai departe urechile.

Fie în picioare, fie în genunchi, apăsate de perete sau ghemuite pe podea, oboseala, din cauza nemîncării, ne doboră una după alta. Veselia își lua zborul. Ultimele două ceasuri au fost mohorîte. Nu mai găseam în noi puterea de a reacționa. De foame și de oboseală, eram și mult mai sensibile la frigul înserării...

Ani, Nuți și cu mine eram novice în ale pușcăriei. Ele, intrate prea de curînd în penitenciar, eu, abia intrată într-o celulă socială. Numai Dede cunoștea obiceiurile și comportamentul femeilor în anumite cazuri. Ne-a povestit că femeile întoarse de la cele „7 zile” sînt primite călduros de întreaga celulă. Ea ne-a asigurat că se vor lipsi marți de o parte din mămăliga lor, pentru a ne-o oferi nouă, miercuri. Gîndul acestui vizitor ospăț de mămăligi ne-a îmbărbătat. La urma urmei, trecusem cu bine peste primele cinci zile. Nu era să ne înecăm la mal. Mîine va fi o zi de regim normal. Nu ne mai rămînea de învins decît o singură zi, marți. În sfîrșit, prăbușite pe subțirimea saltelelor, înghesuindu-ne unele într-altele, am adormit.

A sosea zi de izolator — luni

A șaptea zi de izolator — marți

Din ultimele două zile, nu-mi amintesc nimic neobișnuit. Nimic nu le-a curmat monotonia. Eram doar mai istovite, mai murdare. Nu ne spălasem de șapte zile. Nu rnîncasem decît două zile din șapte. Nu ieșisem la aer decît pentru a goli tineta. Timp de șase nopți domnisem fără pături și ne ghmuisem pe scîndurile goale ou frica de a fi prinse ghemuite pe scîndurile goale. Timp

de șase nopți am fost silite să respirăm în ceafa vecinei, cu părul ei murdar atingîndu-ne obraji.

Abia acum înțelegeam frica resimțită de femei la amenințarea celor „7 zile”. Aveau dreptate să-și dea toată silința spre a le ocoli. Unele dintre ele puteau respecta regulamentul; altele, nu. De altminteri, niciodată o pedeapsă nu va modifica un comportament. Cele „7 zile” ale noastre nu erau chiar „insuportabile”.

O dată întoarse în celulă, spălate, pieptănate, îndopate cu mămăligă, sătule, răsfățate și compătimate de toate femeile, ne vom simți eroinele zilei. După un timp vom uita oboseala și foamea îndurate și „active” fiind din temperament, vom încălca din nou regulamentul, acceptînd de bunăvoie riscul noilor pedepse. O spun din proprie experiență. Aveam să trec încă de cinci sau șase ori prin izolatoare.

Marți dimineața am reintrat în celula noastră. Am fost primite cu cîte două cuburi întregi de mămăligă pe fiecare pat. Femeile se înghesuiau să ne servească. Au întins lighenele pe bănci. Ne-au turnat apă. Chimista a scos din săculețul ei o placă subțire de săpun parfumat. Abia umezindu-l puțin pentru a nu-l uza, ne-am mîngîiat cu el ușurel obraji.

Le lipsisem. Ne asigurau că s-au plictisit fără noi. Abia ne așteptau. Chiar Bibica și Vlădescu s-au arătat tot atît de mulțumite ca și celelalte. Cînd în fine, ceasurile de euforie potolite, liniștea a cuprins din nou celula, noi, cele patru sărbătorite, am declarat în mod solemn că o atare primire nu era prea scump plătită cu o coborîre în izolator și ne-am declarat gata să o riscăm din nou.

La prînz, femeile au obligat-o pe Dede să le micșoreze rațiile pentru a umple gamelele noastre și, pentru Prima dată în penitenciar, am mîncat peste saturete. În ziua aceea, eu, care credeam că am ajuns să-mi disprețuiesc nevoile trupului, am fost silită să recunosc că un stomac plin bucură și trup și suflet. A fost, într-adevăr, o zi senină.

A DOUA MEA CELULĂ

După vreo două săptămîni, milițianca a intrat după program în celulă cu o listă în mînă. Dede, Nuți, Boji, chimista și prietenele ei, Crăciuna, doamna Ionescu, Ani, Marta și Constante să ne luăm bagajele și să o urmăm.

Fără a avea măcar timpul unui rămas-^bun, am părăsit celula în urma milițienței. Cu inima strînsă, neștiind ce ne așteaptă, am depășit la stînga cușca scării, două uși de celule și am intrat pe a treia ușă. Era o celulă mult mai mare, ușa de intrare era plasată chiar în axul celulei. De ambele părți cîte cinci blocuri de trei etaje. La fiecare etaj cîte două paturi. Deci, treizeci de paturi în dreapta și treizeci în stînga. Între blocuri un spațiu îngust în care abia de se putea circula, în mijlocul celulei, între blocurile de paturi, o alee largă de vreo trei metri, mărginită de bănci. Cîte o bancă la picioarele fiecărui grup de paturi. Deci, zece bănci, în fund, peretele cu două ferestre plasate sus, aproape de tavan. Chiar la mijloc, o tinetă. În colțul din dreapta, hîrdăul cu apă.

După noi, în grupuri mai mici sau mai mari, o mulțime de femei de toate vîrstele s-a înghesuit în spațiul strîmt. Cum majoritatea erau veterane de la Mislea, s-au repezit una spre alta, cu exclamații de plăcere și îmbrățișări. S-au născut un asemenea talmeș-balmeș și o asemenea vînzoleală în aiureala mai noilor deținute ce nu cunoșteau pe nimeni, încît mi-a fost cu neputință să

disting clar trăsăturile acestor măști palide în perpetuă mișcare.

Nuți și Boji s-au adăpostit lângă mine. Am ales patul de la parter al primului bloc din dreapta. Stăteam toate trei tăcute pe pat, privind-o pe Dede, numită și aici șefă de cameră, ici sărutînd, colo certînd, încercînd să potolească zarva și zăpăceala generală. Împărțea paturile, le împăca pe cele ce se doreau vecine și pe care le despărțise, între timp, au sosit saltelele lipsă. Avea să se poarte o adevărată bătălie pentru saltelele ce par mai pline de paie. S-au împărțit cearșafurile, paturile. Sosirea cafelei a pus vîrf agitației.

Am avut nevoie de cîteva zile pentru a face o superficială cunoștință cu cele peste treizeci de femei nou sosite. Azi îmi amintesc doar o parte din numele lor. Revăd unele figuri, dar sînt chipuri fără nume. Pot spune despre ele doar că erau prezente în celulă. Pentru a le fi uitat atît de total, o singură explicație. Lipsa lor de personalitate. Erau, fără îndoială, ființe modeste, șterse, timide, incapabile de un cuvînt, de un gest care să le marcheze prezența.

Mi-am putut povesti, în prima carte, viața solitară precis și cu multe amănunte. Mi-am amintit destule despre celula 6. Începînd cu această a doua celulă și pînă la eliberarea mea, nu îmi mai pot aminti exact nici măcar lunile în care s-au petrecut diferitele evenimente pe care le voi povesti. Dar țin, oarecum, minte anotimpurile și, în mod corect, anii. Schimbarea de celulă a avut loc în primăvara lui 1958. Timp de doi ani, cît am trăit acolo, se deschidea, uneori, ușa în fața unei proaspete condamnate. Eram vreo patruzeci. Am ajuns cincizeci, șaizeci — și noi deținute continuau să sosească. La început, am avut fiecare patul nostru. La urmă, paturile de jos, lipite cîte două, au fost ocupate de patru femei. Două într-un pat. Mai tîrziu, a fost adăugată o saltea și am ajuns să dormim la parter, cinci în două paturi și trei saltea. Spațiul dintre blocuri am spus că

era strimt. Cu adaosul saltelelor, abia reușeai să te strecoari printre paturi.

Nu era ușoară acomodarea în două paturi a cinci femei. Trei dormeau cu capul în aceeași parte. Celelalte două, între ele, dar în sens contrar. Între două capete se cuibărea o pereche de picioare. Se socoteau fericite cele care primeau între ele un trup mai scund, ale cărui picioare le ajungeau doar pînă la piept. A respira la înălțimea unor picioare spălate la duș doar săptămînal nu-ți dăruia vise prea frumoase. Femeile culcate la marginile blocului le puteau întoarce, nepoliticos, spatele. Cele din mijloc nu aveau încotro. Nu știu ce impresie din copilărie îmi lăsase o invincibilă idiosincrasie pentru laba picioarelor. Îmi venea foarte greu să ating un picior străin și îmi venea să urlu cînd un picior străin atinge picioarele mele. Mă înfășuram strîns în cearceaf, pentru a evita și penibilul contact și involuntara tresărire de dezgust care ar fi putut jigni nevinovata mea vecină și picioarele ei.

Celula era, într-adevăr, prea mică pentru atîtea femei. Viața devenea, din zi în zi, mai greu de suportat. Eram îndesate una peste alta. Din lipsă de apă, spălatul de dimineață era dificil. Nu se mai spălau — cele care se spălau — decît cu atîta apă cît puteau cuprinde de trei ori mîinile făcute căuș. Gimnastica era imposibilă. Dacă femeile din paturile de la parter se chinuiau cîte cinci în două paturi, ele erau, în schimb, scutite de acrobația suirii în paturile de la etaj. Mai ales în paturile etajului doi. Urcarea și coborîrea se făceau pe la picioarele paturilor, cu ajutorul diferitelor stinghii de fier în chip de trepte. Îți vîrai capul în cușca formată de patul superior, dacă dormeai la etajul întîi și de tavan, la etajul doi. După cap, îți trăgeai încet corpul pînă ajungeai cu capul pe pernă.

O trezire bruscă nu era deloc de dorit. Te pocneau cu capul de tavan. Seara, cînd femeile se cățarau în paturi, și dimineața, cînd coborau, spectacolul era zoologic. Zeci de maimuțe la dreapta, zeci — la stînga — se

agățau de barele de fier pentru a se furișa în cuști. Si

TM1S **H** **T**^{3imUă} **se sprijinea** **P** **«P»**
maine, din greșeală.

Zilnic, se spălau rufe în celulă. Zilnic, rufe ude atâr-
nau cam peste tot, umezind și poluând puținul aer res-
pirabil al celulei. Pe bănci nu mai erau destule locuri.
INI s-a dat voie să stăm pe paturi. Dar pentru femeile
mai înalte poziția era incomodă și obositoare.

În pușcării și, mai ales, în cele cu celule închise fe-
meile sînt lovite de o situație gravă și vitală, de care
bărbații au norocul de a fi scutiți. Majoritatea femeilor
sînt tinere. Nu au ajuns la vîrsta menopauzei. Zilnic,
mai multe femei aveau menstruația în același timp. Vată
nu aveam. Bandaje igienice, nici atît. Cîrpe? Foarte pu-
ține. Dar cum să le spele? Cum să se descurce? Vai
de ele! Uneori, mergînd cu grijă spre tinetă, sîngele
curgea încet, picătură după picătură, de-a lungul coap-
selor, se prelingea pe picioare și stropi roșii pătau scîn-
durile dușumelei. Cu cît erau mai tinere, cu atît se ru-
șinau mai tare de involuntara lor impudoare.

Dacă natura nu ar fi intervenit în pușcării, jumătate
din celulă ar fi pățit același lucru. Dar, după un timp
oarecare, cîteva luni sau un an, sub efectul subalimen-
tării, natura, pentru a economisi o pierdere ce nu putea
fi înlocuită în regimul alimentar penitenciar, oprea ci-
clul menstrual. Dar pînă atunci se puteau produce acci-
dente cu greu credibile. Insuportabile.

Într-o noapte, o femeie de la parter a fost trezită din
somnia de o ritmică scurgere de picături, căzînd cu un
mic zgomot enervant pe pătura ei. Străbătînd paiul sal-
telei unei tinere țărănci, care ocupa patul de la etajul
întîi, curgea o ploaie de sînge. Pradă unei puternice he-
moragii, biata femeie își virise, zadarnic, toate boarfele
și pînă și cearceaful între coapse, pentru că îi fusese ru-
șine să-și trezească vecina și să-i ceară ajutor. Dede s-a
repezit la ușă, bătînd violent cu amîndoi pumnii, pentru
a o alerta pe milițianca, pentru a-i cere să aducă infir-

miera, în sfîrșit, milițianca a auzit-o. A venit, a ascu-
tat și a plecat fără un cuvînt.

Timpul trecea. Lizi, o studentă în medicină, și cîteva
femei au coborît-o din pat. Au întins-o pe patul cel mai
apropiat de fereastră deschisă. Fața bolnavei era foarte
palidă, mîiniie reci, și nici milițianca, nici infirmieră nu
apăreau. Lizi îi pipăia mereu mîiniie și picioarele. Dede
bătea în ușă. Noi stăteam mute ceva mai departe de
pat, ca să-i lăsăm mai mult aer. După un timp, care
ni s-a părut nesfîrșit, Lizi a șoptit: „I-au înghețat mîi-
niie. Bateți în ușă mai tare!”.

Cîteva femei bătrîne îi făceau semnul crucii. Și doar
atunci cînd picioarele începură și ele să se răcească, a
apărut și infirmiera. Cu un glas enervat, a întreat-o pe
Dede ce s-a întîmplat.

— încă nimic, a răspuns Dede, dar se va întîmpla
curînd. O femeie stă să moară!

Infirmiera, văzîndu-i privirea încruntată, văzîndu-ne
și pe noi în spatele ei, s-a apropiat de pat, s-a aplecat,
a ridicat mîna înghețată, i-a pipăit pulsul și a părăsit
celula în goană. Tot în goană, au sosit doi milițieni cu
o targa și au luat-o.

A doua zi, altă milițianca ne-a spus că este la spital.
Au adus-o înapoi după o săptămînă și după alte zece
zile au scos-o cu tot bagajul și am înțeles că a fost ex-
pediată acasă.

O altă femeie adusese de la Mislea un pachet de vată,
cumpărată acolo, la cooperativă. Întrebuința vata în fie-
care lună, spălînd-o de fiecare dată cu puțină apă și dă-
răcind-o cu degetele. Vata luase o culoare ruginie, ex-
trem de neplăcută.

Cînd iarna cea mai amarnică din țară, iarna regiunii
Miercurea-Ciuc ne-a transformat în blocuri de gheață,
am început să tușesc cam tare. Auzindu-mă o dată tușînd
pînă la înec, o femeie tînără, al cărui nume l-am uitat,
a scos din sacul ei o bucată mare de vată imaculată. Mi-a
dat-o, sfătuindu-mă să-mi fac, într-o zi de cusut, o față
mică de pernă, s-o umplu cu vată și să o port pe spate,
între omoplați, sub cămașă.

— Vă va ține cald la plămîni.

— Dar tu?

paț ! \T^{NU} V A A C A T I O N I U D E V A T Ă S^{me} l u n i > am scă-

Iroblema „regulelor” fusese pentru mine cauza atîtor zile penibile și degradante, încît am adresat vitregei naturi mulțumiri, cînd am „scăpat” și eu. Trebuie s-o cam fi mirat mulțumirile mele, pentru că eram mai des pornita sa critic tot ce fabricase pe pămînt, începînd chiar cu noi, ființele omenești. Recunosc că aveam un punct de vedere cu totul subiectiv. Eram la închisoare

Patru pereți, zeci de paturi și o grămadă de femei Permanent împreună. Fără nici o ocupație. Fără nimic de făcut. Ce să faci, pentru a face totuși ceva, cînd nu ai nimic de făcut ? Un singur lucru : să vorbești. Femeile vorbeau de dimineață pînă seara. De la trezire la culcare. Oricît de încet ar fi vorbit, atîtea voci întrebînd, răspunzînd, discutînd, încrucișîndu-se și certîndu-se, produceau o nesfîrșită bîzîială. Un permanent zumzet de stup. Ceas după ceas, izvor de mare oboseală. Nu mai știu dacă administrația sau unele femei din celulă au decis două ore de tăcere obligatorie după dejun.

Cuvîntul „dejun”, ca și cuvîntul „cină” par de o grotescă ironie, raportate la mizerabila gamelă de hrană pe care o primeam. Le întrebuițez, pentru că nu pot născoci altele.

Pentru vorbărețele cele mai inveterate, această tăcere impusă lua caracterul unei pedepse. Cînd reîncepeau să turuie, sub cuvînt că orele de tăcere au luat sfîrșit, pe ce bază le puteam noi înfrunta ? Uitasem demult existența ceasurilor, ca și a calendarelor. În închisoare, de altminteri, timpul nu este măsurabil, pentru că stă pe loc. Era firesc ca ele să scurteze cît mai mult timpul impus. Nu aveau voie să doarmă și le venea mai îndemînă să-și țină ochii deschiși, sporovăind. În fine, este imposibil, fiind treaz și trîndăvind, să nu te gîndești la nimic. Dar la ce oare se puteau ele gîndi ?

Cele mai multe femei aparțineau burgheziei mici și mijlocii. Multe nu aveau nici un fel de cultură. Cîteva clase de liceu. Poate numai patru clase primare. Nu pre-tind a enunța o regulă generală, dar am observat în celula noastră că un bagaj mintal minor determină un debit verbal major. La ce s-ar fi putut ele gîndi ? Toc-mai la tot ce izbuteau să-și alunge din minte cu ajutorul vorbărilor goale și inofensive. Noi, toate, nu tindeam oare să uităm pe cît puteam tot ce putea agrava amărîta noastră existență ? Să uităm familiile, soții, copiii și casa ? Să uităm că mîncasem odată pe săturate. Că dormisem, cînd ne era somn. Că iubisem și fusesem iubite. Majoritatea nu avuseseră în viața liberă nici alte bucurii, nici alte preocupări. Și nu aveau alte nevoi.

În timpul orelor tăcute, noi, cele mai mult sau mai puțin școlite, mai avute, cele cu o viață socială și mon-denă, puteam, după caz, să ne gîndim la studiile noastre, la lecturi, la meserii, la iubiți și, în sfîrșit, puteam visa. Pentru a reuși să visezi cu ochii deschiși, pentru a-ți pune imaginația la contribuție, cred că este indispensabil să fi avut mai mult timp liber. Să fi muncit un timp rezonabil, apoi să te fi odihnit. Să te fi bucurat de vacanțe. Toate cîte le erau necunoscute multora dintre femeile noastre. Așa că nu le rămînea de ales. Sau să se amețească trîncănind fără miez sau să se scufunde într-o apatie searbădă, într-o anchilozare a minții.

Tărăncile și cîteva femei sărace trudiseră din greu toată viața. Tinerețea, în lumea lor, trece mai repede. Se mărită sau sînt măritate de părinți, foarte tinere. Nu au avut, înainte de căsătorie, decît plăcerile după-amiezilor duminicale, cu „horă” la sat și rarele baluri populare la oraș. Emoția unei sărutări furate. Căsătoria, visul lor de fericire, mi era decît o nălucire. Pragul unei lungi vieți de sclavie. Poate că lor, părerea mea atît de crudă li s-ar părea hulă. Căci, deși sclavia lor era totală, era totuși izvorul puținelor bucurii ale vieții lor. Bucurii sexuale, materne, materiale și de vanitate. Vanitatea, una din cele mai puternice trăsături de caracter ale femeilor simple care nu trăiesc decît în frica judecății unui juriu suprem, răutăcios și implacabil, opinia publică.

Orele de liniște erau însă o binefacere pentru cealaltă categorie de femei. Printre noi, o licențiată în istorie, mai multe studente, o jurnalistă, trei călugărite catolice cu școală, mai multe soții de ofițeri sau politicieni și unele femei fără nici o meserie, simple femei bogate. La drept vorbind, nici una nu era, într-adevăr, interesantă sau de o cultură superioară. Așa că eu am rămas legată de micul clan din celula precedentă. Dede, căreia încercam să-i ușurez munca de a ține în frâu această grămadă disparată, Boji, mereu liniștită și binevoitoare ; Nuți, mîna mea dreaptă ; Crăciuna, de care mă simțeam afectuos legată. Ar fi fost greu, chiar imposibil să răs-punzi cu indiferență unui devotament atît de mare.

În fosta celulă simțisem datoria de a mă ocupa de toate femeile la un loc și de fiecare în parte. Acum, mă pierdeam în îmbulzeală. Nu mai eram „cea care a trăit opt ani singură”. Eram o deținută oarecare printre alte deținute și faptul era plăcut și odihnitor. Puteam sta liniștită în colțul meu, fără remușcări, ocupîndu-mă doar de mine sau încercînd iar să evadez mintal. Totuși, nu prea mult timp... Puțin cîte puțin, corul discordant al atîtor glasuri, forfoteala de ici-colo a atîtor femei în jurul meu îmi deveneau iar perceptibile. Visul era repede frînt, evadarea devenea imposibilă.

În primele două luni, aerul din celulă a fost cît de cît respirabil. Dar cînd căldura verii ne-a ajuns, din cauza emanațiilor tinetei, a transpirației, a boarei exalată de rufele întinse la uscat și de trupurile încinse, mizeria noastră a urcat și ea. Putusem, de bine de rău, să luptăm împotriva frigului, dar cum să învingem căldura ? Ne era dureros de cald. Ne simțeam toropite de oboseala căldurii. Nu aveam nici măcar destulă apă. Puțina apă din hîrdăul celelei numai rece nu era. În celulă nu exista nici o posibilitate de aerisire. Ferestrele erau plasate foarte sus pe pereți. Cu ușa celelei deschisă spre culoar poate s-ar fi iscat un slab curent de aer. Dar ușa celele» era tot timpul ferecată.

De atîta oboseală, nu mai puteam rezista așezate băt pe băncile fără spătar. Așa că am fost toate de acord'. Ne vom așeza de-a dreptul pe podeaua bine spălată. Spălatul pe jos, de care încă nu am vorbit, pricinuia vreo două ore plăcute tuturor, cu excepția, firește, a celor două care efectuau munca. Dar cum toate corvezile erau îndeplinite prin rotație și cum privirile critice le urmăreau toate mișcările, spălătoresele de jurnă își dădeau toată osteneala pentru a nu merita ironiile spectatoarelor. De ce ne era această zi plăcută? Pentru că, neputînd ieși din celulă pentru a lăsa locul liber, aveam voie să ne urcăm pe paturi, unde puteam sta pe jumătate culcate.

După ce măturau cu grijă prin toate colțurile, una din cele două stropea o mică suprafață de podea și freca din răspuțeri scîndurile cu o bucată de pînză de sac. Cealaltă schimba apa și căra lighenele, fără prea mare economie, căci aveam voie să batem în ușă și să aducem altă apă din curte. Spălătoresele își schimbau adesea rolurile. Podeaua celelei abia uscată, ne și trînteam pe jos, ferindu-ne de atingerea cîrnurilor umede ale vecinelor, destul de sumar acoperite.

Pentru a merge la tinetă sau la hîrdăul cu apă, ne strecuram printre spinări transpirate, picioare umede și coapse lipicioase. Un abur se ridica fîlin masa de corpuri toropite, dîre de sudoare se scurgeau pe obraji stacojii; picături de transpirație sclipeau la rădăcina părului și deasupra buzelor întredeschise.

Tovarășele mele... Cu cît mă gîndesc mai mult la ele, cu atît încerc să-mi amintesc fețele și numele lor. Îmi dau seama că nu știu mai nimic despre cele mai multe dintre ele. Întrebări nu prea am pus, nefiind de felul meu curioasă. Dacă femeile din prima celulă mi-au inspirat un interes deosebit, a fost pentru două motive. Primul, setea mea de contacte umane. Al doilea, uimirea stîrnită de prezența unor femei atît de simple într-un penitenciar pe care îl crezusem „politic”.

Eram puține în celulă, așa că ne-am putut cunoaște și apropia. Apropiere imposibilă într-o celulă suprapopulată, deoarece, de la un număr inițial de patruzeci de deținuți, în primele zile, ne apropiam acum de sută. Dincolo, autoritatea lui Dede și reputația mea ne-au dat posibilitatea de a modela purtarea tovarășelor noastre țărânci, obișnuite cu respectul autorității familiale, maritale și a „domnilor”. Situație absolut diferită în actuala celulă, unde intelectualele, burghezele și bogatele se considerau fiecare superioară celorlalte. Mai mult, doreau să o dovedească, afirmându-și personalitatea și neacceptând să se topească în masia celulei. Ce-i drept, nici una dintre toate femeile celulei nu i se putea aduce o critică serioasă. Față de călăii noștri, formau toate împreună un bloc intransigent. Toate pentru una și fiecare pentru toate. Nu exista însă o adevărată comuniune sufletească. Celula era împărțită în câteva grupuri. Al „intelectualelor”, dintre care unele au ținut conferințe și au dat lecții. Al „doamnelor” fără meserie și al celor avute. Al femeilor mai simple și al țărăncilor. Grupul mic al călugărițelor catolice și al celor trei tinere legionare. Între toate grupurile, ca și în fiecare grup, mai apăreau și categorii fluctuante.

De ce le scosese ei pe cele trei legionare din celula unde le ștusesem pe toate împreună ? Pe una dintre ele o cunoșteam demult. Ocupase celula 1, de lângă latrine. Cu un curaj, adeseori pedepsit, făcea posibilă legătura poștală între celule. Fără să ne fi văzut, fără să ne fi vorbit direct, eram vechi complice și ne-am înțeles mai departe foarte bine. Doamna Ionescu se întâlnise cu nepoata ei. Dar era vizibil că se ocoleau. Tînăra avea destule temeuri să-i poarte pică, iar doamnei Ionescu i se părea mai comod să-i ceară iertare Domnului pentru păcatul săvârșit împotriva acestei nepote, decît direct nepotei. Ea credea că Dumnezeu iartă tot, pe cînd nepoata ei poate că nu i-ar fi iertat nimic.

Tărâncile formau un mic grup omogen. Totuși, veteranele condamnate pentru așa-zise „delicte politice” pretindeau un oarecare respect din partea noilor condamnate în urma colectivizării. Primele aveau în urma lor mulți ani de detenție și încă mulți ani de efectuat.

Colectivistele, de fapt cu totul nevinovate, aveau condamnări mai mici sau foarte mici, deci, „neinteresante” !

La intrarea unei deținute noi, dacă la întrebarea primordială : „Cîți ?” ea enunța o cifră fără zecimi, alte întrebări nici nu i se mai puneau. Cînd, o singură dată, răspunsul a fost : „Doi”, ne-a pufnit rîsul. Dar colectivistele le priveau pe veterane cu spaimă și, din bun simț înăscut, se purtau cu ele cu mult respect.

Îmi amintesc chiar și numele unei tinere țărânci, a cărei purtare m-a impresionat. Chipul ei nu avusese încă timpul să piardă frumoasele culori ale unei sănătăți înfloritoare datorate vieții în aer liber. În celule, erau femei multe și locuri pe bănci, puține. Într-o dimineață, pe cînd mă plimbam încet prin centrul celulei pe șubredele mele picioare, o femeie s-a ridicat de pe banca lângă care Vasilica ședea în picioare.

— Vasilico, îi spun eu, nu vezi că te așteaptă un loc liber ?

— Ba, nu ! îmi răspunde Vasilica. Nu pe mine mă așteaptă. Eu sînt tînără, voinică și în curînd mă întorc acasă. Locul pe dumneavoastră vă așteaptă !

Din păcate, ca și cînd greutatea propriilor noastre necazuri nu ne copleșea îndeajuns, se găseau în celulă câteva femei care ne făceau viața încă și mai amară. Nu pot să nu le pomenesc pe cele trei deținute, în stare, prin purtarea lor, să nască în noi porniri ucigașe. Și, deși nu le-am uitat numele, cum nu am de gînd să povestesc viețile deținuților, ci doar scurgerea zilelor într-un penitenciar politic de femei, le voi numi scurt : X, Y și Z.

#

X era o femeie bătrînă, groaznică, mărunță și slabă. Obrajii ei purtau zbîrciturile unei vieți necunoscute nouă, dar pe care o bănuiam nedemnă. Numele ei îi putea justifica născocirile. Se pretindea membră a unei prea onorabile familii transilvane. Noi eram însă convinse că nu înșira decît minciuni și că trecutul ei ascundea activități imposibil de mărturisit. Buzele subțiri, ochii mici și iscoditori, dar mai ales amoralitatea părerilor ei, enunțate într-un limbaj fără perdea, dădeau solide argumente celor

mai pesimiste presupuneijt. Am fi putut-o elimina din preocupările noastre. Am fi putut să nu o privim și să nu îi vorbim. Dar atunci cînd se împărțea masa, era absolut imposibil să nu o auzim. Se posta lîngă hîrdău și supraveghea polonicul mînuit de Dede, zgîriindu-ne urechile cu chelălăiala ei drăcească. ^De ce ați pus în gamela asta un polonic plin ?" Și de ce în cealaltă numai două bucăți de cartofi, și în a treia mai mulți, și în a patra o slănină, și tot așa mai departe ? Toate încercările noastre de a o îndepărta de hîrdău sau de a-i impune tăcere se dovedeau zadarnice. Lătratul ei atingea paroxismul cînd îi venea rîndul să întindă gamela.

Protestele și cuvintele întrebuintate pentru a înfiera pretinsa-i persecutare ne scoteau din fire pe toate și o imploram pe Dede să-i toarne un polonic... în cap ! Crăciuna se năpustise de mai multe ori spre ea, cu mîinile întinse, și cu greu reușisem să o stăpînim. Fără teama urmărilor, cred că am fi privit cu desfătare spectacolul pe care dorea să ni-l ofere Crăciuna, strîngînd-o de gît pe doamna X.

Y era răutatea încarnată într-o femeie. Trupul ei mic părea acoperit nu cu mușchi, ci cu tendoane de fier. Pe capul rotund, minuscul, mărgelele negre ale ochilor se roteau neîncetat în căutarea vreunei femei pe care să o înțepe limba ei de viperă. Avea un fler diabolic, descoperirea fără greș punctul vulnerabil al fiecăreia, și cînd victima ei își ieșea din fire sau izbucnea în hohote înăbușite și neputincioase de plîns, se simțea fericită.

Pentru a o mai potoli, o pofteam uneori să se așeze lîngă mine și o rugam să-mi povestească despre viața ei. Fusese crescută, spunea ea, în familia unui mare om politic. Am remarcat și la ea, și la Doamna X, ca și la alte femei, că atunci cînd nu aveau cu ce să se laude personal își preamăreau familia reală sau născocită. Y dădea de înțeles că ar fi fata naturală a unei rude apropiate a marelui om politic. Dădea amănunte precise și veridice despre casă și familie, așa că am ajuns să cred că, într-adevăr, crescuse în casa aceea, dar fiind copilul uneia

din femeile de serviciu. În născocirile ei, pomenea mereu o bunică răutăcioasă pe care o ura. Cînd i-am cerut să-mi povestească amintirea ei cea mai frumoasă, mi-a răspuns spontan :

— Cînd am mușcat-o de nas pe bunica !

Mi-a povestit că bunica ei se îmbolnăvise cînd ea avea vreo șase ani ; se pornise în casă un iureș de doctori, infirmiere, rude și servitori. Ei i se interzisese intrarea în camera bolnavei. După cîteva zile, cînd s-a trezit dimineața, a fost mirată de liniștea care domnea în toată casa. O servitoare a intrat și i-a spus că avea ordin să o îmbrace cu rochia ei de duminică. Apoi, femeia i-a spus să stea cuminte în camera ei pînă va veni cineva și o va duce jos.

— De ce ?

— Fii cuminte și vei afla.

Dar Y nu a fost cuminte. A deschis ușa, a înaintat cu prudență, a coborît scara și, ajunsă jos, a văzut ușa camerei bunicii deschisă. A intrat în vîrfurile picioarelor pentru a nu o trezi pe bunica, pe care a văzut-o dormind liniștită în patul ei. Un pas, încet, încă unul și iat-o lîngă pat. Bătrîna doamnă dormea mai departe. Y a atins ușor una din mîinile încrucișate pe pieptul bunicii. 'Bunica nu s-a trezit. Atunci fetița s-a ridicat pe vîrfurile picioarelor, s-a aplecat și ou toată pica ce i-o purta, a mușcat-o crîncen de nas. După mai bine de douăzeci de ani, răzbunarea împlinită îi rămăsese încă cea mai frumoasă amintire.

Nu știam exact ce vîrstă are. Fața ei mereu crispată o arăta mai bătrîna, dar nu cred că avea mai mult de douăzeci și cinci de ani. Spunea că a fost arestată într-un lan de porumb, la graniță. Cu doi alți fugari. Plătiseră cu monezi de aur pe un om din partea locului. Trebuia să-i treacă dincolo la noapte. Dar în locul lui sosiseră grănicerii. Acum purta și ea uniforma dungată, dar era invidiată pentru eleganțele ei botine cu șireturi.

Încălțările lui Y au avut o influență ciudată asupra raporturilor mele cu Dede. Nu-i privisem niciodată atent picioarele. Știam vag că picioarele ei sînt mici, dar nu știam că erau pentru ea un motiv de mîndrie. Privind ghetetele lui Y, Dede a pretins că erau tocmai pe măsura

ei. Dar Dede avea un metru șaptezeci și Y, cam unu cincizeci. Dede, jignită de ironiile noastre, a rugat-o pe Y să-i dea voie să-i încerce ghetetele. Când și-a scos botoanorii, i-am privit pentru prima oară atent picioarele. Erau, într-adevăr, foarte mici, dar numai din cauza degetelor extrem de scurte. Nu erau picioare normale pentru talia ei. Un dezechilibru supărător. O notă falsă în evidenta armonie a trupului ei.

M-am simțit jenată când piciorul lui Dede, cu un mic efort, a intrat în ghetuța lui Y. Dede și-a încălțat și al doilea picior și a făcut câțiva pași. Poate că, totuși, ghetetele o strângeau puțin, dar își învingea durerea pentru gloria picioarelor ei. Nu m-am putut împiedica să gîndesc că anomalia ei fizică trebuia negreșit să aibă o corespondență psihică invizibilă, dar manifestă în caracterul ei rezervat și rece.

Pe cît de scunde și jigărite erau X și Y, pe atît de îmbelșugate erau formele lui Z. Nu era grasă, ci numai clădită solid, cu materiale rezistente.

Pentru a o caracteriza, găsesc un cuvînt foarte potrivit: mahalagioaică. Dar nu numai în sensul de locuitor în afara orașului, la mahala. Cuvîntul mai însușește și o notă peiorativă sugerînd un întreg stil de viață. Maimuțarea centrului elegant al orașului, prin mijloace improprii, grosolane și ridicole. Se manifestă în vorbire prin întrebuintarea cuvintelor cu un sens fals, prin pronunțarea greșită a cuvintelor limbii literare și a neologismelor. Se manifestă în kitsch-ul decorației interioare a caselor, cu scopul de a le „orașeniza”. În moda feminină, prin culorile țipătoare ale hainelor, copiate cu exagerarea prostului gust după moda zilei, expusă în elegantele vitrine din centru.

Unei mahalagioaice îi place să privească peste gardul vecinilor și, dacă se poate, chiar prin ferestre. Ale dormitorului, mai ales. Îi face plăcere să difuzeze tot ce a văzut, auzit și, mai ales, interpretat. Îi plac glumele deochiate și are gura slobodă. Nu este rea, dar cînd este călcată pe picior răspunde, atacă și uneori se răzbună.

Firește, toate locuitorile mahalalelor nu sînt turnate pe același calapod, și se mai întîmplă ca femeile din burghezia mare și din aristocrație să prezinte oarecare trăsături de mahalagioaice. Dar Z era, într-adevăr, o perfectă mostră a speciei.

În cartierul ei ținuse o mică prăvălie cu o clientelă bogată și amestecată de oameni de treabă dar și de derbedei. Cîștigînd bine, respectată pentru avere, avea o nezdruccinată încredere în judecata ei și nimeni și nimic nu o putea urni din loc. În celulă, ochii și urechile ei spionau toate femeile, interpretînd critic gesturi și vorbe. Judecățile ei tendențioase, ea nu se sfia să le șoptească urechilor curioase sau chiar să le răspîndească cu voce tare în celulă. Astfel, prietenia unei studente pentru o femeie mai vîrstnică, discretă, amabilă, ou o educație și cultură aleasă, devenea în mintea lui Z lesbianism, și cele mai nevinovate gesturi ale victimelor ei deveneau dovezi și subiecte de noi clevetiri insinuate cu șiretenie.

Am evitat pe cît am putut să intru în conflict cu ea. De altminteri, îmi plăcea să o aud vorbind despre viața ei, iar ea era măgulită de interesul meu. Cu atît mai mult cu cît intrase în celulă cu o reputație proastă și femeile se fereau de ea. Dar, cum nu am surprins-o nici o dată „cîripind”, relațiile noastre au rămas cordiale.

Biata femeie avea un viciu imposibil de satisfăcut la pușcărie. Îi plăcea băutura. Tînjind mereu după un păhărel, s-a hotărît să-și fabrice în celulă măcar cîtiva stropi de alcool. De cîtva timp promisem fiecare o cîniță emailată. O cîniță individuală! Un lux! Cănița i-a dat lui Z ideea salvatoare. Timp de două săptămîni a păstrat în cîniță toate timbrele de marmeladă primite. O ascundea sub saltea. Pe suprafața maronie a marmeladei, după cîteva zile, au apărut bobite de aer. Începea fermentarea, și vecinele ei ar fi trebuit să aibă un puternic guturai ca să nu simtă mirosul de fructe fermentate și alcool, cînd Z își scotea cănița pentru a adăuga marmelada zilei. Dar vecinele nu erau răcite și nici infirmiera care intrase în celulă. Nările ei au început să adulmece, a căutat, a găsit și i-a oferit lui Z posibilitatea de a-și plînge pierderea alcoolului ei timp de 7 zile la izolator.

La începutul iernii m-am îmbolnăvit. Medicul penitenciarului n-a catadicsit să se deplaseze și nici pe mine nu m-a poftit la infirmerie. Am fost îngrijită de infirmieră. Mi-a luat pulsul, mi-a spus că am voie să stau trei zile în pat. Cred că aveam febră mare, dar ce boală aveam, nu știu. Nu-mi amintesc de ce schimbasem patul, dar știu că tremuram atât de tare la etajul doi, încât tot blocul de șase paturi se cutremura de sus pînă jos.

După trei zile de pîrjol, infirmiera mi-a făcut o injecție. Una singură, dar eficace. Temperatura a scăzut, dar m-a lăsat extrem de slăbită. Toate alimentele mi se păreau groaznic de amare. Numai cu un mare efort reușeam să înghit fierea supei și chinina mămăligii. Chiar feliuța de pîine mi-a fost, o întreagă lună, supliciu. Totuși mă vindecasem de nu știu ce boală, cu o singură injecție de nu știu care medicament.

A fi bolnav în penitenciar te pune în fața unor dificultăți insolubile. Ai febră. Transpiri și nu ai o cămașă de schimb. Nu ai o ceașcă de ceai. Nu ai un halat să pui pe tine cînd cobori din pat și te duci la colț. Nu ai un termometru. Nu ai nimic decît boală.

Toamna 1958. Amintiri vagi. Plictiseală. Monotonie. Silă. Nimic. La rare intervale, o poștă. Puțin curaj, puțină frică pentru mai nimic. Cîteva cuvinte. Fără interes. Totuși, o pală de viață. Singura emoție a unor zile searbede.

Uneori, un roman povestit de jurnalistă sau de mine.

Jurnalista noastră era o femeie îndrăgostită. Își iubea bărbatul. Bărbatul ei legitim. Pentru el se ferea de tot ce ar fi putut-o obosi, slăbi, îmbătrîni. Neavînd oglindă, se putea crede neschimbată și nu dorea să se shimbe. Pentru bărbatul ei își dădea mămăliga celei care accepta să o înlocuiască la corvoada hîrdaielor sau la spălatul pe jos. Din milă pentru postul pe care și-l impunea, Crăciuna se oferea, deseori, s-o înlocuiască și nu ac-

cepta niciodată salariul foamei. Mi-o mai amintesc pe jurnalistă luînd parte la o crîncenă luptă în jurul unei saltele. Se aduseseră cîteva saltele noi pentru a înlocui altele prea de tot goale. Cîteva femei se postaseră la ușă pentru a le lua în primire. Jurnalista, printre ele. Era o femeie înaltă și voinică. Apucase cu ambele mîini un capăt de saltea și trăgea din răsputeri, pentru a o smulge din mîinile unei alte amatoare. După eliberare o pierdusem cu totul din vedere. Am aflat că nu mai era în țară. La întoarcerea ei acasă, casa nu mai era casa ei și nici bărbatul iubit nu mai era bărbatul ei. A fost silită să divorțeze și a plecat.

Mai multe dintre colegile mele au avut aceeași soartă. La întoarcerea acasă au fost primite cu răceală pînă și de copiii lor. Mai ales de cei care avuseseră de suferit din cauza biografiilor în care erau nevoiți să menționeze că tatăl sau mama erau „condamnați politici”. Fapt ce, adeseori, le închidea accesul la studii și la integrarea în „cîmpul muncii”. A găsi un adăpost cînd propria ta casă îți era interzisă nu era ușor pentru un amărît de deținut abia ieșit din închisoare. Unele familii emigraseră. Multe case fuseseră confiscate, naționalizate. Mulți au primit o a doua condamnare, cîteva ani de domiciliu obligatoriu în cele mai năpăstuite sate. Mie, fără să capăt domiciliu obligatoriu, mi s-a interzis să locuiesc în orașul în care mă născusem și unde trăia familia mea.

Un pușcăriaș politic, la întoarcerea acasă, era socotit **un** lepros. De multe ori foștii lui prieteni treceau pe celălalt trotuar, pentru a se face că nu l-au zărit. Toate ușile și toate inimile se închideau în fața lui. După doi ani de domiciliu obligatoriu, în condiții de viață mizerabile, Harry Brauner a bătut la toate ușile și a scris zeci de memorii pentru a găsi **o** slujbă. Direcția Uniunii Compozitorilor români a oferit acestui om bolnav și slăbit de patrusprezece ani de detenție un post de corector la imprimeria Uniunii... Un singur om de suflet i-a venit în ajutor, prof. Gh. Oprescu. Deși nu lucraseră niciodată împreună, l-a numit cercetător la Institutul de Istoria Artei. De altminteri, nu a fost singurul „politic” care și-a găsit un adăpost și **o** pîine grație curajului și omeniei acestui om, aparent ursuz.

În timp ce el alerga pe la Uniunea lui, eu, la rîndul meu, băteam cu încăpăţinare la uşa Uniunii mele. După lungi demersuri mi s-a dat voie să prezint la prăvăliile Fondului Plastic... broderie artistică. După douăzeci de ani de absenţă din viaţa artistică, cînd, în 1974, am reuşit să fac o expoziţie de tapiserii, nu puţini au fost colegii care mi-au dat cu parul în cap.

Dacă noi doi care, totuşi, aveam un talent şi o meserie şi eram cunoscuţi în mediul artistic, am luptat atîta vreme şi cu atîtea greutăţi pentru a ne reface viaţa, mă gîndesc cu groază la toate femeile şi bărbaţii care şi-au văzut viaţa distrusă şi nu au putut niciodată ieşi la liman.

Nu pot da o dată precisă celor două noi „7 zile”. Primul, spectacular. Zece femei împreună la izolator pentru zece motive diferite, toate la fel de puţin întemniale. Nu îmi mai aduc aminte nici motivul pedepsirii mele. Dar lista probabilităţilor este suficient de lungă. Mai ales atunci cînd ajunseseră să pedepsească numai pe temeiul unor bănuieli.

Ne urmăreau cu o furie crescîndă. Trebuia, cu orice preţ, să înfrîngă rezistenţa şi solidaritatea noastră. Dar cu cît se îngrămădeau pe capetele noastre noi şi noi „7 zile”, cu atît mai mult se întărea convingerea că, de fapt, furia lor acoperea o murdară şi criminală afacere de bani. Eram zece într-o celulă de 10 m² pentru şapte zile. De la o singură celulă şi cu un singur izolator, o economie de cincizeci de regimuri normale. De vreme ce nevoiţi să îngrămădească zece femei într-un singur izolator, însemna că şi celelalte trei erau ocupate.

Stăteam pe jos, în cele mai incomode poziţii, din lipsă de spaţiu. Pe jos, căci nu ne puteam, totuşi, obliga să rămînem şaptesprezece ore nemişcate în picioare, în imposibilitatea de a face chiar şi un singur pas fără a fi nevoite să ne strecurăm printre atîtea trupuri lipite, sudate, înţesate unele peste altele. Noi le-am trăit, într-adevăr, aceste şapte zile de foame, de oboseală, murdărie şi duhoare. Ne aflam acolo zece animale umane,

cu burţi şi cu intestine, zece deşeuri ruşinoase şi în aparenţă învinse.

Dar noi nu ne simţeam învinse şi nici nu eram. Cu fiecare zi încheiată, creştea mîndria noastră de a fi reuşit să suportăm încă o zi fără lacrimi, fără văicăreli, cu voiaţa fiecăreia de a nu îngreuna, cu foamea şi oboseala ei, foamea şi oboseala celorlalte. Ne simţeam pînă şi fizic unite, căci fiecare din mişcările noastre se repercuta asupra celorlalte femei şi declanşa în noi o forţă de rezistenţă de care eram conştiente şi mîndre.

Se afla printre noi o ţarancă bătrînă şi răutăcioasă, ajunsă la penitenciar din vina soţului ei. Nu pierdea nici o ocazie de a-l blestema pentru ajutorul pe care-l dăduse unui fugar. Erau, desigur, foarte săraci. Altfel nu ar fi fost ea bolnavă de pelagră. Mîncase mămăligă din mălai încins. Primise un regim medical şi vitamina P.P. Injecţiile, probabil prost dozate, îi provocau o reacţie violentă. Tot corpul îi ardea, că devenea stacojie şi se tăvălea pe jos, arsă şi de un puternic pîrjol interior.

A treia zi de izolator, la prînz, miliţianca a împărţit nouă gamele de zeamă şi nouă mămăligi şi a scos-o pe bătrînă în vestibul, pentru a-şi mîncă singură regimul medical. Zece minute mai tîrziu miliţianca a strîns gamelele, a împins-o pe babă în izolator, a încuiat uşa şi i-am auzit paşii depărtîndu-se. Baba rămăsese lîngă uşa, pîndind zgomotele. În fine, s-a strecurat printre celelalte, şi-a reluat locul şi, vîrîndu-şi mîna prin deschizătura cămăşii, a scos două coji de pîine. Cu o strîmbătură care nu era decît primul ei zîmbet, le-a întins lui Nuţi şi lui Boji. A trebuit să fie pusă într-o situaţie limită răutăcioasa şi cicălitoarea babă, pentru a descoperi un lucru simplu, dar pe care nu-l cunosc mulţi. A da provocă mai mare plăcere celui care dă, decît celui care primeşte. Ducînd această idee pînă la absurd, aş putea spune că bunătatea este o culme a egoismului.

Noaptea... Eram zece colocatare într-un spaţiu infim, înconjurat de ziduri solide. Eram bine apărate de toate pericolele lumii libere. Locul fiecăreia era mai puţin de

un metru pătrat. Cu bunăvoință, era suficient pentru a ne așeza pe jos cu picioarele încurcate între alte picioare străine. Era greu să faci cei câțiva pași pentru a ajunge la tinetă și a te dezmoști, cât de cât, fără a călca pe trupul unei vecine.

În această încăpere minusculă erau cam toate grupurile din celulă. Se găseau printre noi și două femei, să zicem, din popor, al căror limbaj colorat și ale căror glume mai luminau puțin atmosfera. Oamenii sînt ființe bizare. Sau poate că sînt bizare doar femeile, fiindcă eu îmi aduc aminte de aceste zile foarte chinuitoare ou un soi de nostalgie. În pușcărie am avut, uneori, ocazia să admir. Am văzut un gest, o atitudine, o privire, am auzit un cuvînt, într-adevăr demne de admirație, sentiment atît de reconfortant. Acum, în libertate, avem mai ales ocazii de a critica, dar, har Domnului, cu toate cîte am pătit, nu cred în necesitatea de a privi lumea prin ochelari negri.

Faptul de a-mi așterne pe hîrtie amintirile, scoate la lumină tot felul de gînduri nebuloase, sau contradictorii. Am scris „timpul este scurt” și „timpul este lung”. „Timpul este prea lent și timpul este prea rapid”. Lăsînd timpul în plata Domnului, acum mă leg de oameni. Scriu acum : „Oamenii sînt răi” și „oamenii sînt buni”. Cum poate fi o afirmație adevărată, cînd negația ei este tot atît de adevărată ? Cele două femei, tovarășele mele, au fost timp de șapte zile curajoase, ferme, politicoase, amabile și răbdătoare. Și-au depășit comportamentul normal. Au uitat neînțelegerile personale. Nu persistă în mine, azi, amintirea chinului îndurat împreună, ci amintirea unei perfecte armonii. Am trăit împreună șapte zile, pentru care nu găsesc calificative. La zece seara, zece trupuri trebuiau să-și caute odihna în somn. Capetele să găsească un umăr sau o coapsă drept perne, un spate să se sprijine pe un spate vecin, un picior să se îndoaie pentru a face loc unui trup și, în sfîrșit, după un minuțios și complicat aranjament, să adormim, în pofida trupurilor noastre contorsionate.

Aș dori ca închisorile să dispară. Să fie găsit un alt mijloc de a pedepsi. Iar pedeapsa să nu fie tortură. Justiția să nu se folosească de regimuri penitenciare medievale. Aș dori ca nici măcar un singur om să nu se mai trezească în miez de noapte, urlînd sub amenințarea haitelor de paznici de pușcărie, așa cum se trezea soțul meu, Harry Brauner, și eu trebuia să-l conving că nu fusese decît un vis urît și că putea să doarmă liniștit. A avea nostalgia unui singur minut trăit în detenție este imposibil. Dar să nu-ți rămînă din doisprezece ani de viață decît neant și groază este atît de dureros, încît vreau cu orice preț să salvez măcar cîteva clipe din acest naufragiu al biografiei.

Eram atît de aproape una de alta, încît puteam citi pe fețele femeilor ca într-o carte deschisă. Nici pe chipuri, nici în priviri, nu am surprins o concentrare care să fie semnul unui recurs la rugăciune.

Cu doi ani înainte, singură, vorbind cu vecina mea prin perete, am atins adesea probleme religioase. La insistențele ei învățasem cîteva rugăciuni catolice. Textele liniștitoare și împodobite cu un stil armonios, repetate iar și iar, mă duceau printr-o lentă alunecare spre un spațiu în afară de timp, unde gîndirea conștientă se pierdea în neființă, intra în moarte. Dar nu-mi place să mă înec. Dacă exist, vreau să simt că trăiesc. Detest somnul care îmi fură o treime din viață. A te droga înseamnă, pentru mine, a-ți recunoaște neputința și slăbiciunea. În pușcărie, însă, drogul rugăciunii este salutar. Religia ar fi trebuit să ne fie tuturora un mare ajutor. Cu atît mai mult la izolator. Dar nu era cazul.

Mi s-a povestit că pentru bărbați religia a avut în închisoare un rol benefic. S-au produs și convertiri miraculoase. Desigur, o speranță îndoielnică, devenind la închisoare certitudine, dădea un sens suferințelor.

Legaturile de familie smulse, perspectivele sociale năruite, torturile și suferințele de tot soiul se transformau în asigurarea fericirii veșnice. Un tîrg încheiat cu Dumnezeu *in extremis*.

Ce se petrecea din acest punct de vedere în închisorile de femei ? Nimic, sau aproape nimic. Femeile noastre nu trebuiau convertite. Ele erau în mod firesc credincioase. Faptul era de la sine înțeles. El, Domnul, era sus. Făpturile lui, pe pămînt. De la strămoși moșteniseră o credință. Erau creștine ortodoxe, așa cum erau românec. Fără îndoieli, fără întrebări. Desigur, seara la culcare fiecare șoptea o rugăciune. Discret, cum discretă a fost, pînă azi, religia ortodoxă română. Discretă, omeoasă și ascunsă în inimi.

În 1990 a apărut la Paris cartea unei colege de detenție, Madeleine Cancicov. Cartea a apărut „post mortem”. Am stat cu ea doi ani în ultima mea celulă. Avusesese norocul (!) să aibă în geantă la arestare un certificat medical, atestînd că suferă de tuberculoză. A beneficiat, deci, în toți anii ei de detenție de un regim alimentar special. Nu i-a putut fi niciodată foame...

Cartea ei, foarte poetică și dovedind o meritorie cultură artistică, mi-a făcut o puternică impresie... negativă. Nu vorbesc de valoarea literară a cărții, ci de mesajul ei. Autoarea pretinde că a trăit în pușcărie clipele cele mai fericite ale vieții ei. Această intensă fericire, explică ea, se datora descoperirii lui Dumnezeu. Dar descoperirea lui Dumnezeu te poate ea orbi și asurzi ?

Din tinerețe îmi spusese că atît timp cît măcar un singur om — chiar la capătul lumii — se chinuie și plînge, fericirea nu stăpînește încă lumea. Suferințele, mizeria, foamea, chiar și scăderile morale ale semenelor ei puteau ele aluneca fără urma vreunei cît de mici zgîrieturi pe sfera strălucitoare ei bucurii ? Oare dragostea pentru aproapele tău nu este prima îndatorire a unui drept-credincios ?

Grupul celor trei legionare manifesta un ortodoxism militant. Dar partidul lor avea drept bază ura și drept

scop exterminarea unui neam ales de Dumnezeu. Oare pentru aducerea la îndeplinire al acestui scop, duminica dimineată aceste „creștine” psalmodiau, într-un colț al celei, Sfînta Liturghie ? Cunoșteau slujba pe dinafară și noi căutam să facem cît mai puțină larmă, pentru a nu le deranja, dar de participat nu prea participa nimeni la slujba lor. Poate că femeilor mai simple din celulă li se părea că nu se cade ca niște fete să ia locul unui preot.

Catolicele și călugărițele le făceau concurența în alt colț. Nu numai că nu căutau să le atragă pe ortodoxe în grupul lor, dar ne tratau cu o ascunsă urmă de dispreț. Cea mai tînărară dintre ele trăia, ca și doamna Ionescu, complet retrasă în secrete meditații. Dar rugăciunile ei nu implorau lui Dumnezeu iertarea păcatelor ei, ci iertarea păcatelor întregii omeniri. Am fi preferat să-i lase Domnului grija noastră, fără intervenția ei, și ea să spele cămașa unei bătrîne sau să înlocuiască pe alta la corvezi. Noi, de păcatele lumii nu ne prea sinchiseam și ne alinam cu speranța că Dumnezeu ne va ierta propriile noastre păcate. Nu în urma rugăciunilor tinerei călugărițe, ci a suferințelor noastre în penitenciarul în care ne lăsa să putrezim.

Cît despre iad... **îmi** spuneau că **q** credință atotputernică, o absolută credință în **Divinitate**, trebuie implicit să dea siguranța unui rai de bucurii și de veșnică împăcare și nu poate decît nega infernul. Mi se pare imposibil de crezut că Tatăl nostru ceresc, atotștiutor și iertător, ar pedepsi păcatele vieților noastre, infinit de scurte, prin chinuri fără de sfîrșit.

„Acum și în vecii vecilor...”

» *

Concepția populară a infernului împodobește cu poae de o naivă cruzime pereții bisericilor bătrînești. Pe un fond de flăcări, omuleți chinuți de draci. Adulterul este pedepsit de un drăcușor cu coarne lungi și codiță elegant spiralată, care înfige dinții ascuțiți ai furcii sale în cele mai cănoase părți ale păcătoaselor trupuri.

Am povestit moartea doamnei Liciu și priveghiul mortuar. Ritualele și tradițiile ancestrale vor fi mereu respectate de locuitorii satelor și ai mahalalelor. Nașterea, căsătoria, botezul și moartea vor fi ceremonii spectaculoase. Chiar teatrale. Amestec de fast religios de obiceiuri laice, izvorâte din adâncuri păgâne, și de muzică populară. Spectacole ale căror actori sînt chiar participanții la ceremonii. Spectacole pline de farmec și de bucurie. Pînă și înmormîntările sfîrșesc cu mese încărcate de bucate și băuturi, în jurul cărora rudele și prietenii, în amintirea răposatului, se înveselesc fără falsă sfiială!

L-am auzit cu urechile mele pe unul din cei mai străluciți intelectuali ai tinerei generații, dinainte de război, pe Mircea Vulcănescu, mort la închisoare, spunînd :

— Aș vrea să am credința simplă și liniștită a bătrînei țărănci, care aprinde o luminare în fața icoanelor bisericii din sat...

Cred că majoritatea femeilor cu care am viețuit timp de patru ani nu aveau nici ele nevoie de mai mult.

Înainte de a părăsi a doua celulă, cîteva amintiri răzlețe.

Cum să fi putut uita intrarea printre noi a doamnei Sablin ? Înfășurată într-o haină de catifea neagră, strînsă pe talia subțire și coborînd pînă la pămînt, era o femeie de vreo șaptezeci de ani. Își ținea foarte drept trupul și grație obrajilor ei palizi și părului blond, aproape alb, părea cu mult mai tînără. Venise de foarte mulți ani la București din munții Jura ai Franței. Guvernantă a două fete din bogata aristocrație atîmpului. Se căsătorise cu un rus alb aciuat în România în urma revoluției din 1917. Au rămas amîndoi în România. Erau bătrîni și săraci. Duceau o viață mărunță și liniștită. Din nenorocire pentru ei, el se apucase să-și scrie memoriile. Printre cunoscuții lor se afla un informator. Informatorul a anunțat securitatea. Securitatea a trimis doi agenți. Agenții au percheziționat locuința. Au găsit manuscrisul. A urmat un proces. Tribunalul i-a trimis

și pe el și pe soția lui la închisoare. Închisoarea l-a trimis la cîmîtir pe Sablin și la noi, în celulă, pe doamna Sablin. Revoluția de care fugise tînărul a izbutit, pînă la urmă, să-l prindă în mrejele ei.

După o discuție cu o milițianca, din cauza cunoașterii ei aproximative a limbii române și a stupidității milițienței, doamna Sablin a fost pedepsită. Temîndu-se de urmările a șapte zile de izolator asupra sănătății șubrede a bătrînei femei sau pentru alte motive doar de ei știute, pedeapsa ei a fost scurtă, dar exemplară.

Un milițian i-a acoperit fața cu o mască de gaze. „Ca să înveți să-ți ții gura !”, i-a spus el, manevrînd un buton al măștii. După cîteva secunde, asistam înspăimîntate la primele spasme de asfixiere ale doamnei Sablin. Milițianul nu lăsase să intre în plămîinii ei decît cantitatea minimă de aer de care-i depindea supraviețuirea.

Tortura, după aprecierea noastră, a durat o jumătate de oră. Dar noi am trăit această priveliște cu o emoție atît de puternică încît durata ei este poate exagerată. Căzută la pămînt, puternice convulsii îi arcuiă trupul doamnei Sablin. Se ridica și cădea cu zgomot pe podele, în frumoasa ei haină, acum mînjită de praful dușumelei. Horcăia. Horcăia din ce în ce mai tare, din ce în ce mai rapid. Toate stăteam la o oarecare distanță în jurul ei, împietrite de groază și nu puteam face nimic pentru a o ajuta. Pieptul ei se dilata, gata să se spargă. Nu-i vedeam chipul acoperit de mască, îi ghiceam rictusul morții. Eram convinse că va muri sub ochii noștri. Atunci ne-am repezit toate la ușă și am lovit pînă la durere ușa cu pumnii noștri încordați. Cînd milițianca a deschis vizeta, cele care o înconjurau pe doamna Sablin s-au dat la o parte. Milițianca a văzut-o și Dede i-a strigat milițienței că doamna Sablin este foarte bătrînă și că va muri. Milițianca a închis vizeta și peste cîteva clipe s-a deschis ușa. A intrat milițianul și a scos masca doamnei Sablin.

Doamna Sablin a ieșit din penitenciar puțin înaintea mea. În 1962 am întîlnit-o cu totul întîmplător în Gara de Nord. Obținuse repatrierea. Tocmai pleca în Franța, în Jura, unde mai avea rude. Am stat de vorbă pînă la plecarea trenului. Liberă, dar singură, fără bani, cu toate

bunurile confiscate, căzuse grav bolnavă într-o odăiță mansardată. Vecinii ei, femeii de serviciu și oameni săraci, au îngrijit-o și au hrănit-o. În fine, Ambasada Franței îi venise într-ajutor.

— Lena, mi-a spus ea, sînt mulțumită că te mai văd o dată. Cînd ajung în Franța voi scrie guvernului francez că tu ai dat în penitenciar lecții de franceză și că meriți măcar o medalie...

Avusesem cu ea relații foarte prietenești. Faptul că vorbeam bine limba franceză o apropiase de mine. Am fluturat cu bucurie batista în chip de adio. Cel puțin nu a părăsit pentru totdeauna România, vitrega ei țară, fără o albă fluturare de prietenie.

La ce bun să mai povestesc încă un alt „7 zile” și încă altul? Să spun mai bine că Boji făcea mari progrese la limba franceză. Dar se schimbase. Își găsisese o nouă prietenă mai interesantă decît Nuți, fire deschisă și fără complicații și probleme. Își petrecea timpul ascultînd confidențele acestei tinere femei. Îmi închipuiam că, poate, povestindu-i-le își re trăia peripețiile amoroase. În privința asta aveam experiență. Nu puține au fost femeile care, intuind rezervele de prietenie acumulate în mine de atîția ani de solitudine, mi se mărturiseau cu o sinceritate mergînd pînă la impudoare. Mă minunez și azi de cîte și mai cîte povești mi-a fost dat să aud. Delectarea cu care se descărcau de refulările lor actuale îmi inspira uneori milă, iar alteori o penibilă jenă. Unele cred că ajungeau să juișeze retrospectiv, obligîndu-mă să ascult amănunte de roman erotic. Fără să vreau, ba chiar împotriva voinței mele, mă încărcam cu un fel de complicitate silnică. Mă simțeam vinovată de a le asculta, dar nu îndrăzneam să le jignesc, impunîndu-le tăcere. Vinovată față de ele și pentru neplăcerea pe care mi-o provocau privirile lor pline de subînțelesuri în cursul zilei.

Juisările verbale izbuteau să creeze pînă și legături sexuale. Apropieri pe care acolo le-am înțeles și le-am considerat chiar destul de firești între femei tinere, lipsite de raporturi sexuale normale sau între femei și fete

tinere lipsite cu totul de experiență. În libertate, toate cele cîteva pe care le-am bănuț s-au măritat repede și duc o viață absolut normală. Am cunoscut o fată disperată pentru că i se îplinea sorocul de plecare și lăsa în celulă o prietenă mult iubită. S-a grăbit atît de tare să se mărite, că nu și-a dat nici măcar răgazul să aleagă. A luat primul venit. Alta s-a măritat cu un deținut abia eliberat, trei zile numai după ce îi fusese prezentat de niște prieteni comuni. Prima căsătorie, după un prim copil, s-a terminat printr-un divorț. A doua mai durează și azi în bună înțelegere.

În sfîrșit, un al treilea caz, mai ieșit din comun. După o detenție destul de scurtă, dar care a marcat-o profund, o altă tînără fată, împinsă de cel mai pur sentiment de caritate creștină, nu se refuza nici unui proaspăt eliberat. Pentru că un bărbat ieșit după un timp mai îndelungat din detenție se apropia de femei cu o dureroasă timiditate și frică de ridicol.

Dar și o adevărată dragoste se putea naște între un bărbat și o femeie, prin intermediul peretelui ce le despărțea celulele. Fără să se vadă, fără să-și audă glasul, cuvintele recepționate literă cu literă, emoția, frica de pedeapsă, pericolul acceptat reciproc au legat temeinic unele perechi de întemnițați. Nu pe toate. Se întîmpla ca imaginația să le joace o festă. Realitatea se adevăra cu mult sub așteptări. Dar, cunosc o pereche de aproape treizeci de ani împreună. Dragostea înfiripată prin perete a fost atît de puternică, încît el, eliberat cu cinci ani înaintea ei, a așteptat-o cu nerăbdare și credință.

De aceea, cînd povesteam romane de dragoste, eroii mei învingeau toate piedicile ridicate de autor în calea lor. Autorul nu se putea indigna și nu se putea simți trădat. Din fericire pentru el și pentru mine, el nu mă putea auzi, și tovarășele mele adormeau cu inima împăcată.

Am trăit în celula aceasta tot anul 1958 și aproape tot anul 1959. Am petrecut împreună un Crăciun, un an nou și două sărbători de Paști. Spun că am „petrecut”, pen-

tru că noi am făcut tot posibilul ca zilele de sărbătoare din lumea liberă să fie și pentru noi festive.

Crăciun 1958. Muiat și frământat cu apă, săpunul s-a prefăcut într-un copilaș Isus, de patru centimetri. Ne-am pipăit saltelele pentru a scoate din ele, prin țesătura pânzei de sac, bucățele de paie mai groase din care am meșterit o miniaturală iesle. Am ales un colind cunoscut de noi toate. După „închidere” am întins pe patul cel mai ferit de vizetă un pătrățel de pânză verde, în lipsa unui albastru nocturn, inexistent printre cârpele noastre. În centru, ieslea și Pruncul, cam palid, sărăcuțel. Doar se născuse la pușcărie. Ieslea era înconjurată de o coroană de stele. Trei bucățele lucioase de pai, încrucișate. Femeile strânse lângă pat au murmurat colindul. Apoi, jurnalista, cu un pulovăr roșu, un cearceaf și puțină lină albă, și-a asumat rolul unui Moș Crăciun, cam sărac, dar care, totuși, a oferit fiecăreia dintre noi o epigramă usturătoare și hazlie.

Sărbătoarea a fost însă scurtată de o apariție nedorită. După colind ne urasem întoarcerea cât mai rapidă acasă și ajunsesem la epigrame, când ușa s-a deschis brusc și un milițian a intrat în celulă. Noi știam că după închidere nimeni, în afara comandantului, nu avea voie să pătrundă în celule. Nu puteam visa că, pentru noaptea de Crăciun, comandantul va avea gândul drăcesc de a ridica interdicția.

Milițianul s-a uitat la Moș Crăciun, ne-a privit muțrele plouate și a părăsit celula fără să deschidă gura. Restul epigramelor rostite de jurnalistă, despuia de improvizatul costum, n-a reușit să ne descrețească frunțile. Dar prin bunătatea lui Moș Crăciun, în dorința lui de a fi iertată desaga goală, milițianul prelucrat de Moș Crăciun n-a întocmit nici un raport.

În aceeași seară am vrut să fac să dispară corpul delict. Să distrug și ieslea și Pruncul. Dar Crăciuna m-a rugat fierbinte să-i las ei copilașul și am avut slăbiciunea să accept. A doua zi, după program, „percheziție”. Nu m-am mai putut apropia de Crăciuna. Unde ascunsese ea pruncul de săpun nu știam. Dar nu știam nici măcar dacă îl ascunsese ! Pentru mine un nou „șapte zile” era asigu-

rat. Totuși, nu s-a întâmplat nimic. Nu l-au găsit. Crăciuna îl azvîrlise în ultima clipă sub pat.

Pastele 1959 s-a desfășurat în liniște. Pregătisem o poveste de dragoste pură și eram destul de mândră de marea scenă de dragoste dintre cei doi. Plimbându-se într-o dimineață prin parcul orașului cu omul iubit dar inaccesibil, pentru că era însurat și tată al unui copil, eroina mea urmărea din ochi umbrele culcate în fața lor pe alee. Umbra ei la o mică distanță de umbra lui. Când, aleea a cotit, umbrele lor s-au apropiat încet una de alta, s-au atins și s-au contopit într-o singură umbră. Romanul îl povesteam pe fond muzical. Una din cele trei legionare avea un timbru de voce grav și misterios ; nu cânta, ci doar murmură melodiile. După un examen al repertoriului ei destul de clasic și variat, am ales câteva lieduri pentru a sublinia emoțiile triștilor și prea cinstiților mei îndrăgostiți, în clipa atât de palpitantă a aleii cotite, eu îmi opream debitul verbal, mult prea vulgar pentru subtila emoție a tinerei fete, și solista mea șoptea liedul lui Grieg „Ich liebe dich”.

Au urmat recitări, glume, epigrame și o tortă de pline și marmeladă, din care fiecare a primit o îmbucătură.

În ajun cântasem cântecul învierii. „Isus a înviat din morți”. Patru versuri mai mult plînse decît cîntate, pentru că ele nu se adresau fericiților pămîntului, ci nouă, dezmoșteniților, îngropate de vii ale penitenciarului Miercurea-Ciuc.

Și de trei ori, după tipic, am înălțat spre slăvi rugăciunea noastră :

*„ISUS a înviat din morți.
Cu moartea pe moarte călcînd
Și celor din morminte
Viață dăruindu-le...”*

Nouă, celor din morminte.

Mă aflu cu Nuți și tînăra mea prietenă legionară în a patra zi de izolator. Era o zi de toamnă rece. Îmi amin-

lese că stăteam cu mantalele pe noi, dar îmbrăcate cu spatele în față și mânecile libere, legate strâns la spate. Ne simțeam înfășate, dar eram mai apărate astfel de frig. Eram toate trei clienți vechi ale izolatoarelor. Aveam și obiceiurile noastre. Foamea nu ne speria. Aveam nenumărate subiecte de conversație. Legionara era licențiată în istorie. Ne lăudam cu plăcerea noastră de a fi, pentru câteva zile, scutite de iureșul celulei. Înfumurarea noastră avea să primească o meritată tiflă.

Spre mijlocul după-amiezii, un milițian a deschis ușa. "Ne spune că trebuie să ne pregătim căci va veni peste puțin să ne scoată din celulă. Să ne scoatem cămășile. Să nu păstrăm pe noi decât vesta. Să ne ridicăm părul în vârful capului, pentru a ne degaja ceafa. Atît. Ne priveam •uluite. De ce? Ce se va petrece? Ce ni se va întîmpla? Ce vor să ne mai facă?

Explicația a găsit-o Nuți.

— Vor să ne taie capul cu securea, a zis ea.

— Ai înnebunit? De ce să ne taie capul cu securea?

— Este mai economicos. Pentru a ne spînzura, au nevoie de spânzurători, frînghie și săpun. Pentru a ne împușca, le trebuie gloanțe. O secure, un butuc și ne •omoară pe gratis.

A ajuns aproape să ne convingă. În tot cazul, ceea ce spune părea logic. Pentru orice eventualitate ne-am luat rămas-bun.

— Una dintre noi, a reluat Nuți, are un păcat mare pe conștiință?

— Eu nu am, am zis.

— Nici eu nu am a zis Tanța.

— Atunci, să nu ne spunem adio, ci la revedere. Ne vom întîlni în rai.

— 'S-o crezi tu, a zis cealaltă. Acolo sus trebuie să fie o înghesuială grozavă. De atîtea mii de ani, promiscuitatea trebuie să fie chiar cu mult mai mare decât în penitenciarul nostru.

Cu toate că reușisem să glumim, nici ele și nici eu nu prea ne simțeam în largul nostru. Chiar dacă nu credeam în secure, nimic bun nu ne poate aștepta. Ceafa degajată ne îngrijora. Pe deasupra, dîrdîiam de frig, doar eram goale pînă la talie, sub zeghea care ne zgîrie

pielea și, de ce să nu o recunosc și de frică. Da. Noi, cele trei deținute neînfricate, tremuram de frică.

Gardianul s-a întors și ne-a somat să-l urmărim. Era sever. Încruntat. Am ieșit după el din celulă. În curte se întindea un lung șir de femei, toată celula noastră.

— Va fi un adevărat masacru, a șoptit Nuți, și ce economie!

Am ajuns la coada șirului. Ultima din șir s-a întors spre noi și, văzînd mutrele noastre îngrozite:

— Nu vă fie frică, ne-a spus ea. A sosit mașina radiografiei.

În zece ani era prima radiografie menită să depisteze cazurile de tuberculoză. Mașina a fost parcată în curtea curții principale, de care ne despărțea zidul din fundul curții noastre.

Femeile au urcat una după alta trei trepte și au intrat în laboratorul ambulant la scurte intervale. Eram ultimele. Un culoar strîmt. Două femei tinere, frumoase, coafate, fardate frumos și care mi s-au părut speriate sau poate chiar mai emoționate decât mine. Cînd am ajuns în spatele plăcii aparatului, am spus:

— Am avut două hemoptizii.

Cea care era în fața aparatului a șoptit: „două clișee”. Apoi ne-am întors iarăși în carceră. La adăpost. Liniștite? Nu prea. Nuți, de citya timp, răcise. La izolator tușea mai des. Se credea grav bolnavă. Radiografia o va dovedi. Începuse deja să-și plîngă apropiata moarte. Nici eu nu eram prea liniștită. Regimul T.B.C. era ispititor, dar parcă tot ar fi fost mai bine să fii flămînd decât grav bolnav.

A trecut și ziua a cincina. Ziua a șasea a fost zi de regim normai. Am așteptat. Vom bea puțină cafea și vom mîncă o felie de pîine subțirică. Cafeaua poate fi și caldă. S-au auzit pași. Zgomot de gamele. Ușa s-a deschis. Pe jos, în fața ușii, o tavă de lemn. Pe tavă trei gamele. Una din ele era aproape plină. Numai două felii de pîine și, alături, un sfert de pîine rotundă, neagră. O bucată mare de pîine. Un regim T.B.C. Deci, biata Nuți avea dreptate. Avea deja ochii plini de lacrimi, cînd milițianul a spus:

— Constante, ieși și ia-ți regimul !
Bolnava eram eu.

* *

Reintrînd în celulă, am hotărît să-mi schimb patul. Am ales patul ce dăduse naștere la unele discuții, pentru că nimeni nu dorea să-l ocupe. Era plasat în fundul celulei, la numai vreo treizeci de centimetri de perete. Exact sub fereastra pe care hotărîsem de comun acord, să o ținem permanent deschisă, de-a lungul iernii. Era unicul mijloc pe care-l aveam la îndemînă pentru a mă îngriji singură. Regimul alimentar T.B.C. era suficient doar pentru potolirea foamei obișnuite. Umplea mai bine stomacul, dar nu conținea mai nimic hrănitor. În plus, cu tot riscul, eu nu puteam să-l măninc liniștită sub privirile flămînde a nouăzeci de femei. O treime din tot ce primeam dădeam în mod regulat lui Dede care, la rîndul ei, împărțea cu mine regimul ei și, zilnic, ofeream cîte ceva unora sau altora din femei, cu rîndul. Îmi era imposibil să procedez altfel. Deci, măcar să-mi apăr plămîni de aerul poluat al celulei.

Dar schimbarea patului prezenta unele complicații. La parter, am spus-o mai înainte, dormeau cinci femei în două paturi cu o a treia saltea suplimentară. Pînă la urmă, tot grupul meu a acceptat schimbarea. Fereastra deschisă lăsa să curgă pe mine aerul înghețat de afară și rafale de vînt aduceau fulgi de zăpadă care se topeau pe obrajii mei. Am fost nevoită să-mi acopăr capul cu prosopul, nelăsînd decît gura descoperită. Înfășurate fiecare în cearceaful și pătura individuală, eram silite să dormim foarte strânse una într-alta din lipsă de spațiu. Poziție incomodă, dar avînd avantajul de a ne ține cald reciproc.

În celulă numai două femei nu au acceptat vreodată măcar o fărîmă din regimul meu. Crăciuna și legionara cu poștele au declarat că ele nu pot primi nici măcar un strop din sîngele meu, nici măcar un gram din sănătatea mea.

•
» *

Regimul meu medical a prilejuit un incident penibil între mine și Dede. La Mislea, ea avusese o singură relație mai strînsă cu o doamnă în vîrstă din București, doamna Kunst. Acum, doamna Kunst s. afla și ea în celula noastră, iar Dede îi arăta multă simpatie și o proteja, stîrnind uneori unele nemulțumiri printre femei. Doamna Kunst urma să se elibereze în 1959 și îi făgăduise că le va căuta pe fetele ei și le va ajuta pe cît îi va sta în putere. Fără îndoială, era vorba de un ajutor financiar. Doamna Kunst suferea de astm. Deseori, noaptea, ne trezea pe toate din somn cu puternice accese de tuse. De mai multe ori am ajutat-o, punîndu-i comprese reci pe piept. Nu știu dacă, din punct de vedere medical, leacul era valabil, dar pe ea o ajuta. Aveam, deci, relații bune. Profi-tînd de prezența lui Dede în celălalt colț al celulei, m-a rugat să prepar pentru Dede o „tortă”, pentru a serba ziua de naștere a soțului ei, peste o săptămână. Firește, am acceptat, cu toate că nu mi-a fost ușor să-i ascund lui Dede că pun zilnic de o parte pîine și marmeladă, nici să ascund laptele primit, pentru a-i da timpul să se prindă. Mai trebuia să înfrunt și pericolul de a fi prinsă călcînd regulamentul, care interzicea păstrarea alimentelor de la o zi la alta.

În dimineața zilei fixate, mi-am luat discret proviziile și pe ascuns, pe un pat depănat, ajutată de două femei, am muiat pîinea în cafeaua primită chiar atunci, am amestecat-o cu marmeladă și am întins-o într-o gamelă plată. Laptele prins, frecat îndelung, imita destul de satisfăcător frișca. Am zgâriat pe suprafața „tortei” pătrățele de doi centimetri și pe fiecare am pus o boabă de frișca. Torta era gata. Toate trei eram încântate de rezultat. După plimbare, știind că miliținca este ocupată cu plimbarea celorlalte celule, am scos gamela ascunsă sub pat și, de față fiind doar doamna Kunst, i-am oferit-o lui Dede, discret, cu toate urările mele. Discret, pentru a-i da libertatea să păstreze „tortul” pentru ea sau să-l ofere unora sau tuturor.

Dede a privit torta și încet, încet o puternică roșeață i s-a așternut pe față ; s-a încruntat și cu o voce străngulată de furie mi-a spus că nu dă voie nimănui să se amestece în viața ei particulară și că nu avea nevoie de

torta mea. Am fost atât de uimită de ieșirea ei, încât am rămas câteva clipe cu tava în mâini, nemișcată și mută. Apoi, le-am întors spatele pentru a nu mai vedea furia lui Dede și dezolarea doamnei Kunst, m-am dus în centrul celulei, le-am făcut semn femeilor să se apropie de mine în liniște și le spun că, fiind ziua de naștere a mamei mele, le potesc să o sărbătorim împreună. Vin pe rând, primesc duminatul de tortă, mă sărută, îi urează mamei mele viață lungă și să ne revedem sănătoase cât de curând. Mă simțeam fericită. Puțin îmi păsa de Dede. Mama mea a primit cu siguranță urările de bine trimise spre ea printre gratiile unei celule de penitenciar.

la întoarcerea acasă am aflat că pe vremea aceea mama fusese operată. O operație grea. Prăjitura, Dede și tovarășele mele au ajutat, poate, la vindecarea ei.

Dar am simțit că între mine și Dede se stabilise un raport de indiferență. Nu eram supărată pe ea. Cred că ajunsesem să o înțeleg, însă felul ei de a se manifesta nu-l puteam scuza. Apoi, mi-am spus că scăderile ei se datorează numai și numai picioarelor ei. Din cauza lor apăreau, uneori, dizarmonii în comportamentul ei. Nu mi-am schimbat atitudinea față de ea. Am continuat să mîncăm împreună ca și mai înainte. Nu i-am pomenit nici o dată despre tortul refuzat. Nici un reproș de la mine. De la ea, nici o scuză. Am menținut pînă în ultima zi raporturi cordiale, dar prietenia își luase zborul.

* *

Poștele continuau să circule. Mulțumeam Domnului că erau mult mai numeroase decît pedepsele. Dar acum știau sigur că Nuți și cu mine eram principalele păcătoase ale celulei și ochii milițienilor ne urmăreau bănuitori toate mișcările. Un gest imprudent al lui Nuți, pipăind peretele latrinei, pentru a ridica o poștă, și cea mai grea dintre toate pedepsele aplicate vreodată în penitenciar s-a abătut pe capetele noastre. Cu toate protestele lui Nuți, declamate pe tonul unei inocențe ultragiutate, deși ochii inexperimentați ai milițienței nu au reușit să dibuiască poșta, eram din nou spate în spate. Legate împreună, nu cu cătușe, ci cu un lanț gros de fier închis cu un lacăt.

Azi, pînă și mie mi se pare de necrezut că noi două am trăit, într-adevăr, acele douăzeci și patru de ore de cîșmar. Douăzeci și patru de ore, deși ne simțeam umerii aproape de dislocare, încheieturile rănite de inelele lanțului, degetele încet amorțind, oboseala picioarelor, care abia mai aveau forța să ne susțină. La ora meselor, un milițian deschidea lacătul și ne dădea voie să ne așezăm pentru a mînea și a merge la colț. Pentru că am hotărît să aduc o mărturie amănunțită despre starea de claustrare a unui grup de femei într-o închisoare politică comunistă, sînt silită să spun și unele lucruri care, de obicei, nu se spun, și să le spun pe șleau.

Cum nevoile firești ale oricărei ființe nu cunosc opreliștile cătușelor și lanțurilor, durerii fizice i se adăuga majora greutate de a merge la colț. I-am șoptit lui Nuți că de un ceas lupt cu nevoia de a urina. Mi-a răspuns că și ea simțea aceeași nevoie. Cum să ne descurcăm? Mi-am luat inima în dinți și m-am adresat femeilor. Le-am cerut ajutorul. Și ele puteau fi puse într-o zi în această situație. Două femei s-au oferit pe loc să ne ajute, încet, căci una dintre noi două mergea de-a-ndăratelea, și pentru a nu smuci lanțul, ne-au dus, pas cu pas, la colț. Ne-au coborît ele pantalonii. Ne-au așezat în dreapta și în stînga hîrdăului. Ne-au susținut, una pe mine, cealaltă pe Nuți, pe circumferința destul de mare a hîrdăului. Femeile din celulă, pentru a ne micșora jena, s-au întors cu spatele la noi ou o mișcătoare discreție. Noi două nu ne puteam ajuta. Nu puteam decît să primim cu recunoștință ca ele să ne ridice, să ne spele și să ne încheie pantalonii.

Cînd ne-au scos lanțul pentru masa de seară, nu mai puteam ține lingura cu degetele noastre amorțite. Femeile au trebuit să ne ajute. La zece seara ne-au scos lanțul și au legat mîna mea stingă de mîna dreaptă a lui Nuți, printr-o pereche de cătușe. Aveam voie să ne culcăm și să dormim. O femeie ne-a dat patul ei de la parter. O țărancă, Bonta, ne-a ajutat să ne întindem. Și-a petrecut noaptea lîngă noi, schimbînd mereu compresele reci pe încheieturile noastre tumefiate. Inelele au lăsat urme vio-

lete. Cătușele puse peste vînătăi ne tăiau respirația și ne provocau dureri fulgerătoare la cea mai mică mișcare.

După sculare, legate iar cu lanțul, simțeam că fiecare clipă va fi ultima, că nu voi mai putea suporta o durere atât de mare. Totuși, am suportat-o.

La ora mesei ne-au scos lanțurile definitiv.

Îți mai aduci aminte, Nuți, îți mai aduci aminte ?

Două săptămîni mai tîrziu...

Una dintre noi, nu îmi amintesc nici care, nici pentru ce motiv a fost amenințată cu un „7 zile”. A doua zi de dimineață, ofițerul politic a intrat în celulă. Ne-a anunțat noua hotărîre a comandantului. Dîndu-și seama că pedeapsa izolatorului nu ne mai sperie, pedepsele vor fi de azi înainte colective. Ne-a așezat pe trei rînduri în centrul celei și ne-a ordonat să rămînem în picioare, fără a ne schimba locurile, atîta timp cît vor socoti ei necesar. Trei sferturi din deținute nu depășeau patruzeci de ani, reșjul erau femei în vîrstă și bătrîne. Nu trecuse un ceas și cîteva dintre ele au început să se clatine pe picioare. Ca nu cumva să se prăbușească, le susțineam cu toată puterea noastră.

Eram încolțite. Nu puteam accepta ca din cauza noastră, a cîtorva deținute neliniștite și îndărătnice, să sufere femei care nu doreau decît să vegeteze netulburate în celulă. Totuși, nici una dintre ele nu ne-a cerut să oprim poștele și telefonul. Au recunoscut că toate beneficiau de activitatea noastră. Dar după o consfătuire cu Dede am hotărît încetarea tuturor activităților noastre clandestine.

Căzusem în capcană.

A TREIA MEA CELULĂ

...despre care nu păstrez decît vagi amintiri. Ne despărțisem de o mare parte din colegele noastre. Legionarele, călugărițele, Crăciuna, cîteva țărănci, jurnalista, studenta în medicină fuseseră mutate. Unde ? Fără poște și perete, nu aveam nici un mijloc de a ști ce s-a petrecut. Se spunea că multe femei fuseseră mutate în alt oraș, în alt penitenciar, la lucru. în locul lor veniseră cîteva deținute noi.

Cu o zi înainte de mutarea noastră, celula fusese invadată de un puhoi de femei, cu tot calabalicul lor, aproape toate necunoscute. Milițianca ne-a spus că trebuie să le facem loc în celulă. Cum ? Fiind vorba de o singură noapte, ne-a răspuns ea, să ne descurcăm cum putem. Dar eram atît de multe, încît mai oă ne clăcam în picioare. Tot spațiul liber s-a umplut cu saltele pe care stăteau, săracele, una peste alta. Le-am făcut loc și în paturile noastre. îmi aduc aminte de aceste douăzeci și patru de ore ca de un adevărat balamuc.

A doua zi de dimineață au fost scoase din celulă împreună cu o mare parte din tovarășele noastre. Am rămas vreo treizeci pe loc. Dintre ele, Dede și Nuți. Puțin mai tîrziu ne-au scos și pe noi și ne-au mutat într-o celulă ceva mai mică.

Au urmat cîteva zile din care nu mai îmi amintesc nimic. Inactivitate totală. Plictiseală. Vorbărie goală. Nuți și cu mine stăteam pe ghimpi. Simțeam că nu vom mai avea mult timp puterea să rezistăm pornirii noastre de a afia ce se petrece în celelalte celule. Am fi putut cel puțin încerca să ne cunoaștem vecinele. Dar un al doilea

obstacol în calea activității noastre era prezența printre noi a două deținute abia sosite în penitenciar. O muncitoare și o funcionară. Nu le cunoșteam trecutul și deși păreau femei de treabă și manifestau o vizibilă dorință de integrare, păstram față de ele o prudentă rezervă. Erau ele sincere sau se străduiau să ne eiștice bunăvoința cu un țel ascuns ? Cum să fim sigure că nu fuseseră plasate printre noi ca informatoare ? Eram toate contaminate de plaga comunistă a suspiciunii. Atît de greu de stîrpit și azi, chiar din intelectualii ce se pretind neatinși de morbul comunist. Dar de fapt s-au născut, au crescut și și-au trăit viața în această țară de dictatură comunistă. Lipsa lor de încredere ne împiedică să trăim uniți și împăcați, pentru binele țării.

Deci, noi ne temeam de ele. Dede, consultată, ne-a sfătuit să nu riscăm. Dar noi două am decis, totuși, să încercăm, în cel mai negru secret și cu maximum de prudență, am plasat o poștă în ultima ascunzătoare întrebuițată înaintea pedepselor colective. Cîteva zile în șir, ne-am întors în celulă după programe și plimbare cu buzele umflate. Poșta noastră nu se clintise din loc. Dar în a cincia zi, dispăruse. Nici măcar lui Dede nu i-am deținuit emoția noastră. Ne bucuram, dar, la urma urmei, noi nu știam cine a ridicat poșta. Prieteni sau dușmani ?

A doua zi, nimic. Ascunzătoarea era goală. A treia, tot nimic. A patra zi, răspunsul era acolo. Ni se comunica numele corespondentei noastre și numărul celei.

Tot pe tăcute, dar mîndre de noi, am continuat. Au urmat cîteva bilețele anodine, cînd, într-o zi...

Informația primită era formidabilă, fantastică, nesperată, neașteptată, senzațională ! O adevărată bombă, lăsînd cale deschisă tuturor speranțelor noastre. Nu puteam să o ținem secretă. Toate femeile din celulă, cu excepția necunoscutelor, fuseseră una pentru alta și toate pentru mine tovarășe credincioase, femei de treabă și întotdeauna demne de încredere. Datoria Noastră era clară. Trebuie să le comunicăm poșta primită.

Începem cu Dede. La auzul vestii, începe să plîngă. Este și ea de părere că trebuie să comunicăm vestea pri-

mită. Da, răspunde Dede, chiar cu riscul unei pedepse colective. Cele două femei se vor bucura și ele.

Dede le spune femeilor că le roagă să facă liniște, să se apropie de noi și să asculte în tăcere o informație foarte importantă pentru țară și pentru noi. E rîndul meu să vorbesc. Le asigur că am încredere în „toate” femeile din celulă, le voi citi mesajul primit. Nuți se duce la ușă. Îmi face semn că pe culoar este liniște și că pot să-i dau drumul. Cu voce înceată și rară, le citesc cele cîteva cuvinte explozive :

— Armata sovietică a părăsit România.

Dopa o clipă de intensă surpriză, timp necesar pentru a lăsa înțelesul cuvintelor să pătrundă în mințile lor, se bulucesc peste noi. Unele plîng. Altele ne îmbrățișează, ne sirîng în brațe pînă la sufocare. Trăim cîteva clipe de intensă fericire. Ne simțim deja acasă.

Într-o fermecătoare poveste, de fiecare înfrumusețată, porțile tuturor pușcăriilor se deschid largi în fața mulțimii de bărbați și de femei, acoperiți de zdrențe, sprîjinindu-se unii pe alții, ieșiți din toate celulele și din toate carcerele din țară. Liberi !

Nu mai era decît o problemă de zile, de ore. Armata, ținută în captivitate, defila învingătoare, purtîndu-și bătrînii în aclamațiile unui întreg popor în delir.

— Ne vom purta în triumf...

— Ne vom acoperi cu flori !

— Vor ieși din toate oasele, de-a lungul drumului, pentru a ne ura bun venit !

— Ne vor conduce la gară !

— Vor flutura peste tot steaguri !

— Ne vor aduce pîine...

— Țigări...

— Familiile noastre ne așteaptă.

— Îmi voi săruta copiii.

— Bărbatul.

— Mama !

Milițianca, desehizînd ușa pentru masa de prînz, calmează spiritele. Un duș rece peste entuziasmul nostru. Aceeași supă sâlcie, laoeleaiși cuburi de mămăligă prost iiartă. Înghițind cu noduri zeama, bucuria se risipește

încet. Rațiunea își reia funcția. Nici un semn de îmbunătățire... Femei pedepsite umpleau izolatoarele. Cine știe ?

Poate nu era decât un zvon fals...

Poate armata sovietică s-a întors...

Poate nu a plecat nici o dată...

Ba da, armata sovietică plecase. Dar dacă noi am fi știut că informația era veche, că-i trebuiseră luni pentru a se furișa pînă la noi, am fi înțeles că porțile vor rămîne închise. Că această plecare nu însemna eliberarea țării. Din contra. Plecarea armatei sovietice nu reprezenta, fără nici o îndoială, decât totala încredere a Uniunii Sovietice în partidul comunist din țară și în absoluta lui autoritate. Orice rezistență lichidată, lanțuri la mîini și la picioare, căluș în gură, țara transformată într-un imens lagăr de concentrare, armata sovietică putea pleca liniștită acasă. Poate că regretul pâinii românești. Dar mistica devoțiune a partidului față de „marele frate” nu va putea admite un atare sacrificiu alimentar. Grîul nostru, ca și atîtea alte bogății vor trece-granița și îi va hrăni mai departe.

De o lună, în locul celulei 12, penitenciarul se îmbogățise cu două WC-uri cu apă curgătoare și un vestibul cu cîteva lavabouri. Comandantul și întreg personalul de paznici și paznice, ofițeri politici, ofițeri administrativi, infirmieră, magazioner se arătau atît de mîndri de această fantastică realizare atît de progresistă, încît ne interziceau folosirea lor. Sau, mai exact, găseau felurite pretexte pentru ca noi să le folosim cît mai puțin. Dar deși ne cereau să ne purtăm cu aceste amarnice closete, toată admirația și respectul cuvenit acestei noi performanțe a noii orînduiri, se arătau totuși cam temători de posibilitatea acestor minuni de a se înfunda... Așa că a fost adusă în celulă o a doua tinetă și ni s-a dat ordinul imperios de a întrebuința una din tinete pentru evacuările solide și cealaltă, pentru cele lichide. Continuăm, deci, să ne ușurăm în celulă și numai la cele două programe zilnice golim în noile closete tineta cu

materie lichidă. Femeile care reușeau să se programeze, aveau voie doar atunci să întrebuințeze individual aceste culmi ale progresului socialist. Erau în număr mic, regimul alimentar provocînd ba constipație, ba diaree. Tineta cu materie solidă urma să o golim mai departe, tot în latrinele din curte, continuînd, deci, să o coborîm pe lungă scară alunecoasă.

În celulă, după primirea tinetei și audierea ordinului, ne cuprinse pe toate o mare perplexitate. Cum să întrebuințăm, conform ordinului, cele două tinete ? Doar nu puteam trece la repezeală de pe una, pe cealaltă, pentru a separa, conform ordinului, evacuările noastre solide de cele lichide. După o lungă dezbatere, purtată cu toată seriozitatea impusă de o atît de importantă problemă, s-a ajuns la următoarea soluție : evacuările lichide simple, în tineta din dreapta; evacuările complexe, în tineta din stînga... Punct.

Povestea cu tinetele a fost poate unicul motiv de ilaritate oferit deținuților de administrația penitenciarului. Poveste cam vulgară pe care nu aș fi narat-o, dacă nu s-ar fi impus pentru înțelegerea unui gest sordid pe care m-a obligat să-l execut Scorpia.

O după-amiază cu nimic deosebită de toate celelalte după-amiezi. Celula liniștită. Femeile vorbeau încet în grupuri mici. O după-amiază perfect reglementară. Trei lovituri în ușă și vocea Scorpiei : „Pregătire pentru program !” Cele șase femei de jurnă apucă bețele, le trec prin mînerile celor două tinete și a hîrdăului de apă și se înșiră în dreptul ușii, așteptînd ca milițianca să deschidă. Tocmai atunci, o tînără trecînd pe lîngă tineta cu lichide, cel care are privilegiul de a fi golit la closetul cel nou, aruncă în lichid o foarte mică bucată de cîrpă. Am văzut gestul, fără a-i acorda vreo importanță.

Dar ușa se deschise brusc și Scorpia se repezi furunos în celulă.

— Care femeie a îndrăznit să arunce ceva în tinetă ?

Tăcere. Femeile se privesc mirate. Fusesem pesemne singura care remarcasem gestul. Cred că pînă și vinovata, femeie fricoasă și de treabă, nu-și amintea că îl aruncase. Fusesse un gest negîndit. Cu totul mașinal.

— Vreau să știu ce s-a aruncat !

Tăcere.

— Nu vreți să mărturisiți ? Prea bine ! Este -un act de sabotaj al noilor closete și va fi pedepsit ca atare. Tu, — și întinde arătătorul spre mine — caută în tinetă și scoate ce s-a aruncat !

O privesc și nu-mi vine să cred. Tineta este un hîrdău mare, cam de vreo șaizeci de centimetri adîncime și este aproape plină. Urina a treizeci de femei în cursul unei zile.

— Dacă nu execuți ordinul, urlă Scorpia, veți fi toate pedepsite !

Ce puteam face ? Ridic cît pot de sus mîneca albă a cămășii și îmi infund brațul în tinetă. Lichidul îmi depășete cotul. Invîrt brațul roată. Simt de mai multe ori cîrpa atingîndu-mi degetele. Din fericire, lichidul nu este transparent. Amestec urina cu conștiinciozitate. Acum, nu mai îmi pasă. Dezgustul depășit, pentru a o înfuria, pentru a o obliga să respire cît mai mult timp grețosul miros sui-generis accentuat de brasaj, mă simteam în stare să nici nu mai mă opresc, dar cu o singură teamă. Nu cumva bucățița de pînză să se ridice la suprafață și tînăra să fie silită să mărturisească și să-și petreacă șapte zile la izolator.

— Nu găsesc nimic. Dar dacă dumneavoastră doriți, eu pot să mai caut.

Îi pusesem întrebarea pe un ton foarte amabil și cu un zîmbet suav. A înțeles că îmi bat joc de ea.

— Nu ! Executați programul !

De îndată ușa închisă, o femeie se repede, apucă un lighean, toarnă în el cîteva căușuri de apă, îl așază pe o bancă. Eu nu pot atinge nimic. De-a lungul brațului meu gol se scurg pe jos picături... picături...

Și în timp ce aproape îmi răzuiesc pielea cu săpunul aspru, tînăra plînge...

O lună mai tîrziu, nouă schimbare de celulă. Eu Nuți și doamna K, doamna T, o unguroaică din Cluj, simpatică și cultă, am fost mutate în celula femeilor bătrîne și neajutorate. Pentru a executa corvezile în locul lor. Patru femei pentru o tinetă și un hîrdău. Deci, zilnic, două corvezi fiecare și tot zilnic hîrdaiele de mîncate! prînz și seara și o dată pe lună spălatul pe jos. Dar prima corvoadă pe care am executat-o cu Nuți a fost de cu totul altă natură.

A PATRA MEA CELULĂ

...este stranie. întunecoasă și tristă. Afară începe să se întunece. Sîntem primite cu indiferență. Numai două etaje de paturi. în paturile de jos, femei culcate. în penumbra pricinuită de etajul întîi peste ele, nu le văd, clar chipurile. Par bătrîne. Foarte bătrîne. **La** dreapta, patru blocuri de paturi. La stînga, doar opt paturi, două cîte două, așezate la perete în lung. în primul pat de lîngă ușa este culcată o femeie cu părul alb lipit pe țeastă. Pare grav bolnavă și pătura, acolo unde îi acoperă burta, pare să ascundă o jumătate de sferă.

întreb ce boală are. Ridicînd din umeri, vecina ei îmi răspunde, iritată :

— Cine poate ști ? Se vaită și. se tot vaită. De mai bine de o săptămînă ne-am pierdut somnul din cauza văicărelilor ei- Zice că o doare burta.

Mă așez la marginea patului bolnavei. O întreb dacă are dureri mari. Da, din cînd în cînd, o doare foarte tare burta, dar o doare și mai tare gîndul la băiatul ei rămas acasă. începe să-mi vorbească despre el. Nu e un copil, nu. Este un bărbat în toată firea... dar ușa se deschide și milițianca ne face semn, lui Nuți și mie, să ieșim să luăm hîrdăul și gamelele. Masa de seară.

Sîntem așezate pe bănci, cu cîte o gamelă de zeamă pe genunchi. întreb dacă bolnava mănîncă. Nu. Nu mai mănîncă de trei zile. Liniște. Femeile ridică cu grijă lingurile pline și aspiră supa cu un șuierat. Bolnava geme. De mai multe ori. O voce se răstește :

— Iar începi ? Lasă-ne cel puțin să mîncăm liniștite !

Mă simt prost. Sînt neliniștită. Această celulă este neplăcută. Femeile au toate chipurile mohorîte. Rele. Mă uit la Nuți. Pare tare arnărită. Sperase o schimbare de penitenciar... Se zvonise că vom pleca la lucru. Bolnava geme iar. După cîteva suspine adînci pare să se calmeze. Nimeni nu se uită la ea. Închise într-o celulă comună, femeile trăiesc, de fapt, închise în ele, în bătrînețea lor. În bolile și singurătatea lor deznădăduită. În tăcerea celulei, tulburată cînd și cînd de o tînguire a bolnavei, bătrînele continuă să ducă cu mîna tremurătoare lingurile de supă din oare picură stropi, spre gurile lor știrbe. Atmosfera este deprimantă.

Bolnava aspiră cu o sforțare care îi dilată pieptul și burta ei se înalță și cade, se ridică iar și iar cade... Nu mă pot împiedica să o supraveghez discret. Are un cap mic și rotund și părul lipit pe, craniu, un păr rar și cenușiu, prin oare se întrevește pielea roză a craniului și femeile mestecă cu sîrguință bucățile de mămăligă și nu se uită la femeie. Ochii lor sînt ațintiți pe gamelele aproape golite. Mestecă din ce în ce mai rar, pentru a lungi plăcerea, nevoia, disperarea de a mânca.

Femeia, cu o zvîcnire a întregului trup, a exalat un horcăit ce parcă i s-a oprit în gîtlej. Mi se pare că nu mai mișcă. Mi se pare că nu mai respiră... Ca proiectată de un resort, mă ridic și mă apropiu de patul ei. Femeile ridică capul și mă privesc.

— Mi se pare..., cred... că a murit...

Nu eram chiar sigură. Nu văzusem nici o dată pe cineva murind... Dar ea, ea era într-adevăr moartă. Moartă de tot. Moartă pentru vecie, pe la orele șase seara, în celula femeilor decrepite, închise în penitenciarul Miereurea-Ciuc, în timp ce tovarășele ei mînceau o scîrbavnică zeamă și nu acceptau să fie deranjate de ultimele ei suspine.

Nu-i cunosc numele. Nici una din fostele deținute, întrebate, nu și-au amintit existența ei.

În 1991, un grup de foști deținuți, preoți ai tuturor cultelor și un numeros public au asistat — la cimitirul Miercurea-Ciuc — la o slujbă de pomenire a celor șapte femei moarte în penitenciar. Șapte nume au fost gravate pe placa de marmură ridicată în cimitir întru po-

menirea lor. Numele acestei femei nu figurează pe monument. De altminteri, ea — pesemne — ca și celelalte au fost îngropate într-un colț al cimitirului, fără o precizare a locului.

Cînd milițianca, chemată, a deschis ușa, fără să recurgă măcar la infirmieră, pentru a constata moartea, ne-a spus, lui Nuți și mie, cele mai valide din celulă, să apucăm salteaua, una spre cap, cealaltă spre picioare și să coborîm moarta la parter. Cu brațele întinse, strîngînd cu toată puterea de colțurile saltelei, înaintăm încet pe culoar, purtînd-o pe femeia moartă. Nimănui nu i-a trecut prin cap să-i închidă ochii. Ajungem la scară. Trebuie să cobor, treptele lunecoase. Mă tem că nu am destulă putere să ajung pînă jos cu salteaua. Trupul, din cauza diagonalei impusă de coborîre, aluneca încet spre mine. Mi-e frică să nu las să cadă sărmanul corp diform și să-l văd alunecînd din treaptă în treaptă și să aud pocnetul capului rotund, spărgîndu-se ca o nucă goală pe cimentul culoarului.

La baza scării, trei milițieni. Sînt tineri. Arată sănătoși. Tocmai cînd ajungem jos, încep să rîdă în hohote. Mă opresc. Îi privesc încruntată și, trecînd mai departe, spun tare : „E moartă”. Speriați, se răsucesc spre noi. Ne privesc. Poate că, într-adevăr, nici nu ne-au observat coborînd. Poate că nu rîdeau de noi. Poate rîdeau de o glumă spusă de unul dintre ei. Au încremenit pe loc, în timp ce noi ne purtam povara mai departe, pînă la primul izolator, unde ne aștepta milițianca.

La întoarcerea noastră, patul ei este ocupat de altă femeie. Totuși, noi nu am lipsit decît minute puține. Cu ce grabă a putut ea să-și mute lucrurile, să-și coboare salteaua de la etaj, s-o așeze pe rețeaua de fier, să întindă cearceaful și pătură, pentru a fi deja instalată pe pat ? Pare foarte satisfăcută și de ce nu ar fi ? Nu va mai trebui să se cațere în fiecare seară în pat și să coboare în fiecare dimineață. Cîteva femei o privesc cu pizmă. Ele stau pe bănci. Ea, pe patul ei. Da, a făcut o afacere bună.

Cîteva femei mai morfolesc sîrguincios mămăligă. Nimeni nu ne întreabă unde am dus-o. îmi reiau gamela. Mănînc și aștept... Aștept să fie pomenită moarta. Aștept ca una dintre toate, măcar una, să o vorbească, fie și de rău... A trăit, totuși, printre ele. Cum a reușit moartea ei să o șteargă total din viața și gîndurile lor? Mi s-a spus că în marile celule ale penitenciarelor de bărbați, unii deținuți nu se mulțumeau doar cu patul mai bun al mortului. Nu declarau mortul decît a doua zi. Doi bărbați îl ridicau și îl mențineau în picioare la „deschidere”, pentru ca să figureze „viu” pe lista raiiilor zilei. Astfel, fiecare din cei doi înfometați îi mînceau, nu coliva, ci mămăliga.

Intrată de abia două ceasuri în a patra mea celulă, asistasem la moartea unei femei. Coborîsem o moartă la izlator. Văzusem una din cele mai șocante scene din viața mea. Dispariția instantanee și totală a unei ființe umane. Nu o cunoșteam. Despre viața ei nu știam nimic. Dar în timpul celor cîteva minute de conversație, ultimele ei cuvinte, îmi vorbise despre faptul esențial al vieții ei. Născuse un fiu.

În afara unei noi morți, zi după zi, am re trăit aceeași zi. Cît de jalnic este să trăiești cîteva luni într-un spațiu închis, împreună cu semenii de-ai tăi și să ți-i amintești mai tîrziu doar ca niște trecători pierduți în mulțime, cu oare te-ai încrucișat întîmplător lung de drum și pe care nici măcar nu i-ai privit. Dacă fiecare trecătoare a celelei, la prima vedere, nu semăna cu celelalte, pînă la urmă îți dădeai seama că mai nimic nu le deosebea. Purtau toate uniforma bătrîneții.

Două văduve de generali, o croitoreasă maghiară — șefa camerei —, cîteva țărânci bătrîne, o femeie din lumea burgheză a Bucureștiului și foarte bătrînă ei mamă, doamna K și încă vreo cîteva bătrîne care știu că erau acolo pentru că toate paturile erau ocupate, dar

ale căror chipuri le-am uitat. Imagini șterse îmi bîntuie memoria pe fond de plictiseală și de viață încremenită. Nici una nu mai era vie. De ce se aflau acolo? La ce se gîndeau? Răspunsul găsit de mine este penibil. Erau acolo pentru nimic și nu se gîndeau la nimic. Firește, răspunsul meu este exagerat. Ele își aminteau trecutul — cu regrete și remușcări —, își blestemau prezentul și își plîngeau moartea.

Chiar propria mea viață în negativul climat al celelei mi se pare acum, prin ceața anilor trecuți, înțepinită timp de cîteva luni, într-o stare de letargie. Cît de departe, familia mea din prima celulă. Departe, țărâncile mele... Bune sau rele, aveau puternice personalități și le exteriorizau fiecare în felul ei. Erau vii.

Pînă și piața publică a celelei a doua, neîncetatul ei bîzîit, neobositul du-te-vino, certurile, romanele, sărbătorile îmi apăreau acum pline de farmec. Mă căiam de a-mi fi disprețuit puțin colegele. Acum, mă simțeam de două ori închisă. Zidurile și gratiile ridicate în jurul meu de aceste femei, prin prezența lor afazică, era sufocantă. Nici cea mai mărunță crăpătură în ziduri. Nu eram singură. În pofida permanenței lor agonii erau în jurul meu lanțuri la picioare, cătușe la mîini. Nu am avut nici măcar ocazia să le povestesc ceva. Nu le interesau decît durerile lor fizice și ora meselor.

Să nu fiu prost înțeleasă. Nu aduc nici o critică bătrînelor femei din celulă. Nu erau cu nimic vinovate de slăbiciunea lor trupească, nici de scleroza lor mintală. Nu aveau ce căuta într-o închisoare și judecătorii care îndrăzniseră să le condamne la mulți ani de detenție nu erau decît criminali crescuți, pesemne, la asistența publică. Copiii părăsiți și maltratați, îndrăgostiții batjocoriți și soții înșelați nu ar trebui nici o dată să fie numiți judecători în procese în care o femeie este acuzată. Pentru a fi fost loviți de o femeie, vor dori întotdeauna să se răzbune pe toate femeile.

Dar recunosc că, după cele cîteva luni pierdute acolo, nu prea îmi plac femeile bătrîne. Cînd pe stradă întinde mîna un cerșetor bătrîn, cît de murdar și nespălat și zdrențuit ar fi el, îmi inspiră mai multă milă decît o bătrînă cerșetoare. Raportată la vîrsta mea, afirmația

poate stîrni zîmbete.. Nu-mi rămîne decît să zîmbese și eu. Dar mărturisesc că, personal, eu mă tratez cu amabila formulă de „femeie în vîrstă” și înghit cu oarecare ciudă epitetul „bătrînă”.

îmi amintesc afirmațiile categorice ale unui anchetator justificînd torturile printr-o teorie asupra memoriei. Oricare lucru trăit, apunea el sentențios, se imprimă pentru totdeauna în memorie și, printr-o concentrare puternică, reapare la suprafață. Fără a mă supune unor chinuri trupesti, mi-am dat multă osteneală pentru a pescui din uitare cîteva personaje de „comedie penitenciară”.

Mica țigancă nu avea decît optsprezece ani. Brună, cu ochi frumoși negri și un trup grațios, o revăd pe pragul ușii, privindu-ne cu spaima unei căprioare hăituite. Fată de nomazi, hoinărea cu întreg clanul, de-a lungul țării și țărilor, clăie peste grămadă în căruțele grele cu coviltir, pentru a-și exersa meseria de căldărari. Micuța fusese arestată pentru trecere clandestină a frontierei. Acuzație ridicolă pentru acești cetățeni ai lumii, ce nu cunoșteau nici granițe, nici pașapoarte.

în copilărie purtasem regretul de a nu fi de-ai lor. îmi ziceam că nici un alt fel de trai nu poate fi mai fericit. A fi slobod. Fără piedici. Fără complexe. Fără prejudecăți. Liber. Se mira un alt anchetator de cît de tare mă chinuia constrîngerea închisorii. Nu mă putea înțelege, spunea el. Alții se resemnau. Dar eu simțeam ceea ce simțea pe pragul ușii țigăncușa. Nu se putea resemna. Nimic nu-i putea înfrînge instinctul.

în fiecare zi, de mai multe ori pe zi, adică, de cîte ori se deschidea ușa celei, se repeta aceeași scenă, și de fiecare dată stăteam la pîndă pentru a nu pierde nimic din tragicul spectacol. Nimic nu se petrecea la „deschidere”. Prea multă lume, comandant, paznici, pe pragul ușii. Dar cînd auzea pașii dreptului comun adu-

cînd masa, cafeaua sau hîrdaiele de la prînz și seara, se ridica încet, se strecura de-a lungul paturilor și se lipea de perete lîngă ușă. își strecura, rînd pe rînd, picioarele goale afară din bocancii bărbătești atît de grei, se ridica pe vîrfuri cu trupul încordat și, cînd se deschidea ușa, o zbughea afară ca din pușcă și îi auzeam călcîiele lovind ritmic cimentul culoarului. Milițianca rîdea. Știa prea bine că drumul era închis și că se va găsi jos un milițian care, la nevoie în mod brutal, o va aduce înapoi. Liberii nomazi erau siliți acum, prin voința partidului, să se transforme în cetățeni sedentari. Fratele ei mai mic fusese plasat — cu forța, zicea ea — slugă la o circiumă. Ea l-a răpit, iar cînd au ajuns la graniță au fost prinși. Dincolo de graniță îi așteptau, zadarnic, părinții cu căruța, cu caii, cu frații mai mici și cu tot orizontul neîngrădit în fața lor.

îmi amintesc de o altă țigancă arestată, cred, tot pentru trecere de frontieră. Fusese un timp, în celula 12, vecina mea. O auzeam în fiecare zi plîngîndu-se la „deschidere” și la „închidere” :

— Ce caut eu aici, dom'le comandant ? Ce caut eu în închisoarea asta, tot numai cocoane ? Dumnealor vorbesc, tot vorbesc și din tot ce vorbesc ele, eu nici iota nu înțeleg. Vă rog, dom'le comandant, pe ochii mei, mînoa-ți-aș sufletul, trimite-mă la locul meu. Trimite-mă cu țigăneile mele și cu hoațele mele. Trimite-mă la drept comun !

O țarancă bătrînă.

Se afla printre noi din cauza bărbatului ei. Moșul, sărac și bețiv, adăpostise un timp un parașutist. Bătrîna ne spunea că, aici, la penitenciar, este pentru prima dată în viața ei fericită. Fericită în pușcărie !

în penitenciarul nostru ? În această celulă ?

— De ce ești fericită aici, măicuțo ?

— Pentru că voi toate, cele tinere, Dumnezeu să vă miluiască, simțieți atât de bune cu mine. Pentru că domnișoara Nuți mi-a spălat ou mîinile ei cămașa. Pentru că cealaltă doamnă m-a ajutat să-mi fac patul, și nimeni nu mă înjură, și nimeni nu mă lovește, și domnișoarele milițience îmi aduc mîncare de trei ori pe zi, și lîngă al meu nu m-am odihnit nici o dată, măcar un ceas, și aici stau toată ziua culcată, și am un pat adevărat și un cearceaf adevărat pe care nu eu îl spăl, și dumneavoastră mi-ați adus gamela la pat, și bătrînul meu este un om aspru, și în fiecare zi nu erau decît vorbe grele și de ocară și, cînd i se urca tîria la cap, rău mă mai bătea, și aici vorbiți cu mine ca și cum eu v-aș fi eu adevărat bunică, și eu nu-s decît o biată muiere de la țară și mulțumesc Fecioarei dimineața și seara că mi-a auzit ruga și că mi-a trimis îngerii ei să vorbească cu mine cu vorbe dulci, și mulțumesc lui Dumnezeu, că și el, drăguțul, mi-a auzit ruga, și sînt atât de fericită acum, aici.

Se trezea foarte devreme, cu mult înainte de „sculare”. Se îmbrăca avînd grijă de a nu trezi pe nimeni și aștepta semnalul cu o nerăbdare pricinuită de o imperioasă și dureroasă nevoie de a ajunge cît mai iute la „colț”. Ș-ar fi putut duce la „colț” înainte de sculare, dar nu îndrăzne să o înfrunte pe șefa de cameră. Șefa decretase o regulă stupidă, mai ales într-o celulă de bătrîne și bolnave. Nimeni nu avea voie să se ducă la „colț” în timpul nopții. De la zece seara la cinci dimineața. Firește, această interdicție nu putea fi întotdeauna respectată. Dar croitoreasa era răutăcioasă și avea gura rea. Bătrînă aștepta, deci, scularea, pentru a porni săgeată și a ajunge prîrîia la „colț”.

Aștepta, apoi, răbdătoare, rîndul ei de a se spăla pe mîini și pe obraz. Pentru nimic în lume nu s-ar fi atins de felia subțirică de pîine, fără cîteva picături de apă pe ochi, pe gură și pe mîini. Pentru că mîinile ei atingeau, ochii ei vedeau, gura ei primea hrana cea mai sfîntă, aleasă de însuși Domnul nostru pentru a-L întruchipa. Pîinea noastră cea de toate zilele. Bătrînă nu era doar foarte săracă, dar mai și venea dintr-un sat de deal. Acolo unde grîul nu crește. Un lan de porumb era baza

hranei ei și a bărbatului ei. Pîine nu se vindea în du-gheana din satul lor. Pînă și azi, numai în satele mari se găsește cîte o brutărie comunală. Cu puținii ei gologani nu-și putea cumpăra decît sarea, gazul, uleiul și chibriturile, adică cele absolut indispensabile. Oamenii din sat cumpărau saci de făină la marile târguri deschise la date fixe pe lîngă orașe sau comune mari și tîrîncile frămîntau pîinea săptămînal. Izul marilor pîini rotunde, cu coaja aurie, abia ieșite din cuptor, mai păstrează și azi pentru mine același farmec vrăjit.

Înțelegeam bucuria țărîncii. În fiecare dimineață, fie ploaie, fie vînt, era sigură că va primi feliuța de pîine pe care noi, celelalte, o priveam cu dispreț, pentru că nu reușea decît să ne ațîțe foamea. Dar bătrînă țărîncă o mîncea încet, cu evlavie, cu bucuria mereu nouă a unui miracol zilnic.

Doamna K. — Trebuia să iasă din pușcărie peste trei luni. Mă luă de-o parte și, bazîndu-se pe prietenia mea pentru Dede, îmi ceru, de-a dreptul, să-mi împart regimul medical cu ea. Pentru a-mi cîștiga bunăvoința, mă asigură că se simte foarte slăbită, aproape muribundă. Nu-și va putea ține făgăduiala făcută lui Dede de a-i căuta fetele și de a le ajuta decît dacă pe ea o voi ajuta eu să supraviețuiască, hrînind-o. M-am lăsat prinsă de șiretenia ei, lipsindu-le pe toate cele care ar fi putut primi, rînd pe rînd, cîte ceva din porția mea. Nu pot spune, totuși, că îmi pare rău pentru că, ieșind din pușcărie, doamna K s-a dus la părinții mei să le spună că mai sînt în viață, în pofida interzicerii de a vizita familiile tovarășelor de penitenciar. Interzicere aspru notificată fiecăreia la eliberare.

Croitoreasa — șejă a camerei. — Nu am păstrat decît o amintire, în ceea ce o privește. M-a învățat să însăilez într-un chip profesional. Două puncte mici și peste doi centimetri alte două puncte mici etc. Era, totuși, ceva

pozitiv și care a întipărit-o pentru totdeauna în memoria mea.

Prima văduvă de general. — Condamnată la cinci ani de detenție de pe urma primei prezentări de modă la București, în era comunistă. Eveniment remarcabil și ale cărei laude în presă fuseseră, desigur, ditirambice. Ocazie pentru ziariști de a scrie articole elogioase, fără prea multe remușcări.

La finalul prezentării, spectatorilor li s-a înmănat o carte poștală, cu rugămintea de a-și comunica impresiile și criticile. Doamna general își manifestase naiv impresiile cu sinceritate. Modelele prezentate — a scris ea — erau într-adevăr foarte frumoase. Dar ea gândea că în actualul moment problema cea mai urgentă era proasta calitate a legumelor și fructelor de la aprozaruri, magazinele statului. Altele, de altminteri, nici nu existau. Moda putea să aștepte, spunea ea, zile mai bune. Acum, era nevoită, timp de cinci ani, să-și corecteze lipsa de nivel politic.

Cînd, într-o seară, în urma unei pene de electricitate, celula a rămas timp de jumătate de oră fără lumină, ea nu a putut rezista ispitei unei bucăți de pîine ce se afla pe patul meu. Am înțeles, din proprie experiență, cît de groaznic de înfometată se simțea biata femeie și mi-a fost tare milă de ea.

A doua văduvă de general. — O femeie plăcută și bine crescută. În tinerețe trebuie să fi fost foarte frumoasă, și în libertate ar fi arătat încă foarte bine. Nu avea prea mult peste șaiszeci de ani și dorea cu disperare să păstreze cît mai nealterate urmele de frumusețe rămase.

Condamnarea o despărțise de un prieten mult iubit și ceva mai tînăr decît ea. Era incredințată că el o așteaptă cu nerăbdare și credință. În dorința ei fierbinte de a nu-l dezamăgi la întîlnirea lor viitoare, își masa

în fiecare dimineată obrajii, frămîntîndu-i zilnic cu buricele degetelor.

Regimul meu T.B.C. îmi dădea dreptul săptămînal la cincizeci de grame de margarina. Cînd îl primeam, privirile tuturor erau magnetic atrase de cubulețul gălbui, într-o dimineată cînd, o dată cu pîinea și cafeaua am primit și margarina, mi-a atras atenția o ciudată manevră a doamnei general. Făcea un pas spre mine, se oprea, părea că se codește, mai făcea un pas și se tot apropia de mine.

Împărțisem deja aproape toată margarina. Cam o treime doamnei K și altor trei femei cîte un bob cît mazărea, cînd ea a ajuns lîngă mine. Zîmbindu-mi galeș, roșindu-se nemaiputînd rezista ispitei, m-a rugat să-i dau și ei puțină margarina.

— Oh ! doar puțină de tot, cît un vîrf de deget, știți... pentru masajul meu facial.

L-a primit, bineînțeles, și am fost obligată să-i admir forța de caracter. Nici ou um vîrf de limbă n-a încercat să simtă gustul mult râvnitei margarine. A înțins-o toată, drăgăstos și cu multă bucurie, pe obrajii ei palizi. Care om liberi poate înțelege pe deplin o asemenea ofrandă dragostei ?

Mama și fată. Au fost nebuni sau au fost sadici judecătorii care au trimis la pușcărie o nenorocită de femeie de peste optzeci și cinci de ani, pe jumătate sclerozată ? Închizînd-o și pe fata ei, mamă a unui student urmărit de poliție pentru participarea la o manifestație naționalistă studențească. Bunica și mama studentului, în speranța că vor veni americanii să ne salveze, l-a ținut ascuns doi ani. Dar americanii aveau alte treburi mult mai importante decît să sosească la noi, așa că în locul lor au sosit arestarea, procesul și condamnarea. Dacă s-ar fi predat, băiatul scăpa cu un an-doi de pușcărie. Mama lui și bunica iubitoare au primit cîte zece ani fiecare.

Bătrîna doamnă își petrecuse pe vremuri anotimpurile reci la Paris și pe Coasta de Azur. Cînd mintea ei scutura uneori cețurile în care o învăluiseră anii și ne-

cazurile, primele amintiri care își făceau drum spre lămina erau crîmpeie ale trăirilor ei pariziene. Începea să fredoneze frînturi de melodii auzite prin cabarete și teatre de varietăți, ale căror texte în doi peri aproape nimeni nu le înțelegea în celulă. Dar, cu un echilibru instabil, încerca să mimeze și cîțiva pași de dans, cu aruncări de picioare și ținuturi ridicole. Fata ei își petrecea vremea încercînd să o liniștească și luptînd împotriva celor mai tinere din celulă care se distrau provocînd smintelile bătrînei doamne. Dar mai gravă decît scleroza era permanenta ei foame ; aproape că fata se lăsa să moară de foame, oferindu-i gamela ei, abia începută, cînd bătrîna, după ce înfuleca porția ei pe nerăsuflăte, începea să urle : „Mi-e foame ! Mi-e foame !... Foame !”

Mă simțeam iar foarte nefericită. Foarte singură. **Na** puteam nici să mă concentrez, făcînd abstracție de prezența lor, nici să particip la viețile lor.

Majoritatea femeilor aveau voie să stea culcate. Cele mai multe nu deschideau gura decît pentru a-și sorbi zgomotos conținutul lingurilor de supă. Dar dacă totuși regăsesc unele imagini și întâmplări ale tovarășelor mele, pe mine nu mă pot regăsi. Nu îmi pot, defel, aduce aminte cum am trăit timp de cîteva luni. Din toți cei doisprezece ani de închisoare reprezenta singura adevărată pată neagră.

Îmi amintesc doar o problemă ce începea să mă frămînte. Aveam înaintea mea încă doi ani de executat. Deși cu plămîinii bolnavi, eram sigură că voi ajunge și la capătul lor. Dar cei doi ani ridicau o întrebare arzătoare. Doi ani sau doi ani și jumătate ?

Nu cunoșteam legile. Fusesem arestată, o dată în 1948 și reținută șase luni. Îmi dăduseră drumul. În 1950, pe baza scenariului născocit de Herbert Silber, arestare definitivă și condamnare la 12 ani. Dacă primele șase luni îmi erau socotite, mă eliberau în iulie 1961. Dacă nu, în ianuarie 1962. Gîndul a o sută optzeci de zile suplimentare era foarte greu de suportat. Trebuia să mă

hotărăsc. Să mă decid să-i pun această întrebare comandantului.

— Strînge-ți repede lucrurile și vino după mine !

O milițianca deschisese ușa. Mă privise și mie mi se adresase. Nu aveam nimic de strîns. Am luat săculețul conținînd toată averea mea : șervetul și bucățica de săpun. Pe pragul ușii, înainte de a urma milițianca, nu am avut decît timpul să adresez femeilor de care mă despărțeam urarea tuturor despărțirilor, dar atît de nepotrivită în acest caz :

— Rămîneți sănătoase !

A CINCEA A CINCEA ȘI ULTIMA MEA CELULĂ ȘI

Milițianca înaintază pe culoarul stîng al clădirii. Deschide ușa ultimei celule, nr. 1. Abia i-am pășit pragul și mă întîmpină strigăte de bucurie. O voce strigă : „E Lena !” Femeile se bulucesc în jurul meu, îmi sar de gît. Mă simt înăbușită sub îmbrățișări ! Emoția este generală și sînt și eu extrem de emoționată. Nu, nu sînt singură. Aici, am regăsit prietene. Sincere. Necazurile, lupta dusă împreună pentru a supraviețui, doar atît, a supraviețui, prin solidaritate și într-ajutor a făurit între noi legături indestructibile. Facem parte, vom face parte pînă la moarte, din marea familie a celor „în-afara-legii”. Clanul secret și obscur al deținuților politici. Știu că în orice loc, chiar la capătul lumii, ne vom simți alături, noi toți cei care am fost chinuiți în lumea subterană a celulelor și a carcerelor. Știu că nici unul din vechii noștri prieteni nu va ajunge niciodată să ne înțeleagă, așa cum, peste tot și oricînd, ne vom înțelege noi între noi.

Depășind diferențele sociale și culturale, vom fi frați și surori, nu prin sînge, ci prin legături afective de suferințe comune și de rezistență împotriva Răului. Nu .pretind că toate cele cîteva sute de Temei cu care am conviețuit în penitenciar aiu devenit prietenele mele... Eram mult prea diferite din mult prea multe puncte de vedere. Dar, cu toate deosebirile, în pofida firilor noastre adeseori opuse, a neînțelegerilor provocate de permanenta noastră promiscuitate, pe deasupra tuturor acestor piedici, formam un bloc unit și solidar cînd nevoia de

solidaritate se făcea teminic simțită împotriva dușmanilor noștri.

Am regăsit-o pe Dede, pe cele două cumnate — Marta și Ani — pe jurnalistă, pe Lizi, studenta în medicină, călugărițele catolice, pe Nicole și Betina și încă multe din cele cunoscute în precedentele celule.

Am întâlnit pentru prima dată femeii ale căror chipuri nu le văzusem niciodată, ale căror voci nu le auzisem, dar cu care vorbisem la perete și prin rețeaua poștală.

Marga, cea care răspunsese la apelul lansat în prima mea celulă și cu care păstrasem un contact amical prin poștele schimbate. Ani S., cu care vorbisem mult la perete și sora ei, B. Am văzut-o pentru prima oară pe S, draga mea vecină din ultimul meu an de singurătate.

• Am făcut cunoștință cu numeroase altele, total necunoscute mie pînă atunci. Am dat de o atmosferă cu totul diferită de celelalte, mai toate femeile aici fiind intelectuale. Profesoare, scriitoare, cadre superioare, funcționare de ambasade străine, licențiate, studente, mare și mai mică burghezie și doar Cîteva, puține, femei mai simple.

Mă aflu printre aristocratele penitenciarului. Celula de înaltă trădare...

Înaltă trădare !... Numai șase din cele prezente în celulă au avut mai mult sau mai puțin o activitate încadrată în acest articol al justiției comuniste. Celelalte... Cum eu însămi purtam această etichetă fără a o merita întru nimic și ele, desigur, se aflau în aceeași situație.

Curiozitatea nu m-a împins să pun întrebări indiscrete. Deci, nu cunosc din viața și din procesele acestor noi relații ale mele decît atît cît simțeau ele nevoia să povestească. Din toate cele auzite, este cert că am uitat o foarte mare parte. Treizeci de ani trecuți de atunci ar fi un motiv valabil. Al doilea motiv, lipsa de interes ale Celor povestite sau imaginația prea bogată a povestitoarelor. Nu-și narau viața așa cum fusese, ci așa cum ar fi

dorit ele să fie. **O** anume Cezara m-a amuzat, într-adevăr, prin romanul extravagant a cărui eroină se pretindea. Totuși, unele întâmplări cu totul neobișnuite mi-au rămas în memorie, ca și tot ce mi-au mărturisit femeile **de** care m-am simțit apropiată.

Se aflau în celulă două femei într-adevăr inteligente și culte. Măria Goleșcu și Madeleine Cancieov. Le pomenesc numele reale pentru că astăzi nu mai sînt prezente decît în memoria sau inimile noastre. Aveau amîndouă mulți ani de condamnare efectuați. Erau suferinde și oboșite. Aveau deja un mic grup de relații vechi. Eu, la rîndul meu, regăsisem pe multe din prietenele mele. De altminteri, celula noastră era împărțită în două cartiere. La dreapta ușii — cartierul cult, cu cele două mai înainte citate și cu vreo alte zece femei legate între ele de anghreji petrecuți împreună. La stînga celulei, cartierul popular. Patul meu se afla în centrul acestui cartier, unde le-au regăsit pe Dede și celelalte. M-au primit cu bucurie printre ele.

Din cauza picioarelor mele foarte șubrede, — am aflat doar la ieșirea din penitenciar că oasele mele pierduseră o mare parte din calciu, plecat să cicatrizeze cavernele plămînilor — circulam foarte puțin prin celulă.

Uneori, după masa de seară, Marga mă purta de braț în spațiul central al celulei, dar oboseam repede. Cum nu am vrut nici să-mi jignesc prietenele, părăsindu-le pentru a mă infiltra într-un mediu mai intelectual, nu am avut prea multe prilejuri de contact cu cartierul elegant al celulei.

Dar discreția mea ar putea avea și o rădăcină mult mai adîncă. Realul snobism intelectual al tinereții mele se topise aproape de tot. Contactul meu cu viața satului în cursul monografiilor, cei opt ani de singurătate și prima mea celulă sînt vinovate de antiintelectualismul meu de atunci și, ca să fiu foarte sinceră, și de acum. Am ajuns să dau mult mai mare preț pe calitățile morale ale oamenilor decît pe calitățile lor intelectuale.

Am reluat relațiile amicale cu Dede. În ultima celulă mă gîndisem mult la ea. Ajunsesem să acuz purtarea ei sau, mai precis, să o înțeleg. Să apreciez firea ei simplă, cinstită, fără complicații psihologice. Își iubea bărbatul,

fetele, familia. Eram singurul ei orizont, singura ei nevoie, singura fericire dorită. A lăsa să pătrundă străini în inima ei, i se părea a comite o trădare. Cred că își făurise și o credință, dătătoare de speranță. Căutase să se convingă că numai dacă va trăi înstrăinată de lumea pușcăriei, cu mintea și inima ei integral concentrate asupra familiei ei, va primi răsplata regăsirii și a fericirii viitoare.

Morga, sub o aparență veselă și frivolă, avea un caracter ferm și de o mare corectitudine. Era iubită de toate femeile de la Mislea, unde fusese șefa unui atelier de croit cămăși bărbătești. Acolo fusese mereu gata să acopere lipsurile deținutelor-muncitoare. Ca șefă de cameră în penitenciarul nostru, acumulase foarte multe zile de pedeapsă din cauza încălcărilor de regulament, pe care nu numai că le tolera, ci le și încuraja. Se întorcea în celulă, flămîndă și murdară, dar tot cu zîmbetul pe buze și viața în celulă continua fără eonstrîngeri și cu noi pedepse pentru șefă. Era una din cele mai apolitice femei condamnate „politic”. De fapt, ea fusese condamnată la zece ani în locul bărbatului ei, fugit în străinătate, și care o ducea acolo cît se poate de bine.

Nicole. Tot fostului ei soț îi datora și ea pușcăria. Nicole făcuse parte din tineretul monden al Bucureștiului dintre cele două războaie. Din motive 'familiale pe care nu le voi pomeni, se retrăsese în Moldova, la moșia părinților ei. Muncise cot la cot cu țăranii pentru a stoarce din pămînt întreținerea familiei rămasă la București, în timpul războiului fusese infirmieră și șofer de ambulanță pe front. După război, soțul ei divorțase pentru o altă femeie cu care fugise în străinătate. Naționalizarea o lăsase săracă. Pentru a o ajuta, fostul soț îi trimitea pe ascuns mici sume de bani. O rudă, din gelozie, o denunțase... Vorbea o franceză uimitoare, pe lîngă o limbă românească plină de pitoresc, aproape țărănească. Eram plină de admirație pentru hazul cu care reușea să aibă mereu ultimul cuvînt în desele ei înfruntări cu colege de celulă.

La sosirea mea, o problemă spinoasă despărțea femeile în două tabere adverse. Se înfruntau, perorau, argumentau, se contraziceau și adesea se certau. Problema în litigiu ? Tineta și fereastra. Nicole și adeptele ei luptau pentru ca fereastra de lîngă tinetă să fie permanent deschisă, vară și iarnă. Ce era de preferat ? Frigul sau mirosul tinetei ? Nicole era potrivnică mirosului. Adversarele, frigului. Am picat printre ele în toiul discuțiilor. Tabăra ferestrei închise avea o redutabilă președintă în persoana Măriei Goleșcu. Spre satisfacția friguroaselor declarase că nici un miros, cît de pestilențial, nu a provocat niciodată o răceală și, de altminteri, nici o altă boală. Cî te poți obișnui cu orice miros, ba, mai mult, după zece minute de acomodare nu îl mai simți chiar deioc. Dădea exemple peremptorii : fermentarea tutunului, tăbăcăriile etc.

Mirosul, ca și văzul, auzul, pipăitul și gustul depind de diferitele grade de sensibilitate ale fiecăruia. Pesemne că simțul mirosului grupului Nicole era mai subtil decît a grupului Goleșcu. Din prima zi mi s-a impus să-mi definesc clar poziția. Fără ocolișuri. Pentru sau contra. Deschisă sau închisă.

— Deschisă !

Trec, deci, cu toată autoritatea conferită de anii mulți de detenție, de antecedentele solitare, de prietenele mele și de prietenia șefei de cameră, în clanul lui Nicole. După dezbateri prelungite am pus pe picioare o „înțelegere cordială”. Aproape deschisă, deci, aproape închisă. Ieșeam învingătoare. Fereastra rămînea pe jumătate deschisă. Eram triumfătoare. Fereastra era pe jumătate închisă și toată lumea se liniști.

Nicole și M. Goleșcu se cunoșteau din copilărie. Făceau parte din aceeași lume. Totuși, erau firi diametral opus? și Nicole nu avea nici ea legături cu cartierul elegant al celulei. Totala ei lipsă de snobism mi se părea o prețioasă calitate. Am rămas foarte apropiate și în libertate, pînă la moartea ei.

Stana. — Povestea Stanei merită să fie povestită doar pentru' macabrul ei aspect de roman negru. Renunțase, tînără încă, la meseria ei de actriță, pentru a se căsători a doua oară cu directorul unei societăți petroliere.

La venirea comuniștilor, la gândul că ar putea fi arestat pentru că lucra cu capital englez, se ascunsese în căsuța unei văduve mai în vîrstă. Plătea destul de scump întreținerea, dar și mai scump discreția doamnei. Stana venea uneori în timpul nopții în acest cartier popular depărtat de centru să-și viziteze soțul. Interogată odată de poliție, declarase că soțul o părăsise pentru a fugi în străinătate și că de la plecarea lui și naționalizare, ea căuta de lucru pentru a-și câștiga traiul. Fu lăsată în pace.

După doi ani, chemată urgent, o găsi pe doamna B, gazda soțului, plîngînd de supărare și groază. El **avusese** un stop cardiac. Murise. În toiul nopții, amîndouă femeile săpară o groapă într-un garaj din fundul curții. Pentru a-l putea transporta pînă acolo ele reușiră, după multe strădanii, să-l lege pe un scaun și, mai împingînd, mai săltînd scaunul pe care se bălăngănea, gata să cadă mortul, au ajuns cu bine la garaj, au basculat trupul în groapă, l-au acoperit cu pămînt și Dumnezeu să-l ierte...

Stana găsi foarte greu un loc de muncă. Greutatea unui fugar atîrna greu asupra biografiei cerute, chiar dacă nevasta rămăsese în țară, părăsită. Nu i se oferi decît o mașină de cusut într-o fabrică de mezeluri. Co-sea mațe pentru salamuri și cîrnați.

Cinci ani mai tîrziu a fost arestat un prieten al mortului, în timpul anchetei, vorbind, pentru a se apăra, vrute și nevrute, el făcu aluzie la dispariția lui T. Urmără o anchetă, două arestări, mărturisiri și condamnări pentru Vatican — ascultau și ele povestirile mele. Dacă trădare a fost, o fi fost cel mult a soțului față de soția lui. Noaptea toate pisicile sînt negre... Trădare sau nu, erau în celulă împreună pentru mult timp.

Am început să povestesc. Am avut nevoie de o mare doză de voință pentru a-mi învinge complexe și a găsi curajul de a înfrunta un auditoriu nou și atît de cultivat.

„La urma urmei — mi-am spus — nu ești scriitoare, ești pictor. Dacă le vei surprinde zîmbind ironic la greșe-

lile tale de sintaxă, spune-le să binevoiască să-și dea ele osteneala de a povesti în locul tău.” Căci erau cel puțin cinci în celulă care ar fi putut-o face mult mai bine decît mine. Dar, sincer vorbind, îmi făcea plăcere să povestesc. Să urmăresc pe chipuri reflexul cuvintelor mele. Deci, vechile mele auditoare insistînd, mi-am depășit vanitatea deșartă și după-masă, timp de două ore, dădeam frîu liber imaginației, cînd, adeseori, memoria mă trăda.

Excelentă terapie. Avînd regim T.B.C., aveam voie să mă culc la ora opt seara, cu două ore înaintea celorlalte. Puteam, deci, să-mi recuperez oboseala. Permanentă preocupare de pregătire a episodului următor — toate povestirile fiind transformate în seriale — îmi aduceau un ajutor esențial. Uitam realitatea celulei. Regăseam evadarea. A broda pe un firicel de subiect, păstrat de ani de zile în memorie, dialoguri și descrieri în stare să rețină atenția timp de două ore, era o sfidare pe care singură mi-o adresam și trebuia s-o înving. Era și o scuză pentru a mă retrage din agitația celulei și a reînnoa cu poezia. Nu am memorat cele cîteva poezii duse pînă la capăt. Îmi amintesc tema unui dialog între „eu” și „mine”, două voci luptîndu-se în conștiința mea. Dar versificația am uitat-o.

Femeile preferau romanele de dragoste. Dar patru călugărițe, condamnate pentru înaltă trădare — spionaj pentru Vatican — ascultau și ele povestirile mele. Dacă erau sau nu neprihănite, era treaba lor, dar, în tot cazul, eu eram obligată să le acord beneficiul îndoielii și să le respect inocența sau ipocrizia. Cum să povestești cu maximă decență un roman ca cel al lui Charles Plisnier, „Căsătorii”? Tot subiectul cărții nu este decît autopsia a trei tipuri de căsătorie. Din dragoste, din interes sau doar din atracție sexuală? Trebuia să-mi cîntăresc cuvintele, să mă apropiu de subiect cu aluzii ușoare și, mai degrabă, să insinuez, decît să descriu. Memoria mea fiind vizuală, cînd citeam un roman, personaje și decoruri se ridică dintre file și își găsesc un misterios adăpost în mintea mea.

Una din cele două surori povestea, câteodată, romane englezești/gen Walter Scott. Era de o uimitoare precizie, întrebînd-o cum îi era cu putință să descrie atît de precis amănunte de costume, arme și decoruri, îmi răs-punse că nu făcea decît să traducă în românește, pagină după pagină, textul englez imprimat în memoria ei. Eu vedeam imagini. Ea vedea cuvinte...

Dar nu-și amintea, astfel, decît romanele citite în anii tinereții ei, între cincisprezece și douăzeci de ani. Noi, toate, o ascultam cu mare plăcere. Dar romanele nu erau singurul serviciu adus de ea femeilor. Lecțiile ei de engleză erau foarte apreciate de mai toate cele tinere din celulă. Poezia „If” de Kipling avea un enorm succes. Toate elevele se străduiau să o memoreze, chiar dacă nu înțelegeau decît jumătate din cuvinte și le pronunțau... românește.

O priveam uneori de departe, ascuiizînd cu mîna mea întinsă o parte din chipul ei. Nu doream să-i văd decît ochii și mai ales sprîncenele atît de asemănătoare cu cele ale surorii mele mai mari. Asemănare datorată, poate, și miopiei mele și principal motiv al simpatiei ce mi-o inspira.

O cunoscusem în 1956, prin perete. Reîntoarsă de la București, unde fusese dusă pentru un supliment de anchetă, a fost plasată împreună cu cîteva noi condamnate în carantină, în celula 12, vecină cu a mea. Își petrecea timpul punîndu-le întrebări despre viața actuală a țării. De îndată ce afla ceva interesant sau hazliu, trecea la perete, îmi comunica informația, eu, la rîndul meu la peretele opus, o comunicam lui S.S., schimba peretele și pasa informația mai departe vecinilor ei, condamnatele pe viață și astfel, din perete în perete, în foarte scurt timp o afla jumătate din penitenciar. Din cauza scării care tăia firul telefonic mai departe prin ziduri, dacă vestea era foarte importantă era transmisă mai tardiv prin poștă.

Din păcate, noile condamnate erau femei inculte și nu știau să vorbească decît de greutățile de aprovizionare și de prețurile alimentelor.

În iarnă, celula noastră primi importanta sarcină de a spăla rufăria penitenciarului. Dar și rufăria de corp a soldaților asigurînd paza penitenciarului și a pompierilor din oraș. Dede, numită șefă de echipă, alesese pe Ani și Marta, amîndouă înalte și voinice, pe Stana și pe a patra femeie, marinar pe vasul soțului ei, un șlep transportînd cărbuni pe Dunăre. Femeie de treabă și de bun simț, avînd o condamnare mică, se resemnase și nu-și pierduse nici curajul și nici buna dispoziție. Ele toate acceptară propunerea lui Dede de a mă coopta în echipă, nu pentru inexistența mea eficacitate, ci din prietenie. Drept recompensă pentru orele de uitare procurate de poveștile mele. M-au onorat chiar cu un titlu. Eram responsabilă cazanului cu apă caldă.

A ieși din celulă de la 8 dimineața la șase seara, făcea cît trei zile de vacanță. Oboseala nu speria echipa. Din contră, a munci, a-și arăta priceperea le făcea plăcere. Aveam, deci, „noroc” ! Eu, mai ales, care abia mă țineam pe picioare. Părăsim, deci, celula sub privirile de invidie ale unora, de milă, ale altora.

Spălătoria. — Un subsol destul de mare, mai mult lung decît lat. Trei mari căzi adinei de ciment, cu robinete de apă caldă și rece. Cîteva coveți de lemn. Într-un colț, coșuri de răchită. În fund, un mare cazan. Cazanul meu. Așezată pe un scăunel, aveam sarcina de a aprinde focul cu lopata de cărbuni încinși, aduși de milițianca și cu lemnele așezate lîngă mine. Singura mea sarcină să întrețin focul. Puteam, între timp, admira activitatea ordonată a gospodinilor. Păreau fericite, alegînd rufăria, punînd la muiat cearceafurile într-una din căzile pline cu apă rece. Despărțind în teancuri diferite articole de rufărie masculină și cînd apa se încălzește în cazan, fericite de a-și infunda brațele în apă caldă și în spuma de săpun.

Era o muncă obositoare și nu primeam nici un surplus de hrană. Dar puteam vorbi tare. Nici o vizetă nu se deschidea și, spre seară, norma zilei spălată, clătită, scuturată și împăturită era așezată în coșurile de răchită.

Tot lungul zilei adăstam acest moment final. Atunci, umpleam cu apă caldă una din căzile de ciment, temeinic clătită și, două câte două, după o serioasă primă spălare într-o covată, ne înfundam cu beatitudine în apa caldă. Câte două deodată, pentru că nu aveam nici prea mult timp, nici apă caldă suficientă pentru a goli și, a umple cada de șase ori.

Dar era prima noastră baie de ani de zile și nu ne dădea mîna să mai facem și nazuri. A-ți simți trupul destins, mușchii relaxați, căldura apei învăluindu-te de peste tot, merita cu prisosință o derogare de la legile igienei. Cada era mare. Cu puțină atenție trupurile noastre nici măcar nu se atingeau și ne spălasem înainte cu săpun. Cada nu era pentru noi decît o minunată piscină, un loc de desfătare și în tot cazul, prima mea baie după zece ani.

A doua zi, ritmul lucrului fu, de comun acord, încetinit, pentru a putea beneficia de o a treia zi de spălătorie și mai ales de o a treia baie.

A spăla rufărie de pat era o muncă destul de curată, dar a spăla izmene soldățești ridica unele probleme penibile. Totuși, timp de mai multe luni, de două oii pe lună, echipa își continuă munca, cu plăcere. Pompierii ne trimiteau la spălat rufe lor în saci mari și de obicei, într-un săculeț, găseam săpunul lor și o cantitate mică de sodă. Într-o dimineață, însă, săpunul și soda fuseseră învelite într-o bucată de ziar. O jumătate de pagină uscată și curată. Îngrozitor de emoționate, cu frica sosirii inopinate a milițienței, am hotărît ca ele să-și continue munca, în timp ce eu, așezată cu spatele spre ușă, pe scăunelul meu în fața cazanului, să parcurg ziarul cît mai iute și să le citesc tare textele mai interesante. Pe una din fețele foii, îmi amintesc foarte bine că mi-am trecut ochii peste un plicticos articol cu „prețioase indicații” în legătură cu agricultura. Dar pe **fața** opusă, la o rubrică de scurte informații, am găsit cîteva rînduri, de grația divină adresată mie, personal. Un dar cereșc, spre potolirea, în sfîrșit, a unei dureroase griji ce-mi apăsase inima în toți acești ani. Îmi obosisem voînța, obligînd-o să înăbușească o întrebare cu imposibil răspuns. Oare profesorul și academicianul Grigore Moisil, cumnatul meu, suferise în cariera lui de pe urma

arestării mele ? Și, împreună cu el, sora mea și familiile noastre ?

Dar prima informație din rubrică îmi aducea nesperatul răspuns. Anunța plecarea academicianului Grigore Moisil, însoțit de alți doi profesori, la un congres de matematică în Statele Unite ale Americii. Toate femeile s-au bucurat și ele de bucuria mea. Vestea fu primită și în celulă cu aceeași emoție, dar odată emoția calmată, au urmat diferite comentarii.

Optimiste — în România erau îngrădite plecările în străinătate.

— Rudele condamnaților politici nu erau toate persecutate.

— Academia Română nu fusese desființată.

Pesimiste — America invita la congrese cetățeni ai unor țări socialiste.

— America întreținea legături cordiale cu România, condusă de comuniști.

Concluzie — O bucurie puțin tristă., pentru noi.

O iarnă geroasă. Atmosfera celulei, încă și mai morhorită datorită frigului, era uneori străbătută de descărcări electrice, dar aceste defulări ale unora dintre femeile incapabile de a-și controla nervii exacerbați erau uneori chiar hazlii. Între Nicole și Betina o guerilă își desfășura episoadele burlești. Nicole, dotată cu mult sânge rece, știa cu precizie cum s-o scoată din fire pe biata Salomea și s-o făcă să se avînte în ceartă cu epitețe nu tocmai cuviincioase. Betina era brună, slabă, mai mult nervoasă decît rea, dar permanent cicălitoare și, mai ales, pisăloagă. Se simțea mereu, cu sau fără motiv, frustrată. Îi plăcea la nebunie să protesteze și prin văicărelile, tînguirile, intrigile, calomniile și acuzațiile ei, era pentru noi „Scorpia” din interiorul celulei, mult mai otrăvitoare decît „Scorpia” din exterior. Fusese chiar condamnată o dată de femei la o carantină verbală. Una din cele mai greu suportabile pedepse impuse de tribunalul femeilor uneia din tovarășele lor. Pe timp limitat, trei zile pînă la o săptămînă, nimeni nu-i lua pre-

zența în seamă. Nimeni nu-i vorbea. Nimeni nu-i răspundea, într-un spațiu închis, în care singura activitate era conversația, a fi obligată să taci sub oprobriu era greu de îndurat. Le-am auzit pe femei vorbind și de o altă pedeapsă, dar pronunțată numai împotriva celor vinovate de greșala cea mai gravă, conform codului penal al deținuților : delațiunea cu urmări grave. Vinovatei i se arunca o pătură peste cap și femeile aveau dreptul, aproape datorită, de a se răzbuna. Bătută măr, nu putea denunța pe nimeni. Nu-și văzuse agresoarele.

Dar certurile între Nicole și Betina nu depășeau niciodată granițele unui joc burlesc. Nu erau decât două actrițe talentate care-și debitau rolurile spre amuzamentul nostru. Totul devenea tragedie antică la Betina și comedie bufă la Nicole. Întâmplarea le așezase în două paturi alăturate, la parter. Nicole, exact sub patul meu de la etaj. Când barometrul arăta „furtună”, un prosop era agățat între cele două paturi. Dar când arăta „timp frumos”, apăreau momente de acalmie, dar tot pe plan artistic.

La insistența noastră invitație, dansau împreună un tango „apache”. Nicole, în postura bărbatului, putea atunci să-și chinuiască în voie partenera, obligînd-o la cele mai acrobatiche figuri. Ba o împingea cit colo, ba o atrăgea cu putere, o trîntea la pămînt, o ridica, o împingea iar și Betina, stacojie, despletită și gîfîitoare, dar mîndră de a-și dovedi grația și suplețea, mai găsea puterea să geamă o melodie de tango.

Vîrsta lor, uniformă, slăbiciunea, două schelete deghizate în sperietoare, scâlămbăindu-se într-un bîrlag de vrăjitoare.

Întrerup capitolul „Betina”. Simt nevoia unei digresiuni. A începe să scrii spre sfîrșitul vieții, la o vîrstă înaintată, este un pariu pierdut dinainte. O stiu. O simt. Atunci, o repet, la ce bun să mă chinuiască mai departe ? De ce ? De ce atîta caznă pentru a retrăi zilele demult trecute ale penitenciarului ?

Acum treizeci de ani, în pușcărie îmi născoceam tot felul de complicații, în urma cărora îmi bătea inima, mai să plesnească de teamă. Dar atunci eram încă tînără și nu-mi **puteam** stăpîni efervescența.

Dar azi, de ce nu sînt în stare să accept adormirea progresivă, liniștea călduță și uitarea ? Înțelepciunea ar trebui să mă ducă la renunțare. Dar eu nu sînt înțeleaptă. Nu e cuminte tot omul la vrere și cuvîntul „bătrînețe” nu este decât foarte rar sinonim cu „înțelepciune”.

Mă voi strădui, deci, mai departe să duc la bun sfîrșit această uriașă „poștă”, pe care o voi trimite cu aceleași emoție și teamă, ca și telegraficele mele poște lipite cu săpun, ici și colo, purtătoare de prietenie și speranțe. Voi continua, pînă la capăt, în pofida certitudinii că nu sînt în stare să fac simțită, reală și prezentă, viața noastră acolo. În tot golul ei, toată jalea și intolerabila ei mizerie.

O plută încărcată peste măsură pe o mare veșnic nemîșcată, sub un tavan de nori negri, nebătuți de vînturi și cu siguranța că nici un port nu se va deschide înaintea noastră. Dacă se mai întîmplă, uneori, cîte ceva pe pluta moartă, erau doar întîmplări fără importanță, fire de pai de care ne agățăm pentru a ne da iluzia că, totuși, nu am murit încă și pentru a nu stinge de tot pîlpîirea speranței.

Uneori mă străduiam să cred că nu este real coșmarul acestor zile și nopți nesfîrșite. Un simplu produs al imaginației unui autor nebun și sadic. Purtînd pe ultima filă, ca toate romanele pe ultima lor filă, cuvîntul „sfîrșit”.

îmi pare rău că nu găsesc stilul cel mai grăitor pentru a-l face pe cititor să se înfioare și să-și dea seama că el are mai tot timpul motive de bucurie, dar nu știe să le vadă. Sau nu vrea să le vadă.

Cum poți să te pretinzi, într-adevăr, nenorocit, cînd cheia casei tale sau chiar numai a odăii tale, tu o ții în buzunarul tău și poți deschide sau închide ușa ta oricînd o dorești ? Cînd setea ta cu un simplu pahar de apă o poți atîta de lesne potoli ? Foamea ta, sătura măcar cu o bucată de pîine. Murdăria ta, o poți spăla. Cînd o lacrimă de dragoste pierdută este atîta de repede uscată de

zîmbetul unei dragoste noi. Cînd al tău este și cerul, ai tăi norii și soarele și pomii și toată frumusețea pămîntului ?

Scriu cu deșartă dorință ca viața noastră chinuită să fie pentru ceilalți un imbold, un elan spre cultură și bucuria de a trăi.

Betina se lăuda cu talentul ei de pianistă. Talentată sau nu, cînta uneori la „pian” pentru noi. După cîteva acorduri, anunța :

— Fetelor! Azi, voi cînta „Sonata lunii”.

Melomanele celei se strîngeau în jurul ei și Betina începea să-și legene arpegiile. Cînta, dînd ochii peste cap în pianissime, apoi trîntea cu înflăcărare acordurile, fixînd partitura, atentă la întoarcerea paginilor, împrejurul ei, ascultam desfășurarea sonatei și aplaudam doar gestica artista, care saluta, emoționată.

Firește, în celulă, nici pian, nici partitură. Doar mîinile Betinei, degetele ei agile pe care le priveam fascinate alergînd de la un capăt la altul al băncii de lemn. Dar sonata o auzeam, răsunînd în mințile și inimile noastre, așa cum o auzisem într-o vreme apusă, cîntată de Cortot sau de Rubinstein, în iubita sală a Atheneului Român. Betina cînta mai departe și noi nu mai eram nici aici, nici acolo, ci într-o altă lume, atemporală și de-a pururi singura lume reală.

Biata Betina... Era de ani de zile ferecată. La Mislea fusese introdusă în camera legionarelor. Frica ei la anchete și dorința ei de a cîștiga bunăvoința anchetatorilor, turuind vrute și nevrute despre ea și despre alții, fuseseră, pesemne, luate în considerație. Dar Salomea nu era proastă. Înțelegând că fusese plasată acolo ca informitoare, ceru noilor ei colege să se ferească de ea. Le mărturisi că se simțea incapabilă să-și țină gura în fața anchetatorilor și că, de frică, va repeta tot ce va auzi în celulă. Le ruga deci, să fie prudente. Cel mai ciudat în această întîmplare este faptul că Salomea era evreică și legionarele, antisemite. Totuși, a fost singura celulă în care Salomea a fost tratată cu multă prietenie.

Am petrecut două ierni cu ea și jurnalista. Cînd cilindrul sobei începea să se încălzească, asistam cu enervare sau făcînd haz, după dispoziție, la meciul mămăligii prăjite. Cubul, tăiat cu un fir de ață, într-o duzină de felii, întrecerea începea. Care din cele două va reuși să lipească pe-cilindru cele mai multe felii de mămăligă. Am fi dorit și noi, celelalte, să mîncăm o felie bine coaptă sub frumoasa coajă aurie. Dar cum să te iei la întrecere cu aceste două furii ale mămăligilor prăjite ? De mai multe ori- am fost chiar nevoite să le oprim de la o păruială, în litigiu, o biată felie de mămăligă revendicată de ambele flămînde. Era tragic gradul de înfometare, care declanșa în două femei atît de bine crescute și culte o luptă meschină și înjositoare.

Am înnegrit iar hîrtia cu un subiect mărunț și meschin. Dar aceasta era viața noastră... Un șir de zile goale, opedepasă și, din Cînd în cînd, o întîmplare mărunță și meschină. Din fericire, lecțiile și poveștile, cîteva conferințe, mai aduceau o boare de aer respirabil.

•De cîteva luni, hrana devenea din ce în ce mai proastă. Mămăliga, cîteva zile în șir, a fost delicat colorată în verde. Porumb mucegăit. Cu toată foamea, nimeni nu s-a putut atinge de ea. Dar cea mai gravă problemă ne-a fost pusă de fiertura de arpacaș. Ne obișnuisem cu arpacașul, deși nu a făcut nici o dată parte din alimentația obișnuită la noi în țară. Primeam hîrdăul cu arpacaș cu oarecare satisfacție. Era o hrană curată și mai consistentă. Brusc, fiertura deveni infectă. Lichidul dintre boabe era lipicios și de un cenușiu murdar. Trebuia, totuși să ne hrănim. Să găsim mijlocul de a spăla arpacașul. Am întrebuițat o bucată de pînză curată. Una dintre noi ținea pînza întinsă, deasupra unui lighean. Alta turna conținutul gamelei peste pînză și cu o lingură și o căniță de apă încerca, pe cît se putea, să elimine cleiul. Volumul porției scădea, desigur, la jumătate, dar cel puțin

ne rărnîneau cîteva linguri de arpacaș curat, puțînd fi mincat fără dezgust.

Administrația, pesemne, mulțumită de activitatea spălătoarelor, ne onoră celula cu o nouă sarcină. Să curățăm, din cînd în cînd, hîrdaie de cartofi, pentru supa întregului penitenciar. Ca dovadă de încredere, vreo cincisprezece cuțite au intrat în celulă și ni s-a dat voie să lucrăm așezate și pe paturile superioare. Marga, mereu flămândă, a avut ideea să guste un cartof, firește, crud. Decretă că are un gust de castană și oferă feliuțe vecinilor ei. Mîndră de aprobarea noastră entuziastă, se sacrifică, gustând fiecare din cartofii pe care îi curăța. Din fericire pentru supa penitenciarului, gustul lor aristocrat, neplăcut. Dar de cîte ori găsea un cartof aristocrat, îl împărțea între noi.

Sarcina de a curăța morcovi a fost și mai satisfăcătoare. Mulți morcovi erau dulci și delicioși. Cartofii și morcovii mîncați de noi aveau drept rezultat o supă încă și mai anemică pentru tot penitenciarul. O știam. Dar foamea este un dictator implacabil și de ani de zile ne era foame.

Îmi amintesc de o altă întîmplare alimentară, dar nu mai știu în care celulă se petrecuse. Pe o tavă mare de lemn, aduse în triumf, bucăți de cașcaval. Mari, cam cît două cutii de chibrituri. Nu mai promisem nici o dată pînă acum un asemenea supliment. Pentru că am primit și supa obișnuită, dar ceva mai chioară decît de obicei. Am înghițit-o în grabă, pentru a ajunge ceva mai repede la desfătarea brânzei. Dar, vai ! Cu toată foamea noastră, cu toată bunăvoința, cu toată funcționarea prelungită a dinților și a fălcilor noastre, am fost silite să ne lăsăm păgubașe. Nici una dintre noi nu a izbutit să mestece bucata ei de cauciuc, de bună seamă, deșeu al vreunei fabrici din oraș. De ce să fie aruncat cașcavalul ratat, cînd un penitenciar putea fi folosit drept cutie de gunoi ? *

Vorbînd de dinți, trebuie să vorbesc și despre starea jalnică a dinților noștri. Nu numai tratamentul stomatologic era absent, dar nici măcar un calmant nu venea să ne potolească durerile.

Lipsă totală de vitamine și de calciu. Timp de doisprezece ani de penitenciar nu am mîncat decît doi ardei

verzi și trei mere. Penitenciarul avea, totuși, un teren de cultură. Știam că acolo cresc multe roșii. Dar o știam, pentru că se întîmpla ca iarna să ni se dea supă de gogoșele. Adică roșii culese verzi și păstrate în saramură. Foarte acră și sărată, supa pricinuia multe neplăceri stomacale. A alerga din ceas în ceas la tinetă era o încercare suplimentară și extrem de neplăcută.

Supă de varză acră avea același efect. O parte din femeii a decis chiar să nici nu o guste, pentru a se feri de diaree și dureri de burtă. Exista, totuși, o femeie în celulă cu un stomac de struț, așa că putea mîncă în voie toată varza lăsată de celelalte. Marga nu era nici înaltă, nici grasă, nici voinică. Era doar grozav de înfometată. Seara, după ce se culca, uneori începea să tremure de foame și nu se putea calma decît sugînd âncet cîteva bucățele de pâine. Izbutise cu greu să strângă într-un saculeț vreo douăzeci de bucățele de pâine uscată, rezervată pentru potolirea crizelor, atît de puternice uneori, că izbutea și ea să zgîlție toate cele șase paturi ale blocului în care dormea la etajul doi.

Am apucat în această celulă și o epidemie de gripă. Boala s-a propagat fulgerător și după trei zile de la apariția bolii aveam toate temperatură, dureri de cap și tot restul. Medicul nu-și făcu apariția. Infirmiera ne anunță că sîntem răcite — ceea ce știam și noi — și dădu ordin să ni se aducă timp de trei zile cîte trei hîrdaie de ceai de tei cald. Nici aspirină, nici vreun alt medicament. A patra zi decretă că ne-am însănătoșit și după alte cîteva zile, cum iarba rea nu piere, i-am dat și noi dreptate.

Nu mai îmi amintesc motivul pentru care Marga și cu mine ne-am pomenit împreună într-un izolator pentru un nou „7 zile”. A doua zi de dimineață, de serviciu o milițianca de numai două luni în penitenciar. Româncă, tînăra și frumușică, nu avusese timpul să se dezumanizeze. O supranumisem „Micuța”.

„Micuța” vădea o reală simpatie pentru Marga. Așa că ușa izolatorului se deschise și „Micuța” îi întinse Margăi o cană de doi litri aproape plină cu cafea de regim,

deci vag îndulcită și ne șopti că trebuie să ne grăbim. Se va întoarce iute să ia cana goală înapoi. O atare derogare de la regulament putea avea pentru ea grave urmări.

Ne punem cu entuziasm pe treabă. Ținând cana cu ambele mâini, eu încep să beau prima. Cafeaua este caldă. Mi se pare minunată. Trec cana lui Marga. Marge bea. I se pare și ei foarte bună. Reiau cana și beau. O trec iar lui Marga și Marga bea. Și eu beau din nou și Marga bea din nou și iată că sîntem sătule amîndouă și cana nu este decît pe jumătate golită și ne pufnește risul pe amîndouă și rîdem, pentru că, puse în fața abundenței atît de rîvnite, ne găsim în ridicola postură de a nu-i putea ține piept. Și iar bea și iar beau, strangulate de ris și de lichid și am fi vrut să vărsăm restul de cafea în tinetă, dar n-o puteam face pentru că, uneori, la închisoare, „ei” ridică capaul tinetei și se apleacă să-i inspecteze conținutul. De ce ? Cum am putea înțelege, imagina sau chiar născoci un răspuns plauzibil ? Drumul întortochiat al logicii unui activist de partid depășește posibilitatea de înțelegere a unui spirit sănătos.

A fi închis la izolator și a găsi ocazia să te sufoci de ris, nu era lucru de lepădat. Dar să te sufoci cu cafea era chinuitor. Cu burțile gata de explozie, înghițitură după înghițitură, bînd și suspinînd, suspinînd și bînd, milițianca relua cana goală.

A treia zi de izolator, o nouă poveste alimentară. Era de serviciu în ziua aceea milițianul care ne pusese primele cătușe mie și lui Nuți. Deci, o bestie. Dar, se pare că, așa bestie cum era, se uita galeș la Marga noastră. Cel puțin așa glumeau femeile și cînd era el de serviciu noaptea, deci cînd tot el anunța și scularea, o implorau pe Marga să-și așeze ligheanul cu apă pe banca aflată în dreptul vizetei și goală pînă la talie, să se spele îndelung, sigure că el se va afla cu ochiul fixat prin vizetă pe frumoșii sîni a lui Marga și astfel vor putea ele să mai stea cîteva minute în plus, culcate în pat.

Dovadă că femeile nu se prea înșelau, ne-a dat-o chiar milițianul la ora mesei. Împreună cu gamelele de regim și cu cele două mămăligi, îi oferi lui Marga un fir, nu de trandafir, ci de ceapă verde. Și Marga se bucura de firul de ceapă mai mult decît de toți trandafirii din lume.

Una din locuitoarele cartierului select al celei, doamna P, dădea de cîtva timp îngrozitoare semne de dezechilibru mintal.

Nu știam mai nimic despre ea. Femeile mi-au spus că ocupase un post de directoare într-o administrație de stat. Locuise la Paris. Călătorise în toată Europa. Primise o grea condamnare, firește pentru înaltă trădare. Figură de o severă inteligență, atitudine cam mîndră și distantă, dir pînă atunci defel agresivă, nu se făcuse remarcată nici în bine, nici în rău.

Patul meu era departe de al ei, așa că nu prea avusesem ocazia să vorbesc cu ea. Mi-a trebuit un timp oarecare și mai ales remarcile vecinelor mele, înainte de a-mi da seama că o roțiță se bloca, uneori, în creierul ei.

La început, crizele ei nervoase se declanșau la trecerea prin raza ei vizuală a unei tinere femei, pe care o voi numi Ana. Numele lor reale nu au nici o importanță în această relatare, în care nu despre cele două femei vreau să vorbesc, ci despre fazele unei boli mintale, datorită mizeriei și disperării. Boală care a îngreunat mai mult de o lună viața noastră și așa atît de grea și de amară.

Bolnava putea sta ceasuri întregi calmă și tăcută. Dar, îndată ce o vedea pe tînără trecînd prin raza ei vizuală, o criză de nervi o anima și adresa Anei invective de neînțeles. Apoi, elucubrațiile ei se cristalizară și dereglările ei interioare luară o formă aproape coerentă. I se năzărise că Ana îl cucerise pe soțul ei și că o denunțase pentru a scăpa de ea. Tînără, ce-și manifestase în diferite ocazii lipsa de curaj, nu mai îndrăznea să circule prin celulă pentru a nu fi zărită de nebună. Căci adevărate crize de nebunie o apucau acum din ce în ce mai

des pe doamna P. și găsea mereu puteri noi pentru a-și urla insultele din ce în ce mai tare și mai îndelung.

Cu zilele trecind, ea depăși cazul Anei, fără a-l da totuși uitării. Crizele se declanșau izvorâte din cauze, la prima vedere, cu totul anodine. Cuvîntul „odaie” auzit de ea într-o frază spusă de oricare dintre noi, declanșa o reacție în lanț de insulte grosolane abătute pe năucită femeie. Cuvintele „zece minute” aveau asupra ei același efect. Vocabularul ei se încărca cu cuvinte pe care nu le prea înțelegeam, dar le făceau să chicotească pe unele femei. Vocea ei se ridica puternică și înfuriată și acalmiile erau scurte. Încet, încet, femeile au început să o bănuiască de anumite îndeletniciri mai ușuratică din tinerețea ei hoinară. Cum ar fi putut cunoaște astfel un atare limbaj se întrebau ele. Au ajuns la concluzia că și cuvintele „odaie” și „cinci minute” erau în L-mintirea ei aluzii la scurtele ședințe ale bordeielor populare de genul celor de la „Crucea de Piatră” din vechiul București. Dar ne simțeam vinovate față de ea, de bănuielile noastre, poate, eronate.

Marga s-a adresat repetat infirmierei, cerînd asistență medicală pentru doamna P. în zadar. Viața noastră devenise insuportabilă. Nu mai știu cine a pronunțat prima dată cuvintele desemnînd unica armă la îndemîna noastră. O armă putînd fi mai periculoasă pentru noi, decît pentru administrația penitenciarului. Instigarea la „greva foamei” era pedepsită de codul justiției comuniste printr-o prelungire de pedeapsă.

Micul nostru grup a fost, în principiu, de acord. Unele dintre cele de la Mislea participaseră la o grevă a muncii acolo. Dar cum să insinuăm fără pericol această idee în celulă ? Greva ar fi putut dura mai multe zile. Un post prelungit putea învinge femei mai slab motivate la spargerea grevei și chiar la denunțarea instigatoarelor. Pentru a nu exista „instigatoare”, am studiat terenul și am difuzat ideea noastră cu o șiretenie machiavelică. Fără a pronunța noi cuvintele incendiare prin discuțiile noastre confidențiale cu una sau alta din femei, le forțam, oarecum, să-și închipuie că soluția grevei răsarise în mințile lor și le lăudam istețimea.

Astfel, partidul grevistelor cîștiga adepți și însăși doamna P., prin frecvența crizelor ei din ce în ce mai violente, provocă adeziunea întregii celule. Căci acum ne lua în primire pe toate la rînd, născocind pentru fiecare tot soiul de păcate. Cînd vocea ei, străbătînd toată celula, îmi adresa și mie un șir de insulte, căutînd să nu rîd, -am luat cuvîntul cu gravitate.

— Doamnă P. m-ați insultat în fața întregii celule. Știți că voi ieși în curînd din penitenciar. Vă declar că, o dată liberă, mă voi adresa justiției pentru a vă intenta un proces de insulte și calomnii. Doamnelor, voi toate prezente în această celulă, ați auzit cele proferate de doamna P. la adresa mea ?

— Am auzit ! răspunse într-un singur glas corul celulei.

— Doamnelor, veți accepta dumneavoastră să fiți martorele mele la procesul viitor ?

— Da ! Da ! Da ! afirmă corul.

Amenințarea mea depăși, pesemne, zona de inhibiție a creierului ei. Am simțit chiar o adevărată milă și remușcări pentru efectul produs de amenințarea mea. Nici o dată nu se mai legă de mine și uneori îi simțeam ochii privindu-mă cu teamă. Cînd toate femeile căzură de acord, știind că o dată greva pornită vom fi obligate să declarăm în scris motivele noastre, am hotărît să adoptăm un text unic, pe care fiecare îl va scrie și semna.

„Nu facem greva foamei, dar boala colegei noastre, doamna P., ne-a tăiat pofta de mîncare. Rugăm pe domnul comandant să-i acorde asistență medicală”.

Mai aveam o problemă de rezolvat. Betina. Fiind sigură că, înfometată, va fi prima eventuală trădătoare, am luat asupra mea sarcina de a o hrăni pe ascuns. Am început imediat să pun deoparte jumătate din pîinea mea. În același timp, grevistele din comitetul de inițiativă imprimau în memoria femeilor textul declarației. Foarte multumite de acest subterfugiu, într-o dimineață...

Milițianca deschise ușa celulei. Pe culoar, tăvile cu cafea și pîine. Toate femeile din celulă stau pe loc, nemîșcate. Milițianca pare foarte mirată. Ne privește cu atenție. Ne arată cu mîna tăvile. Nimeni nu se clintește. Milițianca înțelege. întoarce spatele și încuie ușa. O ju-

mâtate de oră mai târziu se întoarce cu un teanc de hîrtii, un toc și o călimară.

— Trebuie să scrieți o declarație de grevă a foamei. Motivul, semnătura.

Firește, data, nu. Nu avem voie să știm nici în ce zi, nici în ce lună și nici în ce an trăim.

Marga scrie prima declarație. Pagina scrisă de fiecare pe rînd este lăsată peste teanc, cu textul vizibil. Următoarea îl poate parcurge iute, înainte de a așeza foaia ei albă pe deasupra. Singure, două femei, după ce scriu, întorc foaia pe dos. Nu vom afla niciodată ce au scris...

La prînz, hîrdăul cu supă, mămăligile rămîn pe culoar. Ziua trece. Nici una din femei nu se plînge. Îi dau pe ascuns Betinei cîte o bucată de pîine. Din fericire, greva nu durează decît două zile. A doua zi, la închidere, comandantul ne anunță că tovarășa noastră va fi îngrijită de medicul penitenciarului. Că va primi medicamentele necesare. Că el găsește prelungirea grevei inutilă. A doua zi, cafeaua și pîinea au fost primite cu entuziasm.

Cîtva timp după grevă, ușa celulei a fost deschisă pentru programul dimineții de un milițian. În timp ce corvoada scotea tineta și hîrdăul de apă, îl rog pe milițian să ne dea voie, mie și altor două femei să ieșim cu trei lighene. Avem nevoie de apă. Refuză. Insist. Îi explic că trebuie să ne spălăm cămășile. Se înfurie.

— Ține-ți gura și marș de-aici !

Expresia uzitată pentru cîini este întovărășită de un expresiv gest de zvîrlire a piciorului înainte. Nu mă atinge, dar a accepta tonul, expresia și gestul acestui păduche în fața tuturoră îmi depășește prudența.

— De cînd vă permite regulamentul să vă adresați astfel unei deținute politice ?

Milițianul mă privește năucit. Dar își revine repede și îmi făgăduiește un „7 zile”. Fapt aproape incredibil, comandantul micșorează cu două zile pedeapsa. Un rarism „5 zile”.

Regăsesc, deci, izolatorul celor „7 zile” cu Dede, Ani și Nuți. Dar acum sînt singură. Îmi amintesc intersti-

țiul dintre panourile ușii. Este intact. A trecut neobservat. Nu a fost astupat. La prînz, o privesc pe milițianca. O văd deschizînd, consecutiv, două izolatoare. La dreapta mea, primul este gol. Din al doilea a ieșit să-și ia gamela o singură femeie. Din al treilea, două femei. Nu le-am văzut bine chipurile, dar nu mi s-au părut cunoscute. Separate printr-o carcără goală, nu pot încerca să intru în relații prin zid cu femeia singură. Dar îmi trece prin cap o idee năstrușnică. Dacă ochiul meu poate vedea apariția milițienței, de ce nu aș încerca să vorbesc cu voce tare ? Sînt în genunchi în fața ușii. Ochiul meu este fixat pe deschiderea nu mai largă de un milimetru. Supraveghez un timp vestibulul și bucata de culoar vizibilă prin ușa deschisă. Pentru a atrage atenția vecinei mele, tușesc de trei ori. A și înțeles. Răspunde. Tușește de trei ori. Nu pot spune că nu îmi este puțin frică, dar mă avînt. Pronunț tare și răspicat cuvintele oricărui început :

— Cine ești ?

Emoție. Este prima mea prietenă din penitenciar. Din timpul singurătății mele. Legionara care a insistat cu atîta răbdare, zi după zi, pentru a mă convinge să-i răspund. Studenta de la Cluj. Cea care m-a învățat morse. M-a pus la curent cu codul secret al penitenciarului. Mi-a trimis două perechi de șosete de lînă cînd eram în picioarele goale. Împletite pentru mine, pe ascuns, de ea și de tovarășele ei de celulă, cu două sîrme. Prima poștă primită de mine tot ea a scris-o, cînd o schimbare de celulă ne-a despărțit.

Este de două zile la izolator. Nu pedepsită. În carantină obligatorie, înaintea eliberării. Speră să plece miine. În loc să-i răspund, tușesc de două ori „pericol”. Am zărit o umbră pe culoar.

Tace. A înțeles. Cum ar fi putut să nu înțeleagă ? G. este unul din stâlpii penitenciarului. Intrată la închisoare la 18 ani, iese la 28, doctor în științe penitenciare. A avut privilegiul să urmeze patru din cele mai celebre facultăți comuniste ale țării. Adîncă facultate „Jilava”. Firește, vorbind de un învățămînt marxist, cuvîntul trebuie înțeles în sens materialist. Jilava este „adînc” îngropată în pămînt. Face parte din vechile for-

tificații ale Bucureștiului. A urmat, apoi, universitatea Mislea, cu seminariile de lucrări practice : plase de pescuit, covoare și rufărie bărbătească.

Cîștigînd o nouă diplomă, a trecut la „Școala de înalte Studii” de la Dumbrăveni, secția zootehnică, unde s-a specializat în studiul importanței burții rumegătoarelor în alimentația științifică a poporului.

În sfîrșit, la Miercurea-Ciuc, importanța primordială — depășind din toate punctele de vedere cea a celor șapte ani de acasă — a celor șapte zile de izolator, pentru educația populației de toate vîrstele, în vederea robotizării ei.

Acum, deși nu aud nici un zgomot, atît de furișăți îi sînt pașii, o văd pe Erji, milițianca, intrînd în vestibul. Ne-a auzit cu siguranță și vrea să ne surprindă. Stă lipită de perete, făcînd față izolatoarelor. Chiar sub fereastră. Cum ar putea ea ghici că ochiul meu o fixează ? Că va putea să rămînă lipită de zid pînă la sfîrșitul lumii, fără a reuși să prindă două deținute model. Dar vecina mea știe. Înțelege că dacă tușesc slab, înseamnă că pericolul este prezent. Nu va deschide gura înainte de semnalul „sfîrșit de alarmă”. Și eu continuu să o privesc cu tristețe pe Erji, milițianca. Stă încă mult timp la pîndă și o văd plecînd, dezamăgită...

Am așteptat încă puțin. Apoi, doar cîteva cuvinte. Îi urez să-și regăsească părinții, frații și pe toți ai ei sănătoși. Să-și refacă viața. Să fie fericită... pe cît se poate, îi spun „Adio !”. Nu îi voi mai vorbi. Dar voi tuși din cînd în cînd. Vor fi ultimele noastre poște. „Nu ești singură. Sînt lîngă tine și sînt prietena ta !”

A doua zi, dis-de-dimineată, am revăzut-o. Ținea o bocceluță în mîină. S-a întors spre mine. Am putut să o văd pentru prima dată. În plină lumină. Am tușit. A zîmbit. Un zîmbet trist pe un foarte palid chip. Mi s-a părut frumoasă...

În timpul acestor zile de singurătate m-am hotărît. Voi cere comandantului să lămurească problema mea. Șase luni mai devreme sau șase luni mai tîrziu.

În această a cincea celulă, ultima mea celulă, am locuit doi ani. Au trecut de atunci mai mult de treizeci de ani. Se poate naște întrebarea : cum poate această femeie, după atîta timp, să-și amintească toate cîte le narează ? Răspund afirmînd că foarte multe întîmplări și necazuri eu le-am uitat și o regret, dar tot ce am așternut pe hîrtie este strictul adevăr. Cînd am schițat primul plan al cărții și mi-am notat amintirile, materialul mi s-a părut cu totul insuficient. Am început, totuși, să-l aștern pe hîrtie și atunci fiecare scenă mi s-a părut asemenea unui rotund inel de lanț, și fiecare inel scos din uitare trăgea după sine și scotea la suprafață, din adîncurile negre ale uitării, un inel următor și, inel după inel, s-a întregit lungul și greul lanț al zilelor trecute, deși nu toate inelele s-au înșirat cronologic.

Doi ani sînt lungi. Șapte sute zece zile sînt foarte lungi. Șaptesprezece mii patruzeci de ore sînt interminabile cînd sînt atît de goale. Ce conține vidul ? Nimic... Cum poți povesti atîtea mii de nimicuri ? Eu am încercat -să o fac pe cît am putut mai bine. Dar tot ce am izbutit să store și picătură cu picătură să aștem pe aceste foi albe, am făcut-o strict din punctul meu personal de vedere. Este adevărul meu. Povestite de o altă deținută, faptele ar putea părea diferite. Și nu atît faptele pe care le-am redat obiectiv și riguros, ci simțămintele, trăirile sufletești, gîndurile și unele judecăți, concluzii și interpretări cu totul personale. Adevărurile spiritului și ale inimii nu se nasc după un calapod. Numai mulțimea mărturiilor ar da o oglindire mai corectă a vieții penitenciare. Doar o palidă oglindire...

Chiar între noi, în celulă, soluțiile diferitelor probleme erau diferite. Am vorbit de fereastra închisă sau deschisă. Voi mai da două exemple semnificative. Vor ilustra o dilemă importantă în viața claustrală a închisorilor. A lupta cu administrația pentru apărarea acelor drepturi recunoscute unui deținut de lege este un fapt demn sau nedemn de un deținut politic ? Înseamnă a „lupta” contra unui dușman declarat sau a-i „cerși” dreptul tău și al tuturor celor ca tine ?

în celulă, în anul 1961, intrau șapte regimuri T.B.C. Deci, șapte bucăți destul de mari de pâine. Reglementar* 500 de grame. Dar pâinea tăiată la bucătărie nu era cântărită. Deci, bucăți mai mari și bucăți mai mici, mult sub 500 de grame. Eu îi dădeam lui Dede o treime din pâinea mea, în schimbul unei jumătăți de mămăligă, a treime la câte două femei diferite, zilnic și o treime îmi rămânea mie. O sută de grame mai puțin dezavantaja patru persoane. Am protestat. Atitudinea mea a fost declarată de câteva tebeciste drept „vulgară”.

Al doilea exemplu, tot alimentar. Este vorba de cele cinci cănite de lapte săptămânale, din care lipseau regulat vreo doi centimetri. Laptele era turnat în cele 7 cănite de către milițianca. Ce făcea cu laptele substituit? Această infimă cantitate era dreptul nostru. Am cerut magazionerului să supravegheze mai atent distribuirea laptelui. Să te cobori într-atât, încît să cerșești câteva picături de lapte în plus este încă și mai nedemn de o deținută politică, au șoptit aceleași voci. În paranteză fie zis, una dintre ele își minca singură tot regimul. Dar eu eram blindată. Imunizată contra tuturor criticilor. Nu doream decît să impun dușmanilor noștri respectarea atît de infimelor noastre drepturi. Recunosc că acest punct de vedere îl asimilasem în primul meu an la Miercurea-Ciuc, de la vecinele mele legionare.

Anul 1961 începuse. După calculele mele, speram să mă întorc acasă în luna iulie. Șase luni în plus mi se păreau mai greu de suportat decît toți anii trecuți. Eram cu doisprezece ani mai în vîrstă. Ani de pușcărie...

L-am întrebat pe comandant dacă a primit un răspuns pentru mine. Nu. Nu primise nimic. Un ghimpe îmi tot înțepa inima și nu aflam nici un leac împotriva lui. Ne mai tortura și frigul. Deși soba nu dădea decît foarte puțină căldură, era mai bine decît nimic. Mă puteam apropia de cilindrul de metal numai cînd femeile nu mai aveau mămăligă de prăjit. Îmi așezam palmele pe metalul călduț și îmi venea să plîng. Dacă nu mă grăbeam să ajung acasă, oare părinții mei vor mai avea

puterea să mă aștepte? Apoi, cilindrul rămase toată ziua rece. Ne dădea de veste că venise pentru noi o primăvară prea timpurie.

Cîteva zile mai tîrziu, poate prin luna martie, milițianca deschise ușa și îmi ordonă să~o urmez. Fără alte explicații. Am pășit pragul urmărită de ochii speriați ai celorlalte. Am fost dusă într-o parte necunoscută mie a clădirii și introdusă într-un birou. În spatele mesei un bărbat destul de tînăr în civil. De la început, mi-a spus că fusese trimis de la București anume pentru a sta de vorbă cu mine. A fost prologul unei interminabile partide de șah, amîndoi căutînd să ascundem gîndurile noastre și să le dibuim pe cele ale adversarului. Nu mai eram naiva de la începuturi. Aveam de partea mea experiența a cinci ani de anchetă. Eram perfect conștientă că fiecare din cuvintele acestui om este o minciună și ascunde o piedică, am hotărât să-mi mobilizez întreaga voință. Să-mi păstrez sîngele rece. Să ascult atent. Să vorbesc cît mai puțin. Preliminarele au fost lungi.

Se purta politicos. Prea politicos. Se arăta binevoitor. Prea binevoitor. Răspundeam scurt, dar cu o egală politețe. Fără îndoială, venirea lui era legată de viitoarea mea eliberare. Dar ce vroia el de la mine? Am prins puțin curaj la gîndul că venirea lui acum însemna șase luni mai puțin, deci iulie. Dar era imperios necesar să am mai multă răbdare decît el. Să nu-i pun nici o întrebare.

Venirea lui avea un motiv serios. Timpul trecea. Va fi totuși obligat să-și etaleze jocul. Eu aveam timp. Puteam aștepta... Multe întrebări despre intențiile mele de viitor. Răspunsurile mele tindeau să dovedească pașnicile mele planuri. Mă voi ocupa de părinții mei. Pe cît îmi va fi cu putință, voi încerca să-mi dreg sănătatea. Sîiit bolnavă de tuberculoză. Voi munci pentru a cîștiga un trai cinstit etc.

El lăuda progresele țării. Vorbi mult. Prea mult. Exemple și amănunte neînsemnate. Totul era perfect. A'rn răspuns că tot ce-mi povestește mă bucură și sper să văd și să admir acest progres cu proprii mei ochi, cît mai curînd.

— Nu depinde decît de dumneata.

Am înțeles aceste cuvinte drept adevăratul debut al convorbirii. Apropierile politicoase se încheiau. Șantajul își croia drum la suprafață. Deci, atenție mărită !

Nu mai îmi amintesc cotiturile nenumărate ale luptei care se dădea între noi doi. Insinua că ar fi posibil să ies din penitenciar în anul acela. Ba, mai mult. Date fiind frumoasele mele intenții de viitor, aș putea beneficia de o scurtare de pedeapsă și ar fi chiar posibil ca peste trei zile să primesc vizita părinților mei. Reutiliza vechiul șantaj din cursul anchetei. Atunci nu mă gândisem să ascund punctul meu cel mai vulnerabil. Dragostea mea pentru părinți și surori.

Mi-am chemat toată voința într-ajutor pentru a continua să-mi stăpînesc un mare cusur. Convingerea că înțeleg pe loc gândurile celor cu care vorbesc, fără a le lăsa timpul să-și ducă pînă la capăt perorațiile. M-am prefăcut a nu înțelege că-mi oferă un tîrg și că acest tîrg, oricare ar fi el, eu nu-l voi încheia. A trebuit, deci, să-și precizeze gândul. Îmi ceru dovada înțeleptelor mele decizii. Să le fac cîteva neînsemnate servicii cu totul la mîmîna mea.

Situația se agrava. Simțeam că nu voi mai putea, mult timp să mă strecur prin ochiurile plasei. Dar, în același timp, îmi dădeam bine seama de urmările critice ale sincerității mele. Totuși să mai aștept. Să exprime clar ce așteptau de la mine. Pentru a putea, la rîndul meu, în cunoștință de cauză, tot atît de clar, să răspund : „Nu !”.

Pesemne trecuseră cîteva ceasuri. Se ridică, chemă un milițian și părăsi biroul, spunîndu-mi că va reveni curînd.

Milițianca îmi aduse masa. Dar nu îmi era nici sete, nici foame. Îmi era doar foarte frică.

Se întoarse. Părea bine dispus. Mulțumit. Aveam aproape impresia că în fotoliu s-a așezat un mare motan gata să toarcă. Mi-am amintit metoda întrebuițată în timpul anchetei, pentru a mă calma. A învinge frica. Cu atitudine calmă și chip nevinovat, în capul meu defilau toate înjurăturile auzite la țară, împodobite cu cuvinte pe șleau, nici o dată în viața mea pronunțate cu glas tare.

Își rindui hîrțiile, mă privi cu un surîs dulce și își dădu drumul. Îmi cerea să-i dau informații despre atmosfera celulei. Era celula de înaltă trădare. Celula în care femeile erau, mai mult sau mai puțin, femei politice. Femei cu anumite păreri, discutînd despre aceste păreri. Am continuat să simulez o naivitate prostească. La noi în celulă nu se petrece nimic. Viața noastră este grea, dar toate deținutele sînt tot atît de resemnate ca și mine. Tinerile vor să se căsătorească și să aibă copii. Mai vîrstnicele să-și regăsească copiii. Se arată răbdător. Cînd am tăcut s-a înfuriat brusc. Toate deținutele dușmănesc regimul comunist. Faptul era de necontestat și ce dorea el să afle erau tocmai gândurile lor ascunse și secretele lor.

Răspunsul meu a fost tot atît de stupid ca și privirea mea tîmpă.

— Dar, domnule, eu nu-mi pot trăda colegile. Suferim împreună de ani de zile. Nu vă pot destăinui care femeie ascunde un ac de cusut pentru a-și cîrpi zdrențele sau care se ascunde prin colțuri pentru a ațipi în timpul zilei. Poate nu știți cît de sever este regulamentul. Micile noastre secrete sînt cu totul inofensive și pedepsele excesiv de dure. Nu, într-adevăr, acest serviciu nu vi-l pot face !.

— Nu face pe imbecila ! înțelgi foarte bine că nu am făcut drumul de la București pînă aici pentru a căuta ace de cusut ! Vreau un răspuns clar și răspicat.

— Foarte bine. Vă voi vorbi cît se poate mai răspicat. Sînt închisă de doisprezece ani. După socoteala mea trebuie să ies peste trei luni. Cum puteți crede că, după ce am fost bătută, biciuită, torturată în fel și chip, flămînzită și izolată și în tot acest timp am reușit, totuși, să-mi păstrez demnitatea, mă voi bălăci în noroi, acum, în ceasul al doisprezecelea ?

— Nu am fost și nu voi fi niciodată spioană. Este o meserie pe care o disprețuiesc. Dar vă pot afirma că nu voi căuta nici să mă răzbun, nici să fac cuiva un rău. Jiăul care mi s-a făcut mie m-a vindecat pentru totdeauna de dorința de a face, la rîndul meu, același rău, altcuiva.

În fața mea aveam acum un om nebun. Turbat. Ur-lînd că voi căpăta doi ani suplimentari de pușcărie.. Că va scrie cu litere de-o șchioapă pe raportul lui : „DUȘ-MANA”. Dar ce nu a urlat ? Dacă într-adevăr este cu-rajos, nu inconștientului, ci aceuia care își dă seama de pericol îi este teamă de acest pericol, dar își învinge teama și o calcă sub picioare, am fost atunci într-adevăr curajoasă. Pentru că resimțeam o frică cumplită. Îmi era frică de el. Frică de ei. Dar am rămas mută și nemiș-cată pe scaunul meu. Îl priveam așteptînd să se poto-lească. Nu credeam în seriozitatea amenințărilor lui. Dar mă temeam de cele șase luni în plus.

Cînd m-am întors în celulă, masa de seară era pe terminate. Femeile mă așteptau înfricoșate. Lipsisem din celulă peste opt ore. M-am așezat pe pat. Tremuram atît de tare, că mult timp nu am putut articula un singur cuvînt. Dinții îmi clănțăneau zgomotos. Îmi era cald.. Îmi era frig. Apoi... viața a mers mai departe.

Vizita lui, pe cît știu, nu a avut nici o urmare.

Reușisem o grevă. Fără urmări neplăcute pentru noi. Femeile, ca întotdeauna, fuseseră solidare. Bolnava noas-tră a fost dusă la infirmerie pentru o consultație medi-cală. I se dădură calmante, pat permanent și liniștea, sau mai exact starea de pasivitate aparentă, ascun-zînd vîltoarele interioare, reveni în celulă.

„Închiderea”. Apare comandantul. Îl însoțesc ofițeri; și milițieni. În loc să rămînă o clipă în prag și să pă-șească mai departe, intră în celulă ne privește și... ne zîmbește !

— Vreau să vă dau o veste care vă va bucura pe toate. Colega voastră, Constante, va ieși din penitenciar, așa cum o dorește, în luna iulie.

Uitînd de prezența lui și a trupei, femeile strică rîndurile, se reped la mine, mă felicită și cîteva lăcri-mează, în curînd... le voi părăsi.

Marga avea, însă, un important motiv de a se bucura. Se elibera în luna august. Familia ei adoptivă plecase din țară. Nu se putea bizui pe soacra ei, femeie bătrînă-

Încă mai puțin pe soțul mult iubit. Cu un an înainte -aflase de la o proaspătă deținută că trăia la Paris, bogat, cu o femeie și un copil. Întoarsă la București, fără fa-milie, fără casă, fără haine și fără bani, nu se bizuia <lecît pe mine și pe surorile mele, pentru a o ajuta să-și refacă viața. Aștepta cu aceeași emoție, ca și mine, răs-punsul la spinoasa întrebare : „iulie 1961 sau ianuarie 1962 ?” Dar ce simțeam eu, nu știu. Bucurie nu simțeam încă. Prea multă vreme trăisem hăituită de frică și frica umbrea acum zorii bucuriei mele. De prea mult timp nu știam nimic despre familia mea. Doisprezece ani nu dă-dusem voie nici unei îndoieli să-mi sîngereze inima. Nu acceptasem să gîndesc eventualitatea dispariției unuia dintre ei. Tatăl meu, mama mea, surorile mele. Viețile lor îmi erau absolut necesare. Siguranța regăsirii era oxi-genul existenței mele.

Acum, nu mai găseam în mine puterea de a stăpîni temeri și incertitudini. Cît de fericite ar fi putut fi aceste ultime zile, dacă mi-aș fi putut birui neliniștea și pă-rerea de rău de a părăsi aceste femei atîta timp păr-tașele mele la bine și la rău.

I

Zadarnică rămîne strădania retrăirii lunilor sfîrșitu-lui. Timpul se oprișe. Pămîntul nu se mai rotea. Zilele și nopțile nu mai erau decît neliniște și așteptare. Era ca și cum plămîinii mei, după o adîncă aspirație, nu mai izbuteau să expire aerul pentru a-și relua ritmul vital. Astăzi, îmi închipui că trebuie să mă fi simțit mai tot timpul fericită. Cum ar fi cu puțință să nu simți cum aripi îți cresc, cînd te așteaptă libertatea ? Dar cum să se bucure de libertate nenorocitul ieșit din închisoare, bolnav și îmbătrînit ? Părăsit de soție, alungat de copii ? Repudiat de prieteni, singur și fără drept la muncă ?

. În societatea comunistă, deținutul politic este un lepros. La apariția lui pe stradă, prietenii de odinioară trec pe celălalt trotuar. În fața lui, fețele oamenilor îm-pietresc. Ușile se închid. Fricoșii tremură. În închisoare avea tovarăși. Prieteni. În libertate este singur. Fără sprijin, fără muncă, fără bani, este slobod să se hră-

nească doar cu libertatea regăsită. Este singurul lui drept-Altul nu are. Fostul deținut va avea o imperioasă nevoie de curaj, tenacitate, muncă și, firește, de numeroase hîrtoage, biografii și cozi pe la ghișee, pentru a-și re-începe viața. Dar nu toți vor izbuti. Cunosc toate aceste greutăți din proprie experiență și, totuși, nu mă pot plînge. Eu mi-am regăsit familia, pe Harry și cîțiva prieteni. Nu prea mulți... Doi.

Am ajuns mult prea departe de penitenciar. Fac cale întoarsă. Femeile au început să-mi dea mesaje pentru familiile lor. A trebuit să învăț pe dinafară și adrese. Am împărțit săracele mele bogății. Jacheta de lînă, tricotată, de mine, i-am dat-o lui Dede. Mai aveam doar o rochie de vară înflorată. Aproape nouă. O promisem în unicul pachet de acasă. După recepția pachetului au fost introduse uniforme. Rochia rămăsese în fundul bocceleii.

O femeie destul de tînără din cartierul meu popular se tînguia mereu. Peste două săptămîni părăsea penitenciarul și singura ei rochie era ruptă. Cum să iasă din penitenciar, cum să circule pe stradă pînă la gară? Cum să se urce în tren atît de zdrențuită? Rochia mea era foarte frumoasă și îi venea foarte bine. Eu mai aveam în valiza din depozit o fustă de lînă verde și pardesiul asortat. Mai aveam și o bluză veche, dar întregă.

Comandantul nu precizase data ieșirii mele. Luna iulie. Atît. După calculul meu, pe la mijlocul lunii, începînd din cinci iulie, am început să păstrez pîine. Noaptea, o puneam la uscat pe marginea ferestrei. Vroiam să-i las lui Dede o mică rezervă.

La 9 iulie, Dori, o unguroaică catolică părăsi celula pentru carantina obligatorie, înainte de eliberare. Ce se petrecea în cele trei zile de carantină? Ți se dădea bagajul din depozit. Destulă apă pentru a-ți spăla hainele. Puteai cere și un fier de călcat. Dar regimul alimentar nu era mai bun.

În 12 iulie, milițianca intră vijelios în celulă.

— Constante, repede. Ia-ți bagajul și urmează-mă!

Îmi amintesc că am sărutat două femei care erau mai aproape de mine. Nu mai știu pe cine am sărutat. Mă aflu pe pragul ușii cînd mi-am reamintit că o ameninșasem pe doamna P., bolnava de nervi, cu un proces și era vizibil că ea mă crezuse. M-am sucit spre ea și am întîlnit privirea ei speriată.

— Dragă doamnă P., sper că ați înțeles amenințarea mea nu era decît o glumă proastă. La revedere și pe curînd.

Milițianca a luat-o înaintea mea și a deschis ușa celei, de la dreapta scării. Am găsit-o acolo pe Dori foarte amărîtă. Ar fi trebuit să iasă în 11 iulie. Nu înțelegea de ce este reținută de patru zile în carantină. La fiecare apariție a unei milițience insistă să i se explice de ce nu i se dă drumul. De mai multe luni o informație sumbră străbătea penitenciarul. De unde acest zvon? Mister... Se hotărîse, spunea zvonul, o prelungire generală a pedepselor. Ieșind la termenul legal, te pomeneai cîși o etapă de tranziție între închisoare și libertate. Etapă elastică. Un an sau doi de domiciliu obligatoriu, într-unui din satele Bărăganului.

De la începuturile regimului comunist, sistemul fusese pus în practică. Pentru cei ce nu puteau fi arestați și judecați din cauza lipsei de baze juridice, dar care erau indenzirabili.

Neliniștea lui Dori m-a molipsit și pe mine. De ce nu plecase? Am încercat s-o îmbărbătez. Să-i ascund propria mea teamă. Poate calculase greșit data eliberării... Trebuie să avem răbdare și să așteptăm liniștite. Intrarea milițiencei cu valiza mea mi se păru, totuși, de bun augur. Din moment ce ambele noastre valize erau aici, poate zvonul fusese fals. Ne vom duce acasă.

Am scos din valiză fusta și bluza purtate înaintea Uniformei. În valiză nu mai era decît pardesiul și paltonul meu de blană, ros și jerpelit. Nouă problemă. Chiar goală, valiza era mult prea grea pentru slăbiciunea mea și picioarele mele împleticite...

Ziua pe care ar fi trebuit s-o petrecem în bucurie a fost lungă și tristă. Am împărțit regimurile noastre, dar pentru prima dată de ani de zile, nu prea ne era foame.

Cînd uşile celulelor se deschideau pentru programe, ne lipeam de uşă cu urechile ciulite. Pîndeam trecerea celulei noastre. Il aşteptam, îl nădăjduiam micul pocnet pe uşă, care se repeta la întoarcere şi vocea şoptind :

— Lena ! Dori !

13 iulie. Cînd miliţianca îi şopti lui Dori „Pleci astăzi”, se prăbuşi la pămînt bolovanul care ne stîlcea inimile şi se umplură de atîta aer plămîinii noştri însetaţi, încît nu mai aveau loc în cuşca lor de oase şi am simţit o izbăvitoare senzaţie de bucurie.

Dori îmi povesti la prima noastră întîlnire la Bucu-**Teşti**, că mama şi fratele ei, care fuseseră înştiinţaţi de o deţinută eliberată că ea se află în penitenciarul Miercurea-Ciuc, veniseră să o aştepte la poarta penitenciarului în 11 iulie. Două zile au stat pe stradă. Deci, pe cînd ea se perpelea în carantină, ei erau la poartă, încercînd zadarnic să vorbească cu comandantul. A doua zi, seara, rupţi de oboseală şi deznădăjduiţi, se întorseseră acasă în satul lor.

Două ore mai tîrziu, eram singură în celulă. Mă liniştisem cu totul. Bucuria dăduse aripi speranţei. Siguranţei. Părinţii mei mă aşteptau. Surorile mele mă aşteptau. Nu mai aveam nici urmă de îndoială. Peste şase luni va fi liber şi Harry. Vom **fi** amîndoi foarte săraci. Tinereţe, sănătate, meserii, casă, totul ne fusese luat, prădat, nimicit. La cincizeci de ani va trebui să o luăm de la început. Să urcăm, nu cu puterea braţelor noastre prea slăbite, ci cu atotputernica noastră voinţă. peretele abrupt. Să-l urcăm centimetru cu centimetru, în pofida relei voinţe şi a răutăţii semenilor noştri. Sub ploaie şi vînt. Sub arşiţe sau zăpezi. Dar soarele, cerul şi norii vor fi ai noştri. Ale noastre vor fi şi florile câmpului şi clipocitul apei şi foşnetul frunzişurilor. Cu paşii şovăitori ai bătrîneţii noastre prea timpurii, vom ajunge **din** nou într-unui din preaiubitele noastre sate.

Vom auzi, în sfîrşit, urări sincere, de bun venit şi cînd paharele se vor ciocni în cîntecul nostru, vom simţi că

amîndoi împreună ne-am recucerit tinereţea şi vom fi din nou fericiţi...

Visul a devenit realitate şi noi l-am trăit, într-adevăr. Dar mult mai tîrziu, după trecerea multor ani grei. Zvonul despre domiciliul obligatoriu era exact, dar se aplica doar cînd şi cînd, după climatul politic al momentului. Am cunoscut de aproape situaţia nenorociţilor, condamnaţi prin abuz de putere la o prelungire de pedeapsă, tot atît de grea pentru unii ca şi închisoarea propriu-zisă. Pentru că, bătrîni şi bolnavi, părăsiţi prin sate amărîte, fără ajutor material, ei tînjeau, uneori, după gamelele de zeamă şi mămăligile penitenciarelor părăsite. Cîţiva erau ajutaţi de familie. Alţii izbuteau să cîştige ceva la gospodăria colectivă a satului. Cei mai mulţi se mulţumeau cu ce puteau cultiva pe pămîntul anexat casei.

În timp ce noi, femeile, informate misterios de posibilitatea unei noi condamnări, eram pregătite să o înfruntăm, Harry Brauner şi tovarăşii lui ignorau cu totul această ameninţare. Puse la curent de deţinutele de ultimă oră cu preţul aproximativ al vieţii, noi studiasem şi pusesem la punct un buget de austeritate pentru a reuşi să trăim prin mijloace proprii, în caz de domiciliu obligatoriu. Femeile se şi închipuiau croitoresele sau bucătăresele satelor.

Harry, şase luni mai tîrziu, ieşi din închisoare în plină iarnă, înfăşurat într-un halat de casă, fără nici un ban şi încadrat de doi soldaţi. Un halat, pentru că toate celelalte haine avute la arestare se făcuseră praf. În Gara de Nord a Bucureştiului, unde a aşteptat cîteva ceasuri trenul de Slobozia, nu a avut voie să telefoneze acasă pentru a primi un răspuns la aceeaşi chinuitoare întrebare a tuturor celor eliberaţi, după lungi detenţii. Mai avea el, oare, o familie ? Şocul brutal şi deznădejdea au anihilat în bietul om, slab şi bolnav, capacitatea de a raţiona şi de a lua o decizie. Fusese dus într-un sat de sărăcăcioase căsuţe de chirpici acoperite ou paie. Scufundate în mormane de zăpadă. Fuseseră clădite de ţărâni bănăţeni, strămutaţi peste noapte în Bărăgan. Cu

•doi-trei ani în urmă li se dăduse voie să se întoarcă pe la vetrele lor. În sat rămăseseră doar câteva familii de "bănăţeni.

Casele goale, aproape dărăpănate, erau destinate acum celor cu domiciliu obligatoriu.

Securistul satului, stăpînul absolut al deţinuţilor, îl plasase la o văduvă, într-o casă de o respingătoare murdărie. A trăit prima săptămînă într-o stare de completă prostaţie, înainte de a găsi puterea şi curajul de a merge — cu autorizaţie — în satul vecin, pentru a telefona, în fine, familiei. Toţi ai lui trăiau. Bătrîna lui mamă, paralizată, nu acceptase să închidă ochii înainte de a-şi revedea fiul. A murit două săptămîni mai tîrziu...

Trec peste cei şase ani foarte grei care au urmat, pentru a ajunge la acea zi de sfîrşit de decembrie şi la întoarcerea în satul Drăguş. Aici începuse prietenia noastră în cursul unei campanii monografice, cu mult înainte de război. Harry făcuse multe culegeri de folclor în sat, alături de profesorul său, Constantin Brăiloiu şi colaborase, intens, la elaborarea noilor teorii de etnomuzicologie. Participase la viaţa satului cu pasiune. Îi iubea pe drăguşeni şi drăguşenii îl iubeau. Pentru a-i manifesta dragostea, fusese proclamat cetăţean de onoare al satului Drăguş. Vestea apariţiei lui zbură din gură în gură, din casă în casă şi tineri şi bătrîni, bărbaţi, femei şi copii sosiră în fugă de pe toate uliţele satului să-i ureze un bun venit. Auziseră şi ei de arestarea lui, ba, mai tîrziu, se şi zvonise în sat că pierise în puşcărie. Seara, în casa primitoare a baciului din sat, se întinse masă mare şi femeile îi povestiră că la vestea morţii lui ele îl bociseră, cum le era obiceiul la priveghiuri şi înmormîntări. Un cîntec, povestind viaţa răposatului şi durerea celor părăsiţi. Un grup cu vreo cînoi-şase femei i-au cîntat lui Harry, viu, bocetul lui Harry mort. Una dintre ele, la sfîrşit, a improvizat o ultimă strofă şi toate femeile au reluat în cor bucuria întoarcerii lui la viaţă.

După plecarea lui Dori, spre seară, primul vers al ultimei mele poezii de închisoare îmi răsună în minte. Nici prin gînd nu-mi trecuse să mă apuc de o nouă poezie. Nu mai lucrasem aproape deloc în ultimii ani. Totuşi, foarte repede, vers după vers, un adio puşcăriei luă forma unei poezii puţin triste, parcă prevestitoare a deziluziilor şi a luptelor care mă aşteptau în libertate.

A doua zi de dimineată am primit iar pîinea şi cafeaua de regim. Cu puţină remuşoare, am mîncat pentru prima dată toată pîinea mea şi tot regimul meu T.B.C., singură.

De cîte ori prietenele mele treceau prin dreptul uşii, semnele lor de dragoste mă bucurau şi mă întristau. Cînd putea, una din coada şirului îmi şoptea şi câteva cuvinte. Analizîndu-mi acum atent sentimentele, recunosc că nu îmi părea foarte rău că mă despart de ele, dar mi se rupea inima de părere de rău că nu le pot lua cu mine. Nădăjduiam porţi larg deschise prin care să trecem toate împreună. Dar plecam singură...

14 iulie 1961. Odată cu cafeaua de dimineată, miliţianca mi-a adus şi vestea cea bună. „Plecaţi astăzi.” Observînd că nu mă mai tutuieşte, am avut curajul să o rog să ducă pîinea mea colegelor mele. M-am aşezat pe pat cu valiza lîngă mine. Mă îmbrăcasem cu fusta; şi bluza. O fustă şi o bluză ponosite ca vai de ele. Pardesiul era aproape nou. Îl şi îmbrăcasem, pentru a fi gata de plecare. Ascundea fusta roasă şi bluza decolorată. Dar era o zi caldă şi însorită. M-am gîndit că pardesiul curat nu putea ascunde nici părul meu atîrnînd în laţe inegale, nici ochii mei încercănaţi şi nici picioarele mele goale într-o pereche de pantofi din a căror feţe nu mai rămăseseră decît două benzi de piele, aşa că, de ce să sufăr de căldură? Am scos pardesiul şi l-am pus în valiză. Călătorii mă vor lua drept o cerşetoare. Dar, de fapt, eram eu altceva?

Așteptam... Ultima mea așteptare. Ultima mea neliniște penitenciară. Și ușa s-a deschis și un milițian m-a dus într-un birou și un tânăr mi-a dat să iscălesc o hîrtie și mi-a remis certificatul de eliberare și m-a anunțat că voi fi dusă la gară și acolo voi primi un "bilet de tren pentru București și l-am rugat să-mi dea prețul unei fise de telefon și i-am explicat că neavînd de atîția ani nici o veste de acasă, nici măcar nu știam încotro s-o apuc prin București și că nu pot umbla mult timp din cauza picioarelor mele bolnave și încă mai puțin căra valiza și că eram, deci, obligată să telefonez. I-am mai spus că la arestarea mea avusesem o geantă cu niște bani și un ceas de aur și că nu le-am găsit în valiza mea, dar nu ridicam nici o pretenție în legătură cu aceste obiecte, eu nu ceream decît valoarea unei fise de telefon. Mi-a răspuns foarte politicos printr-un refuz, tot atît de politicos. Își exprima sincerul regret, dar era obligat să-mi respingă cererea. Avea, în schimb, amabilitatea de a-mi da un sfat. Ajunsă la București, să cer 25 de bani, prețul fisei, oricui, în gară... Deci, să cerșesc. Ce altceva putea face o cerșetoare ?

Mă purtase deseori gîndul la prima țigară ce o voi fuma la ieșirea din închisoare și iată că eu nici mărunțișul unei fise de telefon nu aveam. Promițător început de viață liberă. Lucru ciudat. Nu fusesem o adevărată fumătoare. Cîte o țigară, uneori, și mai ales cînd mă aflam printre fumători. Totuși, în toți anii de pușcărie tînjisem după țigări și, acum mai mult ca oricînd, nu-mi doream decît o țigară. Tînărul se ridică. Trebuia, spuse el, să mă ducă la comandant. Știam, din spusele femeilor, că ultima corvoadă impusă la eliberare era întîlnirea cu comandantul. Mă gîndisem chiar în acea dimineață cum să mă comport, dacă la plecare el îmi va întinde mîna. Să-i răspund cu același gest ? Să strîng mîna care iscălise sute de rapoarte de pedepsire ? Sute de zile de foamete ? Nu. Mă voi preface că nu văd mîna, întinsă. Dar comandantul a fost prudent. Sau disprețuitor. M-a prevenit doar cu amenințări că îmi era total

interzis să vorbesc despre detenția mea. Nici unde, nici cum, nici cu cine. Să îngrop, deci, în uitare doisprezece ani din viața mea ? Apoi, mi-a spus: „Ești liberă !" și mi-a arătat ușa.

O milițianca mi-a dat un pachet învelit în hîrtie. Mi-a spus „hrană rece pentru drum". M-a scos în curtea mare pe care o mai văzusem cînd cu radiografia. În curte un camion deschis. În camion șase soldați foarte tineri. Un milițian mi-a spus să mă urc în camion. Din nou mi s-a făcut frică.

— Unde vreți să mă duceți ?

— La gară. Nu vă temeți. Nu o să puteți ajunge cu valiza pînă acolo. Vă ducem noi !

M-a ajutat să urc. Pe cele două bănci laterale, soldații, între bănci, eu, așezată pe o ladă. Ca într-o oglindă mă vedeam refleotată pe fața și în ochii soldaților. Mă priveau cu o uimire plină de spaimă. Marga mi-a povestit la București, că femeile, primind bucata mea de pîine, au înțeles că plecam chiar în ziua aceea. Dar au supravegheat printre jaluzelele ferestrei curtea. Din nenorocire, în spațiul vizibil se afla tocmai camionul. Văzîndu-mă urcată într-un camion plin de soldați, toate informațiile despre domiciliul obligatoriu se verificau și au fost tare amărîte. Dar a doua zi „Micuța" le-a liniștit. Le-a confirmat că plecasem acasă.

Nu am văzut nimic din orașul prin care treceam și în care trăisem șase ani după gratii. Inima îmi era atît de crispată că abia puteam respira. Îmi amintesc doar fațada penitenciarului, cînd camionul s-a pus în mișcare. Din toate ferestrele de la etaj, cum să știu care erau» ale celei noastre ?

Nu era decît o foarte modestă gară. Orașul nu se vedea, ascuns de clădirea gării. Înaintea mea, după cele cîteva rînduri de șine, strălucind sub soarele fierbinte a acestei zile de 14 iulie, se întindea un mare spațiu verde, purtînd, ici-colo, înalți copaci verzi.

După ce mi-a întins biletul, milițianul mi-a spus săi rămîn pe peron. Trenul trebuie să sosească. Noi doi nu

ne mai cunoșteam. S-a dus la celălalt capăt al peronului. Acolo erau și soldații. Am înțeles că nu venise **atîta** trupă pentru mine. Așteptau un nou lot de deținute. Era prima mea clipă de libertate. În ziua de **14** iulie. Sărbătoarea Franței. Sărbătoarea libertății. Sărbătoarea mea pînă la moarte.

Vremea era foarte frumoasă. Mă simțeam amețită **de** atîta soare și ochii mă dureau de atîta lumină. De **atîta** albastru întins deasupra mea. De-a lungul cheiului, domnișoare în rochii subțiri și înflorate se plimbau agale. Pete albastre, pete roșii. Înaintea arestării mele femeile nu purtau decît culorile cele mai stinse. Pentru **a** nu atrage atenția. O pălărie era un pericol. Denunța o burgheză, o avută, o dușmancă a proletariatului triumfător. Muncitoarele nu purtasera niciodată pălării. Nici ele, tinerele, nu purtau pălării. Dar era vară. Plete lungi unduiau pe umerii lor și nici pînă azi nu am uitat scîlpirile aurii din părul unei frumoase copile.

Aștept trenul. Atunci ? Simt că îl aștept din nou, chiar acum, cînd mîna mea desenează cu vîrfurile degetelor firul încîlcit al cuvintelor așteptării... Încremenită pe chei, cu valiza lîngă mine, fericită, nenorocită, speriată și singură, cu atîtea speranțe și deznădejdi, obosită, atît **de** obosită, rușinată de chipul meu, de picioarele mele, **aș-**tept...

În sfîrșit, fluieratul locomotivei. Apare. Se apropie. Crește. Ridic valiza. Roțile scrîșnesc. Își încetinesc rotația. Trenul se oprește. Urc cu greutate treptele vagonului. Nu mă pot agăța de bară decît cu o singură mînă. Cealaltă se chinuie să urce valiza. Găsesc un loc în **al** treilea compartiment. Scot pachetul de mîncare din valiză, îl pun în plasă. Cîeva de pe culoar mă ajută să urc valiza. Trenul zvîcnește și pornește încet. Soldații strînși pe chei dispar. Milițianul dispăre. Trenul ia viteză. Am plecat din orașul Miercurea-Ciuc. Am lăsat în urma mea doisprezece ani de viață. Șase ani aici. Alți șase în închisoarea Rahovei, la Interne, la Malmaison, în case misterioase și la Dumbrăveni.

În compartiment cinci tineri. Două fete și trei băieți. După felul lor de a se purta, după siguranța cu care vorbesc și hainele lor, par a fi studenți. Dar dacă ar fi

H
H
jH
18

între adevăr studenți, ar juca ei cărți într-un compartiment de tren ? Multe lucruri se vor fi schimbat în țară **1** Tineri rîzînd prea tare, pocnind cărți de joc cu zgomot, adresînd fetelor glume în doi peri și fumînd toți, **fao** parte dintr-o lume pe care eu nu o cunosc... O lume de analfabeți...

Întorc capul. Nu-mi place să-i privesc. Simt cu părere de rău cît de mult îmi displac și cît de tare mă irită fumul țigărilor ce mă învăluie. Deschid pachetul meu. O bucată mare de pîine. O felie de slănină. Brînză și într-o hîrtie albă o bucată mare de marmeladă solidă. Știu și cît costă. Cinci lei kilogramul. Slănină nu am mai mîncat de doisprezece ani. Firimituri de brînză mai culegeam din porțiile de regim. Dar voi mîncă mai tîrziu. Sînt prea emoționată. Închid pachetul.

Au aprins un nou rînd de țigări. Nici fetele, nici băieții nu întorc capul spre mine. M-au privit, desigur, cînd am intrat în compartiment. M-au privit și s-att lămurit. Ce s-ar întîmpla dacă aș îndrăzni să le cer o țigară ? Să le spun : „Ies de la închisoare. Nu am nici un ban. Vă rog, puteți să-mi dați o țigară ?” Imposibil. M-au catalogat, desigur, ca cerșetore. Să mai fiu pe deasupra și hoată, pentru că nu le pot spune că am ieșit dintr-o închisoare politică ? Au trecut doar cîteva ore de cînd m-a amenințat comandantul. Să le spun doar : „Mi-am terminat țigările etc.” Este poate mai bine. **Dar** ceva mai tîrziu.

Ies pe culoar. Păduri. Crînguri. Un rîu. Toate frumusețile pămîntului. În gări, țărani mulți cu saci grei. Pentru mine totul este înduioșător. Nu am ceas. Privesc umbra copacilor. O oprire. În această gară s-a rariat în tren sau a fost urcat cerșetorul care se tîrăște de-a lungul culoarului, cerînd de pomană la fiecare ușă. Legat de un cărucior pe patru roți scunde estropiatul se apropie de mine și eu bani nu am. În această primă zi de libertate simt obligația superstițioasă de a ajuta pe unul mai nenorocit decît mine. Am luat pachetul de alimente și i l-am dat cerșetorului. A mormăit ceva și a trecut mai departe. Sacrificiul meu nu era prea mare. Eu eram obișnuită cu postul și, dacă îmi asigura bunăvoința cerească, nu era nici prea scump plătită.

Reintru în compartiment plină de curaj și pe un ton ce l-aș dori cât mai degajat, mă adresez tinerilor :

— Vă rog foarte mult, îmi puteți da o țigară ? **Pe** ale mele le-am terminat".

La sunetul vocii mele se întorc toți cinci spre mine. Deci, toți cinci m-au auzit. Două fete și trei băieți. Nici unul nu mi-a răspuns. Nici unul nu mi-a întins pachetul de țigări. M-au privit o clipă și s-au întors la jocul lor de cărți. Simțind că îmi ard obraji de rușine, ies iar pe culoar. Sprijinită de bara ferestrei, priveam peisajele din ce în ce mai familiare. Ne apropiam de Brașov. Oraș în care, copil încă, petrecusem mai multe vacanțe cu părinții mei. Mai târziu, plecam uneori din București, singură, fericită și lipsită de griji, pentru câteva zile la hoinăreală, cu caietul de schițe, prin vechiul cartier românesc al orașului. Sau, printr-o ușă laterală, urcam îngusta scară în spirală și mă strecuram în galeria orgii. Jos se întindea naosul Biserii Negre. Un organist de care eram îndrăgostită... muzical cînta Bach și doi tineri mînuiau diferite registre ale orgii. Biserica era goală și îmi făcea plăcere să cred că numai și numai pentru mine cînta bătrînul meu organist.

Ceva mai târziu, în closetul de la capătul culoarului, văd, în coșul de gunoi, un pachet. Învelit în hîrtie gălbuie... Pachetul meu ! Pachetul cu hrana mea rece. Renunțasem la hrana mea pe toată ziua pentru a o da de pomană unui cerșetor. Îl crezusem tot atît de sărac ca și mine și el îmi disprețuise darul. Disprețuise și pîinea mea și slănina și brînză. Le aruncase în coșul de gunoi al unui closet de tren. **M**-am gîndit la femeile din celulă. Cu cîtă bucurie ar fi împărțit ele slănina în minuscule porții de păpușă. Cu ce emoție le-ar fi plimbat încet în gurile lor, pentru a le simți cît mai mult timp gustul și mirosul și a-și aminti și a retrăi o clipă de trecut.

Nu puteam ridica pachetul. Nici măcar nu mi-a părut rău că îl dădusem. Sacrificiul meu rămînea valabil. Dar am simțit pentru acest om o adevărată ură, pentru că își bătuse joc de ceea ce, pentru noi, ar fi fost desfătare. Pentru că un cerșetor murdar era cu atît mai bogat decît noi. Pentru că era sătul și noi flămînde. Pentru că aruncase darul sărăciei mele.

Pentru acest minunat 14 iulie, pentru tot albastrul și tot verdele întins cu măreție în fața mea, pentru rîul fugină mai iute decît trenul, pentru prima mea zi de libertate, primele mele contacte cu noua populație a țării, le resimțeam drept o insultă. Izbutiseră ierburile rele să înăbușe semințele bune ?

Două experiențe supărătoare pot părea o bază cam șubredă pentru o atît de pesimistă judecată, dar îi adăugam și pe toți paznicii tuturor închisorilor și, mai ales, pe stăpînii lor.

Un tînăr soldat a răspuns, mai târziu, întrebării mele. Depășind Brașovul, trenul străbătea acum valea Prahovei. Amintirile se îmbulzeau și roțile ritmau... nici o dată..., nici o dată..., nici o dată...

Mi-a trecut prin minte un gînd ciudat. Poate că singurele adăposturi existente încă împotriva ofensivei răului nu erau decît închisorile și penitenciarele răspîndite în toată țara. Gratiile de fier le apărau de pătrunderea miasmelor deletere. Suferința comună era antidotul pierderii oricărui simț moral...

Cufundată în gînduri, nu băgasem de seamă că lîngă mine, mai privea cineva vîrfurile stîlcoase. Un iz de fum de țigară... Am întors capul. Fumătorul era un foarte tînăr soldat. Cum stătea ușor întors către mine, privirile ni s-au întâlnit și el mi-a zîmbit sfios. Am început să vorbim. Se ducea în permisie la părinții lui, la Ploiești. Mama lui era franțuzoaică. Îl cunoscuse pe tatăl lui în Franța, înainte de război și el o adusese în țară. Este cam tot ce-mi amintesc și l-aș fi uitat, poate, și pe el, dar coincidența între 14 iulie și mama franțuzoaică era bizară. Dar poate uitat ar fi fost și acest hazard dacă tînărul, scoțînd din buzunar un pachet de țigări, nu l-ar fi întins mai întîi spre mine. Am luat o țigară și o dată cu plutirea și zborul primului fum al primei mele țigări în libertate au zburat și toate ideile mele negre. Totul nu putea fi pierdut. Cînd soldatul a coborît din tren, știam că peste o oră voi intra în Gara de Nord a orașului în care

cnă născusem și după doisprezece ani de exil mă voi întoarce acasă.

Am coborât în îmbulzeala gării. Nu mă dureau prea tare picioarele, dar simțeam oboseala drumului. Țineam; cu greu valiza și înaintam încet, amețită de zgomotele mulțimii. M-am îndreptat spre oficiul de telefoane. Am intrat. Am deschis cartea de telefon. Numele tatălui meu C.S. Constante, figura la aceeași adresă și la același număr. Dar cartea era veche. Nu-mi oferea o suficientă garanție și nici nu mă puteam încumeta să o pornesc pe jos. Trebuia negreșit să dau un telefon. Am ieșit din oficiu. Cui aș putea cerși cei 25 de bani? În gară, printre strigăte și fluierături, amețită, lovită și împinsă din dreapta în stînga, priveam roată în jur în căutarea unui chip prietenos. Fără valiză aș fi putut încerca să mă târăsc încet pe străzi și m-aș fi putut odihni, sprijinită de un gard sau aș fi putut găsi norocul unei bănci. Dacă aș fi avut bani, aș fi putut lăsa valiza la gară. Dar eu, tocmai bani nu aveam. Să iau un taxi? Și dacă, totuși părinții mei se mutaseră între timp? Sau dacă erau plecați în oraș? Cum aș fi putut plăti taxiul?

Strecurîndu-mă prin gloata în mișcare, purtată pe talazurile ei, m-am întors la ușa oficiului. Mă simțeam descumpănită și cu inima neagră de amărăciune. De ce, pînă și în primele mele ceasuri de libertate mă izbeam mai departe cu capul de pereți? De ce să fiu atît de aproape de casă și, totuși, încă atît de departe? Doi domni ieșeau din oficiu. Erau corect îmbrăcați și destul de vîrstnici. S-au oprit lîngă mine. Bîlbîindu-mă, i-am rugat să-mi împrumute 25 de bani. Trebuia să dau urgent un telefon. Banii îi voi restitui. Să-mi dea o adresă unde să aduc cei 25 de bani înapoi. Văzîndu-le mirarea, poate chiar teama, am înțeles că m-au socotit scăpată dintr-un azil de nebuni. Unul dintre ei a scos un portofel, a scotocit în el cu degete tremurînde, mi-a întins o monedă și au șters-o amîndoi repede prin mulțime.

Am intrat în oficiu. Am așteptat o cabină liberă. Am format numărul. Am auzit trei țîrîituri, apoi o voce. Vocea mamei mele.

— Alo, alo!

— Marnă! Mamă! sînt eu, Lena!

— Unde ești?

— La gară.

— Urcă-te repede într-un taxi. Te așteptăm în stradă!

Am luat un taxi. Am dat adresa. M-am prăbușit pe spătar. Inima mea nu mai bătea. Plămîinii mei nu mai respirau, li auzisem vocea. Nu fusese mirată. Știau, deci, că mă întorc. Mă așteptau. Tata, mama, Zizi și Vicrica mă așteptau...

Bulevardul... Străzile... Centrul orașului... Trecătorii... Mașinile... le-am văzut eu, într-adevăr? Cînd taxiul a cotit din Călărași și a intrat în liniștita stradă Alexandru Sihleanu, m-am ridicat și, prin geamul prăfuit, am văzut-o la marginea trotuarului, între cele două surori ale mele, pe mama mea.

Era sfîrșitul... Era. începutul... Mă întorsesem acasă.

1990—1992

SFÎRȘIT

Redactor : VLAD PAVLOVICI
Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar : 19.VU.1993 Apărut : 1993
Coli de tipar : 14

Tiparul executat sub comanda nr. 592
La imprimaria „ROMCART-” — București